kurban said

ali şi nino

Iubiri de altădată

Kurban Said

Ali şi Nino

Traducere din limba rusă şi note de
ANTOANETA OLTEANU

Editura ALLFA
2013

EDITURA ALLFA

АЛИ И НИНО
Курбан Саид

ALI ŞI NINO
Kurban Said

ISBN ePub: 978-973-724-619-6
ISBN PDF: 978-973-724-618-9
ISBN Print: 978-973-724-485-7

Redactare: Ioana Opaiţ
Tehnoredactare: Liviu Stoica
Corectură : Martin Zick
Design copertă: Alexandru Novac

Editura ALLFA
Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,
sector 6, cod 060512, Bucureşti
Tel.: 021 402 26 00
Fax: 021 402 26 10

Distribuţie:
021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi:
comenzi@all.ro

www.all.ro

elefant.ro

Traducere realizată cu sprijinul
Ambasadei Republicii Azerbaidjan în România.

Kurban Said este pseudonimul lui Lev Nussimbaum (1905-1942). Prolific scriitor evreu născut la Kiev, în Ucraina, acesta s-a reinventat ca musulman sub pseudonimele Essad Bey şi Kurban Said. Şi-a petrecut copilăria în Baku, Azerbaidjan, de unde a fugit în 1918, împreună cu tatăl său, din cauza masacrelor. În cele din urmă, s-a stabilit în Berlin. În 1938, când nemţii au ocupat Austria, Lev Nussimbaum s-a refugiat în Italia, unde a murit în urma unei boli rare. A scris despre subiecte puţin cunoscute vest-europenilor la acea vreme: regiunea Caucazului, Imperiul Rus, Revoluţia Bolşevică, petrolul recent desoperit, Islamul. În 1926 a început să scrie articole pentru ziarul literar *Die literarische Welt*, sub pseudonimul Essad Bey. Prima carte scrisă de Nussimbaum a fost *Sânge şi petrol în Orient* (*Oel und Blut im Orient*, 1929). Apărut în 1937, *Ali şi Nino* este considerat unul dintre cele mai frumoase romane de dragoste şi a fost tradus în peste 30 de limbi.

1

— Nordul, sudul şi vestul Europei sunt înconjurate de mări. Oceanul Îngheţat de Nord, Marea Mediterană şi Oceanul Atlantic formează graniţele naturale ale acestui continent. Graniţa răsăriteană a Europei trece pe teritoriul Imperiului Rus. Ea coboară de-a lungul Munţilor Urali, taie în două Marea Caspică şi, în continuare, trece prin regiunea Caucazului. Iar aici ştiinţa încă nu şi-a spus ultimul cuvânt. Unii oameni de ştiinţă includ în Europa şi versanţii sudici ai Munţilor Caucaz, însă alţii consideră că acest teritoriu nu poate fi considerat Europa, mai ales dacă ţinem cont de dezvoltarea culturală a popoarelor care trăiesc aici. Copiii mei! Chiar de voi va depinde dacă oraşul nostru va fi inclus în Europa progresistă sau în Asia înapoiată.

Şi profesorul, înveşmântat în uniforma brodată cu fir de aur a profesorilor din liceele ruseşti, a zâmbit mulţumit.

Celor patruzeci de elevi din clasa a treia de la Liceul Umanitar Imperial Rus din Baku li s-a tăiat respiraţia în faţa necunoscutelor ştiinţei şi a poverii răspunderii care apăsa pe umerii lor.

Un timp, toţi au tăcut. Noi, adică treizeci de musulmani, patru armeni, doi polonezi, trei sectanţi şi un rus. În acel moment, din ultima bancă a ridicat mâna Muhammed Heydar.

— Vă rog, domnule profesor, dar noi am vrea să rămânem în Asia.

Clasa a izbucnit. Muhammed Heydar se afla deja pentru al doilea an în clasa a treia şi, cât timp Baku făcea parte din Asia, exista posibilitatea ca el să nu progreseze cu învăţătura nici în anul al treilea, deoarece, conform

decretului ministerului, în regiunile asiatice ale Imperiului Rus elevii din rândurile populaţiei locale puteau repeta acelaşi an cât timp doreau.

Profesorul Sanin şi-a şters fruntea, îngrijorat.

— Aşa, carevasăzică! Deci dumneavoastră, Muhammed Heydar, vreţi să rămâneţi în Asia? Ei, ia veniţi dumneavoastră la tablă. Dar aţi putea să vă argumentaţi dorinţa?

Muhammed Heydar stătea în picioare, roşu-purpuriu, incapabil să rostească vreun cuvânt. A deschis gura, şi-a încruntat fruntea şi şi-a holbat neajutorat ochii tâmpi. Partea creştină a clasei se delecta. Situaţia trebuia salvată, şi de aceea am ridicat mâna şi am declarat că şi eu vreau să rămân în Asia. „Ali Han Şirvanşir! Şi dumneavoastră? Ei, bine, ieşiţi!“

Profesorul Sanin, blestemând în sinea lui soarta grea care îl aruncase pe malurile Caspicei, a tuşit nervos, întrebând încet, cu speranţă:

— Dar dumneavoastră puteţi să vă argumentaţi dorinţa?

— Da. Eu mă simt foarte bine în Asia.

— Aşa, aşa. Dar aţi fost vreodată într-o ţară cu adevărat asiatică, sălbatică, să spunem, în Iran?

— Da, vara trecută.

— Aşa! Şi aţi văzut acolo cele mai mari realizări ale culturii europene? Ei, măcar un automobil?

— Da, şi era chiar cel mai mare. Pentru treizeci de oameni, poate şi mai mult. Automobilele nu circulă chiar în oraş, fac curse între oraşe.

— Dumneavoastră vorbiţi despre autobuze; ele sunt folosite pentru că există puţine căi ferate. Iar ăsta e un semn de înapoiere. Luaţi loc, Şirvanşir!

A venit rândul părţii musulmane a clasei să triumfe. M-am dus în banca mea, însoţit de priviri aprobatoare.

Profesorul Sanin tăcea pierdut. În sarcina lui intra educarea elevilor săi ca europeni adevăraţi.

— Dar care dintre voi a fost, de exemplu, la Berlin? a întrebat el deodată.

Dar se vede că ziua aceea era în mod clar nefericită pentru profesor: sectantul Maiorov a ridicat mâna şi a spus că în copilărie a fost la Berlin, dar nu îşi mai aduce aminte nimic în afară de zăpuşeala din gară, huruitul

sinistru al metroului şi sandvişul cu carne de porc pregătit cu grijă pentru el de mama lui.

Noi, cei treizeci de musulmani, ne simţeam jigniţi până în adâncul sufletului de informaţia asta. Iar Said Mustafa chiar a cerut permisiunea de a ieşi pe coridor, pentru că i se făcuse greaţă la simpla pomenire a cărnii de porc. În felul acesta sa încheiat odată pentru totdeauna discuţia despre locul în care ar fi trebuit să se afle oraşul Baku.

S-a auzit clopoţelul. Profesorul Sanin a părăsit clasa cu mare uşurare şi noi, toţi cei patruzeci de copii, am dat fuga după el. Era recreaţia mare şi fiecare putea să îşi aleagă în voie una dintre cele trei distracţii: să alerge în curte şi să se încaiere cu elevii de la liceul real de alături, pe motiv că ei au la uniforme nasturi şi cocarde aurii, în timp ce nasturii şi cocardele noastre erau argintii; sau să vorbim cu voce tare în azeră, pentru că ruşii nu înţelegeau limba asta – mai mult, în liceu, în timpul orelor, era interzis să vorbeşti în azeră –, şi, în fine, puteam să merg la liceul de fete „Sfânta Împărătească Tamara“, de vizavi. Am ales a treia variantă.

Liceenele în rochii bleu de uniformă, de culoarea visului, împodobite cu şorţuleţe albe, se plimbau cuviincios prin grădină. Printre ele se afla şi verişoara mea de gradul al doilea, Aişe. Se plimba la braţ cu cea mai frumoasă fetiţă din lume, Nino Kipiani. După ce m-a văzut, Aişe mi-a făcut cu mâna. M-am dus la ele şi am început să povestesc despre bătălia care avusese loc la lecţia de geografie.

— Ali Han, eşti un prost, mi-a spus cea mai frumoasă fetiţă din lume, încreţindu-şi năsucul. Slavă Domnului că noi suntem în Europa. Dacă am fi fost în Asia, de mult ar fi trebuit să port *chador*, iar tu nu mi-ai fi văzut niciodată faţa.

Fusesem lovit în moalele capului. Amplasarea discutabilă a oraşului Baku îmi dăruise, într-adevăr, bunăvoinţa celor mai frumoşi ochi din lume.

Indispus, m-am hotărât să nu mă mai duc la celelalte ore şi am plecat să hoinăresc pe străzi, să mă uit la cămile, iar după aceea am stat multă vreme pe malul mării, meditând trist la Europa, la Asia şi la ochii minunaţi ai lui Nino Kipiani.

Deodată, în faţa mea a apărut un cerşetor groaznic la înfăţişare. I-am aruncat o monedă. Imediat a ridicat-o, mi-a luat mâna şi a vrut să mi-o sărute. Mi-am tras mâna, speriat. După aceea, plin de remuşcări pentru lipsa de suflet de care dădusem dovadă, două ore întregi l-am căutat pe cerşetorul care dispăruse, pentru a-i permite să îmi sărute mâna. Mi se părea că îl jignisem prin refuzul meu şi mustrările de conştiinţă nu îmi dădeau pace. De fapt, nu am mai reuşit să dau de cerşetor.

De atunci au trecut cinci ani.

Multe lucruri de tot felul s-au întâmplat în aceşti ani. La liceul nostru a venit un director nou, căruia cel mai mult pe lume îi plăcea să îl ia de guler pe vreunul dintre noi şi să îl scuture de câteva ori cu putere. Era interzis să fie bătuţi elevii de liceu.

În aceşti cinci ani, profesorul de *şaria* ne-a explicat în detaliu cât de mare este mila lui Allah, care ne dăduse posibilitatea de a veni pe lume ca musulmani. În clasa noastră mai veniseră încă doi armeni şi un rus. Însă doi musulmani au plecat din liceu: unul dintre ei s-a căsătorit la şaisprezece ani, iar cel de-al doilea a fost înjunghiat în timpul vacanţei de vară, într-o sângeroasă bătaie cu cuţitele.

Iar eu, Ali Han Şirvanşir, am fost de trei ori în Daghestan, de două ori la Tiflis, o dată la Kislovodsk şi o dată am mers în vizită la unul dintre unchii mei din Iran.

Şi mai fusese cât pe ce să repet anul pentru că nu puteam face deosebirea între gerunziu şi gerundiv. Atunci tata s-a dus la moschee, a vorbit cu *mulla*[1], care i-a explicat autoritar că, de fapt, latina este o mare aiureală. Satisfăcut cu o asemenea explicaţie, tata şi-a pus toate decoraţiile turceşti, ruse şi iraniene, şi-a făcut apariţia la directorul liceului şi a dăruit şcolii nu ştiu ce dispozitiv pentru fizică. De atunci am trecut fără nicio oprelişte dintr-un an în altul.

În aceşti ani zidurile şcolii au fost împodobite cu un nou anunţ, care interzicea să intri în şcoală cu pistolul încărcat.

Şi, în fine, în aceşti cinci ani în oraş a apărut reţeaua telefonică, s-au deschis două noi cinematografe, iar Nino Kipiani a rămas, ca mai înainte, cea mai frumoasă fată din lume.

Dar în curând totul trebuia să se termine: mai aveam doar o săptămână până la examene, eu stăteam în camera mea şi mă gândeam ce stupid e să înveţi latina când trăieşti pe malul Mării Caspice.

Camera mea era cea mai bună din toată casa noastră cu etaj. Pe pereţi atârnau covoare minunate de Buhara, Işfahan şi Keşandan. Desenele de pe covoare, uimitoare din punct de vedere al execuţiei, înfăţişau grădini şi lacuri, păduri şi râuri, aşa cum şi le imaginase ţesătoarea. Un om care nu se pricepea la aşa ceva nu vedea nimic deosebit, dar pentru un cunoscător tabloul acela era plin de un farmec răpitor.

Undeva, departe, în stepe, femeile triburilor nomade cultivă plante din care fac vopseaua al cărei secret de producere este păstrat de secole şi se transmite din generaţie în generaţie. Pentru crearea unei adevărate opere de artă ţesătoarea trebuie să muncească nu mai puţin de zece ani. Aşa apare covorul cu scene de vânătoare sau înfăţişând un duel cavaleresc, capodoperă plină de simboluri şi aluzii pricepute numai de iniţiaţi, decorată cu un vers din Firdousi sau cu maxime înţelepte de-ale lui Saadi.

Erau multe covoare, de aceea camera părea întunecoasă. În afară de acestea, în camera mea se aflau un divan scund, o măsuţă încrustată cu sidef, o mulţime de perne moi şi, revărsate în mijlocul acestei minunăţii, cărţi inutile – manuale ale unor ştiinţe europene – chimie, latină, fizică, trigonometrie, prostii inventate de barbari pentru a-şi ascunde barbaria.

Am închis cartea şi am ieşit din cameră. Am trecut prin veranda îngustă, m-am urcat pe acoperişul plat şi am privit lumea care se întindea la picioarele mele: zidurile puternice ale fortăreţei Icheri Şeher, ruinele palatului cu inscripţii arabe săpate în piatră, străduţele înguste pe care treceau agale cămile. Turnul Fecioarei, înalţându-se rotund, masiv. La picioarele lui se agitau ghizii. Puţin mai departe, dincolo de Turn, se întindea marea. Marea Caspică, plumburie, inaccesibilă. În depărtare, de-a lungul malului, se întindea stepa; stânci sumbre, nisip şi scaieţi – peisajul cel mai frumos din lume, liniştit şi de neclintit.

Stăteam nemişcat pe acoperiş. Ce mă priveau pe mine oraşele, acoperişurile şi peisajele străine? Îmi plăcea marea plată, îmi plăceau stepa şi oraşul vechi care se întindea la picioarele mele. Oamenii agitaţi,

zgomotoşi, care veneau aici în căutare de petrol, se îmbogăţeau, dar plecau, pentru că nu le plăcea stepa.

Servitorul mi-a adus ceai. Stăteam pe acoperiş, beam ceai şi mă gândeam la examenele de absolvire. Aveam să iau examenele, nu mă îndoiam în privinţa asta. Dar chiar dacă aş fi picat, lumea nu s-ar fi prăbuşit. Pur şi simplu în acest caz ţăranii de la moşia noastră ar fi spus că îmi place aşa de mult învăţătura, încât nu vreau să mă despart de liceu.

De fapt, chiar mă mâhnea faptul că terminam liceul. Noi aveam uniforme frumoase, elegante, cu nasturi argintii, epoleţi şi cocardă. În veşminte particulare nu mă simţeam aşa de liber. De fapt, nici nu mai aveam multă vreme ca să port uniforma – numai o lună, iar după aceea o să mă duc la Moscova, să studiez la Institutul de Limbi Orientale „Lazarevici“. Chiar eu hotărâsem aşa. Şi voiam să învăţ mult mai bine decât ruşii, pentru că ştiam din copilărie ceea ce lor avea să le ia multă vreme. În plus, studenţii de la Institutul „Lazarev“ aveau cele mai frumoase uniforme: sacouri roşii cu gulere brodate cu fir de aur, un pumnal subţire, aurit, ba chiar şi nişte mănuşi moi, pe care li se permitea să le poarte la sfârşit de săptămână. Omul trebuie să poarte uniformă, altfel ruşii nu îl respectă, iar dacă nu puteam obţine respectul ruşilor, Nino nu se căsătorea cu mine. Iar eu trebuia să mă căsătoresc cu Nino, deşi era creştină. Gruzinele sunt cele mai frumoase femei din lume. Ştiam până şi ce-o să fac dacă mă refuză. Plănuiam să iau cu mine câţiva băieţi dispuşi să facă orice, s-o arunc pe Nino pe un cal cu picioare iuţi, să trec graniţa iraniană şi s-o duc la Teheran. Atunci trebuia să fie de acord, pentru că nu avea altă soluţie!

Da, de acolo, de pe acoperişul casei noastre din Baku, viaţa părea uşoară şi minunată.

Servitorul nostru, Kerim, îmi atinse umărul.

— E timpul!

Mă ridicai. Într-adevăr, era timpul. La orizont, dincolo de Narghen, apăruse deja corabia. Dacă era să ne încredem în telegrama adusă de telegrafistul creştin, cu vasul ăsta urma să vină unchiul meu, cele trei soţii ale lui şi servitorii. Eu trebuia să îi întâmpin. Alergai grăbit pe scări, urcai în trăsura de la scară şi pornii spre portul zgomotos.

Unchiul era un om celebru. Prin mila lui Nasreddin, fusese răsplătit cu titlul onorific Assad-ad Dovle, „Leul Imperiului“, şi numai aşa i te puteai adresa. Unchiul, cum am mai spus, avea trei soţii, o mulţime de servitori, un palat în Teheran şi o moşie mare în Mazandaran.

La Baku venea din cauza soţiei lui mai tinere, Zaynab. Avea optsprezece ani şi unchiul o iubea cel mai mult. Dar, vai, Zaynab era stearpă, iar unchiul voia un copil taman de la ea. O dusese deja la Hamadan. Acolo, în deşert, se afla un leu magic, sculptat în piatră roşie, a cărui privire, conform legendei, e tămăduitoare. Cândva, această statuie fusese sculptată la porunca unor regi străvechi, ale căror nume sunt de mult uitate. De multe secole femeile vin la această statuie, îşi lipesc buzele de mădularul ei puternic şi speră că asta le va aduce fericirea maternităţii. Dar nici măcar leul nu o ajutase pe Zaynab. Nu o ajutaseră nici rugăciunile, nici incantanţiile dervişilor din Karbala, nici vrăjile înţelepţilor din Maşhad, nici farmecele bătrânelor din Teheran.

Şi uite, unchiul o adusese pe Zaynab la Baku pentru ca, ajutată de medicii occidentali, să aibă succes acolo unde înţelepţii Orientului se dovediseră neputincioşi. Sărmanul unchi! Era obligat să le ia cu el şi pe celelalte două soţii, deja bătrâne şi nedorite. Aşa cerea obiceiul: „Poţi avea una, două, trei sau patru soţii numai dacă le tratezi la fel.“

„Să te porţi la fel“ înseamnă să le oferi acelaşi lucru. De exemplu, călătoria la Baku.

Conform obiceiului, eu nu aveam dreptul să vorbesc cu ele. Femeile stau în *enderune*, camerele interioare ale casei. Un om educat nu vorbeşte despre soţiile altuia, nu pune întrebări şi nu le transmite salutări. Femeile trăiesc în umbra bărbaţilor, chiar dacă bărbaţii se simt bine numai în umbra acestor femei. O consider o regulă bună şi înţeleaptă. La noi se spune: „Femeia are minte câte pene sunt pe găină.“ Trebuie avut grijă de cele care nu au minte, pentru că pot aduce multe necazuri, atât pentru ele, cât şi pentru cei apropiaţi. Asta, în opinia mea, e foarte raţional.

Micul vapor începu acostarea. Marinarii păroşi, laţi în umeri, aduseră scara. Pasagerii porniră repede spre mal: ruşi, armeni, evrei – se grăbeau aşa de tare să pună piciorul pe pământ, de parcă s-ar fi temut să rămână pe

corabie o clipă mai mult decât trebuie. Deocamdată, unchiul nu se vedea. De fapt, el era împotriva oricărui fel de grabă. „Graba este privilegiul Diavolului“, spunea. De aceea silueta slăbuţă a Leului Imperiului îşi făcu apariţia pe punte numai după ce ultimul pasager puse piciorul pe ţărm.

Unchiul era îmbrăcat cu o aba căptuşită cu mătase, pe cap avea o căciuliţă mică, neagră, de blană, barba deasă şi unghiile vopsite cu *henna*, în semn de respect faţă de imamul Husein, care, cu o mie de ani în urmă, îşi vărsase sângele în numele credinţei adevărate. Ochii mici ai unchiului priveau obosiţi lumea. În spatele lui, acoperite din cap până în picioare în *chador*, veneau agitându-se trei siluete – soţiile lui. Apoi urmau eunucii – unul cu o faţă de învăţat, altul slab, semănând cu o şopârlă. Cel de-al treilea era neobişnuit de mic de statură, dar întreaga lui înfăţişare demonstra că e deosebit de mândru pentru că i se încredinţase paza onoarei Luminăţiei Sale.

Unchiul cobora încet pe scară. Îl îmbrăţişai şi îl sărutai cu respect pe umărul stâng, deşi pe stradă aş fi putut să nu o fac. Nici nu mă uitai în direcţia soţiilor. Ne aşezarăm în trăsură, soţiile şi servitorii se urcară în echipajul acoperit care venea în spatele nostru. Tabloul era aşa de impresionant, că îi poruncii vizitiului să iasă de pe drum şi s-o ia pe bulevard. Las’ să ştie tot oraşul cât de bogat e unchiul meu.

O văzui pe Nino. Era pe bulevard şi se uita la mine zâmbind.

Unchiul îşi mângâia barba cu mândrie.

— Ei, ce veşti mai sunt în oraş? întrebă el.

Îmi cunoşteam treaba. Când povesteam despre noutăţi, trebuia să încep cu lucrurile cele mai neînsemnate şi abia după aceea să trec la ce e mai important.

— Nu e nimic deosebit, răspunsei. Săptămâna trecută Dadaş Bek l-a omorât pe Ahundzaze, care a îndrăznit să apară în oraş după ce i-a răpit soţia, acum opt ani. Dadaş Bek l-a omorât. Acum poliţia îl caută, dar nu-l găseşte, deşi tot oraşul ştie că se ascunde în Mardakianî. Oamenii inteligenţi spun că Dadaş Bek a procedat cum trebuie.

Unchiul dădu din cap aprobator.

— Şi ce noutăţi mai sunt?

— Da, ruşii au găsit la Bibi-Heybat mult petrol. Nobel a adus în oraş o maşină germană uriaşă. Se spune că se pregăteşte să acopere o parte a mării şi să caute acolo petrol.

Unchiul se minună foarte tare.

— O, Allah! O, Allah! exclamă el îngrijorat şi strânse din buze.

— La noi acasă totul e în ordine şi, cu voia lui Allah, săptămâna viitoare o să termin învăţătura. Şi aşa trăncănirăm tot drumul, iar bătrânul mă ascultă cu atenţie. Abia în preajma casei lăsai ochii în pământ şi, parcă într-o doară, lăsai să-mi scape: A venit în oraş un doctor celebru, din Rusia. Se spune că e un medic foarte bun. Îl priveşte pe om în faţă şi poate să-i spună imediat trecutul, prezentul, iar mai apoi şi viitorul.

Niciun muşchi nu tresări pe faţa plicitisită a unchiului. Se interesă cu indiferenţă de numele medicului şi înţelesei că nimerisem la fix.

Căci toate acestea se numesc la noi „comportare bună şi educaţie nobilă“.

1 Bărbat musulman care cunoaşte doctrina şi legea islamică; mai-marele unei moschei (arabă în original).

2

Toţi trei, adică tata, unchiul şi eu, ne instalarăm pe acoperişul plat al casei noastre, al cărui parapet scund ne proteja de vânt. Era mare caniculă. Acoperişul era acoperit cu covoare moi de Karabah, în culori vii, pe care stăteam turceşte.

Pe o faţă de masă erau întinse cele mai gustoase feluri de mâncare orientală – turte cu miere, fructe zaharisite, frigărui, pilaf cu carne de pasăre şi struguri Sultana.

De fiecare dată când observam cum mănâncă tata şi unchiul meu, mă minunam de precizia aristocratică a mişcărilor celor doi. Ţinând mâna stângă nemişcată, rupeau cu degetele o bucăţică de turtă şi o băgau în gură. Apoi unchiul, cu o mişcare lentă, băga trei degete în pilaful gras, aromat, strângea orezul într-un ghem compact şi îl băga în gură, după carne, dar atât de abil, că nicio boabă de orez nu cădea.

Jur pe Allah: degeaba se laudă ruşii cu priceperea lor de a se hrăni cu ajutorul cuţitului şi al furculiţei. Orice prost poate învăţa asta într-o lună. Şi eu mă descurcam de minune cu furculiţa şi cuţitul şi ştiam cum trebuie să mă port la o masă europeană. Dar la cei optsprezece ani ai mei încă nu reuşisem să mănânc cu eleganţa afişată de unchiul şi tatăl meu. Ajutându-se doar de trei degete, puteau mânca orice fel de mâncare oriental, şi nu erau deloc puţine.

Nino numea „barbară“ maniera noastră de a mânca. În casa Kipiani mereu se mânca europeneşte. Noi ne aşezam la masă numai dacă veneau ruşi în vizită. Nino se îngrozea încercând să îşi imagineze cum stau eu pe

covor şi mănânc cu mâinile. Dar ea uita că tăticul ei drag pusese prima dată mâna pe furculiţă la douăzeci de ani.

Masa se încheie. Ne clătirăm mâinile şi unchiul rosti o scurtă rugăciune. Servitorii strânseră vesela cu resturi de mâncare, ne aduseră ceşti mici, cu ceai tare. Şi, aşa cum se cuvine după un prânz săţios, unchiul începu să vorbească despre una, alta. Tata vorbea foarte puţin, iar în ceea ce mă priveşte, în general nu aveam dreptul să iau parte la discuţiile lor. Aşa cereau regulile bunei-cuviinţe. Vorbea numai unchiul, şi mai ales despre timpurile marelui Nasreddin şah, la curtea căruia unchiul jucase, fără îndoială, un rol mare, încă neclar pentru mine.

— Treizeci de ani m-am bucurat de bunăvoinţa şahinşahului. De trei ori m-a luat Luminăţia Sa cu el în călătorii în străinătate, timp în care am avut posibilitatea să studiez lumea *kafirilor*[2]. Am fost în palate ale împăraţilor şi regilor, ne-am întâlnit cu cei mai cunoscuţi creştini din vremea noastră. Trăiesc în mod uimitor, şi lucrul cel mai mirare e atitudinea lor faţă de femei. Femeile europene, chiar şi soţiile împăraţilor şi regilor, umblă prin palate aproape goale şi nimeni nu acordă nicio atenţie acestui fapt. Ori creştinii nu sunt nişte bărbaţi adevăraţi, ori aici e cu totul altceva. În acelaşi timp, *kafirii* ăştia sunt tulburaţi de orice fleac. Luminăţia Sa a fost invitat la un prânz de către unul dintre regi. Alături de el s-a aşezat regina. Pe farfuria Luminăţiei Sale se afla o bucată apetisantă de carne de pasăre. Şahinşahul, cu galanteria lui cunoscută, a luat elegant, cu trei degete, această bucată şi a pus-o în farfuria reginei. Ea a pălit, s-a speriat, era să leşine. Mai târziu am aflat că mulţi curteni şi prinţi sunt stricaţi de tot de mila şi bunătatea regelui lor. Dar ia să vedeţi cât de puţin sunt apreciate femeile europene! Bărbaţii etalează în văzul întregii lumi trupurile goale ale soţiilor, dar încă nu au învăţat să se poarte cuviincios cu ele. După masa de prânz, solul francez chiar a îmbrăţişat-o pe regină şi, în acordurile unei muzici îngrozitoare, au început să se rotească prin toată sala. Iar regele şi generalii lui priveau liniştiţi şi niciunuia nu îi trecea prin minte să apere onoarea stăpânului său… La Berlin, de fapt, am reuşit să ajung într-un teatru neobişnuit. Se numeşte „operă“. Pe scenă cânta respingător o femeie grasă. Asta se numea reprezentaţia „Africana“. Luminăţiei Sale tare nu i-a plăcut vocea

cântăreţei. Împăratul Wilhelm a remarcat asta şi a poruncit imediat să fie pedepsită pe scenă. Şi uite, în ultimul act, pe scenă au apărut mulţi negri, care au aprins un foc mare. Cântăreaţa a fost legată de mâni şi de picioare, a fost pusă pe rug şi arsă la foc mic. Luminăţia Sa a fost mulţumit. Apoi un om a încercat să ne demonstreze că nu fusese un foc adevărat, dar noi nu l-am crezut, pentru că strigătele cântăreţei ne aduceau aminte de strigătele necredincioasei Hurriet-ul-Aii, care, cu puţin înainte, fusese arsă la Teheran din porunca Luminăţiei Sale.

Unchiul îşi curmă vorba, cufundat în amintiri. Apoi oftă adânc.

— Un singur lucru nu pot să înţeleg la creştini, continuă el. Au cele mai bune arme, o armată puternică, fabrici militare care produc tot ce le trebuie pentru a fi victorios în faţa duşmanului. Omul care născoceşte un mod în care să distrugi cât mai repede şi mai liniştit cât mai mulţi duşmani primeşte un mare premiu în bani, un ordin. Asta e bine. Pentru că războiul este un lucru necesar. Dar, pe de altă parte, europenii construiesc spitale, iar omul de ştiinţă care găseşte un remediu împotriva morţii şi medicul care în timpul războiului ajută soldaţii duşmanului se bucură de respectul general şi, la rândul lui, primeşte decoraţii. Asta a stârnit mereu uimirea Luminăţiei Sale: de ce primesc oamenii aceleaşi decoraţii pentru lucruri total diferite? La Viena a discutat pe tema aceasta cu Împăratul, dar nici acela nu a putut găsi explicaţii mulţumitoare pentru o astfel de ciudăţenie. Mai mult, europenii ne dispreţuiesc, deoarece pentru noi duşmanul e duşman şi îl omorâm fără milă. Ei ne dispreţuiesc pentru că ni se permite să întreţinem câte patru soţii. Deşi mulţi dintre ei întreţin şi mai multe. Şi totuşi, ei ne dispreţuiesc pentru că noi trăim respectând preceptele lui Allah.

Unchiul tăcu din nou.

În razele soarelui la apus, umbra lui semăna cu silueta unei păsări bătrâne, grase. Deodată se înecă şi începu să tuşească bătrânicios.

— Noi facem tot ce ne cere Allah, spuse el după ce termină cu tusea. Dar europenii nu îndeplinesc preceptele Dumnezeului lor. Şi totuşi, Dumnezeu le dă mai multă putere şi tărie, iar nouă ni le ia. Cine îmi explică de ce se întâmplă asta?

Nu eram în stare să-i explicăm. Unchiul, bătrân şi obosit, se ridică şi, mergând agale, se retrase în camera lui. Tata se duse după el. Servitorii strânseră ceştile şi rămăsei singur pe acoperiş. Nu aveam chef să mă culc.

Deasupra oraşului se lăsase negura nopţii, acum semăna cu un animal sălbatic ascuns şi gata să sară. În faţa mea se aflau, de fapt, nu un oraş, ci două, contopite ca jumătăţile unei coji de nucă.

O parte era oraşul exterior, aflat dincolo de vechiul zid al fortăreţei. Străzile din acel oraş erau largi, casele, înalte, iar oamenii – lacomi şi neastâmpăraţi. Lucrul cel mai important din viaţa acelui oraş era petrolul, scos din stepa noastră. Chiar el aducea venitul principal. În oraşul exterior se aflau teatre, şcoli, spitale, biblioteci, poliţişti, femei frumoase, cu umeri dezgoliţi. Dacă cineva trăgea acolo cu pistolul, o făcea numai pentru bani. Graniţa dintre Europa şi Asia trecea tot prin oraşul exterior. Şi, lucrul cel mai important, acolo locuia Nino.

Iar de partea asta a zidurilor fortăreţei străzile erau înguste şi strâmbe, ca un pumnal oriental. Dacă acolo, dincolo de zidul fortăreţei, cerul era împuns de vârfurile dispozitivelor petroliere ale lui Nobel, aici norii pufoşi erau străpunşi de minaretele moscheilor. Aici, lângă peretele răsăritean al Oraşului Vechi, se înălţa Turnul Fecioarei, ridicat demult, la ordinul conducătorului oraşului Baku, Muhammed Yusif Han, în onoarea fiicei sale, cu care voia să se însoare. Dar nu i-a fost dat să facă această nuntă. Fata s-a aruncat din turn chiar în clipa în care tatăl urca scara care dădea în camera fiicei. Piatra pe care a căzut se numeşte „piatra fecioarei“ şi, uneori, înainte de nuntă, miresele duc flori acolo.

Mult sânge s-a vărsat pe străzile oraşului nostru în ultimele secole.

Chiar vizavi de casa noastră se află poarta Prinţului Ţiţianişvili.

Asta a fost acum mulţi ani, când Baku încă aparţinea Iranului şi conducătorul Azerbaidjanului trebuia să plătească tribut şahului. La Baku, în acele vremuri, domnea Hasankuli Han, iar Prinţul Ţiţianişvili era general al armatei ţariste şi conducea trupele care asediau Baku-ul. Hasankuli Han a spus că e gata să predea oraşul, a deschis porţile şi l-a primit pe prinţ. Prinţul a intrat în Baku însoţit doar de câţiva ofiţeri. În piaţa oraşului, chiar lângă acea poartă, a fost organizată o mare serbare: ardeau focuri, se frigeau

bivoli întregi. Prinţul, liniştit şi obosit, şi-a aplecat capul pe umărul lui Hasankuli Han. Şi atunci strămoşul meu, Ibrahim Han Şirvanşir, i-a dat stăpânitorului un pumnal mare, curbat, cu care Hasankuli Han a tăiat liniştit gâtul prinţului. Capul generalului a fost pus într-un sac, presărat cu sare şi străbunicul meu l-a dus şahinşahului, la Teheran.

Pentru a răzbuna această crimă, ţarul a trimis la Baku o armată mare. Hasankuli Han a poruncit să se închidă bine porţile oraşului, iar el a dispărut în palat, unde tot timpul l-a petrecut în rugăciuni, cerându-i lui Allah să îi salveze. Însă, când oştile ţarului au trecut la asedierea zidurilor fortăreţei, Hasankuli Han, printr-un tunel, a ajuns la mare şi a fugit în Iran. Înainte de a pleca, a scris pe uşa tunelului o frază: „Cine se gândeşte la ziua de mâine niciodată nu va fi curajos."

Tunelul subteran zăcea acum în ruine.

Când mă întorceam de la liceu, treceam adesea pe lângă palatul aproape ruinat. Locul în care se făcea judecata, cu coloanele lui masive, maure, era pustiu, nepopulat. Dacă cineva vrea să îşi apere drepturile, trebuie să se adreseze judecătorilor ruşi, tribunalelor ruseşti care se află dincolo de zidurile fortăreţei. Dar sunt prea puţini cei care se adresează tribunalelor ruseşti. Şi nu pentru că acolo judecătorii sunt răi sau nedrepţi. Dimpotrivă, ei sunt mult mai îngăduitori şi mai drepţi decât s-ar dori, de aceea îngăduinţa şi dreptatea lor nu sunt înţelese şi nu se potrivesc cu moravurile poporului nostru. Judecătorii ruşi, de exemplu, îi bagă pe hoţi la închisoare, iar acolo îi ţin în celule curate, le dau de mâncare, le dau ceai, chiar şi zahăr. Asta nu aduce niciun folos nimănui, cu atât mai puţin celui furat.

Desigur, poporul era nemulţumit şi îşi apăra singur drepturile. După-amiaza, petenţii se duceau la moschee, unde stăteau aşezaţi în cerc oameni înţelepţi care soluţionau toate problemele după legile lui Allah şi ale Şariei: ochi pentru ochi, dinte pentru dinte.

Uneori se furişau pe străzile întunecoase oameni mascaţi, fulgera lama unui pumnal şi dreptatea era din nou întreagă.

Răzbunarea sângeroasă trecea dintr-o casă în alta şi foarte rar se adresa cineva judecătorilor ruşi. Bătrânii îi întorceau spatele nelegiuitului, iar

copiii îi arătau limba pe stradă.

Uneori, pe stradă era târât un sac din care răzbăteau gemete înăbuşite. Sacul era aruncat în mare şi, cu un plescăit uşor, se ducea la fund. A doua zi cineva plângea, îşi smulgea hainele, dar voinţa lui Allah fusese îndeplinită – soţia acuzată de adulter era moartă.

Oraşul nostru era plin de taine care se ascundeau în colţişoarele lui izolate. Îmi plăceau aceste taine, îmi plăceau aceste colţişoare izolate, îmi plăcea negura bubuitoare a nopţii, şoapta de zi din curtea moscheei. Îmi plăceau pentru că tocmai acolo Allah a îngăduit să văd lumina zilei ca om, şiit şi adept al imamului Jafar.

Iar dacă El fusese deja aşa de milostiv faţă de mine, atunci avea să-mi permită să mor pe strada aia, în casa în care m-am născut.

Să ne permită El asta mie şi gruzinei mele creştine, care mânca folosindu-se de furculiţă şi cuţit, purta ciorapi subţiri, transparenţi, şi în ai cărei ochi mereu lumina un zâmbet. Nino!

2 „Necredincioşi“ (arabă în original).

3

Prima zi a examenelor de absolvire a liceului. Gulerele brodate cu fir de aur străluceau, argintul cataramelor şi al nasturilor sclipea. Ţesătura cenuşie a pantalonilor călcaţi cu grijă încă mai păstra căldura fierului de călcat. Cu caschetele jos, stăteam în picioare tăcuţi, în sala de festivităţi, la rugăciunea solemnă, cerând ajutorul Dumnezelui rus, deşi, dintre cei patruzeci de oameni, numai doi erau ortodocşi.

Preotul, în veşminte aurii de sărbătoare, cu o cruce mare de aur în mână, începu rugăciunea. Prin sală se răspândea miros de tămâie. Profesorii şi cei doi elevi ortodocşi stăteau în genunchi.

Noi aproape că nu ascultam ce cânta preotul. De câte ori, cu nelinişte sau indiferenţă, ascultaserăm în ultimii opt ani acele cuvinte?

„Să-l binecuvânteze Domnul pe monarhul nostru cel atotmilostiv, atotputernic, cel mai creştin, împăratul Nikolai Aleksandrovici, pe toţi cei care călătoresc pe mare şi pe uscat, pe toţi cei care suferă şi se chinuie, pe toţi cei care au căzut eroic pe câmpurile de luptă pentru Dumnezeu, împărat şi patrie, pe toţi creştinii ortodocşi…“

De plictiseală, mă uitam la perete. Acolo, sub vulturul bicefal, într-o ramă mare de aur, se afla pictat, în mărime naturală, portretul „atotmilostivului şi atotputernicului monarh“. Portretul seamăna cu o icoană bizantină. Faţa împăratului era uşor alungită, părul deschis la culoare, privirea senină şi rece îndreptată înainte. Pe piept avea numeroase decoraţii. De câte ori încercasem în ultimii opt ani să număr decoraţiile! Dar de fiecare dată pierdeam şirul.

Înainte, alături de acel portret se afla şi cel al împărătesei, dar mai apoi a fost luat. Musulmanilor, mai ales din aşezările din provincie, nu le plăcea că împărăteasa era reprezentată cu mâinile şi gâtul dezgolit. De aceea nu îşi lăsau copiii la liceu. Conducerea a trebuit să dea jos portretul.

Aveam o dispoziţie optimistă. Doar era un eveniment foarte emoţionant. În acea zi solemnă hotărâsem să mă comport altfel decât de obicei. În primul rând, îmi dădusem cuvântul să mă port cât mai educat. De fapt, încă de dimineaţă se dovedise mai complicat decât presupusesem să îmi duc la capăt această intenţie nobilă – toţi ai casei încă dormeau. Însă, pe drumul spre liceu, dădusem de pomană tuturor cerşetorilor care îmi apăruseră în cale. Pur şi simplu aşa, pentru siguranţă. Dar mă emoţionasem aşa de tare, că unuia, în loc de cinci copeici, îi dădui o rublă întreagă. Cerşetorul se apucă să îmi mulţumească.

— Nu mie să-mi mulţumeşti, răspunsei eu cu importanţă, ci lui Allah, care m-a binecuvântat cu o asemenea dărnicie.

Acum era imposibil să pic la examen.

Rugăciunea se termină. Cu paşi mici ne apropiarăm de masa de examen. Membrii comisiei semănau cu nişte monştri aduşi de Noe pe arca lui celebră: chipuri bărboase, ochi tulburi, uniforme aurii de paradă. Din cauza solemnităţii momentului, totul era uşor neliniştitor, deşi nu exista vreun motiv anume de emoţie: profesorii ruşi îi picau foarte rar pe musulmani la examene. Şi asta pentru că noi aveam mulţi prieteni – tineri gata de orice, înarmaţi cu pistoale şi cuţite. Profesorii ştiau asta şi se temeau de elevii lor la fel de mult cum se temeau şi elevii de ei. Pentru mulţi, repartizarea la Baku era într-adevăr o pedeapsă divină: în Baku era extrem de obişnuit să fie atacaţi profesori, sub protecţia întunericului nopţii. În cele din urmă, atacatorii rămâneau anonimi, iar profesorul lovit primea o delegare în alt loc. De aceea profesorii închideau ochii la faptul că elevul Ali Han Şirvanşir îşi copia problema de matematică de la vecinul lui de bancă, Metalnikov. Numai o dată, chiar în toiul procesului de copiere, profesorul veni la mine şi-mi şopti disperat: „Ei, nu aşa de făţiş, Şirvanşir, doar nu suntem singuri.“

Examenul scris la matematică îl promovarăm fără niciun fel de problemă, iar mai apoi, mulţumiţi de asta, o luarăm în jos pe Nikolaevskaia, de parcă nu am mai fi fost liceeni.

În ziua următoare fu examenul scris la limba rusă. Şi uite, directorul deschise solemn pachetul sigilat, primit de la Tiflis, şi rosti cu voce tare:

— „Personaje care reflectă idealul femeii ruse în operele lui Turgheniev.“

O temă simplă, se putea scrie orice. Trebuia numai să lauzi femeile ruse şi totul avea să fie în ordine.

Mult mai greu se dovedi examenul scris la fizică. Dar aici lipsa cunoştinţelor fu compensată prin arta copiatului. Şi aşa trecui şi de fizica asta.

După aceea, comisia de examen ne acordă o zi de odihnă.

Veni rândul examenelor orale. Aici deja nu mai puteai scăpa cu ajutorul copiatului. La întrebările simple trebuia să dai răspunsuri cât mai inteligente.

Primul examen fu cel la catehism. *Mulla* al nostru, care în timpul celorlalte examene stătea în spate, de data asta era aşezat la cel mai important loc de la masă. Avea o mantie uşoară, legată cu un brâu verde, care mărturisea devotamentul lui *mulla* faţă de preceptele Prorocului. *Mulla* era bun cu elevii. Abia începui să turui – „Nu există dumnezeu în afară de Allah, Muhammed este prorocul lui, iar Ali este locţiitorul lui Allah“ –, că îmi şi puse cea mai mare notă, deoarece acestea erau cele mai importante cuvinte care îi deosebeau pe şiiţi de sunniţii rătăciţi. *Mulla* ne învăţase cuvintele acestea şi spunea că, deşi sunniţii se abătuseră de la calea cea dreaptă, Allah, în mila lui, nu îi părăsise. *Mulla* al nostru era un om blând.

Din păcate, nu se putea spune acelaşi lucru şi despre profesorul de istorie. Dispoziţia mi se strică imediat ce luai biletul şi citii subiectul: „Victoria de la Ganja a lui Madatov.“ Era vorba de bătălia de la lângă Ganja, când, după un tir sever al ruşilor, fusese distrusă armata lui Ibrahim Han Şirvanşir, chiar cel care îl ajutase pe Hasankuli Han să îl omoare pe Ţiţianişvili.

— Şirvanşir, spuse moale profesorul văzând tulburarea mea, puteţi să vă folosiţi de dreptul dumneavoastră şi să schimbaţi biletul.

Privii cu îndoială biletele puse, ca la loto, într-un bol adânc. Fiecare elev avea dreptul să schimbe biletul o dată, dar, în cazul acesta, nu trebuia să se aştepte la o notă foarte bună. Merita oare să pun destinul la încercare? Măcar ştiam bine cum murise străbunicul meu, iar în bol se mai aflau întrebări despre tot felul de Frederici, Wilhelmi, Fredric-Wilhelmi, despre Războiul Civil din Statele de Nord ale Americii. Şi ar fi fost mai greu să mă descurc!

Dădui din cap că nu:

— Nu, mulţumesc. O să răspund la subiectul meu.

Şi, încercând să-mi ţin în frâu sentimentele dezlănţuite, începui să povestesc despre cum *şahzade*-ul iranian Abbas Mirza, în fruntea unei armate de 40 000 de oameni, a pornit din Tabriz pentru a-i alunga pe ruşi din Azerbaidjan. La Ganja a fost întâmpinat de un detaşament de 5 000 de oameni, comandat de un general ţarist, armeanul Madatov. Prin focul deschis de artileria lui, Madatov a decimat armata iraniană şi a pus-o pe fugă. Abbas Mirza s-a salvat căzând de pe cal într-un şanţ şi a stat acolo până la terminarea bătăliei. Ibrahim Han Şirvanşir, cu un detaşament, a încercat să treacă pe malul celălalt al râului, dar a căzut prizonier şi a fost împuşcat.

— Victoria aceasta, spusei eu în încheiere, a fost obţinută nu atât prin vitejia soldaţilor ruşi, cât datorită supremaţiei tehnice a armamentului lui Madatov. În urma victoriei ruşilor s-a încheiat tratatul de pace de la Turkmenceai, conform căruia iranienii trebuia să plătească o contribuţie uriaşă. După ce a fost plătită, cinci regiuni ale Iranului au fost complet ruinate.

Îmi dădeam seama că o asemenea declaraţie anulează orice şansă de a lua o notă foarte bună. Pentru a primi un cinci[3], trebuia să fi spus: „Ruşii au făcut minuni prin eroismul lor exemplar, după ce au învins şi au pus pe fugă forţele superioare ale duşmanului. În urma victoriei a fost încheiat tratatul de pace de la Turkmenceai, care i-a făcut pe iranieni să se întoarcă spre cultura şi piaţa occidentală.“

Dar când era vorba de demnitatea strămoşilor mei, mi-era totuna dacă voi primi „bine“ sau „foarte bine“. Examenul la istorie era ultimul.

Directorul rosti un discurs solemn. Cu mândria şi seriozitatea impusă de eveniment, declară că acum suntem pe deplin membri maturi ai societăţii.

Abia îşi încheie discursul, că noi, ca nişte deţinuţi puşi în libertate, ne năpustirăm pe scări în jos. Soarele ne închidea ochii. În colţ se afla un poliţist care timp de opt ani ne asigurase cu amabilitate securitatea. Veni să ne felicite, şi îi dădurăm fiecare câte cincizeci de copeici, iar mai apoi ne năpustirăm pe străzile oraşului, asurzindu-le cu strigătele noastre banditeşti.

Acasă mă primiră cu o solemnitate nu mai mică decât cea cu care fusese întâmpinat Alexandru Macedon după victoria împotriva perşilor. Servitorii mă priveau cu respect. Tata mă sărută şi promise să îmi îndeplinească trei dorinţe. Unchiul spuse că, fără nicio îndoială, un om aşa de cult trebuie prezentat Curţii de la Teheran, unde îi era scris să facă o carieră strălucită.

Când se potoliră primele impresii, mă strecurai pe neobservate la telefon. Uite, se împlineau două săptămâni de când nu mai discutasem cu Nino. Când rezolvă nişte chestiuni importante, vitale, un bărbat trebuie să stea cât mai departe de anturajul feminin – aşa spune regula înţeleaptă a părinţilor.

Luai receptorul şi învârtii mânerul aparatului.

— Daţi-mi, vă rog, 33-81.

— Ali, ai luat examenele? se auzi vocea lui Nino.

— Da.

— Te felicit, Ali!

— Când şi unde, Nino?

— La cinci, lângă fântâna din Parcul Guvernatorului.

Mai mult era imposibil să vorbim. Rudele, servitorii, eunucii – toţi erau numai urechi. Iar în spatele lui Nino probabil se afla respectabila ei măicuţă.

Urcai în camera tatălui meu. Stătea pe divan şi bea ceai. Alături stătea unchiul. De-a lungul pereţilor, cu privirea spre mine, se aflau servitorii.

Examenul de maturitate încă nu se încheiase. Fiului, aflat în pragul vieţii, tatăl trebuia să-i dezvăluie întreaga înţelepciune.

— Fiule, începu tata, în ajunul intrării tale în viaţă vreau să-ţi mai amintesc încă o dată obligaţiile unui musulman. Trăim într-o ţară în care este venerat Prorocul lui Allah. Pentru a nu pieri, trebuie să ne păstrăm tradiţiile vechi şi modul de viaţă. Fiul meu, să te rogi mai des. Să nu bei. Să nu săruţi femeile altora. Mereu să-i ajuţi pe cei săraci şi slabi. Să fii mereu gata să te lupţi şi să mori în numele credinţei adevărate. Dacă o să pieri pe câmpul de luptă, asta o să mă îndurereze pe mine, bătrânul. Dacă rămâi în viaţă, dar îţi pierzi onoarea, tatăl tău va fi dezonorat. Să nu ai cruţare faţă de duşman, fiule. Nu suntem creştini. Să nu te gândeşti la ziua de mâine. Prevederea ne face laşi. Şi un ultim lucru: să nu uiţi niciodată fundamentele şiite – învăţăturile imamului Jafar, apostol al prorocului Muhammed.

Unchiul şi servitori îl ascultau pe tata cu asemenea veneraţie de parcă în cuvintele lui ar fi fost concentrată revelaţia divină.

Tata se ridică, mă luă de mână şi mai spuse răguşit:

— Te implor să nu faci politică! Vocea îi tremură deodată. Fă ce vrei, dar nu te băga în politică!

Îi promisei asta cu sufletul curat. Eram mult prea departe de politică; doar, după câte pricepeam eu, Nino nu era o problemă politică.

Tata mă mai îmbrăţişă o dată şi asta însemna că acum devenisem cu adevărat un om matur.

Fix la patru şi jumătate, îmbrăcat în uniformă de licean, ieşii alene pe porţile fortăreţei şi începui să păşesc cu importanţă spre chei. Lângă casa guvernatorului o luai la dreapta, spre parcul amenajat pe pământul nisipos din Baku.

Libertatea descoperită era ameţitoare. Uite, pe lână mine trecu în trăsură primarul oraşului şi, pentru prima oară în opt ani, îmi era îngăduit să nu mai stau în faţa lui în poziţie de drepţi şi să îl salut milităreşte. Smulsei de la caschetă cocarda argintie cu abrevierea numelui liceului meu şi o aruncai cu plăcere cât mai departe. Gata, eram civil! Pentru a simţi şi mai mult libertatea voiam chiar să fumez, dar renunţai la această idee – repulsia faţă de tutun era mai puternică decât ameţeala atrăgătoare a libertăţii.

Parcul guvernatorului era foarte mare. Acolo aleile erau acoperite cu asfalt, pe marginile lor îşi apleacau trist crengile nişte sălcii. Sub ele erau bănci fixate în pământ. În trei palmieri îşi făcuseră cuib nişte flamingi.

În dreapta se afla zidul fortăreţei, iar centrul era împodobit de coloanele albe de marmură ale clubului oraşului. Puţin mai jos de club era un bazin mare şi adânc, cu marginile căptuşite cu piatră. Cândva, administraţia oraşului a vrut să umple cu apă acest bazin, să aducă acolo lebede. Totuşi, frumoasa intenţie nu a avut noroc să se împlinească. În primul rând, apa era foarte scumpă, iar în al doilea rând, în tot imperiul nu se găsise nicio lebădă. De aceea bazinul rămăsese gol şi se uita la cer cu găvanul unui *div*[4] mort.

M-am aşezat pe una dintre băncuţe. Deasupra acoperişurilor plate ale caselor strălucea soarele. Umbrele copacilor deveneau din ce în ce mai lungi. Trecu pe lângă mine o femeie lipăind în papuci de casă, învelită din cap până-n picioare într-un *chador* cu dungi albastre. De sub văl i se iţea nasul lung, coroiat, semănând cu ciocul unei păsări de pradă. Nasul se întoarse alene în direcţia mea. Îmi ferii iute privirea.

Ce bine că Nino nu purta *chador* şi nu avea un nas aşa de mare şi de strâmb! Nu, nu, niciodată n-o s-o ascund pe Nino a mea sub *chador*. De fapt, cine poate şti?

În razele blânde ale soarelui care apunea, în faţa ochilor îmi apăru imaginea lui Nino cea minunată. Nino Kipiani – ce nume gruzin minunat! Nino, ai cărei părinţi respectabili erau îndrăgostiţi de Europa! Dar ce mă privea pe mine asta? Nino avea piele albă şi ochi mari, în care mereu licărea râsul, gene delicate, lungi. Numai gruzinele pot avea ochi aşa de minunaţi, aşa de veseli. Numai gruzinele, nimeni altcineva! Nici europencele, nici asiaticele! Profilul delicat al lui Nino îmi amintea de profilul Fecioarei Maria.

Nu ştiu de ce, această comparaţie mă întrista. Occidentul născocise numeroase comparaţii pentru bărbaţi, dar uite, acolo femeile erau comparate numai cu simbolul unei lumi străine şi de neînţeles, cu Fecioara Maria!

Îmi plecai capul şi închisei ochii – mă orbise nisipul galben-strălucitor care acoperea fiecare alee a Parcului Guvernatorului.

Şi deodată, chiar alături, se auzi un râset sonor şi vesel:

— Sfinte Gheorghe! Ia priviţi-l pe acest Romeo! A adormit tot aşteptând-o pe Julieta lui!

În faţa mea se afla Nino, în uniforma bleu a elevelor de la liceul „Sfânta Tamara“. Nino era slăbuţă. Mai mult, pentru gustul oriental se putea spune că era mult prea slabă. Dar tocmai acea fragilitate îmi stârnea sentimente delicate faţă de ea. Avea şaptesprezece ani şi o cunoşteam chiar din ziua în care se dusese pentru prima oară pe strada Nikolaevskaia, la liceul ei.

Nino se aşeză alături de mine.

— Aşa deci, ai luat şi ultimul examen? întrebă ea aruncându-mi o privire pe sub genele minunate. Am avut puţin emoţii pentru tine.

Îi pusei mâna pe umăr.

— A trebuit să fim puţin tulburaţi, dar Allah, după cum vezi, vine în ajutorul robilor lui supuşi.

— Peste un an o să mă aduci şi pe mine pe drumul cel adevărat, începu să râdă Nino. Dacă s-ar putea ca în timpul examenelor să stai sub banca mea şi să-mi sufli la matematică! Vorbeam despre asta, uite, deja de câţiva ani, chiar din ziua când Nino, la doisprezece ani, a venit plânsă în pauza mare şi m-a dus în clasă la ea, unde am stat toată ora sub banca ei, rezolvând probleme în timpul extemporalului la matematică. De atunci am devenit erou în ochii lui Nino. Dar cum sunt unchiul tău şi haremul lui? întrebă Nino.

Luai o înfăţişare serioasă. Dar în faţa curiozităţii lipsite de griji a lui Nino cedau toate preceptele morale ale Orientului. Îi atinsei părul moale, negru.

— Haremul unchiului meu se pregăteşte să se întoarcă în patrie. E ciudat, dar se pare că medicina occidentală a ajutat-o pe soţia unchiului, deşi până acum nu se văd semne deosebite. Dar unchiul speră foarte tare.

— Totul e respingător, spuse Nino încrutându-se ca un copil. Părinţii mei sunt categoric împotriva acestui lucru. Haremul este o ruşine, spuse ea cu tonul unui tocilar care răspunde la lecţie.

— Nino, fii sigură că eu n-o să am harem, şoptii atingându-i lobul urechii cu buzele.

— Dar în mod sigur o să-ţi ascunzi soţia sub *chador*!

— Dacă situaţia va cere acest lucru. *Chadorul* are multe avantaje. El fereşte femeia de razele soarelui, de praf, de privirile altora.

— Mereu o să fii un asiatic! exclamă Nino roşind. Ce te deranjează pe tine privirile altora? Şi ce dacă femeia vrea să placă şi altora?

— Femeia trebuie să se străduiască să placă numai soţului ei, nu altora. Faţa descoperită, umerii goi, pieptul dezgolit, ciorapii transparenţi pe picioruşele elegante – toate astea promit ceva, şi femeia trebuie să îndeplinească această promisiune. Pentru că bărbatul care a privit-o aşa de intens vrea să vadă şi restul. Uite, tocmai de aceea există *chadorul*, ca bărbaţii să nu aibă asemenea dorinţe.

Nino mă privi uimită.

— Ce crezi, în Europa o fată de şaptesprezece ani şi un tânăr de nouăsprezece vorbesc tot despre asemenea lucruri?

— Nu.

— Atunci să nu vorbim nici noi, spuse repede Nino şi strânse din buze.

Îi mângâiai părul. Aproape că îşi lăsă capul pe spate. Ultima rază a soarelui care amurgea îi sclipi în ochi. Mă aplecai peste faţa ei… Buzele i se deschiseră involuntar şi delicat. Mă lipii de ele cu un sărut lung şi fără ruşine. Respiraţia lui Nino se opri. Ochii i se închiseră. Dar aproape imediat mă împinse brutal şi se trase înapoi. Stăteam în tăcere, cu privirea fixă în spaţiul care se întuneca. Apoi, uşor tulburaţi, ne ridicarăm şi ieşirăm la braţ din parc. Nino începu să vorbească abia la ieşire:

— În orice caz, şi eu ar trebui fie să port *chador*, fie să-mi îndeplinesc promisiunea.

Începu să râdă tulburată. Acum totul era în ordine. O condusei chiar până acasă.

— O să vin neapărat la serata voastră de absolvire, spuse ea la despărţire.

O luai de mână.

— Şi la vară ce-o să faci?

— La vară? O să mergem în Karabah, la Şuşa. Dar stai liniştit, te rog. Asta nu înseamnă deloc că trebuie să vii şi tu la Şuşa.

— Ei, ce să facem? O să ne întâlnim la vară în Şuşa.

— Ce insistent eşti! Nici nu ştiu ce am văzut la tine.

Uşa se închise în spatele lui Nino. Pornii spre casă. Eunucul unchiului, cel cu faţa amintind de pielea uscată a unei şopârle, spuse dezvelindu-şi gingiile:

— Gruzinele sunt foarte frumoase, han. Dar nu merită să le sărutaţi în parc, unde se plimbă atâţia oameni.

Îl ciupii de obrazul flasc. Eunucului i se permite orice. Pentru că nu e nici bărbat, nici femeie. E de sex neutru.

Mă dusei drept la tata.

— Ai promis să-mi îndeplineşti trei dorinţe. Uite-o pe prima. În vara asta vreau să mă duc singur la Karabah.

Tata se uită fix la mine, apoi începu să râdă şi dădu din cap aprobator.

3 Sistemul rusesc de notare prevedea ca notă maximă nota cinci.

4 Denumire generică pentru demoni, în Islam.

4

Zaynal aga fusese un ţăran simplu, dintr-o suburbie a oraşului Baku, Binagadî. Avea acolo o bucăţică mică de pământ, prăfuită, sărăturoasă, şi trăia din ce îi dădea parcela. La cutremur pe pământul lui se căscase o crăpătură din care ţâşnise un şuvoi de petrol. Din acea zi Zaynal aga nu mai fusese nevoit să trudească zi şi noapte cu sudoarea frunţii. Banii veneau singuri şuvoaie în buzunarele lui, îi cheltuia cu dărnicie şi fără nicio grijă, dar, în pofida acestui lucru, bogăţia lui creştea de la o zi la alta şi devenise o povară pentru el, începând să îl chinuie şi să îl apese. Ştia că, mai devreme sau mai târziu, va veni o vreme când va trebui să plătească pentru fericirea aceea. Cu fatalitatea unui condamnat la moarte, Zaynal aga aştepta pedeapsa. Începuse să se ocupe de binefaceri, să construiască moschei, spitale, închisori. Apoi făcuse un pelerinaj la Mecca, după care mai construise un adăpost pentru orfani.

Dar soarta nu poate fi păcălită şi, dacă îţi este scrisă o nenorocire, nicio faptă de binefacere nu te poate scăpa de ea.

Într-o bună zi, când Zaynal aga avea deja şaptezeci de ani, iar soţia lui optsprezece, s-a întâmplat ca ea să îi păteze onoarea. Cum se cuvine în asemenea situaţii, Zaynal aga s-a răzbunat crud şi cu duritate pentru onoarea jignită, dar după asta s-a prăbuşit şi s-a transformat într-un bătrân obosit, obişnuit. Familia i s-a destrămat: un fiu l-a părăsit, celălalt s-a sinucis, dezonorându-l pentru totdeauna.

Şi acum, cărunt şi gârbovit, bătrânul nefericit trăia în conacul lui uriaş din Baku, alcătuit din patruzeci de camere.

Îi rămăsese un singur fiu, Ilias bek, care era colegul nostru de clasă. De aceea, pentru seara noastră de absolvire, Zeynal aga ne pusese la dispoziţie salonul mare din conacul său, al cărui tavan fusese acoperit cu cristal mat de stâncă.

Fix la ora opt seara urcam pe treptele mari de marmură ale conacului. Ilias bek stătea în picioare lângă scară şi-şi primea musafirii. Ca şi mine, era îmbrăcat în haină de gală, cu un pumnal îngust la brâu. Nu ne scoseserăm *papahaua*[5], pentru că a o purta era un privilegiu primit din vechime.

Ridicai mâna dreaptă la papaha:

— Bună seara, Ilias bek!

După vechiul obicei, ne întinserăm unul altuia mâinile, şi mâna lui dreaptă strânse mâna mea dreaptă, iar stânga lui – stânga mea.

— Astăzi se închide leprozeria, şopti el.

În semn de aprobare, dădui din cap.

Leprozeria era o invenţie şi un secret al clasei noastre. Profesorii ruşi, chiar şi cei care trăiseră ani mulţi în oraşul nostru, nu ştiau nimic despre Baku. De aceea noi îi păcăliserăm, spunând că la marginea oraşului Baku se află o casă pentru cei bolnavi de lepră. Dacă unul dintre noi voia să fugă de la ore, îl prevenea pe elevul de serviciu din clasă. Acesta se ducea la şeful clasei noastre şi, cu dinţii clănţănind de groază, îi transmitea că a fugit un bolnav din leprozerie. Poliţia îl căuta. Se bănuia că fugarul se ascunde chiar în cartierul în care locuieşte acel elev. Şeful clasei pălea şi îi permitea elevului să nu vină la ore până când fugarul nu era prins. Asemenea vacanţe puteau ţine o săptămână, uneori şi mai mult. Totul depindea de circumstanţe. Niciunuia dintre profesori nu îi trecuse prin minte să se ducă la administraţia sanitară şi să se intereseze dacă într-adevăr există o asemenea leprozerie. Aşa că trebuia să aibă loc închiderea ei solemnă.

Intrai în salonul arhiplin. Pe locul de onoare, cu o expresie sărbătorească, se afla directorul liceului, consilierul titular de stat Vasili Grigorievici Hrapko. Directorul era înconjurat de profesori respectuoşi.

Mă apropiai de el şi făcui o plecăciune. Datorită înclinaţiei mele deosebite pentru limbile străine, în clasă eram considerat orator şi trimis al elevilor musulmani. Era suficient ca unul dintre colegii mei de clasă să

rostească o singură frază în rusă, că imediat devenea limpede că nu e rus. Eu însă vorbeam chiar câteva dialecte ruseşti.

Directorul era petersburghez. De aceea faţă de el trebuia să vorbesc cu accent petersburghez, adică să pronunţ şuierat consoanele şi să înghit vocalele. Deşi nu suna foarte frumos, era extrem de aristocratic. Fără să-şi da seama că râd de el, directorul se bucură de „progresul rusificării la marginile imperiului“.

— Bună seara, domnule director, îl salutai eu modest.

— Bună seara, Şirvanşir. V-aţi revenit după emoţiile examenelor?

— Da, domnule director. Dar am fost martorul unei scene respingătoare.

— Dar ce s-a întâmplat?

— Mă refer la povestea cu leprozeria.

— Ce s-a mai întâmplat cu leprozeria?

— Cum, domnul director nu ştie?! Ieri bolnavii au evadat şi au dat toţi năvală în oraş. Împotriva lor au fost trimise două unităţi de armată. Fugarii au pus mâna pe două sate. Soldaţii le-au înconjurat şi au tras în toţi – şi în bolnavi, şi în sănătoşi. Iar caselor le-au dat foc. Oare asta nu e îngrozitor? Leprozeria nu mai există. O parte dintre bolnavi sunt încă în viaţă. Mutilaţi, sunt acum întinşi lângă porţile oraşului, sunt stropiţi cu petrol şi li se dă foc.

Directorul holbă ochii, mai să-i iasă din orbite. Pe chip i se citea o singură dorinţă: să dea fuga imediat la ministrul instrucţiunii şi să cerşească detaşarea într-un loc mai civilizat.

— Ce ţară îngrozitoare, ce oameni îngrozitori! bolborosi el trist. Dar tocmai aici, copiii mei, îşi dă omul seama cât de importante sunt disciplina de fier şi caracterul operativ al organelor statului.

Noi ne înghesuiserăm în jurul directorului şi îi sorbeam respectuos cuvintele despre folosul ordinii. Leprozeria nu mai exista din acea zi. Următoarele generaţii de liceeni trebuia să inventeze ceva nou.

Deodată, îmi trecu prin minte un gând curajos.

— Dar domnul director ştie oare că deja de doi ani fiul lui Muhammed Gaydar învaţă în liceul nostru? întrebai eu pe neaşteptate.

— Ceee?

Avusei impresia că ochii directorului o să iasă pe loc din orbite.

Muhammed Gaydar era ruşinea liceului nostru. Repeta fiecare clasă de cel puţin trei ori. La şaisprezece ani se însurase, dar pasiunea pentru studiu nu îl părăsise. Imediat ce fiul lui împlinise nouă ani, băiatul intrase la liceu. Fericitul tată voise mai întâi să păstreze secret acest lucru. Dar într-o zi, în pauza mare, de el se apropiase un băieţel grăsuţ. „Tată“, spusese minunatul copil pe un ton nevinovat, „dacă nu-mi dai cinci copeici pentru ciocolată, o să-i zic mamei că ai copiat problema la matematică.“

Muhammed Gaydar roşise tulburat, smucise repede copilul, iar nouă ne promisese că, la prima ocazie, îi va spune directorului de paternitatea sa.

— Deci vreţi să spuneţi că fiul elevului nostru de clasa a şasea, Muhammed Geydar, învaţă în clasa a doua la liceul nostru? repetă neîncrezător directorul.

— Da, domnule director, chiar aşa e, şi vă roagă să-l iertaţi. Dar vreau foarte mult ca fiul lui să fie un om la fel de educat ca şi el. Oare nu e mişcător că, de la an la an, manifestă o sete din ce în ce mai mare de a-şi însuşi materiile occidentale?

Directorul se înroşi de indignare. Rămăsese fără cuvinte, gândindu-se dacă nu cumva contravine regulilor liceului faptul că acolo învaţă în acelaşi timp tatăl şi fiul. De fapt, nu putea lua nicio hotărâre concretă, aşa că tatăl şi fiul puteau asedia în continuare acel bastion al ştiinţelor occidentale.

Se deschise o uşiţă laterală şi un băiat de vreo zece ani conduse în sală patru bărbaţi orbi, cu păr negru. Erau muzicanţi din Iran. Se aşezară pe un covor într-un colţ al salonului, scoaseră din cutii nişte intrumente extrem de rare, lucrate de vechi meşteri iranieni. În salon se lăsă liniştea. Cântăreţul la *tari*[6] atinse strunele şi o muzică tristă se revărsă.

Unul dintre muzicieni duse palma la ureche – un gest clasic al cântăreţilor orientali – şi începu să cânte puternic:

Trupul tău e ca o sabie persană,
Buzele tale sunt nişte rubine înflăcărate.
Dacă aş fi un sultan turc, te-aş lua de soţie.
Ţi-aş împleti mărgăritare în cosiţe,

Ţi-aş săruta călcâiele,
Ţi-aş oferi inima într-o cupă de aur.

Apoi tăcu, dar cântecul fu continuat de un altul. El cântă cu durere în glas:

Şi tu, frumoasa mea, te furişezi ca un şoarece
În fiecare noapte în casa vecină.

Tari-ul plângea în hohote, plângea şi *kemanche*-ul[7], şi al treilea cântăreţ continuă:

El, şacalul, el, necredinciosul…
O, ce necaz! O, ce ruşine!

Tăcu şi, după un solo al *tari*-ului, al patrulea începu să cânte:

Trei zile am ascuţit eu pumnalul, în cea de-a patra l-am înjunghiat pe duşmanul meu.
L-am făcut mici bucăţele.
Te-am aruncat, iubita mea, de-a curmezişul şeii,
mi-am legat faţa cu basmaua războiului
şi am fugit cu tine în munţi.

În apropierea mea, lângă una dintre draperiile grele, se aflau directorul şi profesorul de geografie.

— Ce muzică de coşmar, spuse încet directorul. Seamănă cu răgetul unui măgar. E interesant de ştiut: cântecul ăsta o avea vreun sens?

— Aici nu e nevoie să existe sens, după cum nu există nici melodie, răspunse profesorul.

Voiam deja să mă îndepărtez de ei în vârful picioarelor, dar în momentul acela simţii cum draperia grea se mişcă grijuliu. Mă uitai prudent în spate şi văzui un bătrân cărunt, cu nişte ochi neobişnuit de luminoşi, care asculta muzica ascuns acolo. Ochii bătrânului străluceau ciudat. Plângea.

Era tatăl lui Ilias bek, Înălţimea Sa Zaynal aga. Mâinile vânoase îi tremurau. Ca să vezi! Mâinile acelea, care abia erau în stare să scrie numele stăpânului lor, dispuneau acum de şaptezeci de milioane de ruble.

Mă întorsei. Zaynal aga era un om simplu, dar se pricepea la arta cântatului mai mult decât profesorii care ne dăduseră drumul în lume.

Cântecul se încheie. Acum muzicienii cântau o melodie caucaziană de dans. Traversai salonul. Băieţii se împărţiseră în grupuri şi beau vin. Chiar şi musulmanii. Nu voiam să beau.

Prietenele şi surorile colegilor mei de clasă stăteau prin colţuri şi flecăreau vesele. Printre ele erau multe fete rusoaice, cu păr de culoare deschisă, cu ochi albaştri, pudrate. Vorbeau cu ruşii, uneori cu armenii sau gruzinii, dar îndată ce un musulman începea să vorbească cu ele, fetele începeau să fornăie ironic, să răspundă monosilabic şi să plece.

Cineva se aşeză la pianină. Începu să răsune un vals. Directorul o invită pe fiica guvernatorului la dans.

Slavă lui Allah!

— Bună seara, Ilias bek, auzii eu dinspre scară. Am întârziat puţin. Dar nu sunt deloc vinovată.

Mă năpustii spre scară şi o văzui pe Nino îmbrăcată nu în rochie de seară, nici în uniforma de bal a elevelor de la liceul „Sfânta Tamara“. Talia îi era aşa de strânsă, încât mai că o puteai cuprinde cu palma. Pe umerii ei era aruncată o pelerină scurtă, de catifea, cu nasturi aurii. Fusta lungă de catifea îi acoperea picioruşele zvelte. Se vedea numai vârful pantofiorilor de safian. Pe cap Nino purta o pălăriuţă, pe frunte avea întinse două rânduri de monede de aur. Semăna cu un înger bizantin în vechiul veşmânt al prinţeselor gruzine!

— Nu te supăra, Ali Han, râse îngerul. Până legi toate panglicuţele fustei, trece o oră întreagă. E fusta bunicii mele. Am îmbrăcat-o cu atâta trudă, numai de dragul tău.

— Primul dans e al meu! exclamă Ilias bek.

Nino se uită la mine întrebător. Dădui din cap. Nu îmi plăcea să dansez; mai mult, dansam prost. Dar lui Ilias bek i-o puteam încredinţa fără grijă. El ştia cum trebuie să se poarte.

— *Rugăciunea lui Şamil*! le strigă Ilias bek muzicienilor, şi ei începură imediat, fără nicio pauză, să cânte dansul.

Ilias sări în mijlocul sălii, scoase pumnalul din teacă. Picioarele îi scăpărau în ritmul aprinsului dans caucazian. În mâna lui strălucea muchia pumnalului. Nino pluti uşor spre el. Avea picioruşe ca de păpuşă.

Începu dansul lui Şamil. Nino era mireasa care trebuia răpită… Strângând pumnalul în dinţi şi desfăcându-şi braţele în lături, Ilias, ca o pasăre de pradă, se învârtea în jurul fetei. Nino se îndepărta mereu de el. În mişcările graţioase ale mâinilor ei se simţea groaza, lipsa de speranţă, spiritul jertfei. Mâna stângă strângea o batistă. Un freamăt îi cuprinse trupul. Nemişcate rămăseseră numai lanţurile care îi atârnau la pălăriuţă. Aşa şi trebuia să fie; era lucrul cel mai greu la acel dans. Numai o gruzină se poate învârti cu o asemenea iuţeală prin salon fără ca, în acest timp, să i se mişte vreun lănţişor. Ilias o urmărea aşa cum îşi urmăreşte un şoim prada care îi scapă. Fără să se oprească vreo clipă, fără să o cruţe, se învârtea în jurul victimei sale. Mişcările mâinilor deveneau din ce în ce mai posesive şi, dimpotrivă, cele ale lui Nino, respingând atacurile, erau tot mai slabe. Şi uite, ea împietri tremurând din tot trupul, ca o căprioară prinsă de vânător. Tot mai înalte, tot mai solemne deveniră salturile lui Ilias. Ochii lui Nino cereau îndurare, mâinile îi fremătau. Muzica suna din ce în ce mai tare. Apoi mâna stângă a lui Nino se desfăcu, batista căzu şi în clipa aceea pumnalul lui Ilias pironi batista de podea.

Dansul se încheie…

Am uitat să menţionez un lucru: înainte de dans, eu şi Ilias bek făcuserăm schimb de pumnale. Aşa că lama pumnalului meu străpunsese batista lui Nino. Nicio precauţie suplimentară nu strică. Nu degeaba oamenii înţelepţi spuneau în trecut: „Înainte de a încredinţa cămila protecţiei lui Allah, leag-o mai bine de gard.“

5 Căciulă din lână de oaie, parte a costumului naţional a mai multor state din Caucaz, Ucraina şi Rusia.
6 Instrument muzical gruzin cu coarde, asemănător cu mandolina.
7 Instrument cu coarde, asemănător cu lira.

5

— Când strămoşii noştri slăviţi au apărut în acest ţinut, pentru a căpăta mare slavă şi a băga groaza în alte popoare, după ce au văzut în depărtare crestele munţilor, au început să strige: „Priveşte zăpada!… Uite acolo… Acolo e zăpadă!“ Iar mai apoi, după ce s-au apropiat de munţi şi au văzut păduri virgine, ei au exclamat: „Ce grădină mare!“ Uite, de atunci, acestui pământ i se zice Karabah[8]. Locuitorii de aici îl numesc Suniuk, iar mai înainte i se zicea Agvar. Aşa că, hanule, trebuie să ştii că ţinutul nostru e foarte vechi şi slăvit.

Mustafa cel bătrân, la care închiriasem o cameră în Şuşa, tăcu. Faţa şi întreaga lui înfăţişare inspirau mândrie. Luă o înghiţitură de vodcă de fructe şi tăie o bucăţică de brânză incredibil de gustoasă, care parcă fusese împletită din firişoare fără număr şi semăna cu o cosiţă de fecioară.

— În ţinuturile noastre trăiesc Întunericul şi duhurile Întunericului. Ele păzesc comori de necuprins. Fiecare copil o ştie. Dar în munţi sunt şi pietre sfinte, printre care curg râuri sfinte. Noi avem de toate. Du-te în oraş, umblă, plimbă-te, priveşte. Munceşte aici vreun om? Măcar unul singur! Ia vezi, găseşti aici măcar un om trist? Măcar unul singur! Găseşti măcar un om treaz? Măcar unul! Du-te, aga, priveşte, minunează-te, extaziază-te!

Bătrânul Mustafa putea să trăcănească încă multă vreme la fel de liber. Ceea ce mă entuziasmase într-adevăr era acea laudă neobişnuită a locuitorilor din Karabah. Ce nu inventau ei despre pământul lor, ce mai minciuni încropeau! Un armean gras încercase să mă convingă că Maraş, biserica din Şuşa, are nu mai puţin de cinci mii de ani. „Nu minţi!“ i-am

spus. „Creştinismul nu are nici două mii de ani. Oare putea fi ridicată o biserică chiar înainte de naşterea lui Hristos?“

Grăsanul s-a supărat foarte tare. „Tu, desigur, eşti un om cult, nu încape vorbă. Dar ascultă ce spun despre asta bătrânii noştri.“ Şi a zis solemn: „La alte popoare creştinismul are două mii de ani, dar în Karabah Hristos Mântuitorul a apărut cu trei mii de ani înainte. Uite care-i povestea!“

Încă pe drumul spre Şuşa, când treceam pe podul de piatră, vizitiul mi-a povestit: „Podul acesta, pe drumul spre Iran, a fost construit de Alexandru Macedon în onoarea vitejiei extraordinare a oştenilor lui.“

Pe fundaţia podului erau încrustate cifrele „1897“. I le-am arătat vizitiului. „Ei, aga“, a spus el netulburat, „ruşii au făcut asta dinadins, ca să ne ştirbească din glorie.“

Şuşa era un oraş ciudat. Întemeiat la o înălţime de 1500 de metri, devenise un fel de pod între Caucaz, Iran şi Turcia. În acest oraş, înconjurat din toate părţile de munţi pitoreşti, păduri, râuri, au trăit din vechime musulmani şi creştini. Oamenii şi-au construit în munţi şi văi căsuţe din chirpici şi le numeau solemn „palate“. Palatele acestea le deţineau becii şi aga musulmani, precum şi moşierii armeni – *melik* şi *naharar*. Proprietarii palatelor puteau sta cu orele pe verandă, fumau narghilele şi povesteau că de multe ori Rusia fusese salvată de generalii imperiali originari din Karabah şi, în general, toată lumea ştie ce s-ar fi ales de imperiu dacă nu ar fi fost cei din Karabah.

Noi, adică eu şi *gochu* al meu, am mers de la mica gară până la Şuşa pe nişte cărărui şerpuite, timp de şapte ore. *Gochu* sunt de regulă servitori înarmaţi, care au înclinaţie spre haiducie.

Aceşti oameni înarmaţi din cap până-n picioare sunt cel mai adesea taciturni, poate pentru că gândurile lor sunt absorbite în întregime de amintirea zilelor îndepărtate când erau haiduci şi săvârşeau fapte de eroism.

Tata angajase pentru mine un *gochu* care să mă însoţească şi fie să mă păzească pe drum de străini, fie să păzească străinii de mine. Nu puteam înţelege asta deloc.

Gochu al meu s-a dovedit a fi un om extrem de amabil. Mai mult, de familia Şirvanşir îl lega o rudenie îndepărtată. De aceea puteam să mă bazez

pe el ca pe o rudă. Numai în Orient poţi întâlni aşa ceva.

Eram la Şuşa deja de cinci zile şi, în aşteptarea sosirii lui Nino, zile întregi ascultam povestirile locuitorilor de acolo despre faptul că toţi oamenii care cândva fuseseră renumiţi prin bogăţie, fapte de arme sau nu ştiu ce alte calităţi erau, desigur, originari din Şuşa.

Dar şi mai des hoinăream prin parcul oraşului, priveam minaretele moscheilor. Şuşa era un oraş extrem de cuvios: pentru o populaţie de 60 000 de oameni, acolo fuseseră construite zece moschei şi şaptesprezece biserici. Mai mult, în jurul oraşului se afla un mare număr de locuri sfinte, printre care, fără îndoială, primul loc era ocupat de doi copaci ai sfântului Sarî bek. Locuitorii lăudăroşi din Karabah m-au adus acolo chiar din prima zi a sosirii mele.

Mormântul sfântului se află la o oră de mers cu trăsura de oraş. În fiecare an, într-o zi anume, toţi orăşenii se adună acolo ca să se închine la mormântul sfântului. Oamenii se aşază sub copacii sacri, se ospătează. Cei care se remarcă printr-o mai mare cuvioşenie nu merg, ci se târăsc spre mormânt în genunchi. Este o treabă grea, de aceea este legată de anumite servicii. Nu ai voie să pui mâna pe copacii care cresc pe mormântul sfântului. Cine atinge fie şi o frunză este imediat lovit de paralizie. Uite de câtă putere dispune Sarî bek!

Totuşi, până atunci nimeni nu putuse să-mi explice cum se cuvine ce minune a făcut acel sfânt. În loc de asta, începuseră să-mi povestească în detaliu o întâmplare cu el. Cândva, Sarî bek era urmărit de duşmani. Calul lui galopa pe creasta muntelui care şi azi se înalţă în apropiere de Şuşa. Când urmăritorii l-au ajuns pe sfânt, Sarî bek a tras brusc de frâu şi calul, cu un salt puternic, a sărit peste munţi şi stânci, zburând deasupra întregului oraş.

Drept-credincioşii pot vedea şi acum urmele copitelor acelui cal remarcabil.

Mi-am manifestat îndoiala cu privinţă la un asemenea salt. Interlocutorii mei au fost jigniţi până în adâncul sufletului. „Dar, aga, doar era un cal din Karabah!“ au protestat ei.

Şi imediat au început să povestească o altă legendă despre caii din Karabah. Totul era minunat în acel ţinut, dar lucrul cel mai bun din Karabah erau caii. Şahul Iranului, aga Muhammed, mă asigurau ei, era gata să îşi dea tot haremul în schimbul unui cal din Karabah. (Interesant. Oare prietenii mei ştiau că aga Muhammed e impotent?) Într-adevăr, erau cai minunaţi. Pentru a obţine acea rasă, cea mai bună din lume, înţelepţii şi-au frământat mintea sute de ani, până când, în sfârşit, a apărut roibul de Karabah.

Povestirile îmi stârneau imaginaţia şi i-am rugat să îmi arate unul dintre acei cai minunaţi. „E mai simplu să te strecori în haremul sultanului“, mi-au răspuns ei cu mâhnire, „decât în grajdurile în care se află caii din Karabah.“ În tot Karabahul s-au păstrat doar douăsprezece capete. Cel care încearcă să îi vadă e pedepsit ca un hoţ de cai. Proprietarul cailor îi încalecă numai în caz de război.

În mod clar, nu aveam noroc. Judecând după toate, trebuia să mă mulţumesc numai cu povestirile despre acea rasă remarcabilă.

Şi aşa, stăteam în Şuşa, ascultam flecărelile bătrânului Mustafa şi o aşteptam pe Nino. Deja eram sătul de legendele ţinutului.

— Ei, hanule, îmi puse Mustafa, strămoşii tăi au fost luptători, iar tu eşti un om educat, ai învăţat la liceu. De aceea trebuie că te pricepi la artă. Perşii se mândresc cu Saadi, cu Hafiz, cu Firdousi, ruşii cu Puşkin. Undeva, în Occident, am auzit că a trăit un poet, Goethe, care a scris nişte poezii despre diavol.

— Crezi că şi ei erau originari din Karabah? mă interesai eu.

— Nu, stimate oaspe, nu vreau să spun asta. Pur şi simplu mă gândesc că poeţii noştri sunt mult mai buni! Sunt aşa de talentaţi, că nici nu-şi scriu versurile pe hârtie, pur şi simplu le recită pe dinafară.

— Vorbeşti despre *aşik*-i?

— Da, răspunse bătrânul şi în vocea lui se auziră note pline de respect, vorbesc despre *aşik*-i. Ei trăiesc în satele din jur, şi mâine o să fie o întrecere a lor. N-ai vrea să asişti la această privelişte minunată?

Acceptai şi a doua zi, pe nişte poteci şerpuitoare, urcai în satul Daşkend, considerat centrul artei *aşik*-ilor din Caucaz. În fiecare sat din Karabah există câte un *aşik*. Iarna scriu versuri, iar primăvara apar în faţa

publicului şi îşi cântă cântecele în palate şi bordeie. Dar sunt trei sate în care locuiesc numai *aşik*-i şi, din vechime, în semn de respect pentru poezie, feudalii au scutit acele sate de dări. Daşkendul făcea parte dintre ele.

De la prima vedere puteai să-ţi dai seama că locuitorii nu sunt simpli ţărani. Bărbaţii de acolo îşi lăsau părul lung şi se făleau cu cămăşi de mătase. Se uitau bănuitori unii la alţii. Femeile aveau grijă de bărbaţi şi le duceau instrumentele muzicale. Ochii lor erau trişti.

În sat veniseră mulţi musulmani şi armeni din tot Karabahul. Abia aşteptau să se desfete cu arta *aşik*-ilor.

Spectatorii se adunaseră în piaţa principală din Daşkend. În centrul cercului format de aceştia se aflau doi *aşik*-i. Înfăţişarea lor era aşa de hotărâtă, încât păreau că se pregătesc să ducă o luptă pe viaţă şi pe moarte. Fiecare îşi ardea din ochi rivalul, cu priviri pline de ură. Vântul le răsfira părul lung.

— Miroşi a bălegar şi ai un rât ca de porc! strigă unul. Ai mai puţin talent decât firele de păr de pe pântecul unei fecioare. Pentru două parale faci nişte cântecele mizerabile despre tine.

— Iar tu te-ai gătit ca un bufon, nu se lăsa celălalt mai prejos, şi piui ca un eunuc! Nu poţi să-ţi vinzi talentul, pentru că nici nu ai. Mănânci numai resturile de la masa mea acoperită cu mărgăritare.

Se ocărâră multă vreme. La prima vedere, schimbul de ocări putea părea plictisitor, dar făcea parte din întrecere şi ascultătorii primeau fiecare jignire cu aplauze. Apoi intră în cerc un bătrân cu o faţă frumoasă, de sfânt, şi cu păr lung. Cu o voce puternică, anunţă tema improvizaţiei: una lirică, „Luna deasupra Arasului“, şi alta epică, „Moartea lui Aga Muhammed Şah“.

Aşik-ii îşi ridicară capul spre cer şi începură să cânte. Cântau despre conducătorul nemilos Aga Muhammed, cel lipsit de forţa bărbăţiei. Şahul s-a dus la Tiflis, pentru a se scălda în apele sulfuroase de acolo şi pentru a se trata de ruşinea lui. Dar băile sulfuroase nu i-au ajutat şi conducătorul, mânios, a făcut Tiflisul una cu pământul, a distrus toţi locuitorii, şi bărbaţi, şi femei. La întoarcere a trecut prin Karabah. Noaptea, când dormea în cortul lui, cineva l-a înjunghiat cu un pumnal. Şi aşa a murit acest mare şah,

fără să cunoască bucuriile vieţii. În timpul campaniilor militare a fost nevoit să facă foamea, să mănânce numai pâine uscată cu *airan*. Cucerise nenumărate ţări, dar a murit în stepă, ca un cerşetor fără casă. Un asemenea destin i-a pregătit soarta conducătorului Aga Muhammed Şah.

Şi aşa *aşik*-ii cântau, răsplătindu-i cu dărnicie pe ascultători cu distihuri clasice şi rime. Unul dintre ei descrise în detaliu chinurile şahului impotent în ţara celor mai frumoase femei, celălalt zugrăvi în culori vii execuţia frumoaselor gruzine.

Ascultătorii îi răsplătiră entuziasmaţi pe cântăreţi cu aplauze puternice. De pe chipurile *aşik*-ilor curgea sudoarea. Şi deodată unul dintre ei cântă cu voce caldă:

— Cu cine seamănă luna deasupra Arasului?

Al doilea completă supărat:

— Cu faţa iubitei tale.

Primul continuă:

— Ce caldă e lumina acelei luni!

La care rivalul lui protestă supărat:

— Nu, luna seamănă cu scutul unui erou care şi-a dat viaţa pe câmpul de luptă.

Se chinuiră aşa unul pe celălalt, încercând să câştige. După aceea, fiecare mai cântă câte un cântec, preamărind frumuseţea Lunii, a apei Aras care vălurea precum cosiţa unei fecioare, nişte îndrăgostiţi care vin noaptea pe mal şi privesc la luna ce se reflectă în râu…

Învingător fu proclamat *aşik*-ul cel supărat. Primi ca recompensă, mustăcind, *saz*[9]-ul rivalului său.

Mă dusei la învingător. El se uita posac în jur, adunând bani.

— Ei, bucuros de victoria ta? întrebai.

El scuipă cu dispreţ şi răspunse:

— Aga, asta nu se consideră victorie. Uite, înainte au fost victorii! Acum o sută de ani, învingătorul îi putea tăia capul celui învins. Pe atunci, arta era foarte respectată. Dar acum am devenit mai delicaţi, mai slabi. Acum nimeni nu-şi dă viaţa pentru un vers.

— Acum eşti cel mai bun poet din regiune.

— Nu, răspunse el, şi în ochi îi apăru tristeţea. Nu, repetă el, sunt numai un meşteşugar. Eu nu sunt un *aşik* adevărat.

— Dar ce înseamnă să fii un aşik adevărat?

— În luna Ramazan[10] există o noapte ciudată, tainică; se numeşte noaptea Kadir. În noaptea aceea natura adoarme pentru o oră. Încremenesc şi apele din râuri, duhurile rele nu mai protejează comorile. Poţi auzi cum creşte iarba, cum şoptesc între ei copacii. Ştimele ies din râuri, iar oamenii concepuţi în acea noapte devin înţelepţi şi poeţi. În noaptea Kadyr un *aşik* trebuie să-l invoce pe protectorul poeţilor, prorocul Ilias. Prorocul apare la momentul necesar, îi dă *aşik*-ului să bea din pocalul său şi îi spune: „De astăzi eşti un *aşik* adevărat şi vei privi totul pe lumea asta prin ochii mei." Poetul care a primit această binecuvântare stăpâneşte peste tot, în faţa lui se pleacă şi capul omului, şi al animalului, vânturile şi mările, pentru că în poezia lui se află forţa şi tăria Voinţei Supreme. *Aşik*-ul se aşeză pe pământ, îşi acoperi faţa cu mâinile şi începu să plângă în hohote. Dar nimeni nu ştie care anume e noaptea Kadir şi la ce oră din noaptea asta trebuie să adormi. De aceea nu mai apar *aşik*-i adevăraţi.

Şi plecă. Singuratic, posac, tăcut. Un lup de stepă singuratic care trăia în raiul verde al Karabahului.

8 Interpretările numelui sunt variate : „priveşte zăpada", „grădina mare", „grădină neagră".
9 Instrument muzical cu coarde, de tipul mandolinei.
10 Luna a noua din calendarul islamic, în care se ţine post de dimineaţă până la apus.

6

În albia îngustă de piatră răsuna izvorul Pehachpur. Copacii din jurul lui, ca nişte sfinţi uscaţi, îşi înălţau capul spre cer. Şuşa se ascundea în spatele unui deal nu prea înalt. Mai la sud se întindeau păşunile armene, semănând cumva cu cele biblice. Iar la răsărit, în stepele prăfuite, se pierdeau câmpiile din Karabah ale Azerbaidjanului. De acolo vântul aducea suflul naturii, arzător ca focul lui Zarathustra.

Dar copacii de deasupra capului nostru erau linştiţi şi nemişcaţi, ca şi cum abia ar fi fost părăsiţi de îngerii din vechime. Fumul focurilor noastre sublinia sfinţenia tainică a tabloului.

În jurul focului erau întinse covoare pestriţe pe care ne aşezaserăm, faţa de masă fusese acoperită cu sticle de vin, legume şi brânză. Pe cărbuni sfârâiau frigăruile.

Zazandarii, muzicienii nomazi, se aşezaseră puţin mai departe, lângă izvor. Până şi denumirile instrumentelor erau ca o muzică: *daire, ciauri*, *tar*, *diplipito.* Cântau un cântec cald, de dragoste. Cântecul fusese comandat de gruzini, care voiau să sporească farmecul peisajul vrăjit care ne înconjura. Dacă ar fi fost acolo profesorul nostru de latină, ar fi numit „dispoziţie dionisiacă“ acea năzuinţă a orăşenilor de a se contopi cu peisajul rural. Compania veselă fusese invitată la o plimbare nocturnă în pădurea din apropierea Şuşei de către familia Kipiani, care venise în cele din urmă de la Baku.

Chiar în faţa mea stătea tatăl lui Nino, care, la acea masă nocturnă, îşi îndeplinea rolul de stolnic cu cea mai mare măiestrie posibilă.

Avea mustăţi dese, negre, ochi strălucitori şi o faţă rumenă. Bea închinând paharul cu vin. Luai şi eu o înghiţitură. Altădată nu aş fi făcut asta, dar când responsabilul cu antrenul la masă ţi-o cere, să refuzi înseamnă să dai dovadă de lipsă de respect.

Servitorii aduseră apă de la izvor. Dacă luai numai o înghiţitură, puteai mânca cât pofteai şi nu te mai săturai niciodată, pentru că era apă de la izvorul Pehachpur, una dintre nenumăratele minuni din Karabah. Băurăm apă de izvor şi munţii de mâncare de pe faţa de masă se topiră treptat.

În reflexia pâlpâitoare a focului văzui profilul mamei lui Nino. Stătea alături de soţul ei şi ochii îi sclipeau de râs. O femeie cu asemenea ochi putea să vadă lumina zilei numai în Mingrelia, în văile râului Rioni, unde odinioară se întâlniseră frumoasa vrăjitoare Medeea cu argonautul Iason.

— Să bem în sănătatea respectabilului Didiani! exclamă stolnicul ridicând paharul.

Didiani, un bătrân cu ochi de copil, îşi înclină capul în semn de recunoştinţă. Cu acest toast începea a treia tură. Paharele se goleau. Apa fermecată a izvorului Pehachpur nu te lăsa să te îmbeţi. Toţi erau treji. La masă, gruzinilor le place să se veselească din toată inima. Dar, în acelaşi timp, creierul rămâne curat şi netulburat, ca apele izvorului Pehachpur.

Nu făceam doar noi banchet în pădure în noaptea aceea. Pretutindeni printre copaci se zăreau flăcările a numeroase ruguri, pentru că în fiecare săptămână locuitorii din Şuşa se adunau lângă izvoare. Mesele lor ţineau până în zori. Acolo, sub copacii care semănau cu nişte idoli ai pădurii sacre, se veseleau şi creştini, şi musulmani.

Aruncai o privire spre Nino, care stătea alături. Ea îşi întoarse imediat privirea şi continuă dialogul cu Didiani cel cărunt. Acestea erau regulile tradiţiei: respectul pentru bătrâni, iubirea pentru tineri…

— Dumneavoastră trebuie să veniţi neapărat în palatul meu din Zugdidi. Se află pe malul râului Rioni. Cândva, sclavii din Midia adunau aici aur cu lână de oi. Veniţi şi dumneavoastră, Ali Han, să vedeţi vechile păduri tropicale ale Mingreliei, pe care toporul încă nu le-a atins.

— Cu plăcere, respectabile Didiani. Dar o să vin nu de dragul pădurilor, ci de dragul dumneavoastră.

— Aveţi ceva împotriva pădurilor? Pentru mine pădurea este întruparea vieţii perfecte.

În discuţia noastră interveni şi Nino.

— Ali Han se teme de păduri, aşa cum copiii se tem de *djinni*.

— Ei, să spunem că nu chiar aşa de tare. Însă, dacă dumneavoastră vă sunt dragi pădurile, mie îmi e dragă stepa. Didiani clipi din ochii lui naivi. Pe mine, Luminăţia Voastră, continuai, mă sperie lumea pădurilor, mă pierd în ea. Pentru mine, lumea aceasta e plină de enigme şi lucruri îngrozitoare, de *djinni* şi de draci. Aici se vede foarte puţin, drumurile sunt de neumblat şi întunecoase. Razele soarelui îşi pierd căldura în desişul copacilor. Totul e crepuscular şi ireal. Mă apasă umbra pădurii, iar foşnetul frunzelor şi al crengilor îmi stârneşte tristeţea. Îmi plac lucrurile simple – vântul, nisipul, pietrele. Stepa e simplă ca o lovitură de sabie. Pădurea însă e un încurcat nod gordian. Mă pierd în pădure, Luminăţia Voastră.

Didiani mă privi gânditor.

— Aveţi sufletul unui om de stepă, spuse el. Cred că, pentru a defini oamenii, e suficient să-i împărţim în două: oameni ai pădurii şi oameni ai stepei. În Orient, în stepă te poţi îmbăta şi fără vin. Oamenii se îmbată de vântul arzător şi nisipul fierbinte. Lumea stepei e simplă şi fără probleme. Pădurea însă e plină de întrebări. Stepa nu pune întrebări şi nu promite nimic. Însă arşiţa sufletului vine din pădure. Omul stepei, aşa cum îl înţeleg eu, e capabil de un singur sentiment şi ştie un singur adevăr. Aceste două lucruri îi umplu sufletul. Iar omul pădurii are multe feţe. Din stepă vin fanaticii, dar pădurea dă naştere oamenilor creatori. În asta constă deosebirea principală dintre Orient şi Occident.

— Uite de ce noi, armenii şi gruzinii, trăim în păduri, se băgă în discuţie şi grăsunul Melik Nahararian, reprezentantul uneia dintre cele mai cunoscute spiţe armeneşti.

Omul acela cu ochii bulbucaţi, deasupra cărora atârnau sprâncene dese, adora băutura şi discuţiile filosofice. Ţinu un toast în sănătatea mea şi rosti cu voce tare:

— Ali Han! Vulturii se nasc în munţi, iar tigrii, în hăţişuri. Dar în stepă cine se naşte?

— Leii şi luptătorii, răspunsei eu, meritând pe deplin aplauzele entuziasmate ale lui Nino.

Aduseră frigăruile. Din nou se umplură şi se goliră paharele. În toată pădurea răsuna larma banchetelor gruzine. Didiani discuta animat cu Nahararian. Folosindu-se de asta, Nino îmi aruncă o privire bucuroasă şi întrebătoare.

Dădui din cap. Era deja întuneric. La lumina focului, oamenii semănau cu nişte draci sau cu nişte haiduci. Nimeni nu ne băga în seamă.

Mă ridicai şi pornii încet spre izvor. Mă aplecai, luai în căuşul palmei nişte apă, băui. Ce gustoasă mai era! Rămăsei multă vreme aşa, admirând stelele care se oglindeau în apă.

În spate se auziră paşi. O creangă uscată trosni sub un picioruş… Întinsei mâna şi Nino o apucă imediat. Cu paşi înceţi, dispărurăm în adâncul pădurii. Copacii se uitau la noi posaci şi mustrători. Considerau că e necuviincios să ne depărtăm de foc. Nino se aşeză într-o poieniţă şi mă trase de mână spre ea. În Karabahul vesel şi fericit domneau norme destul de severe şi dure. Bătrânul Mustafa îmi povestise cu groază cum, cu optsprezece ani în urmă, într-o familie fidelitatea nu mai fusese păstrată şi, de atunci, copacii fructiferi nu mai dăduseră roade.

Stăteam cu Nino, privindu-ne unul pe altul. În lumina lunii chipul ei era palid şi enigmatic.

— Prinţesă, şoptii eu.

Nino mă privi pieziş.

Uite, deja se împlineau douăzeci şi patru de ore de când purta titlul de prinţesă, rodul muncii de douăzeci şi patru de ani a tatălui, care tot răzbise şi, în cele din urmă, îşi impusese dreptul la titlul de prinţ, pentru care stătea mărturie telegrama de la Petersburg primită în acea dimineaţă. Bătrânul se bucurase ca un copil care îşi descoperă mama pierdută şi, de fericire, ne invitase pe toţi la acea plimbare nocturnă.

— Prinţesă, repetai şi îi cuprinsei faţa în palme.

Ea nu se împotrivi. Poate băuse puţin cam mult vin de Kahetia, sau poate o ameţiseră pădurea şi lumina lunii. O sărutai. Palmele lui Nino erau moi şi calde. Nici trupul ei nu dădu vreun semn de împotrivire.

Stăteam culcaţi pe muşchiul moale şi Nino mă privea în ochi. Îi atinsei cu grijă sfârcurile pieptului ei de fecioară. Senzaţiile necunoscute care se născuseră în pieptul lui Nino mi se transmiseră şi mie. Toată făptura ei era cuprinsă de un singur sentiment, iar acest sentiment era puternic, asemeni forţei de atracţie gravitaţională. Bucuria nesaţului trupesc o cuprinse pe de-a-ntregul. Ochii ei erau închişi, faţa îi deveni mai subţire şi mai serioasă. Îi descheiai rochia. În lumina lunii, trupul ei părea sculptat din cornalină şi avea o lucire mată. Auzeam cum îi bate inima. Cuprinsă de pasiune, bolborosea ceva fierbinte şi ininteligibil. Îmi vârâi faţa între sânii ei mici şi simţii că îmi pierd capul de la aroma trupului ei, de la gustul uşor sărat al pielii ei. Genunchii lui Nino tremurau, pe faţă îi curgeau lacrimi. Îi sărutai ochii, obrajii, uscându-i lacrimile cu sărutările mele.

Ea se aşeză fără să spună un cuvânt. Acum numai sentimentele enigmatice şi inexplicabile care clocoteau în pieptul ei o mai puteau trezi. Nino a mea încă avea şaptesprezece ani şi frecventa liceul „Sfânta Împărătească Tamara“.

— Mi se pare că te iubesc, Ali Han, spuse ea apoi. Te iubesc chiar şi acum, când am devenit prinţesă.

— Mi se pare că n-o să fii multă vreme prinţesă, răspunsei.

Nino nu mă înţelese.

— Ce vrei să spui cu asta? întrebă ea tulburată. Crezi că împăratul o să ne ia acest titlu?

— Tu o să pierzi titlul îndată ce te vei mărita. Dar nici titlul de han nu-i rău.

Nino îşi încrucişă mâinile la ceafă, îşi lăsă capul pe spate şi începu să râdă.

— Han, dar soţia hanului? Nu există un asemenea titlu în lume. Şi, de fapt, tu ai un fel ciudat de a-ţi oferi mâna şi inima, dacă despre asta vorbeai…

— Tocmai despre asta vorbeam.

Degeţelele lui Nino îmi atinseră obrajii şi dispărură în părul meu.

— Dar dacă o să-ţi accept cererea, o să păstrezi această pădure din Şuşa drept una dintre cele mai frumoase amintiri şi o să faci pace cu copacii?

Da?

— Cred că da…

— Iar în călătoria de nuntă o să mergem la unchiul tău, la Teheran, iar acolo eu, cu un convoi special, o să vizitez haremul şahinşahului şi va trebui să beau ceai cu o mulţime de femeie şi voi avea o conversaţie aristocratică?

— Ei, şi ce-i cu asta?

— Iar mai apoi o să mă pot plimba numai prin stepă, pentru că acolo n-o să fie niciun bărbat ca să mă vadă.

— Nu, Nino, n-o să te silesc să te plimbi prin stepă, pentru că nu-ţi place.

Nino îşi apropie faţa de a mea şi îmi împuse fruntea cu năsucul.

— Poate că într-adevăr o să mă mărit cu tine, Ali Han. Dar te-ai gândit ce obstacole vom avea de trecut atunci, în afară de stepă şi de pădure?

— Despre ce vorbeşti?

— În primul rând, părinţii mei vor muri de durere dacă o să mă căsătoresc cu un musulman. Apoi tatăl tău va cere ca eu să trec la Islam. Dar dacă o s-o fac tata o să ne trimită în Siberia: pe mine pentru că m-am dezis de creştinism, apoi şi te tine, pentru că m-ai forţat să mă convertesc.

Începui să râd.

— Va trebui să trăim pe o banchiză, în mijlocul Oceanului Îngheţat de Nord, iar urşi albi, uriaşi, o să ne facă fărâme. Nu, Nino, nu va fi aşa de rău. Nu va trebui să treci la Islam, părinţii tăi n-o să moară de durere, iar în călătoria de nuntă o să mergem la Paris sau Berlin, pentru a putea vedea copacii din Bois de Boulogne şi animalele sălbatice din celebra grădină zoologică din Berlin. Ce spui de asta?

Nino mă privi uimită.

— Tu mă iubeşti foarte mult, de aceea nu spun „nu“, dar e încă devreme să spun „da“. Doar n-o să fug de tine! Uite, să termin liceul şi atunci o să vorbim cu părinţii. Dar tu nu trebuie să mă răpeşti. Te implor, să nu faci asta. Ştiu cum se face la voi: luaţi fata, o aruncaţi în şa, o duceţi în munţi şi, în cele din urmă, începe un război sângeros cu familia Kipiani.

Deodată, Nino se transformă într-o fată veselă şi poznaşă. Parcă tot trupul îi râdea: faţa, mâinile, picioarele, chiar şi pielea. Sprijinită de

trunchiul unui copac, mă privea de jos în sus. Eu stăteam în picioare în faţa ei. Stând acolo, sub copac, semăna cu un mic animăluţ uimitor care intrase întâmplător în pădure şi îl speriase pe vânător.

— Să mergem, spuse ea.

Pornirăm spre foc. Deodată, ea îngheţă, ridică privirea şi se uită la lună.

— Dar copiii noştri din ce religie o să facă parte? întrebă neliniştită.

— Neapărat din cea mai bună şi mai curată, răspunsei eu pe ocolite.

Ea mă privi neîncrezătoare, tăcu puţin, dar mai apoi întrebă jalnic:

— Apropo, nu sunt prea bătrână pentru tine? În curând o să împlinesc şaptesprezece ani. Viitoarea ta soţie ar trebui să aibă doisprezece.

— Nu, nu eşti prea mare pentru mine, o liniştii. Poate prea inteligentă. Nimeni nu spune că o minte mult prea mare este mereu o calitate.

Poate că în Orient oricum ne maturizăm, îmbrătrânim şi devenim înţelepţi devreme? Dar poate că şi noi suntem la fel de proşti şi de simpluţi? Nu ştiam asta.

Copacii, Nino, lumina focurilor din depărtare – totul mă tulbura, mă neliniştea. Mă simţeam rătăcit de tot. Poate că şi eu băusem cam mult vin de Kahetia şi, ca un războinic din stepă, rămăsesem prea mult în acea grădină a iubirii.

Dar în realitate Nino nu semăna deloc cu victima unui tâlhar de stepă. Ea privea liniştită şi hotărâtă spre viitor.

Când revenirăm lângă izvorul Pehachpur, nu mai rămăsese nicio urmă de lacrimă, râs ori tulburare delicată.

Nimeni nu observase dispariţia noastră. Mă aşezai lângă foc şi simţii deodată că îmi ard buzele. Îmi umplui repede un pahar cu apă din Pehachapur şi îl băui. Când aşezai paharul, întâlnii ochii lui Melik Nahararian. Mă privea amical, grijuliu şi aproape protector.

7

Stăteam întins pe veranda căsuţei închiriate la Şuşa şi mă dedam reveriilor amoroase.

Iubirea mea nu era ca a altora. Fusese deosebită chiar de la început. Pe Nino o întâlnisem nu lângă un izvor, nu lângă o cascadă, ci pe Nikolaevskaia, în drum spre liceu. Chiar şi numai din acest punct de vedere iubirea mea trebuia să se deosebească total de poveştile pe care le auzisem de la tatăl, bunicul şi unchiul meu.

În Orient iubirea începe fie lângă nişte izvoare rurale care foşnesc uşor, fie undeva lângă nişte fântâni gălăgioase din oraş. Seara, fetele, purtând ulcioare pe umeri, se duc la izvor. Iar în apropiere se adună tinerii care discută alene despre lupte, haiduci, şi nu acordă deloc atenţie fetelor ce trec pe lângă ei. Fetele îşi umplu fără grabă ulcioarele şi se întorc la fel de încet. E greu de cărat ulciorul plin-ochi. Fetele se tem să nu alunece, vălurile le cad de pe faţă şi frumoasele îşi pleacă ruşinate ochii. Dar se întâmplă ca una dintre ele să ridice ochii, întâlnindu-i pe cei ai unui băiat. Dacă tinerii îşi încrucişează de câteva ori privirile la izvor, toţi ştiu că este începutul unei poveşti de dragoste.

Restul vine de la sine. Tânărul îndrăgostit hoinăreşte pe la marginea oraşului şi cântă cântece triste. Rudele lui discută cu părinţii fetei chestiuni legate de zestre şi alte probleme la fel de importante, iar înţelepţii încearcă să calculeze câţi noi luptători vor aduce pe lume aceşti miri. Uite ce simplu se petrece totul. Totul e calculat şi hotărât dinainte.

Dar eu? Unde s-a pierdut izvorul meu? Unde e vălul de pe faţa lui Nino? E ciudat. E imposibil să vezi faţa unei femei sub văl, dar asta nu te împiedică să afli obiceiurile, gândurile, dorinţele ei. Vălul ascunde ochii femeii, nasul, gura, dar nu şi sufletul. Sufletul unei femei orientale nu este atât de enigmatic. Din multe punct de vedere se deosebeşte de cel al femeilor care nu îşi ascund faţa sub văl. Pentru că poţi vedea ochii, nasul, buzele unei femei occidentale, dar nici cel mai mare înţelept, care crede că ştie totul pe lume, nu poate să afle ce se ascunde în spatele lor…

O iubeam pe Nino, dar uneori mă tulbura, mă uimea, îmi stârnea îndoieli. Îi făcea plăcere să fie privită pe stradă de bărbaţi străini, lucru supărător pentru o femeie orientală. Mă săruta. Îi mângâiam sânii, picioarele. Dar noi nici nu eram logodiţi! Când citea cărţi despre iubire, ochii îi deveneau visători. Dacă o întrebai la ce se gândeşte, dădea uimită din cap şi spunea: „Nici eu nu ştiu." Când Nino era alături de mine, nu mai aveam niciun fel de gând, de dorinţe. Mi se pare că firea ei e aşa pentru că Nino călătorise adesea în Rusia. Tatăl ei o lua mereu cu el la Petersburg. Dar toţi ştiu că femeile rusoaice sunt cele mai nebune din lume. Ochii lor sunt plini de patimi, îşi înşală adesea soţiul cu alţi bărbaţi. În ciuda acestui lucru, rareori au mai mult de doi copii. Aşa le pedepseşte Allah!

Dar o iubeam pe Nino. Îi iubeam ochii, vocea, râsul, îmi plăcea cum vorbeşte, îmi plăceau chiar şi gândurile ei. Mă gândeam că o să ne căsătorim iar ea, în pofida firii ei vesele, zburdalnice, visătoare, o să fie o soţie bună, ca toate femeile gruzine. Să dea Allah!

M-am întors pe partea cealaltă. Gândurile astea îmi aduceau doar satisfacţie. Ce putea fi mai plăcut decât să stai întins, cu ochii închişi, şi să te gândeşti la viitor, adică la Nino? Iar viitorul nostru era căsătoria; el începea din ziua nunţii noastre, din ziua în care Nino avea să devină soţia mea.

Probabil va fi o zi nebună. Nici n-o s-o pot vedea pe Nino. Se spune că nu e nimic mai rău decât ca mirele şi mireasa să apară împreună în ziua nunţii. Prietenii mei, înarmaţi, călare, o s-o ia pe Nino din casa ei. Faţa îi va fi acoperită cu un văl gros. Numai în acea zi, în ziua nunţii, va trebui să respecte obiceiul oriental. *Mulla* o să pună întrebări, iar colegii mei, stând în

colţurile camerei, o să rostească descântece împotriva impotenţei. Obiceiul cere şi acest lucru. Pentru că fiecare om are duşmani, iar în ziua nunţii o să scoată până la jumătate pumnalele din teacă, se vor întoarce cu faţa spre Răsărit şi vor şopti: *Anisani, banisani, mamavarn, capiani* – „El nu poate asta, el nu poate asta, el nu poate asta.“

Dar, slavă lui Allah, eu am prieteni buni şi Ilias bek ştie pe de rost toate descântecele salvatoare.

Imediat după cununie va trebui să ne despărţim. Nino se va duce la prietenele ei, iar eu, la prietenii mei. Vom petrece separat ultima zi a tinereţii noastre.

Dar după aceea? Da, ce-o să fie după aceea?

Am deschis ochii o clipă, am văzut veranda, copacii din grădină, şi i-am închis iar, pentru a chibzui mai departe. Ziua nunţii este o zi foarte importantă din viaţă, poate cea mai importantă, dar, în acelaşi timp, este şi cea mai grea zi.

În ziua nunţii nu va fi uşor să ajung în dormitorul miresei. De-a lungul coridorului nesfârşit, lângă fiecare uşă se află oameni mascaţi şi nu te lasă să treci decât după ce îi plăteşti. Iar prietenii o să plece după ce o să arunce în dormitor un cocoş sau un motan, sau după ce mai fac vreo şotie. Va trebui să am mare grijă de toate. Se întâmplă uneori chiar ca în pat să se ascundă vreo bătrână şi să ceară răscumpărare pentru eliberarea patului matrimonial…

Şi uite, în cele din urmă o să rămân singur. Se va deschide uşa şi va intra Nino. Atunci va începe partea cea mai complicată a ceremoniei nupţiale. Nino va râde şi mă va privi cu speranţă. Trupul ei va fi strâns într-un corset de safian, legat în faţă cu mici noduri, tare complicate. E o treabă extrem de grea să le dezlegi, dar tocmai ăsta e rostul corsetului. Va trebui să dezleg toate nodurile. Nino nu are dreptul să mă ajute. Sau o să mă ajute? De fapt, nodurile sunt foarte complicate, dar să le tai cu cuţitul ar însemna să mă fac de ruşine şi să-mi recunosc neputinţa. Un bărbat trebuie să demonstreze că e propriul lui stăpân. Doar a doua zi prietenii o să vină şi o să vrea să vadă nodurile desfăcute. Vai de nefericitul care nu va putea să le arate: tot oraşul o să vorbească de el.

În noaptea nunţii, casa pare un furnicar. Pretutindeni se află prieteni, cunoştinţe ale prietenilor şi prieteni ai cunoştinţelor. Ei sunt peste tot: pe coridoare, pe acoperiş, chiar şi afară. Aşteaptă şi, dacă va trebui să aştepte prea mult, o să-şi piardă răbdarea.

Atunci o să înceapă să bată la uşă, să miaune, să latre, dar imediat ce se aude mult aşteptata împuşcătură a pistolului, totul se schimbă instantaneu. De bucurie, toţi încep să tragă cu pistoalele în aer, ies afară şi stau de pazălăsându-ne să ieşim când dorim.

Da, într-adevăr, va fi o nuntă minunată. O nuntă cu respectarea tuturor vechilor obiceiuri.

Mi se păru că adormisem pe neaşteptate pe divanul moale. Când deschisei ochii, văzui că păzitorul meu stă pe pământ şi îşi curăţă unghiile cu lama cuţitului. Cum de nu remarcasem sosirea lui?

Căscai alene şi întrebai:

— Ei, ce noutăţi sunt, frăţioare?

— Nu s-a întâmplat nimic deosebit, aga, răspunse cu vocea lui respingătoare. În vecinătate s-au luat la harţă nişte femei, iar de frică un măgar s-a năpustit în râu şi se află şi acum acolo… *Gochu* tăcu, îşi băgă pumnalul în teacă. Înălţimea Sa Împăratul a declarat război unor regi europeni, mai adăugă el indiferent, după o scurtă pauză.

— Ce? Care război?

Sării în picioare şi mă uitai uimit la el.

— Cel mai obişnuit război.

— Dar ce tot trăncăneşti tu? Cui i-a declarat război?

— Unor regi europeni. Le-am uitat numele. Sunt tare mulţi. Dar Mustafa a notat numele lor.

— Cheamă-l repede aici!

Uimit de interesul meu aşa de viu, *gocha* dădu din cap şi ieşi. Peste o vreme se întoarse cu gazda.

Mândru de amploarea şi profunzimea cunoştinţelor sale, Mustafa zâmbea mulţumit. Da, desigur, ţarul declarase război, despre asta ştia tot oraşul. Numai eu dormeam şi nu eram la curent cu ce se întâmplă. De ce declarase ţarul război? Nimeni nu poate spune cu precizie. În orice caz, o

asemenea decizie a ţarului stă mărturie pentru înţelepciunea neobişnuită a monarhului nostru.

— Dar cui i-a declarat război? strigai eu, pierzându-mi răbdarea.

Mustafa băgă mâna în buzunar, scoase de acolo o foaie boţită de hârtie, tuşi puţin şi, solemn, cu mare greutate, începu să citească:

— Împăratului Germaniei, Împăratului Austro-Ungariei, regelui bavarez, regelui prusac, conducătorului Saxoniei, Regelui Ungariei şi altor mici comitate şi principate.

— Doar ţi-am spus, aga, că nu poţi să le ţii minte pe toate, spuse *gochu* pe un ton vinovat.

Mustafa băgă foaia în buzunar.

— În acelaşi timp, Luminăţia Sa, sultanul Marelui Imperiu Otoman, şi califul Mehmet Raşid, precum şi Luminăţiile Lor şahinşahul Iranului, Sultan Amed şah, au declarat că nu intenţionează să participe la acest război. În felul acesta, *kafirii* se luptă unii cu alţii, şi asta nu ne priveşte pe noi. *Mulla* de la moscheea Muhammed Ali crede că o să învingă germanii.

Un sunet de clopot se revărsă deasupra întregului oraş, întrerupându-l pe Mustafa. Ieşii în fugă afară.

Cerul canicular de august se întindea nemişcat deasupra oraşului. Nori uşori se uitau de la distanţă spre pământ, ca nişte martori impasibili. Sunetul clopotului ajungea până la munţii care înconjurau oraşul şi ecoul se întorcea. Pe străzi erau mulţi oameni. Feţele speriate şi tulburate priveau în sus, spre cupole şi minarete. În aerul uscat era mult praf. Oamenii erau nervoşi. Ca o ameninţare tăcută tronau deasupra noastră zidurile moscheilor şi ale bisericilor. În cele din urmă, bătaia clopotelor încetă. În minaretul moscheii de lângă casa noastră apăru un *mulla* gras, în veşminte strălucitoare. Duse la gură mâna făcută pâlnie şi începu să strige solemn, dar, în acelaşi timp, trist:

— Mergeţi la *namaz*, mergeţi la *namaz*. Mai bine să vă rugaţi decât să dormiţi!

Gocha înşeuă calul, eu sării în şa şi, fără să iau în seamă privirile speriate ale oamenilor, pornii pe străzi, ieşii din oraş pe drumul îngust, şerpuit, gonii din toate puterile pe lângă casele aristocraţilor din Karabah.

— Ali Han, deja goneşti la oaste? îmi strigau din urmă ţăranii simpli, care acolo erau consideraţi aristocraţi.

Privii spre valea ce se întindea jos, acolo unde, în mijlocul livezii, se afla o căsuţă cu acoperişul plat. Tot privind la căsuţa aceea, uitai de orice regulă a călăriei şi pornii în goana mare călare, în josul muntelui. Casa se apropia din ce în ce mai mult şi, treptat, acoperi şi munţii, şi cerul, şi oraşul, şi pe ţar, şi – în general – toată lumea.

Îndreptai calul spre livadă. Din casă ieşi un servitor, îngheţă lângă uşă şi îndreptă spre mine o privire de nevăzător.

— Prinţul cu familia au părăsit oraşul acum trei ore, spuse el. Mâna mi se duse involuntar spre pumnal. Servitorul sări într-o parte. Prinţesa Nino a lăsat o scrisoare pentru domnul Ali Han Şirvanşir.

Băgă mâna în buzunarul interior al sacoului şi îmi întinse scrisoarea. Sării de pe cal şi mă aşezai pe trepte. Rupsei nerăbdător plicul moale, alb şi parfumat. Scrisul era mare, de copil:

Dragă Ali Han,

A început pe neaşteptate războiul şi trebuie să ne întoarcem la Baku. Nu am apucat să te anunţ. Să nu te superi pe mine. Plâng şi te iubesc. Te aştept şi îţi duc dorul. Pe drum o să mă gândesc numai la tine. Tata crede că războiul o să se termine repede şi că o să învingem. Din cauza acestei nebunii mi-am pierdut capul. Te rog să te duci la Şuşa şi să-mi cumperi un covor. Nu am apucat să îl cumpăr singură. Pe covor să fie un desen viu colorat, cu un cap de cal. Te sărut. Se pare că la Baku o să fie şi mai cald.

A ta, Nino

Împăturii scrisoarea. De fapt, în jur totul era cum trebuia să fie. În afară de mine. Eu, Ali Han Şirvanşir, ar fi trebuit să mă prezint la primar, să îl felicit cu ocazia începerii războiului sau, cel puţin, să comand într-una dintre moschei o rugăciune pentru slava armatelor ruse. Însă, în loc de asta, sărisem ca un nebun în şa şi gonisem în vale.

Stăteam pe trepte, privind ţintă peisajul. Desigur, mă comportasem prosteşte. Când în ţară se declară război, în primul rând omul nu trebuie să

se ducă la iubită, gonind din toate puterile, nici să stea să citească scrisori parfumate. Dar războiul nu era în ţara noastră, ci acolo, în Rusia. Şi ce ne privea asta pe mine şi pe Nino? Totuşi, în sufletul meu se trezi o anumită răutate. Eram furios pe bătrânul Kipiani, care se grăbise aşa de tare să se întoarcă în Baku, şi pe război, şi pe liceul „Sfânta Împărăteasă Tamara“, unde fetele nu sunt învăţate cum să se poarte şi, mai ales, eram supărat pe Nino, care plecase fără să îmi spună nimic, în timp ce eu, uitând de obligaţiile mele, de datorie şi rang, gonisem să o văd pe ea.

Recitii de câteva ori scrisoarea. Apoi scosei deodată pumnalul. Mâna mi se mişcă, tăişul licări o clipă şi pumnalul se înfipse cu un bufnet uşor în trunchiul unui copac.

Servitorul se apropie de copac, scoase pumnalul, îl examină cu o privire de cunoscător, dădu din cap aprobator şi mi-l înapoie, spunând îngrozit:

— Ăsta e oţel adevărat, de Kubaci, şi mâna dumneavoastră nu e lipsită de putere.

Sării pe cal şi, fără să mă grăbesc, pornii spre oraş. În depărtare străluceau în soare cupolele din Şuşa. Toată nemulţumirea îmi trecuse, se scursese în trunchiul copacului. Nino procedase cum trebuie. Fata aceasta îşi respecta părinţii şi avea să fie o soţie bună. Îmi era ruşine, mergeam cu capul jos, posac, înghiţind praful drumului. Soarele purpuriu se pregătea să amurgească.

Fornăitul neaşteptat al unui cal mă făcu să tresar şi ridicai capul. Pentru o clipă uitai şi de Nino, şi de lume. Văzui un căluţ cu capul mic, îngust, cu privire mândră, trup slăbuţ şi picioare subţiri, ca de balerină. În şa se afla un om în vârstă cu mustăţi pleoştite şi nas mare, coroiat. Era un moşier care locuia în vecinătate, Prinţul Medikov. Împietrit, fără să-mi cred ochilor, îi admiram calul. Într-o clipă îmi adusei aminte de povestirile despre calul Sfântului Sarî bek, pe care le tot auzisem de când venisem la Şuşa.

„E acel roib. În tot Karabahul există numai doisprezece astfel de cai. Sunt păziţi mai ceva decât femeile din haremul sultanului.“

Şi uite, acum acest cal legendar se afla în faţa mea.

— Unde plecaţi, prinţe?

— La război, fiule.

— Ce cal minunat aveţi, prinţe!

— Da, văd că eşti extaziat. Numai câţiva oameni au asemenea cai roşcovani.

În ochii prinţului începură să lucească lacrimi de mândrie şi emoţie.

— Inima lui cântăreşte numai trei kilograme. Dacă-i umezeşti crupa, străluceşte asemenea unui inel de aur. Calul ăsta încă nu a văzut lumina zilei. Astăzi, când l-am scos la aer, razele soarelui i-au luminat ochii şi aceştia au începu să strălucească precum un izvor ţâşnit de sub pământ. Aşa lucesc ochii omului care face rost de foc. Calul acesta e urmaş al armăsarului lui Sarî bek. Nu l-am mai arătat nimănui până acum. Prinţul Melikov a încălecat pe acest cal numai când ţarul l-a chemat la luptă.

Îşi luă rămas-bun cu măreţie şi îşi continuă drumul. Sabia îi zăngănea încetişor. Într-adevăr, în ţară începuse războiul.

Ajunsei acasă când deja se însera. Comunicatul despre război agitase oraşul. Aristocraţii se îmbătaseră, hoinăreau ameţiţi pe străzi şi trăgeau cu pistoalele în aer.

— O să se verse sânge, strigau ei, o să curgă sângele şiroaie, o să te proslăvim, Karabah!

La gazdă mă aştepta o telegramă. „Vino neîntârziat acasă. Tata.“

— Pregăteşte-te, îi spusei lui *gochu*. Mâine plecăm acasă.

Ieşii afară, urmărind ce se întâmplă în oraş. Ceva mă neliniştea, dar nu puteam pricepe ce anume. Ridicai capul şi privii cerul multă vreme, încercând să ghicesc viitorul.

8

— Spune, Ali Han, cine sunt aliaţii noştri? mă întrebă *gochu*.

Coboram pe străzile şerpuite din Şuşa. *Gocha*, un băiat simplu, de la ţară, era neobosit, scormonea cele mai neaşteptate întrebări pe teme politice şi mi le punea mie.

În ţara noastră oamenii din clasele de mijloc vorbesc mai des despre religie, politică sau comerţ. Dar războiul cuprinsese toate aceste trei sfere. Despre el puteai vorbi cât voiai, când voiai şi unde voiai – pe drum, acasă, la ceaihana, peste tot. Era o temă despre care nu puteai să epuizezi ce era de spus.

— Aliaţii noştri, *gochu*, sunt împăratul japonez, regele indian, regele englez, ţarul sârb, Regele Belgiei şi preşedintele Republicii Franceze.

Gochu strânse nemulţumit din buze.

— Dar preşedintele francez e doar un civil, cum poate el să iasă pe câmpul de luptă şi să conducă bătălia?

— Nu ştiu. Poate o să trimită la război vreunul dintre generalii lui.

— Omul trebuie să participe chiar el la război, nu să însărcineze pe altul. Altfel, nu-i un război adevărat. Privi cu atenţie la spinarea cărăuşului nostru şi spuse pe un ton de cunoscător: E adevărat, ţarul e un om slab şi nu prea înalt, dar regele Guillaume, dimpotrivă, e lat în umeri şi puternic. O să-l învingă pe ţar chiar în prima luptă.

Omul acela naiv credea că în război ţarii se întâlnesc călare, faţă în faţă, şi apoi încep lupta. Era imposibil să îi schimbi părerea.

— După ce Guillaume o să-l învingă pe ţar, ţareviciul va trebui să iasă în faţă. Dar ţareviciul e încă mic şi bolnav. În schimb, Guillaume are şase fii sănătoşi şi puternici.

Încercai să îi mai domolesc pesimismul:

— Dar Guillaume poate lovi numai cu mâna dreaptă, pentru că mâna lui stângă e paralizată.

— Ei, asta nu are nicio importanţă. Mâna stângă îi trebuie doar ca să ţină hăţurile calului. Iar pentru luptă nu are nevoie de cea stângă. Tăcu puţin, încruntându-şi gânditor fruntea, iar mai apoi întrebă deodată: Dar e adevărat ce se spune, că împăratul Franz-Josef are o sută de ani?

— Nu ştiu sigur. Dar e foarte bătrân.

— Groaznic, spuse *gochu*. Un om aşa de bătrân să urce în şa, să scoată sabia!

— Nu va fi nevoie să facă asta.

— Cum adică, nu va fi nevoie? Va trebui. Între el şi regele sârb e o răzbunare sângeroasă. Acum sunt duşmani adevăraţi, iar împăratul Franz-Josef va trebui să răzbune uciderea arhiducelui. Dacă ar fi fost unul dintre ţăranii noştri, poate că treaba s-ar fi încheiat cu nişte socoteli băneşti. Ar fi dat o sută de vaci şi o casă şi aşa s-ar fi împăcat. Dar niciun ţar nu trebuie să ierte sângele vărsat, altfel va ierta tot, iar răzbunarea sângeroasă o să dispară complet. Iar dacă nu va exista o răzbunare sângeroasă, ţara o să piară.

Gochu avea dreptate. Orice ar spune europenii, răzbunarea sângeroasă slujeşte la menţinerea ordinii în ţară şi la păstrarea tradiţiilor folositoare. Desigur, oamenii bătrâni şi înţelepţi sfătuiesc să primeşti o compensaţie în bani pentru sângele vărsat. Dar nu se poate să aboleşti total răzbunarea sângeroasă. Atunci, cum se va încheia prima vărsare de sânge?

— Omenirea e împărţită în familii între care există un anumit echilibru menţinut de voinţa lui Allah şi de fermitatea bărbaţilor. Însă, dacă acest echilibru este încălcat cu forţa, atunci familia care s-a ridicat împotriva voinţei lui Allah trebuie să-şi jertfească unul dintre membri. În felul acesta, echilibrul încălcat va fi restabilit. Desigur, nu-i aşa de uşor să înfăptuieşti răzbunarea sângeroasă. Se întâmplă câteodată ca glonţul răzbunătorului să

treacă pe alături sau să moară mai mulţi oameni decât s-ar cuveni. Atunci, răzbunarea sângeroasă va continua. Dar fundamentul acesteia e adevărat şi curat.

Gochu înţelegea foarte bine ce vreau să spun şi dădea din cap aprobator: da, împăratul de o sută de ani, care va încăleca pentru a săvârşi răzbunarea sângeroasă, este un om inteligent şi drept.

— Dar spune, Ali Han, dacă împăratul şi regele sârb vor să se răfuiască, atunci ce amestec au aici ceilalţi regi?

Era o întrebare foarte grea. Recunosc, nici eu nu puteam să găsesc un răspuns…

— Uite, începui. Ţarul nostru şi regele sârb cred în acelaşi dumnezeu, de aceea ţarul nostru îl ajută. Iar regele Guillaume şi ceilalţi stăpânitori care luptă cu noi sunt, în opinia mea, rude ale lui Franz-Josef. Regele englez e neam cu ţarul. Totul e aşa de împletit, ca într-un lanţ.

Dar răspunsul meu nu îl mulţumi pe *gochu*, pentru că împăratul japonez credea într-un cu totul alt dumnezeu decât ţarul nostru, iar acel om enigmatic, civil, care conducea Franţa, nu putea fi rudă cu niciunul dintre suverani. Mai mult, în opinia lui *gochu*, în Franţa nu se credea, de fapt, în niciun dumnezeu. De aceea se numea „republică“.

Toate aceste întrebări erau pentru mine o pădure de nepătruns. Încercam să dau răspunsuri evazive, nedefinite, şi, în cele din urmă, trecui chiar eu la atac, întrebând dacă *gochu* al meu cel viteaz intenţionează să se ducă la război.

Îşi privi arma visător:

— Da, răspunse. Desigur, o să mă duc să lupt.

— Dar ştii tu că poţi să nu te duci la război? Doar noi, musulmanii, suntem eliberaţi de serviciul militar.

— Şi ce-i cu asta? Oricum vreau să mă duc la război. Şi deodată *gocha* cel atât de naiv deveni tare vorbăreţ. Războiul este o chestie minunată, spuse el. Pot să merg prin toată lumea, să aud cum urlă vântul în Vest şi să văd lacrimi în ochii duşmanilor. Dacă o să mă duc la război, o să primesc un cal şi o puşcă şi o să călăresc cu prietenii prin satele cucerite. Iar când o să mă întorc de la război, o să aduc mulţi bani şi toţi o să se minuneze de

vitejia mea. Însă, dacă o să mor, atunci o să mor ca un bărbat, pe câmpul de luptă. Oamenii o să vorbească numai de bine despre mine, iar fiul meu şi tata o să se bucure de respect. Da, războiul e un lucru minunat. Fiecare bărbat trebuie să meargă la război măcar o dată în viaţă.

Vorbea fără oprire şi cu mare patos, imaginându-şi cum o să-i facă praf pe duşmani şi ce trofee o să aducă. Ochii îi străluceau, faţa oacheşă semăna cu cea a eroilor din *Şahname*.

Îl invidiam. Omul acela simplu ştia foarte bine cum trebuie să se poarte. Eu însă… Învăţasem mult prea mult în liceul imperial. Odată cu învăţătura, îmi înşuşisem şi lipsa de hotărâre şi înclinarea spre visare, specifice firii ruse.

Gara era arhiplină: femei, bătrâni, copii, ţărani din Gruzia, nomazi din Zaqatala.

Unde se duceau ei? Ce îi împingea să călătorească? Mi se pare că nici ei nu ştiau. Stăteau cu orele fără să se mişte din loc, alţii asediau trenurile de care aveau nevoie.

La intrarea în sala de aşteptare plângea amarnic un bătrân într-un cojoc zdrenţuit. Era de fel din Lenkorani şi avea impresia că locuinţa lui fusese distrusă, iar copiii îi muriseră.

— Dar Iranul nu luptă cu noi, spusei eu pentru a-l linişti.

Bătrânul mă privi fără speranţă.

— Nu, fiule, răspunse el dând din cap, mult prea multă vreme sabia iraniană a ruginit în teacă. Acum au scos-o. La noi o să năvălească refugiaţi, trupele şahului o să ne distrugă casele, pentru că noi locuim în imperiul *kafirilor*. Din cauza asta, leul iranian ne va face ţara scrum. Tinerii noştri vor fi luaţi prizonieri, fetele vor fi transformate în jucării pentru distracţie.

Bătrânul începu să plângă şi mai amar.

În momentul acela apăru *gochu* şi, tot împingând oamenii, începu să-mi croiască drum spre trenul nostru. Locomotiva boantă semăna cu un balaur malefic din basmele copilăriei. Maşinăriile acelea negre, monstruoase, străbăteau dintr-o parte în cealaltă stepele noastre netede.

Ne încuiarăm în compartiment. E adevărat, pentru asta fu nevoie să îi plătim ceva însoţitorului de tren, însă nimeni nu ne deranjă şi puturăm

călători liniştiţi.

Gochu se instală în voie, strângându-şi picioarele turceşte. Pe stofa catifelată a canapelei erau brodate iniţialele „ZJD“ – „Calea Ferată Transcaucaziană“.

În cele din urmă, trenul se puse în mişcare. Afară plutea stepa, cufundată într-o linişte somnoroasă, gălbuie. Din când în când, netezimea ei era tulburată de culmile pleşuve ale unor dealuri mici.

Coborâi fereastra compartimentului şi scosei capul afară. De acolo, din depărtare, dinspre mările nevăzute, bătea pe deasupra dealurilor un vânt răcoros. Stâncile răspândeau arşiţa. Încet, ca un şarpe, vântul făcea să foşnească tufele scunde. În depărtare, pe nisip, mergea o caravană. Cămilele priveau speriate spre trenul nostru. Erau cam o sută, poate mai multe. Fiecare avea la gât un clopoţel. Sunau ritmic, în funcţie de mişcare, şi la fel de ritmic dădeau din cap şi cămilele. În muzica acestei simfonii de călătorie caravana se contopea… E de ajuns ca una dintre cămile să calce greşit, că imediat se tulbură armonia, sunetul. Dacă aude că ceilalţi clopoţei nu mai sună cum trebuie, cămila devine agitată şi se linişteşte abia când armonia este restabilită.

Monotonia cenuşie a nisipurilor moi mă făcea să mă gândesc la eternitate. De ce mă ducea trenul de acolo? Eu aparţineam acelor nisipuri, cămilelor, oamenilor care conduc caravanele pe acele nisipuri! De ce oare nu ridicam mâna, nu trăgeam semnalul de alarmă? Înapoi! Înapoi! Nu voiam să merg în direcţia aceea. Voiam să mă întorc! Acel sunet monoton al clopoţeilor de la caravana veşniciei îmi aducea la urechi ecourile altor lumi.

Ce mă interesează pe mine lumea de dincolo de lanţul muntos? Ce mă privesc pe mine războaiele de acolo, oraşele, împăraţii, oamenii, grijile şi bucuriile lor, mizeria şi curăţenia lor? La noi e o altfel de curăţenie şi de mizerie, un alt ritm şi o altă înfăţişare. Trenul putea să mă ducă în Occident, dar, cu mintea şi sufletul, eu aparţineam Orientului.

Multă vreme privii înapoi, acolo unde rămăsese caravana, mergând imperturbabil pe drumul ei. Ascultam liniştea profundă şi calmul mi se cuibări în suflet. Duşmanul nu atenta la patria mea. Nimeni nu cucerea Transcaucazia.

Gochu voia să se ducă la război. El avea acest dreptul. El putea să lupte pentru ţar. *Gochu* al meu era însetat de aventură. Ca toţi musulmanii dreptcredincioşi, voia să vadă cum curg sângele şi lacrimile duşmanilor săi.

Şi eu, cu toată fiinţa mea, tânjeam după război. Voiam să respir aerul unei încleştări fierbinţi, să văd fumul rugurilor deasupra unui câmp de luptă uriaş. Ce cuvânt minunat – „război"! Plin de curaj şi putere.

Dar deodamdată locul meu era acolo. Trebuia să mă pregătesc pentru ziua în care duşmanul va călca pe pământul nostru, în oraşul nostru. Las' să se ducă acum la război cei care gonesc după slavă. În ţară trebuia să rămână destul de mulţi oameni pentru a-l zdrobi pe duşman. În sufletul meu era o nelinişte de neînţeles. Nu avea importanţă cine învingea în acel război; presimţeam apropierea unei catastrofe groaznice, groaznică prin sutele de campanii de cucerire ale ţarului. O forţă invizibilă voia să smulgă din mâinile gonaciului hăţurile caravanei şi să ducă acele cămile pe alte păşuni, să le întoarcă pe un alt drum. Occidentul putea merge pe acele drumuri, dar nu şi eu. Uite de ce o să rămân acasă la mine, pe pământul meu. Numai când forţa invizibilă se va ridica împotriva lumii mele o să-mi scot sabia din teacă.

O hotărâre luată aduce mereu linişte.

Mă îndepărtai de fereastră şi mă aşezai la locul meu. În Baku probabil se va cleveti că rămân acasă din cauza ochilor negri ai frumoasei Nino. Las' să vorbească. Poate că în cuvintele astea era o frântură de adevăr. Doar acei ochi negri cuprindeau pentru mine pământul natal, chemarea patriei pe care străinii încercau să o ducă pe un drum îndepărtat de ea.

O să rămân. O să rămân ca să îmi apăr patria de mâinile străinului invizibil.

9

Baku moţăia relaxat şi leneş sub razele fierbinţi ale soarelui de august. Faţa lui veche, brăzdată de riduri, era aceeaşi. Mulţi ruşi dispăruseră din oraş. Plecaseră pe câmpul de luptă să se bată pentru ţar şi patrie. Poliţiştii mergeau prin case, căutând nemţi şi austrieci. Preţul petrolului urcase, lucru de care locuitorii oraşului erau foarte bucuroşi. Buletinele de război puteau fi citite numai de către clienţii permanenţi ai ceaihanalelor. Războiul se desfăşura undeva departe, pe o altă planetă. Numele oraşelor cucerite sau părăsite sunau străin, necunoscut. Pe primele pagini ale ziarelor se lăfăiau feţele zâmbitoare ale generalilor convinşi de victorie.

Nu m-am dus la Moscova să dau admitere la Institut. Nu voiam să îmi părăsesc patria în timpul războiului. La urma urmelor, educaţia nu pleacă nicăieri. Mulţi mă priveau cu dispreţ din cauza refuzului de a mă duce la război. Totuşi, când mă uitam de pe acoperiş la cupolele pestriţe ale oraşului nostru, îmi dădeam seama că nicio chemare a ţarului nu va fi în stare să mă rupă de pământul natal, de zidurile dragi ale fortăreţei.

Tata mă întrebă uimit şi neliniştit:

— Tu chiar nu vrei să te duci la război? Tu, Ali Han Şirvanşir?

— Nu, tată, nu vreau.

— Mulţi strămoşi de-ai noştri au pierit pe câmpul de luptă. E o moarte firească pentru bărbaţii din neamul nostru.

— Ştiu, tată. Şi eu o să-mi las capul pe câmpul de luptă, dar nu acum şi nu aşa departe.

— O moarte plină de slavă e mai bună decât viaţa lipsită de glorie.

— Eu nu trăiesc lipsit de glorie. Dar în războiul ăsta nu răspund în faţa nimănui şi nu sunt obligat faţă de nimeni.

Tata mă privi cu neîncredere. Oare fiul lui era laş? Îmi povesti pentru a suta oară povestea familiei noastre:

— Încă din vremea lui Nadir şah, pentru imperiul iranian s-au luptat cinci Şirvanşir. Patru dintre ei au pierit în luptele din timpul campaniei indiene şi numai unul s-a întors de la Delhi cu prăzi bogate. Şi-a cumpărat moşii, a construit palate şi a trăit multă vreme după moartea acestui şah crud. Dar în războiul împotriva lui Şarhur Husein Han, acest strămoş al meu a trecut de partea *şahzade*-ului cel viclean, Aga Muhammed Gadjar. El şi cei opt fii ai lui au luat parte la campaniile lui Aga Muhammed din Zand, Horassan, Gruzia. Dintre fiii lui au rămas în viaţă numai trei, iar după urcarea pe tron a lui Aga Muhammed, aceştia au slujit în suita lui. Când Aga Muhammed a fost omorât, corturile Şirvanşirilor se aflau în tabăra de la Şuşa. Succesorul lui Aga Muhammed, Fatali, un om blând şi bun, le-a dăruit Şirvanşirilor moşii în Şirvan, Mazandaran, Ghilan şi Azerbaidjan. Dar pentru asta, nouă Şirvanşiri şi-au dat viaţa pe câmpurile de luptă. Cei trei fraţi au devenit guvernatori ai şahinşahului în Şirvan. Apoi au venit ruşii. Ibrahim Han Şirvanşir a apărat Baku-ul, iar moartea lui eroică de lângă Ganja a adus altă glorie neamului Şirvanşir. După încheierea păcii de la Turkmenceai, posesiunile, steagurile şi câmpurile de luptă ale Şirvanşirilor au fost împărţite în două. Acei Şirvanşiri rămaşi în Iran în timpul guvernării lui Muhammed şah, iar mai târziu în timpul lui Nasreddin şah, s-au luptat împotriva turkmenilor şi a afganilor, unde şi-au şi dat viaţa. Şirvanşirii care au rămas în Rusia au participat la războiul Crimeii, au luptat împotriva turcilor, au luat parte la războiul ruso-japonez. Ei au pierit eroic, iar noi, în schimbul vieţii lor, avem posesiuni, ordine, iar fiii noştri îşi iau examenele, deşi nu fac diferenţa între gerunziu şi gerundiv. Ţara noastră luptă din nou, spuse tata în încheiere, dar tu, Ali Han Şirvanşir, eşti laş, te ascunzi în spatele legilor milostive ale suveranului nostru. Ce rost au cuvintele, dacă tu nu absorbi în sângele tău tradiţia familiei noastre? Despre eroismul strămoşilor noştri nu trebuie să afli din cărţi moarte, prăfuite, îngălbenite. Trebuie să-l simţi în sânge.

Tata tăcu, supărat. Nu mă înţelegea, şi de aceea mă dispreţuia. Într-adevăr, fiul lui era laş? Era război, iar fiul lui nu se grăbea să meargă la luptă, nu ardea de dorinţa de a vedea lacrimile duşmanilor. Fiul lui era prost, era stricat!

Eu stăteam pe covor, sprijinindu-mă cu coatele de o pernă moale.

— Ai promis să-mi îndeplineşti trei dorinţe, spusei eu în glumă. Prima a fost să plec vara la Karabah. Acum ascult-o pe cea de-a doua: lasă-mă să scot sabia din teacă atunci când voi considera eu că este necesar. Nu va fi niciodată prea târziu. Zilele paşnice s-au încheiat, şi încă pentru multă vreme. Patria noastră va mai avea nevoie de sabia mea.

— Bine, spuse tata.

Şi niciodată nu mai vorbi cu mine despre război.

Uneori se mulţumea să mă privească de la distanţă. Cine ştie? Poate că fiul lui nu e chiar aşa de stricat.

M-am dus la moscheea Teze şi am stat de vorbă cu *mulla*. El m-a înţeles imediat şi, înveşmântat în haine de sărbătoare, şi-a făcut apariţia în casa noastră. A stat multă vreme de vorbă cu tata, între patru ochi. *Mulla* afirma că, după cum spune Coranul, războiul nu are nicio importanţă pentru musulmani şi, pentru a fi şi mai convingător, repeta spusele prorocilor. De atunci, în casa noastră s-au instalat pacea şi liniştea.

Dar numai în casa noastră. Setea de luptă cuprinsese majoritatea tinerilor, nimeni nu avea chibzuinţa de a sta la o parte.

Uneori mă duceam pe la prietenii mei. Uite, într-o zi cotii la dreapta, lângă poarta Ţiţianişvili, pe strada Aşum, ieşii pe strada Sfânta Olga şi trecui pe partea cealaltă, bătând la uşa bătrânului Zaynal aga.

Ilias bek stătea la masă şi citea nişte instrucţiuni militare. Alături de el, încruntat tot de încordare şi cu o expresie de groază pe faţă, stătea cel mai prost elev din gimnaziul nostru, Muhammed Heydar, căruia războiul îi răpise restul raţiunii. Se grăbise să abandoneze gimnaziul şi acum, asemenea lui Ilias bek, trăia numai cu visul de a vedea pe umerii săi epoleţii de ofiţer. Amândoi se pregăteau pentru examenele de ofiţer..

— Sarcina armatei şi a flotei este apărarea ţarului şi a patriei faţă de duşmanii externi şi interni, bâigui trist Muhammed Heydar.

Văzând cartea din mâinile nefericitului, mă hotărâi să îl supun unei examinări.

— Stimabile Muhammed Heydar, spuneţi-mi, vă rog, cine sunt duşmanii externi?

El îşi încruntă fruntea, se gândi puţin şi turui:

— Germanii şi austriecii.

— Ai greşit, dragule, începui să râd şi citii cu voce tare din carte: „Duşmanul extern reprezintă unităţile militare care au trecut graniţele noastre cu scopul de a declanşa războiul.“ Apoi mă întorsei spre Ilias bek: Ce este împuşcătura?

— Împuşcătura reprezintă aruncarea glonţului de pe ţeavă, cu ajutorul gazelor produse de praful de puşcă, turui el ca un automat.

Acest joc de-a întrebatul şi răspunsul continuă destul de mult. Pur şi simplu eram uimit să constat cât de complicat e să-ţi distrugi adversarul după toate regulile ştiinţei şi cât de superficial tratau oamenii această problemă în patria noastră. Iar după aceea Muhammed Heydar şi Ilias bek, aţâţaţi, începură să povestească despre viitoarele operaţiuni militare. Iar aici rolul principal îl jucau nişte necunoscute minunate, pe care prietenii le găseau vii şi nevătămate printre ruinele oraşelor cucerite. După o oră de visări ajunseseră la concluzia că fiecare soldat trebuie să aibă o hartă în raniţă. După aceea îşi îndreptară spre mine privirea binevoitoare.

— Când o să ajung ofiţer, spuse Muhammed Heydar, o să-mi cedezi calea pe stradă şi o să-mi arăţi în tot felul respect.

— Când vei ajunge tu ofiţer, Rusia va fi pierdut de mult războiul şi germanii vor fi pus mâna pe Moscova.

Această declaraţie veninoasă nu îi tulbură deloc pe viitorii eroi. Pentru că ei, ca şi mine, nu îşi făceau deloc griji întrebându-se cine va învinge în război. Între noi şi front se afla a şasea parte din uscatul globului. Germanii nu vor putea pune mâna pe un teritoriu aşa de întins. Chiar dacă ar reuşi, ce diferenţă va fi pentru ei dacă în loc de un suveran creştin o să fie conduşi de un altul? Numai despre asta era vorba. Da, pentru Ilias bek războiul era doar o aventură. Iar pentru Muhammed Heydar războiul însemna posibilitatea de

a-şi încheia glorios studiile şi de a se consacra unei ocupaţii bărbăteşti demne.

Desigur, fiecare dintre ei ar fi fost un ofiţer remarcabil. Pentru că eroismul şi curajul nu lipsesc poporului nostru. Dar pentru ce? În numele cărui lucru? Nici Ilias bek, nici Muhammed Heydar nu îşi puseseră această întrebare. Iar toate avertismentele mele fuseră inutile: în amândoi se trezise setea de sânge orientală. Şi era imposibil să o potoleşti. De aceea se arătau neîncrezători faţă de cuvintele mele, dar şi faţă de mine. Simţind asta, plecai.

Am coborât spre bulevard pe nişte străduţe înguste. Valurile verzi-plumburii mângâiau malurile de granit. În port se afla un vas militar. M-am aşezat pe o bancă şi privii multă vreme lupta micului vas cu pânze împotriva puternicului vântul marin. Proprietarul acelui vaporaş era un locuitor din Baku. Pe un asemenea vas aş fi putut ajunge uşor şi liniştit până în Iran, până la Astara antică şi paşnică – poarta marină a statului uriaş şi verde al şahului, tărâmul iubirii vechilor poeţi, care îmi amintea de eroismul lui Rustam Zal[11], de grădinile aromate de trandafiri ale palatelor din Teheran. Iranul e o ţară minunată şi pitorească.

Am străbătut de câteva ori bulevardului, dintr-un capăt în altul. Nu m-am dus niciodată să o văd pe Nino. Asta contravenea regulilor bunelor maniere. Dar poate că, dat fiind războiul, bătrânul Kipiani putea închide ochii în faţa unei anumite libertăţi a comportamentului meu? După multă chibzuială, am tras puternic aer în piept şi am urcat scările casei mari cu trei etaje. La etajul întâi, pe uşă strălucea o tăbliţă de alamă, pe care stătea scris „Prinţul Kipiani“. O servitoare cu şorţ alb deschise uşa şi făcu o reverenţă. Îi dădui căciula mea, în pofida faptului că, după obiceiurile orientale, musafirul nu trebuie să-şi dea jos papaha. Dar eu cunoşteam obiceiurile europene.

Prinţul şi familia se aflau în salon şi beau ceai. Era o sală rotundă, cu mobilă tapiţată cu catifea roşie. În colţuri, în hârdaie, se aflau palmieri. Rămăsei uimit de pereţii pe care nu se aflau nici covoare, nici tablouri în ulei. Pur şi simplu erau acoperiţi cu hârtie pictată. Familia prinţului bea ceai englezesc din ceşti mari, frumoase. Pe masă erau pesmeţi şi biscuiţi. Sărutai

mâna prinţesei. Degetele îi miroseau a pesmet, a biscuiţi şi a parfum. Prinţul îmi întinse mâna, iar Nino, plecându-şi ochii, îmi întinse trei degete.

Mă aşezai. Mi se aduse ceai.

— Deci, Ali Han, v-aţi hotărât să nu faceţi serviciul militar? se interesă amabil prinţul.

— Da, prinţe, deocamdată nu intenţionez.

Prinţesa puse ceaşca pe masă.

— În locul dumneavoastră, aş fi intrat într-un comitet de întrajutorare.

— Problema e că nu am deloc timp liber. Mi-e teamă că o să aduc patriei prea puţin folos.

— Cu ce sunteţi ocupat? se minună prinţul.

— Cu administrarea moşiei noastre, prinţe.

Nimerisem la ţanc. Fraza aceasta o citisem într-un roman englezesc. Când vreun lord englez trândăvea, se spunea că e ocupat cu administrarea moşiei sale. După acele cuvinte, câştigai bunăvoinţa generaţiei vârstnice a familiei Kipiani şi Nino primi permisiunea de a merge cu mine la operă, seara. Sărutai încă o dată mâna prinţesei, ne înţeleserăm să vin după Nino la şapte şi jumătate şi făcui o plecăciune.

Nino veni după mine să mă conducă şi, când servitoarea îmi dădu papaha, iubita mea roşi, îşi lăsă capul în jos şi spuse tandru, fermecător, într-o azeră stricată:

— Sunt foarte bucuroasă că o să rămâi în oraş. Pe cuvânt, sunt foarte bucuroasă. Dar spune-mi, Ali Han, de fapt, ţi-e frică de război? Doar bărbaţilor le place aşa de mult să lupte! Dacă o să fii rănit, o să iubesc până şi rănile tale.

Fu rândul meu să roşesc. Îi strânsei mâna cu putere şi îi spusei liniştit:

— Nu mi-e frică de nimic, Nino. O să vină vremea şi o să-mi îngrijeşti rănile. Dar până atunci poţi să mă socoteşti laş.

Nino mă privi nedumerită. Mă dusei acasă, scormonii după un manual vechi de chimie şi îl făcui bucăţele.

După aceea băui ceai adevărat, iranian, şi rezervai o lojă la Operă.

11 Erou al poemului Şahname, de Firdousi.

10

Lumina tăioasă şi puternică a numeroaselor lămpi electrice te orbea. De pe statuile de gips aurit, catifeaua roşie se revărsa în loje. Cheliile din sală străluceau ca nişte stele pe cerul nopţii. Spinarea şi umerii femeilor erau descoperiţi. Golul întunecat al fosei orchestrei despărţea scena de sală. Şoapte, foşnetul programelor, pocnetul evantaielor femeilor – totul se contopea într-un singur vuiet: peste câteva minute, la Teatrul de Operă din Baku urma să înceapă opera *Evgheni Oneghin*.

Nino stătea alături de mine. Cum aveau să se stingă luminile în sală, puteam s-o cuprind pe după umeri. Nino îşi îndepărtase uşor capul şi părea total absorbită de muzică. După ce îi admirai pe săturate profilul delicat, îmi mutai privirea spre cei din primele rânduri. În rândul al treilea, undeva între ochiul stâng şi vârful nasului lui Nino, se legăna în ritmul muzicii capul unui om gras, cu ochi holbaţi, ca de berbec, şi frunte de filosof. Era aristocratul din Şuşa, Melik Nahararian.

— Priveşte, acolo e Nahararian, îi şoptii lui Nino.

— Uită-te la scenă, barbarule, nu pe lângă ea, îmi răspunse ea în şoaptă şi, în ciuda propriilor cuvinte, aruncă o ocheadă în direcţia lui Nahararian.

Omul se întoarse şi dădu prietenos din cap.

În pauză ne întâlnirăm la bufet, unde mă dusesem să îi cumpăr lui Nino două ciocolate. Nahararian mă urmă şi veni în loja noastră.

— Câţi ani aveţi, Nahararian? îl întrebai.

— Treizeci, răspunse el.

— Treizeci? exclamă uimită Nino. Deci în curând n-o să mă mai vedem în oraş.

— Dar de ce, prinţesă?

— Pentru că toţi bărbaţii de vârsta dumneavoastră sunt luaţi în armată.

Nahararian începu să râdă în hohote. Burta grasă îi tot sălta în acest timp şi părea că ochii o să-i sară din orbite.

— Îmi pare foarte rău, prinţesă, dar nu pot merge la război. Medicii mi-au descoperit o inflamaţie netratabilă a cavităţii apendicelui, de aceea sunt nevoit să rămân acasă.

Denumirea bolii suna ciudat şi aducea a ceva legat de stomac.

Nino îşi holbă uimită ochii.

— Dar boala aceasta e periculoasă? întrebă ea compătimitor.

— Totul depinde de om. Cu ajutorul unui doctor bun, nu orice boală devine periculoasă.

Nino era uimită şi supărată.

Melik Nahararian se trăgea din una dintre cele mai respectabile familii din Karabah. Tatăl lui fusese general. Melik, la rândul lui, era un burlac zdravăn ca un urs.

Când să părăsească loja, îl invitai la cină după operă, iar el acceptă.

Cortina se ridică. Căpşorul lui Nino mi se lăsă pe umăr. Iar când răsună celebrul vals al lui Ceaikovski, ea ridică ochii spre mine şi şopti:

— În comparaţie cu Nahararian, tu eşti aproape un erou. Cel puţin nu ai cavitatea apendicelui inflamată.

— Armenii au pur şi simplu mai multă fantezie decât musulmanii, încercai eu să îi iau partea lui Nahararian.

Lenski cânta de zor sub ameninţarea pistolului lui Oneghin şi, până la moartea lui, a cărei inevitabilitate fusese prezisă de libret şi muzică, Nino îşi sprijini capul pe umărul meu.

Era o mare victorie şi trebuia să fie marcată.

Nahararian ne aştepta la ieşire. În comparaţie cu trăsura Şirvanşirilor, automobilul lui arăta foarte european.

Mergeam pe străzile întunecate ale oraşului, pe lângă liceul care noaptea nu produceau o impresie aşa de tristă. Automobilul se opri lângă

treptele de piatră ale clubului oraşului.

Pentru Nino nu era aşa de sigur să-şi facă apariţia aici, pentru că era încă elevă de liceu. Dar, pe de altă parte, în compania domnilor Şirvanşir şi Nahararian, prinţesa Kipiani putea încălca regulile liceului „Sfânta Tamara“.

Pornirăm spre terasa puternic luminată, care dădea către profunzimile Grădinii Guvernatorului. De acolo se vedeau stelele, marea care lumina uşor şi farurile din Narghen.

Cupele ciocnite începură să răsune. Nino şi Nahararian beau şampanie. Beau singuri, pentru că nimic pe lume, nici măcar ochii minunaţi ai lui Nino, nu m-ar fi convins să pun gura pe alcool sub ochii întregului oraş. De aceea, ca de obicei, beam suc de portocale. În cele din urmă, orchestra alcătuită din şase muzicanţi se hotărî să ne bucure, făcând o pauză. Folosindu-se de asta, Nahararian spuse foarte serios şi gânditor:

— Uite, stăm aici împreună, reprezentanţii a trei dintre cele mai mari popoare caucaziene – o gruzină, un musulman şi un armean. Toţi trei suntem născuţi sub acelaşi cer, trăim pe acelaşi pământ. Între noi există o deosebire, dar suntem împreună, precum Treimea. Suntem în acelaşi timp şi europeni, şi asiatici; am absorbit în noi şi Occidentul, şi Orientul. Şi le dăruim amândurora bogăţia noastră.

— Mi s-a părut, începu Nino, că cei din Caucaz s-au distins mereu prin spiritul lor războinic. Dar uite, aici stau alături de doi caucazieni care nu vor deloc să lupte.

Nahararian se uită la ea.

— Prinţesă, spuse el moale, amândoi vrem să luptăm, dar nu unul împotriva celuilalt. Suntem despărţiţi de ruşi prin zidul înalt al munţilor Caucaz. Dacă ruşii o să învingă, pământul nostru o să intre în stăpânirea lor deplină. Vom fi lipsiţi de locurile noastre sacre, de limbă, de particularităţile naţionale. Şi, în loc să îndeplinim rolul de pod între Europa şi Asia, o să devenim pur şi simplu asemeni unora şi altora. Nu, cine luptă pentru ţar luptă împotriva Caucazului.

— Iranienii şi turcii ne jefuiesc ţara, şahul a ruinat Răsăritul, iar sultanul a distrus Occidentul, spuse Nino, şi părea că prin gura ei vorbesc

înţelepţii din liceul „Sfânta Împărăteasă Tamara“. Câte fete au luat ei prizoniere în haremuri! Ruşii n-au venit aici din propria lor voinţă. Noi i-am chemat. Regele gruzin Gheorghe al XII-lea s-a predat de bunăvoie ţarului rus. Oare nu aţi auzit celebrele cuvinte „Ne obligăm să apărăm regatul gruzin nu pentru a mări imperiul nostru, şi aşa uriaş“?

Desigur, cunoşteam acele cuvinte. Opt ani la rând ni se băgaseră în cap cuvinte desprinse din manifestul lui Alexandru I, apărut cu mai mult de o sută de ani în urmă. „Ne obligăm să apărăm regatul gruzin…“ Cuvintele sunt tipărite în bronz în centrul Tiflisului.

Sigur că Nino avea oarecum dreptate. În acele vremuri, haremurile Orientului erau pline de femei caucaziene, iar străzile oraşelor din Caucaz gemeau de creştine omorâte. Aş fi putut să îi spun lui Nino: „Eu sunt musulman, voi sunteţi creştini. Allah v-a predat în mâinile noastre“, dar considerai că e mai bine să tac. Eram curios să văd ce îi va răspunde Nahararian.

— Problema e, prinţesă, spuse el, că omul care dispune de capacitatea de a gândi politic trebuie să aibă şi curajul de a comite o faptă nedreaptă sau lipsită de obiectivitate. Sunt de acord cu dumneavoastră, că pacea pe pământurile noastre a venit o dată cu ruşii. Dar acum, noi, popoarele Caucazului, putem păstra această pace şi fără ajutorul ruşilor. Acum ruşii susţin că ne apără unii de alţii. De aceea au venit aici unităţi militare ruse, funcţionari ruşi şi un guvernator rus. Dar judecaţi şi dumneavoastră, prinţesă: trebuie să vă temeţi de mine? Sau trebuie să mă salvaţi de Ali Han? Oare nu am stat noi împreună, aşezaţi pe covoare pestriţe, lângă izvoarele de la Şuşa, ducând o conversaţie plăcută? Nici Iranul nu mai e acum aşa de periculos încât popoarele caucaziene să se teamă de el. Duşmanul nostru se află în Nord şi vrea să ne convingă că suntem nişte copii mici, care trebuie feriţi unul de altul. Dar noi am depăşit de mult vârsta copilăriei.

— Deci din acest motiv nu vă duceţi la război? întrebă Nino.

Şampania băută îl făcu pe Nahararian vorbăreţ:

— Nu numai din acest motiv, răspunse el. Mai sunt şi un leneş şi un sibarit: îmi place viaţa tihnită. În primul rând, sunt supărat pe ruşi pentru că

au confiscat bunurile Bisericii armene. În al doilea rând, e mai bine să stau aici, pe terasa clubului, decât să putrezesc în tranşee. Familia mea se bucură de destul respect. Iar eu sunt un om căruia îi place confortul.

— Eu văd lucrurile puţin alfel, spusei. Eu nu sunt un iubitor al confortului, mie îmi place războiul. Dar, concret, războiul ăsta nu-mi place.

Nahararian bău şampania şi mă privi.

— Sunteţi încă tânăr, prietene.

Vorbea mult, dar toate cuvintele lui erau inteligente. În clipa în care ne pregăteam să plecăm, Nino părea convinsă că Nahararian are dreptate. Ne conduse acasă cu maşina lui şi pe drum nu încetă să trăncănească.

— Oraşul acesta minunat este poarta spre Europa. Dacă Rusia n-ar fi fost aşa de înapoiată, de mult am fi devenit o ţară europeană.

În momentul acela îmi amintii de zilele noastre vesele din liceu şi începui să râd. Doar profesorul nostru de geografie voia şi el ca oraşul nostru să devină european.

Fusese o seară minunată. Ne luarăm rămas-bun. Nahararian se întorsese şi se uita la mare, eu sărutam ochii şi mâinile lui Nino. Apoi Nahararian mă conduse la poarta Ţiţianişvili… Mai departe nu puteai merge cu automobilul. Acolo, dincolo de zidurile fortăreţei, începea Asia.

— Intenţionaţi să vă căsătoriţi cu Nino? mă întrebă Nahararian la despărţire.

— Dacă dă Dumnezeu.

— Prietene, va trebui să faceţi faţă multor dificultăţi. Dacă veţi avea nevoie de ajutor, mereu o să fiu la dispoziţia dumneavoastră. Vreau să fiţi prima familie care leagă popoarele noastre prin legături de rudenie. Trebuie să ne unim, să fim un întreg.

Îi strânsei mâna cu recunoştinţă. Vasăzică, şi printre armeni sunt oameni demni. Descoperirea aceasta mă năuci.

Mă întorsei frânt acasă. Servitorul stătea pe jos, cu picioarele strânse, şi citea ceva. Mă uitai la carte. Pe pagini şerpuia împletitura elegantă a literelor arabe ale Coranului. Servitorul se ridică şi făcu o plecăciune. Îi luai Cartea Sfântă şi începui să citesc: „O, voi, care credeţi! Să ştiţi: vinul, jocurile de noroc şi desenele respingătoare sunt rodul Satanei. Ţineţi-vă mai

departe de ele şi poate o să fiţi fericiţi. Satana vrea să vă îndepărteze de credinţă şi de supunerea faţă de Allah.“

Dinspre paginile cărţii se ridica o aromă dulceagă. Hârtia colorată, mată, subţire, foşnea uşor. Erau serioase şi povăţuitoare cuvintele lui Allah, împletite în pielea moale. Îi înapoiai cartea servitorului. În camera mea mă întinsei pe canapeaua lată, moale, şi închisei ochii, cum făceam mereu când trebuia să mă gândesc serios şi să pun totul în ordine. Şampanie, *Oneghin* la bal, ochii translucizi, ca de berbec, ai lui Nahararian, buzele tandre ale lui Nino, hoardele de duşmani care, după ce vor trece munţii, se vor năpusti asupra noastră pentru a ne cuceri oraşul – toate acestea mi se învârtejeau în faţa ochilor.

Din stradă se auzea un cântec monoton. Era Aşum cel îndrăgostit. Era foarte bătrân şi nimeni nu mai ştia pe cine iubeşte aşa de pătimaş. Oamenii îl porecliseră Medjnun. Noaptea hoinărea pe străzile oraşului, apoi se aşeza în vreun colţ şi până în zori îşi plângea şi îşi cânta iubirea, durerea.

Monotonia cântecelor sale te îmbia la somn. Mă întorsei la perete şi adormii tun.

Deocamdată, viaţa era minunată.

11

Băţul are două capete şi amândouă sunt la fel. Dacă îl întorci, nu se schimbă nimic.

Aşa era şi cu mine; eram acelaşi om cu o lună sau un an în urmă. Avea loc acelaşi război, aceiaşi generali obţineau victorii sau sufereau înfrângeri. Numai că uite, oamenii care nu demult mă numeau „laş“, acum, când se întâlnesc cu mine, îşi lasă ochii în jos, ruşinaţi. Dintr-odată, prietenii şi cunoscuţii apreciau după merit mintea mea neobişnuită şi până şi tata se uita la mine cu mândrie. Cu toate că nu se schimbase nimic.

Într-o zi, prin oraş începuseră să circule zvonuri că sultanul Marelui Imperiu Otoman, Înălţimea Sa Mehmet Raşid, hotărâse să declare război lumii creştine. Armata lui victorioasă ataca dinspre Răsărit, pentru a-i elibera pe musulmani de asuprirea Rusiei şi a Angliei. Fusese declarat războiul sfânt – *jihadul* –, iar deasupra palatului califului fâlfâia steagul verde al Prorocului.

Tocmai acea ştire făcuse din mine un erou. Uimiţi de mintea mea pătrunzătoare, prietenii recunoscură că avusesem dreptate refuzând să merg pe front; doar niciun musulman nu luptă împotriva sultanului. Iar turcii o să vină la Baku şi poporul nostru se va uni cu cel turc, va apărea o comunitate unită a fraţilor întru credinţă.

Primeam în tăcere entuziasmul prietenilor. Un om inteligent trebuie să fie indiferent la ocări şi laude. Însă prietenii întindeau în faţa lor hărţile oraşului şi se apucau să dezbată situaţia, polemizând supăraţi: pe unde vor pătrunde turcii în Baku? Eu le tranşasem neînţelegerile, spunându-le că,

indiferent din ce direcţie s-ar fi apropiat turcii, aveau să intre în oraş numai prin Armenikend. Asta stârnise un nou val de entuziasm din partea prietenilor mei.

Fu nevoie doar de o noapte ca în oameni să se producă schimbări radicale. Niciun musulman nu mai punea mâna pe armă şi nu mai dădea năvală să lupte pentru Rusia. Zaynal aga pusese la bătaie un morman de bani pentru a-l lăsa pe Ilias bek în garnizoana din Baku, după ce acesta îşi pierduse subit patosul de luptător. Sărmanul Ilias bek! Îşi luase examenele pentru gradul de ofiţer cu puţin timp înainte de intrarea Turciei în război. Aici nu era nimic de mirare. Uimitor era în cel chip inimaginabil reuşise să ia examenul şi Muhammed Heydar!

Acum ambii locotenenţi îşi petreceau zilele în cazarmă şi mă invidiau pe mine, care nu depusesem jurământul de credinţă pentru ţar. Sărmanii de ei nu aveau cale de întoarcere. Dar nimeni nu îi obligase să depună jurământul. O făcuseră de bunăvoie şi, dacă acum l-ar fi încălcat, aş fi fost primul care nu le-aş fi întins mâna.

În ultimul timp devenisem foarte posac, gânditor. Ceva mă chinuia, nu puteam găsi o soluţie concretă. Uneori, noaptea plecam din casă şi, cu paşi iuţi, mă îndreptam spre o mică moschee în apropierea căruia, într-o căsuţă veche, locuia colegul meu de clasă, Said Mustafa. Tatăl lui era imamul acelei moschei, iar bunicul lui, un învăţat cunoscut în oraşul sfânt Maşad. Însuşi Said Mustafa era un om profund religios şi purta mereu brâul verde. De cinci ori pe zi făcea *namazul*, iar în ziua Aşur[12] se biciuia cu lanţurile până îi dădea sângele. Nino îl considera fanatic şi îl ura. Mie însă îmi plăcea puritatea şi claritatea opiniilor lui Said Mustafa, care îi permiteau să distingă binele de rău, adevărul de minciună.

În seara aceea, Said Mustafa mă întâmpină cu zâmbetul trist al unui înţelept.

— Ai auzit, Ali Han? Bogătanul Iagub oglî a cumpărat douăsprezece lăzi de şampanie ca să le bea cu primul ofiţer turc care va intra în Baku. Ca să vezi! Şampanie! În cinstea luptătorilor musulmani drept-credincioşi!

Ridicai din umeri.

— Şi ce te minunezi aşa, Said? Oamenii şi-au pierdut de tot capul!

— Dacă Allah se mânie pe cineva, răspunse supărat Said, atunci îl scoate de pe calea cea dreaptă.

Sări în picioare şi începu să umble tulburat prin cameră. Buzele îi tremurau.

— Ieri opt oameni au fugit din oraş pentru a intra în armata sultanului. Opt oameni! Te întreb, Ali Han: au ei capul pe umeri?

— Cred că e gol capul lor, ca pântecele unui măgar flămând, răspunsei eu prudent, fără să înţeleg pe deplin ce îl indignase aşa de tare pe prietenul meu.

Dar Said se aprinse şi mai tare.

— Ca să vezi! Şiiţii luptă de partea califului sunnit! Dar oare nu Yazid a vărsat sângele nepotului Prorocului? Oare nu Muavia l-a executat pe imamul Ali? Şi cine este atunci moştenitorul adevărat al Prorocului? Califul sau imperceptibilul Imam al Veşniciei, în ale cărui venele curge sângele Prorocului? Uite de câte secole sunt îndoliaţi şiiţii. Noi am dus mai multe războaie cu aceşti apostaţi decât cu creştinii. Aici sunt şiiţi, acolo sunt sunniţi şi noi nu avem nimic în comun! Oare demult sultanul Selim a ucis patruzeci de mii de şiiţi? Şi acum ce se întâmplă? Şiiţii se duc să lupte sub steagurile califului care i-a omorât pe moştenitorii Prorocului? Oare s-a uitat tot? Şi moartea susţinătorilor credinţei adevărate, şi uciderea pe ascuns a imamilor? În acest oraş şiit oamenii aşteaptă entuziasmaţi sosirea sunniţilor şi distrugerea religiei noastre. Doar ce vrea Turcia? Enver deja s-a apropiat de Urmie. Iranul va fi dezmembrat, religia va fi distrusă. O, sfinte Ali, fă-ţi apariţia cu sabia ta de foc! Fă-ţi apariţia, o, sfinte Ali, şi pedepseşte-i pe apostaţii ăştia! O, sfinte Ali!…

Said Mustafa era cuprins de extaz religios. Se lovea fără încetare în piept, lacrimile îi curgeau pe obraji. Eram cutremurat. Deci, unde este adevărul? E adevărat, turcii sunt sunniţi, şi totuşi, aşteptam din tot sufletul intrarea în oraş a trupelor lui Enver. Şi atunci cum e? Deci în zadar a fost vărsat sângele şehizilor noştri, al mucenicilor morţi fără nicio vină?

— Said, dar turcii sunt fraţii noştri, nu? întrebai. Avem aceeaşi limbă, în venele noastre curge acelaşi sânge turanic. Poate că de aceea merită să mori sub steagul califului?

Said Mustafa îşi şterse lacrimile.

— În venele mele curge sângele proorocului Mahomed, răspunse el liniştit şi demn. Tu spui „sânge turanic“? Mi se pare că ai uitat ce ne-au învăţat la gimnaziu. Cine locuieşte acum în Altai? Cine populează întinderile Siberiei? Aceiaşi turci ca şi noi. Ei vorbesc limba noastră, în vinele lor curge acelaşi sânge. Dar Allah nu le-a dat credinţa adevărată, căci tot se pleacă idolilor lor: zeiţei apei Su-Tengri, zeiţei cerului, Teb-Tengri. Iar dacă într-o bună zi iakuţii sau altaicii o să-şi adune puterile şi o să pornească cu război împotriva noastră, noi, şiiţii, va trebui să ne bucurăm de victoriile acestor închinători la idoli numai pentru că avem acelaşi sânge?

— Şi atunci, ce ne rămâne de făcut, Said? Sabia iraniană a ruginit. Dar dacă o să ne ridicăm împotriva turcilor, rezultă că îl ajutăm pe ţar. Oare în numele lui Mahomed trebuie să apărăm crucea ţarului de semiluna califului? Ce-i de făcut, Said?

— Ce-i de făcut? Nici eu nu ştiu asta, Ali Han.

Tăcui indignat.

Lampa cu gaz fumega, luminând slab arabescurile micului covoraş pentru *namaz*. Florile strălucitoare ţesute pe el îl făceau să semene cu o mică pajişte care poate fi împăturită şi luată în călătorie.

Era uşor pentru Said să judece păcatele oamenilor. Viaţa lumească era pentru el numai o necesitate temporară. Peste vreo douăzeci de ani avea să ajungă *mulla* în moscheea imamului Rza, intrând în rândul înţelepţilor de la Maschhad care influenţează soarta Iranului în mod invizibil, dar sensibil. Deja privea lumea cu ochii unuia care înţelege că a îmbătrânit şi s-a împăcat cu acest fapt. Dar, chiar dacă ar fi restituit Iranului măreţia şi puterea, asta nu l-ar fi împiedicat să rămână ca înainte: neîmpăcat în chestiunile religioase, ferm convins că e mai bine să mori decât să te afunzi în plăcerile lumeşti păcătoase. Iată de ce Said tăcea, fără să ştie ce să răspundă. De aceea îl şi îndrăgeam – era un păzitor singuratic al credinţei adevărate.

— Soarta noastră e în mâinile lui Allah, Said, spusei. Las’ să ne ducă El pe calea adevărului. Dar eu am venit azi pentru a vorbi despre altceva.

Prefirând alene mătăniile din chihlimbar, Said îşi privi unghiile colorate cu *henna*. Apoi închise ochii, după care faţa lui ciupită de vărsat se lăţi şi

mai mult şi spuse:

— Ştiu, Ali Han, vrei să te căsătoreşti.

Sării în sus, uimit. Intenţionam să discut cu el posibilitatea creării unei organizaţii militar-politice a tinerilor şiiţi, iar el începuse să îmi vorbească asemenea unui *mulla* gata să mă însoare.

— Dar de unde ştii că mă pregătesc să mă căsătoresc? Şi ce te priveşte asta pe tine?

— Am citit dorinţa în ochii tăi şi, deşi prea puţin, totuşi mă priveşte şi pe mine, pentru că eu sunt prietenul tău. Vrei să te căsătoreşti cu creştina Nino, care nu mă poate suferi, nu-i aşa?

— Aşa e, Mustafa. Şi ce-o să spui despre asta?

Mustafa ridică spre mine ochii serioşi, inteligenţi.

— Spun „da“. Bărbatul trebuie să se însoare şi e foarte bine dacă se căsătoreşte cu o femeie pe care o iubeşte. Nu are importanţă dacă femeia îl place sau nu. Un bărbat inteligent nu va aştepta să capete bunăvoinţa femeii. Femeia e un ogor, iar bărbatul un semănător. Oare câmpul trebuie să-l iubească pe ţăran? Nu. E suficient că ţăranul iubeşte pământul. Însoară-te. Dar ţine minte că femeia e doar un câmp, nimic mai mult.

— După tine, femeile nu au nici raţiune, nici suflet? întrebai.

— Mai întrebi? spuse el privindu-mă cu părere de rău. Desigur. Ele nu au nici minte, nici suflet. Şi de ce ar avea nevoie femeia de aşa ceva? E de ajuns să fie fertilă şi să facă mulţi copii. Să nu uiţi, Ali Han, conform *şariei*, mărturia unui bărbat o întrece pe cea a trei femei.

Mă aşteptam ca Said să protesteze împotriva căsătoriei mele cu creştina Nino, care nu îl plăcea, şi de aceea eram puţin nervos. Cuvintele lui mă liniştiră. Era răspunsul unui om cu adevărat sincer şi inteligent.

— Deci nu te deranjează că e creştină? întrebai eu uşurat. Poate ar trebui să se convertească la Islam?

— Dar de ce? se minună el. O făptură lipsită de raţiune nu poate avea nici credinţă. În viaţa de apoi, femeia nu ajunge nici în rai, nici în iad. După moarte ea dispare, se evaporă. Dar fiii pe care îi naşte trebuie să fie şiiţi.

Dădui din cap în semn de aprobare.

Said Mustafa se apropie de raftul cu cărţi, luă un volum prăfuit. *Istoria dinastiei selgiucide*, reuşii eu să citesc înainte de a o deschide.

— Uite, scrie la pagina 207: „În anul 607 de la Hegira, în palatul său, Hebadiye, sultanul Aladdin Keygubad s-a stins. După el a urcat pe tron Hiyasaddin Keyhosrov. Acest padişah s-a căsătorit cu o gruzină şi dragostea lui pentru ea era aşa de mare, că a poruncit să se bată pe monede profilul său, alături de imaginea acelei creştine. O dată, înţelepţii şi oamenii sfinţi s-au înfăţişat la sultan şi i-au spus: «Sultanul nu trebuie să încalce *şaria*. Este un păcat.» «Allah m-a pus să vă fiu stăpânitor», a răspuns sultanul mânios. «Iar treaba voastră e să vă supuneţi mie…» Înţelepţii au plecat profund întristaţi. Totuşi, Allah i-a deschis sultanului ochii în privinţa comportamentului său greşit, iar sultanul i-a chemat din nou la el pe înţelepţi. «Nu vreau să încalc legile sfinte», a spus el, «deoarece Allah mi-a încredinţat îndeplinirea lor. Şi, de aceea, poruncesc ca de azi să se bată pe monede imaginea unui leu care strânge o sabie în laba din faţă. Acesta sunt eu. Iar soarele care străluceşte deasupra capului meu este soţia mea iubită.» De atunci, pe stema Iranului se află un leu şi un soare. Iar cunoscătorii afirmă că nu există pe lume femei mai frumoase ca gruzinele.“ Said Mustafa închise cartea cu zgomot. Vezi, spuse el privindu-mă cu un surâs, tu repeţi ce a făcut odinioară Keyhosrov. Nicio lege nu interzice asta. Gruzinele sunt unul dintre lucrurile bune promise de Proroc dreptcredincioşilor. Prorocul a spus în Coran: „Du-te şi ia-o.“

Deodată, faţa lui dură se înmuie. Ochii mici şi inteligenţi începură să-i strălucească. Said Mustafa era fericit că, mulţumită Cărţii Sfinte, putuse rezolva o mică problemă din secolul al XX-lea. Întreaga lui înfăţişare spunea: „Să ştie şi necredincioşii unde este scris adevărul!“

Îl îmbrăţişai, îl sărutai şi, cu inima uşoară, pornii spre casă. Pe străzile nocturne, pustii, paşii mei răsunau hotărât şi ferm. Găsisem un sprijin în Cartea Sfântă, în vechiul sultan şi în atotştiutorul Mustafa.

12 A zecea zi a lunii Muharram (prima lună a calendarului lunar musulman), ziua morţii imamului Husein la Kerbala.

12

Stepa e o poartă către o lume tainică şi intangibilă. Calul meu gonea, lăsând în urmă un nor de praf. Sub mine aveam o şa căzăcească moale, parcă umplută cu puf. Cazacii din Terek dorm punându-şi sub cap o astfel de şa, ba chiar stau pe ele. Toată averea – o pâine, o sticlă de vin, monede de aur furate din satele kabardine – e dusă de cazaci în saci legaţi la şa. Dar sacul meu era gol.

Vântul de stepă îmi şuiera în urechi. Calul mă purta prin veşnicia acelor nisipuri cenuşii. Pelerina moale, kabardină, mă apăra de vânt. Luptătorii şi tâlharii au inventat această pelerină special pentru campanii şi jafuri. Într-o clipă o poţi transforma în cort, în ea îţi poţi înfăşura bunurile furate. Şi ce uşor e să furi fete cu ajutorul ei – înfăşurate în pelerină, stau liniştite, ca nişte păsărele într-o cuşcă.

Alergam spre poarta Boz Gurd, aflată nu departe de Baku, chiar în stepă, din timpuri imemoriale. Două stânci înălţate în mijlocul oceanului nemărginit de nisip. Legendele povestesc că străbuna popoarelor turcice, Boz Gurd, i-a condus pe osmanlâi prin această trecătoare de piatră, spre verzile câmpii anatoliene.

Când e lună plină, lângă stânci se adună şacali şi lupi de stepă şi, după ce îşi ridică botul spre cer, urlă ca nişte câini care simt morţii. Poate cred că şi Luna este un mort. E uimitor la câini simţul acesta al morţii. Încep să urle când omul e încă în viaţă, ca şi cum ar presimţi că ora morţii e aproape. Şi doar câinii sunt de aceeaşi rasă cu lupii aduşi de Enver paşa în Caucaz. Ca şi noi, supuşi ai Imperiului Rus…

Goneam prin stepa nemărginită. Alături, fără să rămână în urmă, călărea tata. Stătea în şa, aplecat mult chiar spre coama calului, şi semăna cu un centaur mitic.

— Safar Han! strigai eu răguşit. Safar Han, trebuie să vorbesc cu tine.

Îi spuneam tatei pe nume doar în situaţii excepţionale.

— Vorbeşte din mers, fiule. Când călăreţul se contopeşte cu calul, e mai uşor să vorbeşti.

Oare tata nu râdea de mine? Începui să lovesc fără milă calul cu cravaşa. Tata ridică sprâncenele uimit, îndemndu-şi calul înainte, cu o mişcare uşoară. Din nou eram alături.

— Ascult, fiule. Ce voiai să-mi spui?

În vocea lui simţeam ironia.

— Vreau să mă căsătoresc, Safar Han.

Se lăsă o tăcere lungă. Doar vântul bătea din faţă şi şuiera în urechi.

— O să-ţi construiesc o casă pe malul mării, răspunse într-un târziu Safar Han. Am ochit un locşor minunat. Iar vara o să locuieşti în Mardakian. Întâiul născut o să fie numit Ibrahim, în cinstea străbunicului tău. Dacă vrei, o să-ţi dăruiesc şi un automobil. De fapt, e o jucărie inutilă. Noi nu avem drumuri pentru el. Mai bine construim un grajd. Tăcu. Deja trecusem de poarta Boz Gurd şi acum călăream spre mare, în direcţia cătunului Bailov. Trebuie să-ţi caut eu mireasă sau deja ai găsit pe cineva? Vocea tatălui suna din nou din spate. Tinerii de azi îşi găsesc singuri mirese.

— Vreau să mă căsătoresc cu Nino Kipiani.

Niciun muşchi nu tresări pe faţa tatei. Mâna dreaptă strângea în continuare hăţurile.

— Cu Nino Kipiani, repetă. Nino Kipiani are şolduri înguste. În opinia mea, toate gruzinele au şolduri înguste şi, cu toate astea, dau naştere unor copii sănătoşi.

— Tată! exclamai indignat.

Tata mă privi zâmbind.

— Eşti încă tânăr, Ali Han. Pentru fete, să aibă o siluetă frumoasă e mai important decât să cunoscă limbi străine, spuse el, apoi întrebă absolut indiferent: Şi când vrei să te căsătoreşti?

— La toamnă, când Nino o să termine liceul.

— Minunat! Deci copilul o să se nască la anul, în mai. Mai e o lună norocoasă.

— Dar, tată!

Părea că tata râde de mine. Doar mă căsătoream cu Nino nu pentru talia ei zveltă sau pentru cunoaşterea limbilor străine. Mă căsătoream pentru că o iubeam.

Tata zâmbi din nou. Apoi trase de frâu şi spuse:

— Stepa e pustie. Hai să ne oprim şi să mâncăm ceva. Mi s-a făcut foame. Uite, chiar aici o să ne odihnim puţin.

Descălecarăm. Tata scoase din sac pâine şi brânză. După ce rupse o jumătate de pâine, mi-o întinse, dar mie nu îmi era foame. Pe jumătate culcat pe nisip, tata mânca fără să se grăbească, privind gânditor în depărtare. Deodată, faţa lui deveni serioasă.

— Faci foarte bine că te căsătoreşti. Eu m-am însurat de trei ori, dar soţiile mele au murit ca muştele toamna. Şi uite, acum, după cum ştii, sunt burlac. Dar dacă te însori tu, poate că o s-o fac şi eu. Nino a ta e creştină. Să nu-i permiţi să aducă în casă credinţa străină. Să se ducă duminca la biserică, dar să nu aducă preoţi în casa ta. Femeile sunt un vas foarte fragil, să ţii minte asta. Să n-o loveşti când o să fie însărcinată. Dar să nu uiţi că tu eşti stăpânul în casă, iar ea trebuie să fie numai umbra ta. Ştii şi tu că musulmanilor li se permite să ţină în acelaşi timp patru neveste. Dar o să fie mai bine dacă te mulţumeşti cu una. Desigur, dacă Nino se dovedeşte stearpă, atunci e altceva. Să nu-ţi înşeli soţia. Ea are dreptul la fiecare picătură a sămânţei tale. Adulterinul e blestemat în veacul vecilor. Să fii răbdător cu ea. Femeile sunt asemenea unor copii, numai că mai viclene şi mai rele. Este foarte important să ţii minte asta. Să-i faci multe cadouri, dar, dacă te va sfătui cumva, neapărat să faci pe dos.

— Dar, tată, doar o iubesc!

— În general, soţul nu trebuie să-şi iubească soţia, spuse tata dând din cap. Soţul trebuie să-şi iubească patria, războiul. Unora le plac covoarele frumoase, armele rare. Desigur, sunt şi cazuri în care bărbatul îşi iubeşte femeia. Ştii şi tu despre iubirea lui Medjnun pentru Leila, ai citit gazelurile

lui Hafiz. Doar toată viaţa a scris despre iubire. De fapt, oamenii cunoscători spun că Hafiz nu s-a culcat cu nicio femeie. Iar Medjnun era cel mai obişnuit nebun. Crede-mă: bărbatul trebuie să apere femeia, nu s-o iubească. Aceasta este porunca lui Allah.

Tata tăcu. Şi eu tăcui. Poate că avea dreptate. Nu iubirea trebuie să fie lucrul cel mai important pentru un bărbat. Tata trebuia să ştie mai bine asta.

Întrerupse pe neaşteptate tăcerea şi începu să râdă.

— Bine, mâine o să mă duc la prinţul Kipiani şi o să discut cu el problema. Sau lumea s-a schimbat aşa de mult că acum tinerii se duc singuri în peţit?

— O să vorbesc chiar eu cu Kipiani, spusei repede.

Încălecai din nou şi pornii spre Bailov. În curând se ivi o pădure monstruoasă, întunecoasă, de sonde. Bibi Hey Bat este un cartier al oraşului Baku, în care sunt sonde petroliere. Aerul e plin de duhoarea petrolului. Lângă sondele active se aflau muncitori cu mâinile negre de petrol. Le curgea de pe degete şi picura pe pământ. Dinspre închisoare din Bailov se auziră împuşcături.

— Au tras în cineva? strigai.

Dar nu, în acea zi nimeni nu fusese împuşcat în închisoarea din Bailov.

Împuşcăturile veniseră din cazarma garnizoanei din Bailov. Soldaţii făceau instrucţie militară.

— Vrei să-ţi vizitezi prietenii? întrebă tata.

Dădui din cap în semn de încuviinţare şi îndreptarăm caii spre platforma de instrucţie a cazarmei. Ilias bek şi Muhammed Heydar făceau exerciţii la companiile lor. Pe feţele lor curgea sudoarea.

— La stââân-ga! La dreaaap-ta!

Muhammed Heydar arăta groaznic de serios. Ilias bek semăna însă cu o marionetă supusă unei voinţe străine. Se apropiară de noi, salutară.

— Ei, cum e? Vă place serviciul militar? întrebai.

Ilias bek tăcea.

— Oricum ar fi, e mai bine ca la liceu, spuse posac Muhammed Heydar.

— Acum avem un nou comandant de regiment, ne comunică Ilias bek. Unul din Şuşa, Prinţul Melikov.

— Melikov? Oare nu e acel Melikov, proprietarul celebrului roib?

— Chiar el. Circulă prin toată garnizoana legendele despre acest cal.

Tăcurăm. Platforma de instrucţie era acoperită de un strat gros de nisip. Ilias bek privi melancolic în direcţia porţii. În ochi i se citea invidia.

— Mi se pare că-l invidiezi pe Ali Han? spuse tata, punându-i mâinile pe umeri. Să nu-l invidiezi. Se pare că are de gând să se despartă de libertate.

Ilias bek râse:

— Aşa e, doar te pregăteşti să te însori cu Nino, nu-i aşa?

— E momentul portrivit, spuse animat Muhammed Heydar, ajunge cu trândăveala. Acum o să afli ce preţ are răutatea.

În vocea lui se simţea răutatea, dar cuvintele sunaseră destul de naiv.

Ce ştiau despre viaţă Muhammed Heydar şi soţia lui, care nu îşi scotea nasul de sub *chador*?

Îmi luai rămas-bun de la ei şi pornii spre casă cu tata. Casele asiatice sunt răcoroase. Noaptea parcă te cufunzi în prospeţimea unei ape de izvor. Iar ziua ţi se pare că ai nimerit într-o baie rece. Stăteam întins pe canapea, când începu să sune telefonul.

— Mor din cauza căldurii şi a matematicii, Ali Han, răsună vocea lui Nino. Vino odată, ajută-mă.

Iar după zece minute Nino deja îmi întindea mânuţele subţiri. Degeţelele ei delicate erau pline de cerneală. Sărutai fiecare pată.

— Nino, am vorbit cu tata. E de acord.

Nino fremăta şi râdea, privindu-mă ruşinată. Faţa i se îmbujorase. Se lipi se mine şi şopti:

— Mi-e frică, Ali Han, mi-e tare frică!

— De ce ţi-e frică? Oare de examene?

— Nu, spuse ea şi se întoarse, îndreptându-şi privirea spre mare, iar mai apoi, cu o groază prefăcută, se luă cu mâinile de cap: Ah, Ali Han, din oraşul X spre oraşul Y vine un tren cu o viteză de 50 de kilometri la oră…

Ca şi cum mi s-ar fi ridicat o greutate de pe suflet, mă cufundai fericit în caietele ei.

13

O ceaţă deasă venită dinspre mare învăluia oraşul şi, din pricina ei, în intersecţii lumina felinarelor era neclară şi abia vizibilă.

Mergeam nervos de-a lungul malului. Prin vălul de ceaţă, trecătorii aproape că nu se vedeau. Siluete indiferente sau speriate apăreau în faţa mea şi se topeau în cenuşiul compact.

Mă împiedicai de o scândură lată, căzută pe drum, şi căzui peste un zdrahon. El rumega ceva – după cât se vedea, *anaşa* – şi, cu ochii pierduţi în spaţiu, în acea clipă rămăsese într-o uitare profundă. După ce îl pocnii supărat cu pumnul în spate, pornii mai departe.

La ferestrele caselor licărea lumina. Închisei ochii şi mă lovii din nou de o sticlă aruncată pe drum. În faţa mea apăru imediat faţa unui iranian, speriat de sunetul sticlei.

Din ceaţă ieşi o burtă mare şi auzii deodată o voce binevoitoare:

— Bună seara, Ali Han.

Ridicai capul şi văzui faţa zâmbitoare a lui Nahararian. „E un blestem!“ îmi spusei, şi chiar dădui să fug, dar Nahararian mă apucă ferm de mână.

— Nu sunteţi în apele voastre, prietene. Mai bine staţi puţin cu mine.

Vocea lui era plină de calm şi bunăvoinţă. Deodată, o oboseală îngrozitoare mă cuprinse. Mă scălda o sudoare rece şi mi se părea că acum-acum o să-mi pierd puterile.

— Haideţi să mergem la restaurantul lui Filiposianeţ, propuse Nahararian.

Acceptai. Deja îmi era indiferent ce se întâmplă cu mine.

Pornii pe strada Bariatinskaia, spre marele restaurant. Nahararian continua să mă ţină de mână.

După ce se aşeză într-un fotoliu moale, spuse compătimitor:

— Este impulsivitate, Ali Han, obişnuita impulsivitate caucaziană. Rezultatul acestei canicule blestemate. Sau e cu totul altceva? Poate aveţi un alt motiv care vă face să fugiţi fără să vă uitaţi în jur?

Fotoliile moi ale restaurantului, pereţii acoperiţi cu mătase roşie, totul inspira confort şi linişte. Luai o gură de ceai fierbinte şi mă apucai să povestesc cum îl sunasem în ziua aceea pe Kipiani cel bătrân, cum Nino ieşise pe furiş din casă, îi sărutasem mâna prinţesei, cum strânsesem mâna prinţului, cum îi povestisem bătrânului despre veniturile familiei noastre, iar mai apoi, într-o rusă curată, pentru care şi ţarul m-ar fi invidiat, cerusem mâna prinţesei Nino.

— Şi apoi? Spuneţi, dragul meu… În vocea lui Nahararian se simţea un interes autentic.

— Apoi? Ei, ascultaţi.

Şi, imitând accentul gruzin al prinţului, repetai cele spuse de el:

— Stimabile Ali Han! Fiul meu! Vă rog să mă credeţi, nu aş fi visat la un soţ mai bun pentru fiica mea. Orice femeie ar considera o fericire să fie soţia unui om ca dumneavoastră! Dar uite, Nino e mult prea tânără. Ce poate şti fetiţa asta despre iubire? Ea încă învaţă. Doar n-o să adoptăm obiceiurile hinduşilor, să ne căsătorim fetele de copii! Şi nici nu trebuie să uităm de diferenţa de religie, de educaţie, origine, situaţie socială. Spun asta pentru binele dumneavoastră. Cred că tatăl dumneavoastră ar fi de acord cu mine. Dar să lăsăm chiar şi asta. Oare nu vedeţi ce vremuri groaznice au venit? Cine ştie cum se va termina totul? Vreau numai fericirea lui Nino. Ştiu, ea e convinsă că vă iubeşte. Nu vreau să stau în calea fericirii ei. De aceea vreau să vă propun: haideţi să aşteptăm până la sfârşitul războiului. Amândoi o să fiţi mai mari şi, dacă încă o să vă iubiţi, atunci ne întoarcem la discuţia noastră.

— Şi acum ce vă pregătiţi să faceţi, hanule? întrebă Nahararian.

— O s-o răpesc pe Nino şi o s-o duc în Iran. Nu voi suporta o asemenea ruşine. Ca să vezi: să refuzi un urmaş din neamul Şirvanşirilor!

Păi ce crede Kipiani ăsta? Nahararian, mă consider jignit. Neamul Şirvanşirilor e mai vechi decât Kipiani. În timpul lui Aga Muhammed Gadjara am cucerit toată Gruzia. Pe atunci, orice Kipiani şi-ar fi măritat bucuros fata cu un Şirvanşir. Îmi vorbeşte de diferenţe religioase! Ce vrea să spună cu asta? Că Islamul e mai rău decât creştinismul? Dar onoarea mea? Păi şi tatăl meu bun o să râdă de mine. „Uitaţi“, o să spună, „un creştin a refuzat să i-o dea pe fiica lui de soţie!“ Noi, musulmanii, suntem lupi bătrâni. Încă acum o sută de ani…

Răutatea mă sugruma, mă împiedica să mai spun ceva. Tăcui. Oricum spusesem mult prea multe.

Doar şi Nahararian era creştin, iar cuvintele mele l-ar fi putut jigni. Din fericire, asta nu se întâmplase.

— Vă înţeleg motivul mâniei, Ali Han. Dar el nu v-a refuzat. Desigur, e ridicol să aştepţi sfârşitul războiului. Kipiani pur şi simplu nu vrea să înţeleagă că fata lui a crescut deja. Nu am nimic împotriva răpirii lui Nino. Este un mijloc vechi, folosit, care corespunde total obiceiurilor noastre. Dar nu e singura cale. Cineva trebuie să-i explice prinţului semnificaţia culturală, politică a mariajului. După aceea, probabil o să-şi dea acordul.

— Şi cine să facă asta?

— Cum cine? Eu! exclamă Nahararian, lovindu-se în piept. Fiţi liniştit, Ali Han. Încredinţaţi-mi mie sarcina asta.

Mă uitai uimit la el. Ce-o fi în mintea armeanului ăstuia? Poate că în ajunul intrării turcilor în oraş vrea să lege relaţii mai strânse cu musulmanii? Asta nu mă privea deloc. În orice caz, el îmi propunea o alianţă. Şi îi strânsei mâna cu putere.

— O să vă anunţ despre toate. Să nu întreprindeţi nimic şi – lucrul cel mai important – deocamdată să nu răpiţi fata. O să apelăm la măsura asta în ultimă instanţă.

Deodată, nu ştiu de ce, mi se păru că mă pot baza pe grăsunul ăla. Mă ridicai, îl îmbrăţişai la despărţire şi ieşii din restaurant. Nici nu apucasem să ies afară, că mă strigă cineva. Mă întorsei şi văzui un vechi prieten al tatălui, Suleiman aga, care lua şi el masa în restaurant.

— Ca să vezi! exclamă el, lăsându-şi mâna grea pe umărul meu. Urmaşul neamului Şirvanşirilor se îmbrăţişează cu un armean!

Împietrii speriat, dar Suleiman aga nu mai era. Dispăruse, evaporându-se în ceaţa străzii. Bine că nu îi spusesem tatei de ce mersesem în acea zi la Kipiani. Mă gândeam să-i spun că încă nu am vorbit cu prinţul despre căsătorie.

„E o prostie să-i urăşti aşa pe armeni“, îmi spusei intrând în casă.

În toate zilele următoare nu mă îndepărtai de telefon. Nici nu mă aşteptam ca viaţa mea să fie atât de legată de acea cutie neagră… Nu ieşeam nicăieri, iar la întrebarea tatei – de ce nu mă duc să vorbesc cu părinţii lui Nino despre căsătorie? – dădeam un răspuns ininteligibil. Din când în când tresăream auzind telefonul şi ascultam rapoartele lui Nino, care semănau mai degrabă cu nişte informări de pe câmpul de luptă:

— Ali, tu eşti? Ascultă, Nahararian e cu mama şi discută despre versurile străbunicului meu, Iliko Ciavciavadze.

Puţin mai târziu, sună din nou:

— Ali, auzi? După Nahararian, cultura iraniană a avut o influenţă uriaşă asupra lui Rustaveli şi a Împărătesei Tamara.

Un alt apel:

— Ali Han! Nahararian bea ceai cu tata. Tocmai a spus că secretul acestui oraş constă în înrudirea de neimaginat a raselor şi popoarelor.

După o altă jumătate de oră:

— Ce isteţ e Nahararian ăsta!

Începui să râd şi pusei receptorul în furcă. Aşa curgeau zilele, una după alta. Nahararian îşi petrecea tot timpul în casa Kipiani: mânca, bea, flecărea. Chiar se plimba cu Kipiani, dându-i acestuia sau sfaturi imposibil de pus în practică, sau unele valabile. Primeam prin telefon informaţii despre toate vicleşugurile armeanului.

— Nahararian povesteşte că s-a născut o nouă Lună. Spune că puterea aurului asupra omului este rezultatul adoraţiei Lunii de către popoarele din vechiul Caucaz şi Iran. Ali Han, nu mai pot asculta aiureala asta. Vino în grădină.

Ne întâlnirăm la locul nostru, de lângă zidul fortăreţei. Nino îmi transmise repede ultimele informaţii. Mama o implora să nu îşi lege viaţa de un musulman sălbatic, iar tata, aproape în glumă, încerca să o convingă pe Nino că o s-o închid în harem. Mica mea Nino, râzând, dar total serios, îşi prevenise părinţii: „Dar vouă nu vă e frică? Şi ce-o să faceţi dacă o să mă răpească?“

Îi mângâiai căpşorul. Pe Nino a mea o ştiam bine. Mereu obţinea ce îşi punea în gând.

— Războiul ăsta poate să mai continue încă zece ani. E groaznic că părinţii ne obligă să aşteptăm aşa de mult.

— Tu într-adevăr mă iubeşti, Nino?

— Nu vom putea trăi unul fără celălalt, spuse ea, şi buzele mici începură să-i tremure. Părinţii mei complică tot. Dar n-o să fie cum vor ei, nu renunţ la ce vreau eu. Dacă te iubesc? Da, te iubesc cu adevărat. Dar în niciun caz să nu mă răpeşti!

Ea tăcu. Doar omul nu poate săruta şi vorbi în acelaşi timp. Pe urmă Nino porni spre casă şi urmară din nou rapoartele ei prin telefon:

— Nahararian spune că a primit o scrisoare de la vărul lui din Tiflis. Zice că împuternicitul ţarului din Caucaz aprobă căsătoriile mixte. Împuternicitul considera asta una dintre modurile Orientului de a se apropia de cultura occidentală. Înţelegi unde bate el?

Nu înţelegeam nimic. Stăteam şi leneveam acasă, tăcând. Veni verişoara mea, Aişe, şi povesti că în ultimele trei zile Nino primise „nesatisfăcător“ la cinci materii. Evident, Aişe mă învinuia pe mine de toate astea. Se pare că, în loc să mă gândesc la viitorul nostru, trebuia să mă îngrijoreze învăţătura lui Nino. Apoi, jucând table cu Aişe, pierdui, iar ea, mulţumită, promise să o ajute pe Nino la învăţătură.

Din nou telefonul.

— Tu eşti? Uite, vorbesc de atâta vreme despre politică şi economie. Nahararian spune că-i invidiază pe musulmanii care au reuşit să-şi investească averea în posesiuni iraniene. Cine ştie ce va fi cu Rusia asta? Poate că o să se ducă totul dracului. Dar în Iran doar musulmanii pot cumpăra pământ. Se spune, se ştie sigur, că jumătate din Ghilan aparţine

Şirvanşirilor. Luând în calcul lovitura de stat din Rusia, care va avea loc, să ai pământ în străinătate înseamnă să-ţi asiguri viitorul. Asta a făcut o puternică impresie asupra părinţilor. Mama spune acum că şi printre musulmani există oameni care au cultură interioară.

La două zile de la acea conversaţie, şahistul armean îşi câştigă partida. Sună telefonul şi Nino, râzând şi plângând, îmi spuse:

— Tata şi mama ne binecuvântează. Amin!

— Să mă sune chiar tatăl tău. El m-a jignit.

Chiar aşa se şi întâmplă. Vocea prinţului era uleioasă, moale. Când vorbea cu tine în felul acesta, îţi venea greu să îi răspunzi cu grosolănie.

— N-aţi putea trece pe la noi, Ali Han?

Gonii spre ei. Prinţesa era plânsă şi mă sărută. Prinţul era îmbrăcat solemn şi avea o dispoziţie de excepţie. Şi el vorbea despre căsătorie, despre viaţa de familie, dar cuvintele lui se deosebeau de ale tatei.

— Căsătoria, spuse prinţul, e întemeiată pe încredere reciprocă şi pe grija soţilor unul pentru celălalt. Soţul şi soţia trebuie să se sfătuiască şi să se sprijine mereu unul pe celălalt. Trebuie să ţină minte că amândoi sunt oameni liberi şi au cu adevărat drepturi egale.

La rândul meu, îl asigurai pe prinţ că nu o voi forţa pe Nino să poarte *chador* şi că nu voi avea harem.

În momentul acela intră Nino şi o sărutai nevinovat pe frunte. Nino îşi vârâse capul între umeri şi semăna cu o păsăruică neajutorată.

— Dar deocamdată nimeni nu trebuie să ştie asta, spuse prinţul. Mai întâi Nino să termine liceul, iar după aceea vom face publică şi logodna. Fiica mea, se întoarse el spre Nino, să înveţi bine. Dacă o să pici la examene, va trebui să mai aştepţi un an.

— Fii liniştit, tată, răspunse Nino, ridicându-şi sprâncenele ascuţite, parcă desenate cu creionul. O să trec cu succes ambele examene, şi la liceu, şi în viaţa de familie. În amândouă o să mă ajute Ali Han.

La scara casei lui Nino, Nahararian mă aştepta în maşină. Ochii lui uşor ieşiţi din orbite mă priveau întrebător.

— Nahararian, îi spusei, îţi sunt îndatorat. Ce să-ţi dăruiesc? Vrei un sat în Daghestan? Sau un ordin iranian? Poate doreşti o grădină de portocali

în Enzely?

— Nimic, exclamă el, bătându-mă pe umăr. Nu-mi trebuie nimic. Sunt fericit că am putut întoarce roata destinului pe calea cea bună. E suficient pentru mine.

Îl privii cu recunoştinţă. Ieşirăm din oraş şi o apucarăm în direcţia golfului Bibi Hey Bat. Maşinile murdare, negre, muşcau pământul, sugându-i seva. Privind tabloul acela, îmi spuneam că familia Nobel o să-şi facă treaba în ce priveşte schimbarea peisajului nostru cu aceeaşi patimă cu care Nahararian se remarcase în privinţa mea. O parte importantă a mării fusese deja acoperită de pământ şi se contopise cu uscatul. Acum acest teritoriu nu mai aparţinea mării. Îi fusese smuls pentru totdeauna, dar nici pământ nu devenise.

La celălalt capăt al parcelei, cineva deschisese o ceaihana. Intrarăm acolo şi comandarăm ceai. Era cel mai bun din lume – tare, ca alcoolul. Îmbătat de aroma lui, Nahararian îmi povesti despre distrugerea armenilor în Asia Mică şi pătrunderea aşteptată a turcilor în Karabah.

— Nu vă fie teamă, spusei. Dacă turcii o să intre în Baku, o să vă ascund în casa mea.

— Nu mi-e frică de nimic, răspunse Nahararian.

Departe, pe mare, deasupra Nargenului, se aprinseră stelele. Pe pământ se pogorâse liniştea înserării!

— Marea şi malul sunt ca un soţ şi soţia lui: îi uneşte lupta contradicţiilor.

Eu spusesem asta sau Nahararian? Nu mai ţineam minte nimic. Nahararian mă duse acasă.

— Prinţul Kipiani îi mulţumeşte familiei Şirvanşir pentru onoarea arătată. Nino e logodnica mea. Mergi mâine şi rezolvă celelalte probleme.

Eram obosit şi fericit.

14

Zburară săptămâni, luni. Multe evenimente aveau loc în lume, în ţara noastră şi la noi acasă. Nopţile deveniseră mai lungi, frunzele din Parcul Guvernatorului se desprindeau din copaci şi foşneau sub picioare. Din cer cădea o ploaie tulbure. Căzu şi prima zăpadă, care predă oraşul în puterea iernii.

Iar mai apoi nopţile deveniră din nou mai scurte.

Începură să vină în oraş, cu pas ritmic, caravane de cămile. Blana lor galbenă era plină de nisip, iar ochii erau ca mai înainte, îndreptaţi spre depărtarea veşniciei. Târau după ele tunuri, erau încărcate cu carabine şi lăzi cu provizii. Toate acestea erau trofee luate după o luptă cruntă. Pe străzi, în uniforme cenuşii, jerpelite, treceau coloane de prizonieri turci. Ajungeau în port, erau duşi cu vaporul în Nargen, unde prizonierii mureau de dizenterie, de foame şi de dor de patrie. Unii reuşeau să evadeze şi mureau în deşerturile sărăturoase ale Iranului sau în valurile plumburii ale Mării Caspice.

Războiul, care părea că se desfăşoară foarte departe, ajunse pe neaşteptate şi la noi. Din nord soseau eşaloane cu soldaţi, din vest, trenuri cu răniţi. Ţarul îşi înlocuise unchiul din postul de comandant suprem şi preluase conducerea armatei.

Unchiul ţarului era acum guvernator în Caucaz. Plutea ca o umbră neagră, ameninţătoare, asupra patriei noastre. Marele prinţ Nikolai Nikolaevici! Mâna lui lungă, subţire, se întindea până în Anatolia. Îşi îndreptase furia şi răutatea împotriva nepotului, trimiţând divizii care lansau

atacuri crude. Mânia marelui prinţ, revărsată peste munţii înzăpeziţi şi stepele deşertice, se întindea până la Bagdad, Trabzon şi Istanbul. Oamenii îl porecleau „Nikolai cel Lung“ şi povesteau cu groază despre cruzimea şi setea lui cu adevărat nebunească de lupte sângeroase.

În război fuseseră antrenate multe ţări. Frontul se întindea din Afganistan până la Marea Nordului, iar în ziare apăreau nume de regi, comandanţi de oşti, state, precum muştele care acopereau trupurile eroilor noştri căzuţi.

Veni din nou vara. Soarele fierbinte ardea oraşul. Asfaltul se topea sub picioarele trăcătorilor.

Îmi petreceam zilele în ceaihanale sau la o cafea, cu prietenii. Mulţi îmi întorseseră spatele din cauza prieteniei cu Nahararian. Divizia lui Ilias bek încă se mai afla în oraş, iar soldaţii continuau să facă instrucţie pe platforma acoperită de praf. Ca înainte, spectatorii umpleau sălile Operei, teatrelor, cinematografelor.

Erau multe evenimente, dar nicăieri, nici în lume, nici în patrie, nici acasă, nu se schimbase nimic.

Nino, epuizată de povara examenelor, mă chema, iar eu îi mângâiam palmele delicate, răcoroase.

Groaza se ascundea în ochii ei. Aişe îmi provestea că profesorul, manifestând bunăvoinţă faţă de logodnica lui Şirvanşir, îi pusese în catalog numai „satisfăcător“. Când mă plimbam cu Nino pe stradă, colegele ei de clasă se uitau curioase în direcţia noastră. Mergeam la club, la teatru, la serate dansante, dar foarte rar reuşeam să rămânem singuri. Prietenii ne înconjurau ca un zid solid. Mereu ne aflam în compania lui Ilias bek, a lui Muhammed Heydar, a lui Nahararian şi chiar a credinciosului Said Mustafa. Prietenii mei nu se puteau împăca deloc cu armeanul. Era suficient ca grasul şi bogatul Nahararian să bea şampanie sau să înceapă să vorbească despre iubirea reciprocă a popoarelor caucaziene, că Muhammed Heydar se întuneca pe loc.

— Domnule Nahararian, nu se mai putu abţine el o dată, grija dumneavoastră mi se pare nepotrivită, pentru că după război puţini armeni o să rămână în viaţă.

— Dar Nahararian se va număra printre supravieţuitori! exclamă Nino.

Nahararian bea şampanie în tăcere. Auzeam zvonuri că se pregăteşte să îşi mute toată averea într-o bancă elveţiană. Dar asta nu mă privea. Îl rugai pe Muhammed Heydar să fie mai amabil cu Nahararian.

— Îi urăsc pe armeni, spuse el posac.

În cele din urmă, veni vremea examenelor şi în sala de examen a liceului „Sfânta Tamara“, Nino, apelând la formule matematice, la citate din clasici şi la date istorice, îşi demonstra maturitatea. Într-un moment dificil, apelă la farmecul ochilor ei uriaşi, gruzini.

După balul de absolvire o condusei acasă pe Nino, care îşi pierduse capul de fericire.

— Acum sunteţi logodnici, spuse bătrânul Kipiani. Ali Han, să vă pregătiţi. Mergem la Tiflis. Trebuie să vă prezint neamului nostru.

Şi aşa pornii spre Tiflis.

Oraşul semăna cu o pădure deasă, în care fiecare copac are propriul nume: unchi, nepoţi, mătuşi, nepoate. În acest desiş e bine să nu te rătăceşti. Numele răsunau ca nişte lovituri de topor pe un stejar bătrân: Orbeliani, Ciavciavadze, Ţereteli, Amilahvari, Abaşidze!

În grădina Didube, familia Orbeliani dădu o masă mare. Zurna gruzină cânta un cântec kahet de luptă – *Mravaliaver* – şi unul hevsur, *Lilo*. Vărul Abaşidze, care venise din Kutaisi, cântă *Mgali Delia*, cântecul muntenilor din Imereti. Prânzul se transformă în cină, care dură toată noaptea. Când din spatele munţilor apărură primele raze de soare, muzicanţii începură să cânte imnul *Scoală, Împărăteasă Tamara, Gruzia plânge după tine*.

Săteam tăcut lângă Nino.

Câţiva verişori tineri dansau un dans gruzin, cu săbii. În lumina zorilor tabloul părea ireal şi semăna cu un număr de teatru neinteresant. Trăsei cu urechea la discuţia vecinilor de masă.

— Unul din Ţereteli a apărat Tiflisul de Ginghis Han.

— Ştiţi, fără îndoială, că neamul Ciavciavadze e mult mai vechi decât neamul prinţului Bagration.

— De unde a pornit neamul Orbeliani? Cum de unde? Primul Orbeliani a venit acum 3 000 de ani din China. A fost fiu al împăratului chinez. Până

în zilele noastre, în neamul Orbeliani se nasc oameni cu ochi alungiţi.

Privii precaut spre ei. Ce însemnau cele câteva de generaţii ale Şirvanşirilor, care apăruseră pe lume înaintea mea, în comparaţie cu neamurile acestea vechi?

— Nu te întrista, Ali Han, mă linişti Nino. Unchii mei provin din neamuri vechi şi de seamă. Dar ia gândeşte-te: unde erau strămoşii lor când ai tăi au cucerit Tiflisul?

Nu răspunsei nimic, dar cuvintele lui Nino îmi dărură curaj: chiar şi acolo, în mijlocul familiei sale, Nino se considera parte din familia Şirvanşir. Cum să nu mă bucure asta? O privii cu recunoştinţă.

Vinul roşu de Kahetia ardea cu flacără lichidă. Ridicai nesigur cupa şi ţinui un toast în cinstea neamului Orbeliani. O bătrână necunoscută făcu o plecăciune şi şopti:

— Beţi liniştit, Ali Han. E un vin dăruit de Dumnezeu. Puţină lume mai ştie asta. Toate celelalte vinuri sunt de la diavol.

În oraş ne întoarserăm în zori. Voiam să mă duc la hotel, dar un văr sau un unchi, nu îmi dau seama ce era, se împotrivi.

— Ieri aţi fost musafir al familiei Orbeliani, astăzi vă rog să fiţi oaspetele meu. O să luăm micul dejun la Turgvino. Iar ziua o să stăm puţin cu prietenii.

Eram prizonierul prinţilor gruzini. Aşa trecu o săptămână – beam vinuri de Alazan şi Kahetia, mâncam frigărui şi brânză de oaie. Verii se schimbau mereu în serviciul ospitalităţii gruzine. Dar ei se înlocuiau unul pe altul, iar eu şi Nino treceam din mână în mână. Rezistenţa şi stoicismul lui Nino mă entuziasmau. Spre sfârşitul săptămânii era proaspătă ca roua dimineţii. Ochii îi zâmbeau, iar guriţa îi trăncănea neobosită cu verii şi mătuşicile. Numai după vocea ei uşor răguşită se putea ghici că zi şi noapte dansase, mâncase, băuse şi nu dormise deloc.

În a opta zi, dimineaţa devreme, în camera mea apărură verii Sandro, Dodiko, Vameh şi Soso. Îmi trăsei îngrozit cearşaful peste cap. Dar ei erau impasibili.

— Ali Han, astăzi sunteţi musafirul familiei Şakeli. O să vă ducem la moşia de la Godjori.

Răspunsei posac că nu sunt în stare să mai fiu musafirul nimănui. Implorai deschiderea porţilor raiului în faţa mea, cerând ca însuşi arhanghelul Mihail, cu sabia lui de foc, să mă conducă în rai, ca să mor în numele unei cauze bune.

Dar cuvintele mele nu avură niciun rezultat. Schimbară priviri, râseră în hohote fără milă şi spuseră:

— Băi de sulf.

— Băi de sulf, repetai eu. Băi de sulf? Dar ele se află doar în iad.

— Nu, mă încredinţară rudele mele, băile de sulf sunt tocmai ce vă trebuie.

Încercai să mă ridic. Capul parcă era îmi plin cu plumb. Mâinile şi picioarele îmi amorţiseră, nu le mai simţeam. Din oglindă mă privea o faţă palidă, monstruoasă.

„Aşa-mi trebuie", îmi zisei. „Flacără lichidă, vin de Kahetia. Parcă nu ştiam că un musulman nu trebuie să bea."

— O s-o anunţăm pe Nino, spuse Vameh, şi o să mergem la Godjori peste vreo patru ore, când o să-ţi vii în fire.

Vameh ieşi din cameră şi auzii cum vorbeşte la telefon.

— Ali Han s-a îmbolnăvit pe neaşteptate. Acum o să-l tratăm cu băi de sulf şi peste vreo patru ore totul o să fie în ordine. Prinţesa Nino şi familia pot porni la drum chiar acum. Noi o să venim mai târziu. Nu, nu e nimic grav. Pur şi simplu nu se simte prea bine. Asta-i tot.

Abia mă ţineam pe picioare. Capul mi se învârtea. Cât se mai deosebeşte ospitalitatea gruzină de primirile aşa de liniştite şi extrem de cuviincioase pe care ni le făcuse unchiul la Teheran! La Teheran se bea ceai tare şi se poartă discuţii măsurate despre poezie, ştiinţe. Aici însă oamenii beau vin, dansează şi se veselesc. Oare aceasta este poarta spre Europa? Nu, sigur că nu. Acesta este ţinutul nostru, pur şi simplu el se deosebeşte de celelalte ţări asiatice. Da, şi aici e o poartă, numai că unde duce? Poate spre înţelepciunea întrupată în veselia copilăroasă, în dansurile fără grijă? Nu ştiu. În cele din urmă, chinuit, legănându-mă, coborâi scara şi urcai în trăsură.

— La baie, îi porunci Sandro vizitiului şi omul şfichiui caii.

Iar noi, după ce trecurăm prin Meidan, ne oprirăm lângă o casă mare cu cupole.

La poartă se afla un bărbat îngrozitor de slab, pe jumătate gol. Era cufundat într-o prostraţie melancolică şi nu ne băgă deloc în seamă.

— *Gamardjoba*, Mekisse! îl salută Sandro.

Omul tresări, ne făcu o plecăciune.

— *Gamardjoba, Gavadi!* răspunse el. Bună ziua, prinţe!

Fuserăm conduşi în sala mare şi puternic încălzită, Beibutov, unde, pe o podea de piatră, erau culcaţi oameni goi. Ne dezbrăcarăm şi noi şi intrarăm în sala a doua. Acolo, în podea erau săpate fântâni dreptunghiulare, pline cu apă sulfuroasă.

— Cândva, în vechime, un padişah a dat drumul în ceruri şoimului său. Pasărea s-a aruncat asupra unui cocoş de munte. Padişahul a aşteptat, dar şoimul tot nu s-a întors. Atunci a început să-şi caute pasărea şi a ajuns într-o pădurice. Iar în păduricea aceea era un izvor sulfuros. A văzut padişahul că şoimul şi cocoşul de munte se îneacă în el. Cum a văzut padişahul izvorul, a hotărât imediat să înfiinţeze Tiflisul în acel loc. Turnul Cocoşului de Munte e aici, iar în locul pădurii se află acum Tiflisul. Tiflisul a început cu pucioasă şi cu pucioasă o să sfârşească.

Camera era plină de abur. Mirosea sufocant, a ouă stricate. Trupurile însoţitorilor mei luceau de sudoare. Îmi masam pieptul şi sulful îmi pătrundea în pori. În memorie îmi licăreau nume de comandanţi de oşti care cuceriseră acest oraş. Djaladdin din Horesm, fiul lui Ginghis Has Chagatai, Timur. Toţi, beţi de sânge, îşi spălaseră în apa sulfuroasă greutatea sângelui vărsat.

— Ajunge, Ali Han. Ieşi, îmi întrerupse meditaţia vocea lui Sando.

Ieşii cu grijă din apa sulfuroasă şi mă întinsei fără putere pe podeaua de piatră din camera alăturată.

— Mekisse! strigă Sandro.

Apăru chiar acel Mekisse care ne întâmpinase la intrarea în baie. Era gol de tot, cu un turban pe capul bine ras. Mă întorsei pe burtă, Mekisse sări pe mine şi se apucă să mă calce în picioare cu măiestria unui adevărat dansator. După ce dansă în voie, îmi înfipse în spinare degetele ascuţite,

începu să îşi contorsioneze mâinile şi făcea asta cu atâta osârdie, încât auzeam cum îmi pârâie oasele. Verii stăteau alături, în picioare, şi dădeau sfaturi:

— Mai masează-i o dată articulaţiile, Mekisse! Nu se simte deloc bine.

— Mai calcă-i puţin spatele. Uite aşa, bine. Iar acum frământă-i binişor partea stângă.

Oricât de ciudat ar fi, nu simţeam nicio durere. Îmi era foarte bine. Era clar că maseurul nu făcea eforturi degeaba, simţeam cum muşchii mi se umplu din nou de putere.

— Ajunge! spuse în cele din urmă Mekisse.

Mă ridicai cu greu, simţind o oboseală plăcută în tot trupul.

Apoi trecui din nou în sala a doua, unde îmi cufundai trupul în izvorul rece, sulfuros. Pentru o clipă mi se tăie răsuflarea. Dar aproape imediat trupul îmi fu cuprins de o relaxare plăcută.

Ieşii din baie, mă înfăşurai într-un cearşaf şi revenii în prima sală. Verii şi Mekisse mă priveau întrebător.

Fără umbră de tulburare, declarai că am o foame de lup.

— S-a făcut bine! exclamară verii într-un glas. Aduceţi imediat pepene roşu, brânză, verdeţuri şi vin!

Tratamentul se încheiase.

Toată oboseala şi slăbiciunea parcă fuseseră luate cu mâna. Aroma miezului suculent, purpuriu al pepenelui acoperea mirosul de sulf. Verii tăbărâră pe „Napereuli“.

— Vezi tu!… exclamă Dodiko, dar nu mai termină.

De fapt, nici nu era nevoie. „Vezi tu“ ăsta al lui cuprindea în sine şi mândrie pentru băile sulfuroase de la Tiflis, şi grija pentru musafirul care suferise în urma ospitalităţii gruzine, şi protecţia lui Dodiko pentru o rudă musulmană aşa de slabă.

La masa noastră se tot aşezau noi şi noi oameni. Vecini pe jumătate goi, cu sticle de vin pe care le ţineau cu grijă, dar ferm, ca pe o armă: prinţi, creditorii lor, servitori, pierde-vară, intelectuali, poeţi, moşieri – toţi se adunaseră la aceeaşi masă. Asta deja nu mai semăna cu o baie, ci mai

degrabă cu un club sau o cafenea, o adunare de oameni goi, amuzanţi, în ochii cărora sclipea un râs fără nicio grijă.

— Vin osmanlâii, spuse un grăsun cu ochi mici, ca nişte nasturi. Marele Prinţ n-o să cucerească Stambulul. Am auzit că generalii germani au adus la Istambul un asemenea tun şi că, dacă tragi cu el, proiectilul ajunge tocmai până la Tiflis.

— Greşiţi, prinţe, protestă un al doilea. Un asemenea tun încă nu s-a făcut. E numai proiectat. Şi chiar dacă o să-l facă, nu se va putea trage cu el până la Tiflis. Toate hărţile germanilor sunt false, pentru că au fost făcute de ruşi. Imaginaţi-vă, ruşii încă înainte de război au făcut hărţi şi le-au transmis germanilor. Hărţi ruseşti! Păi oare ruşii pot să facă hărţi adevărate?

Cineva oftă greu în colţ. Mă întorsei şi văzui un bătrân cărunt, cu nas acvilin.

— Sărmana Gruzie! oftă din nou bătrânul. Ne-am trezit între două tiruri. Dacă o să învingă osmanlâii, va fi sfârşitul urmaşilor Tamarei. Dacă o să învingă ruşii, Marele Prinţ, cu laba lui de fier, o să ne sugrume. Chiar acum cei mai buni fii ai noştri pier în război. Cei care vor supravieţui o să fie sugrumaţi de otomani sau de Marele Prinţ, ori de un al treilea, de vreo maşinărie sau de americani. Ne aflăm într-o situaţie fără ieşire. Spiritul nostru de luptă se stinge. A venit sfârşitul statului Împărătesei Tamara. Uitaţi unde am ajuns: soldaţii noştri sunt mici de statură şi slabi, recolta e proastă, vinul acru.

Bătrânul oftă din greu pentru a treia oară şi tăcu. Şi noi tăceam, apăsaţi de cuvintele lui.

— Ei l-au omorât pe Bagration, se auzi deodată o şoaptă speriată, răguşită. Ruşii s-au răzbunat pe el fiindcă a răpit-o pe nepoata ţarului. Ţarul l-a numit anume comandant al regimentului Erevan şi l-a trimis în război. Bagration s-a luptat ca un leu, dar a pierit împuşcat de optsprezece gloanţe.

Verii beau vin, iar eu stăteam jos, cu picioarele sub mine, şi mă gândeam că neamul Bagration este unul dintre cele mai mari neamuri princiare din lumea creştină. Bătrânul cărunt avea dreptate – într-adevăr, Gruzia se afla între tirul celor două armate.

— A rămas un fiu al lui, Teimuraz Bagration, spuse cineva. Uite cine este ţarul nostru adevărat. A fost ascuns şi este păzit.

Din nou se instală tăcerea. Se apropie Mekisse şi se opri alături, sprijinit de perete.

— Avem o ţară frumoasă, spuse Dodiko căscând. Aici sunt şi izvoare sulfuroase, şi Tiflisul, şi război, şi vin de Kahetia. Priviţi numai ce frumos e Alazanul când curge prin câmpie. Chiar dacă Gruzia o să piară, e minunat să fii gruzin. Tot ce spuneţi aici nu iscă decât disperare. Spuneţi-mi, când a fost altfel în ţara Împărătesei Tamara? Niciodată. Şi, în pofida acestui lucru, râurile curg, livezile înfloresc, iar poporul dansează şi se veseleşte. Gruzia noastră e minunată şi o să rămână mereu minunată, în pofida oricărei disperări.

După ce îşi încheie scurtul discurs, tânărul bine făcut, frumos, urmaş al cântăreţilor şi eroilor, se ridică.

— Slavă Domnului că avem asemenea tineri, răspunse bătrânul cu barbă căruntă, care stătea în colţ.

— Ali Han, şopti Vameh aplecându-se spre mine, să nu uiţi: azi eşti la Godjori, eşti musafirul familiei Şakeli.

Ieşirăm din baie, urcarăm în trăsură. Vizitiul dădu bice cailor.

— Şakeli e un vechi neam nobiliar… începu Vameh, şi cu greu mă abţinui să râd.

15

Eu şi Nino stăteam în cafeneauan Mefistofel, de pe Golovinskaia. Chiar în faţa noastră se înălţa Muntele lui David. În vârf se afla o mănăstire.

Rudele hotărâseră ca în ziua aceea să ne tragem sufletul.

Nino privea gânditoare spre mănăstire şi ştiam la ce se gândeşte. În munte era un mormânt pe care ne pregăteam să-l vizităm. Acolo se odihneau rămăşiţele lui Aleksandr Griboedov, poet şi sol al ţarului. Pe piatra de mormânt era săpat un epitaf: „Mintea şi faptele tale sunt nemuritoare în memoria ruşilor, dar de ce iubirea mea ţi-a supravieţuit?“

O chema Nino Ciavciavadze. Chiar Nino. Avea şaisprezece ani când devenise soţia ambasadorului şi poetului Griboedov. Nino, care stătea acum alături de mine, era un fel de nepoată a ei, pe linie maternă.

Nino aceea avea şaptesprezece ani când locuitorii Teheranului, cu strigăte de „O, Sfinte Ali!“, au înconjurat casa ambasadorului rus. Iar solul avea numai un mic pumnal şi un singur pistol. Un fierar de pe strada Zul-li-Sultan, cu un buzdugan greu, i-a zdrobit pieptul. Trupul solului, făcut fărâme, a fost aruncat într-un loc viran. Capul i-a fost ros de câini. Iată ce mai rămăsese din poet şi sol. Fatali şah Gadjar era foarte mulţumit. A fost fericit şi moştenitorul lui, Abbas Mirza. Un înţelept şi un fanatic, bătrânul Meşi aga primise de la şah o recompensă bogată, iar unul dintre Şirvanşiri a fost recompensat de şah cu o moşie în Ghilan.

Dar toate acestea avuseseră lor cu o sută de ani în urmă. Iar acum eu, urmaş al Şirvanşirilor, stăteam în Tiflis, în cafeneaua Mefistofel, împreună cu Nino, strănepoata soţiei lui Griboedov.

— Ascultă, Nino, noi doi ar trebui să fim duşmani neîmpăcaţi, spusei, dând din cap spre mănăstire. Şi tu o să-mi pui o piatră de mormânt?

— Probabil, răspunse Nino. De fapt, asta depinde de comportamentul tău. Dacă o să te porţi bine, o să pun. Îşi bău cafeaua şi se ridică. Să mergem să ne plimbăm prin oraş.

Nino avea pentru Tiflis un fel de iubire tandră, aproape maternă. Pornirăm pe Golovinskaia spre străduţele înguste ale oraşului vechi, intrarăm în biserica Sionului. Înăuntru era foarte întuneric şi umed. Deasupra altarului se afla o cruce împletită din viţă-de-vie. Viţa aceea fusese adusă de Sfânta Nino în timpul primului ei pelerinaj prin Pământul Sfânt.

Nino se lăsă în genunchi lângă altar, se închină, îşi ridică privirea spre icoana în care era reprezentată protectoarea ei sfântă.

— Iartă-mă, Sfântă Nino, şoptiră buzele ei.

În lumina tulbure care se prelingea pe ferestre, văzui lacrimi în ochii lui Nino.

— Să mergem, spusei, şi Nino veni supusă după mine.

Hoinăream tăcuţi prin oraş.

— Dar ia spune-mi, ce păcat trebuia să-ţi ierte Sfânta Nino? pusei eu în cele din urmă întrebarea care nu îmi dădea pace.

— Pe tine, Ali Han.

Vocea ei suna trist şi obosit. După cum se vede, nu era o ocupaţie prea veselă să mă plimb cu Nino prin Tiflis.

— Dar de ce pe mine?

Mergeam deja prin piaţă. Oamenii săteau la măsuţele de cafea scoase chiar în stradă. Se auzea sunetul zurnei. Jos se vedea Kura cea învolburată.

Privirea lui Nino era îndreptată în zare, ca şi cum acolo încerca să se descopere.

— Pe tine, repetă ea, pe tine şi tot ce a fost.

Înţelesesem ce vrea să spună, şi totuşi întrebai din nou:

— Ce-ai spus?

Nino se opri.

— Plimbă-te prin Tiflis. Plimbă-te şi priveşte cu atenţie. O să vezi tu vreo femeie în *chador*? Nu. Se simte aici spiritul asiatic? Nu. Aici e o cu totul altă lume. Aici străzile sunt largi, inimile oamenilor sunt curate. Numai aici, în Tiflis, o să devin eu însămi. Aici nu mai întâlneşti proşti fanatici, ca Said Mustafa, idioţi ca Muhammed Heydar.

— Nino, ţara aceasta se află între ciocan şi nicovală.

Tocurile pantofiorilor lui Nino pocneau sonor pe pietrele vechiului caldarâm.

— Tocmai despre asta e vorba! exclamă ea. De aceea Timur Lenk a distrus de şapte ori Tiflisul. De aceea ne-au atacat turcii, iranienii, arabii, mongolii. Ei au distrus Gruzia, au călcat-o în picioare, au omorât-o, dar n-au putut s-o stăpânească în adevăratul sens al cuvântului. Sfânta Nino a adus aici viţa-de-vie din Occident şi de aceea noi facem parte din Europa, nu din Asia. Noi nu suntem asiatici. Noi suntem o ţară din răsăritul Europei. Oare tu nu simţi asta?

Nino mergea tot mărind pasul. Pe fruntea ei netedă, ca de copil, apăruseră mici riduri.

— Vrei să-ţi spun de ce a putut Nino a ta să vină pe lume? Pentru că am arătat suficientă împotrivire tuturor celor care au vrut să ne cucerească – Timur Lenk, Ginghis Han, şahul Abbas, şahul Tahmasib, şahului Ismail… Astăzi ai venit aici neînarmat, fără elefanţi uriaşi, fără armată, dar şi tu faci parte din neamul unor şahi sângeroşi, tu eşti moştenitorul lor. Oare va trebui ca fiicele sau nepoatele mele să poarte *chador*, iar când sabia iraniană va fi ascuţită, fiii mei şi nepoţii o să distrugă pentru a suta oară Tiflisul? Ah, Ali Han, amândoi ar fi trebuit să aparţinem Occidentului…

Îi cuprinsei în palmă degeţelele.

— Şi ce să fac pentru tine, Nino?

— Ah, Ali Han, repetă ea, sunt foarte proastă. Vreau să-ţi placă străzile largi şi pădurile verzi, vreau să nu te agăţi de zidurile mucegăite ale Asiei, să înţelegi mai bine viaţa. Mă tem că peste vreo zece ani o să te transformi într-un făţarnic cucernic şi, într-o bună zi, stând la moşia ta de la Ghilan, o să-mi spui: „Nino, tu eşti doar o câmpie.“ Uite, spune-mi, de ce mă iubeşti?

Da, la Tiflis Nino devenise cu totul alta. Părea că aerul umed, gruzin, o îmbată.

— De ce te iubesc? Te iubesc, Nino, îţi iubesc ochii, vocea, mireasma, mersul. Ce mai vrei? Te iubesc cu tot sufletul. Înţelege odată, te iubesc mereu la fel, şi în Gruzia, şi în Iran. Uite, aici, chiar în acest loc, marele vostru poet Rustaveli a compus cântece de dragoste pentru Împărăteasa Tamara. Iar versurile lui seamănă aşa de tare cu rubaiatele iraniene! Înţelege odată: fără Rustaveli nu există Gruzia, iar fără Iran nu există Rustaveli.

— Zici că s-a întâmplat chiar aici? spuse gânditoare Nino. Păi aici a trăit şi marele poet Saiat Nova, cel care a scris poezii de dragoste minunate. Şahul i-a tăiat capul pentru că, în versurile sale, cânta iubirea gruzinelor.

În ziua aceea Nino era prost-dispusă, era greu să vorbeşti cu ea. Îşi luase rămas-bun de la patria ei şi, ca orice om, în momentul despărţirii simţea foarte acut iubirea pentru ea.

— Ali Han, începu ea din nou, oftând, îmi iubeşti ochii, nasul, fruntea, pe mine toată, dar, spunând asta, uiţi un lucru. Îmi iubeşti oare sufletul?

— Da, spusei eu chinuit, îţi iubesc şi sufletul.

Fusese uimitor, amuzant pentru mine să ascult predicile lui Said Mustafa despre lipsa sufletului la femei, şi atunci de ce mă deranjase aşa de tare întrebarea lui Nino? Şi ce mai e şi asta, „sufletul feminin“? Femeia trebuie să se bucure dacă bărbatul nu este interesat de ce se ascunde în adâncul sufletului ei.

— Dar tu de ce mă iubeşti pe mine, Nino?

Şi deodată Nino începu să plângă ca un copil, chiar în mijlocul străzii.

— Iartă-mă, Ali Han. Te iubesc pe tine, pur şi simplu pe tine. Te iubesc aşa cum eşti. Numai că mă tem de lumea în care trăieşti. Probabil am înnebunit: vorbesc cu logodnicul meu şi-l ocărăsc pentru campaniile lui Ginghis Han! Iart-o pe Nino a ta, Ali Han. Doar este o prostie să arunc asupra ta răspunderea pentru faptul că musulmanii au omorât gruzini. Dar Nino a ta e o părticică a Europei atât de urâte de tine, şi aici, la Tiflis, simt asta cu o forţă deosebită. Noi ne iubim, dar pe placul inimii mele sunt pădurile şi pajiştile, iar ţie îţi plac munţii, pietrele, nisipul, pentru că tu eşti fiul stepei. Uite de ce mă tem de tine, de iubirea ta, de lumea ta.

Eram tulburat, nu puteam să o înţeleg.

— Şi mai departe? întrebai.

— Mai departe? Nino îşi şterse lacrimile şi începu să râdă, plecându-şi capul cu cochetărie. Vrei să ştii ce va fi mai departe? Păi, nimic! Peste trei luni o să ne căsătorim. Ce mai vrei?

Asta era Nino cu adevărat. De la lacrimi putea să treacă la râs, de la iubire la ură. Îmi iertase toate campaniile lui Ginghis Han şi mă iubea din nou.

Luându-mă de mână, Nino mă trase pe pod către străduţele înguste, şerpuite ale bazarului. Aşa îmi cerea ea iertare.

În Tiflisul cu înfăţişarea lui europeană, bazarul era singurul colţişor din Asia. Armeni graşi şi persani care vindeau covoare prezentau cumpărătorilor toate comorile iraniene multicolore. Rafturile prăvăliilor se rupeau sub greutatea vaselor de aramă şi de bronz, gravate cu maxime înţelepte. O tânără cu ochi albaştri, născută în Kurdistan, le ghicea trecătorilor şi părea că se minunează şi ea de câte ştie. Lângă prăvăliile de vinuri se înghesuiau pierde-vară absorbiţi de discuţii serioase despre Dumnezeu şi lume.

În această lume pestriţă a bazarului se topi întreaga tristeţe a lui Nino. Pe străduţele înguste îşi întretăiau paşii negustori azeri şi armeni, ghicitoare kurde, bucătari persani, preoţi osetini, ruşi, arabi, inguşeţi, induşi. În larma polifonică, poliglotă a bazarului reuşeam să pricepem numai: „Când strămoşii mei îi duceau în prizonierat în Babilon pe strămoşii tăi…“

Sfârşitul frauzei se îneca în râsul puternic al ascultătorilor. Râdea şi Nino, ea râdea de evrei, de asirieni, de bazar, de lacrimile vărsate pe asfaltul din Tiflis.

Pornirăm mai departe şi în curând ne trezirăm pe Golovinskaia, lângă cafeneaua Mefistofel.

— Intrăm? propusei eu nehotărât.

— Nu. Hai să marcăm împăcarea noastră cu vizita la Mănăstirea Sfântul David.

Cotirăm spre funicular, ne urcarăm în micul vagon roşu care ne duse încet pe Muntele lui David. În timp ce oraşul cobora treptat în urmă, Nino

îmi povestea istoria construcţiei celebrei mănăstiri.

— Cândva, demult, demult, pe muntele acesta trăia Sfântul David. Iar în oraş locuia o prinţesă care iubea un prinţ. Dar prinţul a părăsit-o pe prinţesă când ea trebuia să dea naştere unui copil. Ţarul, furios, a cerut ca fiica să-i spună numele corupătorului. Nedorind să-şi dea iubitul de gol, prinţesa a spus că tatăl copilului ei este Sfântul David. Împăratul a poruncit ca sfântul să fie adus la palat. David a fost adus la împărat şi prinţesa, în prezenţa lui, a repetat că el este tatăl copilului. Atunci Sfântul David a atins-o pe prinţesă cu toiagul său şi a avut loc o minune. Din pântecele ei s-a auzit o voce de copil care a spus numele tatălui adevărat. Mai mult, din cauza blestemului lui David, prinţesa a născut o piatră în loc de copil, din care a ţâşnit izvorul Sfântului David. Acum femeile sterpe se spală în acest izvor, pentru a scăpa de neajunsul lor. Nino tăcu puţin, apoi mai spuse gânditoare: Ali Han, ce bine că Sfântul David a murit, iar toiagul lui a dispărut fără urmă.

Ne aflam deja în vârful muntelui.

— Şi tu nu vrei să te duci la izvor? întrebai.

— Nu, Ali Han, noi mai avem încă un an.

Stăteam lângă zidurile mănăstirii şi ne uitam jos, la oraş. Kura era acoperită de o ceaţă albăstruie. Cupolele bisericilor îşi înălţau siluetele singuratice în oceanul de piatră. Oraşul era înconjurat de inelul verde al caselor de vacanţă. În depărtare se zărea castelul Metehi. Cândva, acolo locuiau împăraţii gruzini. Acum erau închişi caucazienii care îndrăzniseră să îşi exprime nemulţumirea faţă de politica Imperiului Rus. Nino încerca să nu se uite la castel. Părea că acest tablou îi clatină sentimentele ei de supus fidel.

— Din neamul tău este cineva închis în Metehi? întrebai.

— Nu, dar, după lege, tu ar fi trebuit să fii acolo. Să mergem, Ali Han.

— Unde?

— La mormântul lui Griboedov.

Ocolirăm zidul mănăstirii şi ne duserăm spre o piatră de mormânt veche, părăsită.

„Mintea şi faptele tale sunt nemuritoare în memoria ruşilor, dar de ce iubirea mea ţi-a supravieţuit?“

La Tiflis există o credinţă: dacă o fată pune o pietricică pe piatra de mormânt şi ea se lipeşte, înseamnă că în acel an fata se va căsători.

Nino luă şi ea o pietricică de râu, o lipi pe piatra de mormânt, dar pietrica nu stău pe loc şi ne alunecă sub picioare. Nino oftă adânc.

Mă uitai la faţa ei demoralizată şi începui să râd.

— Vezi? Şi asta cu numai trei luni înainte de nuntă! Deci avea dreptate Prorocul nostru: „Să nu crezi în idoli morţi.“

— Aşa e, răspunse Nino şi tăcu.

Ne întoarserăm spre funicular.

— Dar ce vom face după război? întrebă Nino.

— După război? Tot ce facem şi acum. O să ne plimbăm prin oraş, o să mergem în vizită la prieteni, o să ne ducem în Karabah, o să ne educăm copiii. Ce poate fi mai frumos?

— Voiam să fi mers măcar o dată în Europa.

— Neapărat. La Paris, Berlin. Şi pentru toată iarna.

— Da, da, pentru toată iarna.

— Nino, ţie nu-ţi place oraşul nostru? Vrei să ne mutăm la Tiflis?

— Mulţumesc, Ali Han, eşti foarte grijuliu. O să locuim în Baku.

— În opinia mea, nu există în lume oraş mai frumos decât Baku.

— Ştiu, te plictiseşti. Ţi-e mereu dor de vechea fortăreaţă şi de discuţiile despre mântuirea sufletului, cu Said Mustafa. Ei, ce să fac, te iubesc. Să rămâi aşa cum eşti.

— Îmi iubesc patria, Nino, iubesc fiecare pietriciă, fiecare fir de nisip.

— Ştiu, Ali. E uimitor să iubeşti astfel Baku-ul. Pentru vizitatori e doar un oraş canicular, prăfuit, care pute a petrol.

— E adevărat, pentru că sunt străini…

Nino îmi puse mâna pe umăr şi îmi atinse obrazul cu buzele:

— Dar noi nu suntem şi n-o să fim niciodată străini. Tu o să mă iubeşti mereu, Ali Han, da?

— Desigur, Nino.

Funicularul coborî în oraş. Strâns îmbrăţişaţi, ieşirăm pe Golovinskaia. Pe partea stângă fusese amenajat un părculeţ plăcut, înconjurat cu un gard dantelat, subţire. Poarta era închisă. Deasupra porţii strălucea vulturul imperial bicefal, aurit. Sub el, parcă săpate în piatră, se aflau două santinele, pentru că parcul era reşedinţa privată a Marelui Prinţ Nikolai Nikolaevici.

— Priveşte! spuse Nino oprindu-se imediat şi arătând spre parc.

Pe alee se plimba un bărbat înalt, slab, cu păr cărunt. Bărbatul se întoarse şi se uită în direcţia noastră. Ochii Marelui Prinţ erau plini de meditaţie rece, îşi ţinea buzele strâns lipite. De acolo, din spatele copacilor, părea o fiară uriaşă.

— Ali Han, la ce crezi că se gândeşte?

— Mai degrabă la coroana imperială.

— I se potriveşte foarte bine cu părul cărunt. Şi ce-o să facă?

— Probabil o să-l detroneze pe ţar.

— Să mergem, Ali Han, mi-e frică.

— Nu trebuie să vorbeşti de rău despre ţar şi despre Marele Prinţ, spuse Nino când ne îndepărtarăm. Ei ne apără de turci.

— Patria ta este între ciocan şi nicovală.

— Patria mea? Dar a ta?

— Noi suntem într-o altă situaţie. Noi nu suntem strânşi în chingi. Noi stăm pe nicovală, iar ciocanul e în mâinile Marelui Prinţ. De aceea îl urâm.

— Mereu aiuraţi despre Enver paşa! Ce prostie! N-o să apuci sosirea lui Enver. Marele Prinţ o să-l distrugă!

— Allah e mare şi numai el ştie dacă aşa o să fie, răspunsei liniştit.

16

Armata marelui prinţ se afla în Trabzon. După ce cuceriseră Erzurumul, trupele ruse traversaseră Munţii Kurdistanului şi înaintau spre Bagdad. Cuceriseră deja Teheranul, Tabrizul şi chiar sfântul Maşad. Deasupra Turciei şi Iranului plutea umbra de rău augur a lui Nikolai Nikolaevici. Cândva, în timpul unei întâlniri cu o aristocrată gruzină, marele prinţ a spus: „Potrivit voinţei suveranului, n-o să mă liniştesc până când slava crucii bizantine, de aur, va străluci deasupra cupolelor Hagia Sofia."

Situaţia din ţările musulmane era complicată. La Baku, numai *gochu* şi vechii prinţi mai credeau în puterea turcilor şi a sabiei victorioase a lui Enver. Iranul nu mai exista, iar în curând acelaşi lucru avea să se întâmple şi cu Turcia.

Tata era posac. Se ducea adesea undeva, iar dacă era acasă, ba citea informaţii din teatrele de operaţiuni prezentate în ziare, ba, aplecat deasupra hărţii, repeta în şoaptă denumirea oraşelor părăsite, iar mai apoi stătea nemişcat cu orele, prefirând mătăniile.

Dar eu îmi petreceam zilele în magazine de bijuterii, florării sau librării, de unde cumpăram cadouri pentru Nino. Cu ea uitam de război, de Marele Prinţ, de ameninţarea care plutea deasupra ţărilor musulmane.

— Diseară să fii acasă, mă rugă tata o dată. O să vină oameni, să discutăm nişte probleme serioase.

Tata vorbise cu o înfăţişare tulburată şi se uita cumva într-o parte.

Înţelesei tot.

— Dar mi se pare că m-ai făcut să promit că nu voi face niciodată politică? întrebai eu ironic.

— A te nelinişti pentru soarta poporului tău nu înseamnă să faci politică. Sunt vremuri în care durerea pentru soarta poporului devine lucrul cel mai important în viaţa unui om.

Tocmai în seara aceea, eu şi Nino ne pregăteam să mergem la Operă. La Baku venise Şaliapin în turneu, iar de câteva zile Nino era într-o stare de aşteptare plină de bucurie. Trebuia să găsesc o soluţie.

Îl sunai pe Ilias bek.

— N-ai putea să te duci azi cu Nino la teatru? Avem bilete, dar eu nu pot să merg deloc.

— Ce spui, Ali Han! exclamă necăjit Ilias bek. Nu mai sunt liber. În noaptea asta, eu şi Muhammed Heydar o să facem de serviciu la cazarmă!

Atunci îl sunai pe Said Mustafa.

— Nu se poate nicicum. Chiar azi trebuie să mă întâlnesc cu *mulla* cel mare, Hagi Maxud. A venit din Iran pentru numai câteva zile.

Îl sunai pe Nahararian. Era puţin tulburat:

— Dar de ce nu vă duceţi dumneavoastră, Ali Han?

— Astăzi avem musafiri.

— Pentru a discuta cum să-i distrugeţi pe toţi armenii, aşa-i? Desigur, eu nu trebuie să merg la teatru când poporul meu îşi varsă sângele, dar atunci pentru ce mai sunt prietenii? Mai mult, Şaliapin cântă pur şi simplu minunat.

În sfârşit! Totuşi, prietenii adevăraţi se cunosc la nevoie. Îi explicai lui Nino şi rămăsei acasă.

Musafirii începură să vină de la ora şapte.

Pe la şapte şi jumătate, în salonul nostru cu covoare roşii şi perne otomane se aflau deja un miliard de ruble. Mai bine zis, acolo se adunaseră oameni a căror avere era estimată, în mare, la un miliard de ruble. Erau numai câţiva oameni şi eu îi ştiam de mult.

Primul apăru tatăl lui Ilias bek, Zainal aga, un bătrân cu ochi tulburi, umezi. Se aşeză pe o canapea moale, îşi puse alături bastonul, apoi rupse o mică bucăţică de halva şi începu să o mestece încet.

După el veniră doi fraţi, Ali Asadulla şi Mirza Asadulla, fiii răposatului Şamsi, care le lăsase moştenitorilor săi zece-douăsprezece milioane. Şamsi le oferise copiilor educaţie, drept care fraţii care moşteniseră caracterul strângător al tatălui îi sporiseră averea. Murza Asadulla preţuia cel mai mult pe lume banii, mintea şi liniştea. Ali Asadulla era la polul opus al fratelui. Părea făcut din focul de nestins al lui Zoroastru. Adora lupta, riscul, pericolul. Se zvonea că Ali Asadulla participase la multe evenimente sângeroase care avuseseră loc la noi.

Celui care stătea alături de ei, posacului Buniatadze, nu îi plăcea riscul. Îi plăceau femeile. Din acea companie, Buniatadze era singurul care avea patru neveste. Soţiile lui organizau mereu bătăi între ele, lucru care îl necăjea pe Buiatadze, dar nu se putea descurca deloc. Întrebat câţi copii are, răspundea posac:

— Cincisprezece sau optsprezece. De unde să ştiu eu, sărmanul de mine?

Un răspuns asemănător dădea şi când oamenii se interesau de averea lui.

În colţul opus stătea Iusif Oglî, care nutrea o neagră invidie faţă de Buniatadze. Iusif Oglî avea doar o soţie, dar şi aceea un monstru îngrozitor. În ziua nunţii îi spusese: „Să ai în vedere: dacă-ţi trece prin minte să-ţi faci de cap, o să le tai tuturor femeilor tale urechile, nasul, şi o să le spintec pieptul. Iar ce o să fac cu tine, mi-e şi groază să mă gândesc.“

Cunoscând firea arţăgoasă a familiei din care îşi luase soţia, Iusif Oglî, fire liniştită şi modestă, îşi dăduse seama că nu sunt ameninţări lipsite de temei şi se alina colecţionând tablouri.

La şapte şi jumătate, în salon intră un bărbat slăbuţ, mic de statură. Degetele subţiri ale mâinilor mici erau colorate cu *henna*. La apariţia lui, toţi cei prezenţi în salon se ridicară şi făcură plecăciuni, manifestându-şi astfel compătimirea pentru necazul omului. Cu câţiva ani în urmă îşi pierduse unicul fiu, pe Ismail. În memoria cestuia, bătrânul construise un conac elegant pe Nikolaevskaia, iar pe faţada lui, cu litere mari, fusese săpat numele „Ismail“. Dăruise conacul unei societăţi islamice de binefacere. Fusese invitat la adunarea noastră numai pentru că avea două sute de

milioane de ruble. Nu îl puteam considera musulman, pentru că era adept al renegatului Bab[13], executat de Nasreddin şah. Puţini dintre noi puteau spune cu exactitate ce obţinuse Bab, însă toţi ştiau foarte bine că Nasreddin şah poruncise să fie băgate sub unghiile adepţilor lui Bab ace încinse, să fie arşi pe rug, să fie bătuţi cu bicele până la moarte. Numele acestui bătrân era Aga Musa Naghi.

La ora opt, toţi invitaţii erau prezenţi. Aceşti magnaţi ai petrolului beau ceai, mâncau dulciuri şi purtau discuţii paşnice despre înflorirea industriilor, despre cai, case de vacanţă, bani câştigaţi la mesele de joc. Asta cerea obiceiul şi, conform lui, înainte de ora nouă, toate discuţiile se învârteau numai în jurul unor asemenea teme. Fix la ora nouă, servitorii luară ceaiul, dulciurile, închiseră bine uşile, iar tata spuse:

— Fiul lui Şamsi Asadulla, Mirza Asadulla, vrea să ne împărtăşească unele gânduri legate de soarta poporului nostru. Haideţi să-l ascultăm.

Mirza Asadulla îşi ridică faţa frumoasă, gânditoare.

— Dacă Marele Prinţ o să învingă, spuse el alene, atunci pe lume va rămâne un singur stat islamic. Iar asta va contribui numai la întărirea ţarului. Desigur, pe noi nu ne va afecta, pentru că avem bani. Dar va porunci ca toate moscheile şi şcolile să fie închise, o ne interzică să vorbim în limba noastră maternă, aici vor fi mai mulţi străini decât noi şi nimeni nu îi va mai apăra pe musulmani. Fără nicio îndoială, orice victorie a lui Enver – chiar şi cea mai mică – ar fi în folosul nostru. Dar o să putem noi să-l ajutăm în acest sens? Nu. În opinia mea, nu putem. Da, avem bani, dar ţarul are mai mulţi. Noi avem oameni, dar ţarul are şi mai mulţi. Aşa că ce putem face? Poate că trebuie să strângem bani, oameni, să înarmăm un regiment pentru armata ţarului. Atunci, după război, asuprirea lui nu va mai fi aşa de puternică. Ce credeţi despre asta? Vedeţi oare o altă ieşire?

Mirza Asadulla tăcu. Luă cuvântul fratele lui.

— Tu vrei să-l ajuţi pe ţar. Dar cine ştie dacă, după război, ţarul va mai exista?

— Chiar dacă ţarul o să fie detronat, în ţară oricum o să rămână mulţi ruşi.

Fraţii tăcură.

— Nimeni nu poate şti ce e scris în cartea destinelor noastre, intră în discuţie Zainal aga.

Vorbea încet, parcă cu ultimele puteri.

— Chiar dacă Istanbulul va fi cucerit, asta nu va putea fi considerată o victorie a Marelui Prinţ, deoarece cheile fericirii noastre nu se află la Istanbul. Ele sunt în Occident. Chiar dacă ei se numesc germani, acolo oricum o să învingă turcii. Ruşii au cucerit Trabzonul, dar turcii Varşovia. Voi vorbiţi de ruşi. Dar a mai rămas oare ceva rusesc în ei? Am auzit că ţarul e condus de un mujic, Rasputin, care îi spune ţarinei „mamă“. Marele Prinţ vrea să-l dea jos pe ţar. Iar alţii aşteaptă sfârşitul războiului, pentru a începe revolta. Într-un cuvânt, după acest război, totul o să fie altfel.

— Da, îl susţinu un grăsun mustăcios, da, după război totul o să fie altfel. Acesta era avocatul Fatali Han Hoiski. Îl ştiam drept un om care mereu şi pretutindeni apără drepturile, onoarea şi demnitatea poporului. Da, situaţia o să se schimbe, continuă Fatali Han. Dar tocmai de aceea noi nu trebuie să căutăm bunăvoinţa nimănui. Indiferent cine va învinge în război, acesta va fi slăbit, rănile nu i se vor vindeca aşa de repede. Noi însă o să fim puternici, şi de aceea vom putea nu să rugăm, ci să cerem. Suntem o ţară islamică, şiită, şi o să cerem de la Curtea ţarului sau de la otomani acelaşi lucru: independenţă deplină în toate privinţele. Şi, cu cât mai slabe o să fie aceste state puternice după război, cu atât mai aproape o să fim de libertate. Iar libertatea ne va spori puterea forţelor încă neconsumate, a banilor şi a petrolului. Trebuie să ţinem minte că nu noi depindem de lume, ci lumea depinde de noi. În sala aceasta sunt adunate averi de un miliard de ruble. Să aşteptăm! Ce cuvânt minunat! Să aşteptăm sfârşitul războiului, să vedem cine va învinge: ruşii sau turcii. Pentru că învingătorul va căuta bunăvoinţa noastră – doar petrolul e în mâinile noastre. Dar până atunci ce să facem? Să construim spitale în numele credinţei noastre, orfelinate, azile, pentru ca oamenii să nu ne acuze de indiferenţă!

Eu stăteam tăcut într-un colţ, clocotind de nemulţumire. Ali Asadulla se apropie de mine, se aşeză alături şi întrebă:

— Dar dumneavoastră ce credeţi despre asta, Ali Han? Şi, fără să aştepte răspunsul, se aplecă spre mine şi şopti: Oare ar fi rău să scăpăm de

toţi ruşii care trăiesc la noi? Şi nu numai de ruşi, dar şi de toţi străinii care vorbesc în altă limbă, care au altă credinţă, care nu gândesc ca noi. De fapt, toţi dorim asta, dar numai eu am curajul să o spun cu voce tare. Ce veţi face, deci, acum? Mie mi-e indiferent, n-are decât să conducă Fatali Han. Desigur, aş fi vrut să vină la putere Enver, dar nu-i nimic. Să vină Fatali Han. Lucrul cel mai important e să-i tăiem de la rădăcină pe toţi străinii.

Şi cu câtă plăcere delicată rostise cuvintele „să-i tăiem de la rădăcină“, ca şi cum ar fi vorbit despre iubire! Iar faţa îi strălucea cu un zâmbet viclean. Eu tăceam. Era rândul adeptului lui Bab, Aga Musa Naghi. El ridică pirivirea şi ochişorii lui mici, cufundaţi în orbite, începură să strălucească.

— Eu sunt om bătrân, începu el, şi tot ce văd şi aud aici mă întristează profund. Ruşii vor să-i distrugă pe turci, turcii pe armeni, armenii pe noi, iar noi pe ruşi. Nu ştiu dacă asta e bine sau nu. I-am ascultat pe Zainal aga, pe Mirza, pe Ali, pe Fatali Han. Le împărtăşesc neliniştile referitor la şcoală, limba maternă, spitale şi libertate. Toate acestea sunt bune. Dar cine are nevoie de şcoli, dacă acolo se învaţă toate prostiile? Cine are nevoie de spitale în care este tratat trupul, uitându-se de suflet? Sufletele noastre tânjesc după Allah. Desigur, fiecare popor crede că are Dumnezeul lui. Dar eu cred că Allah, cel care vorbeşte prin gura prorocilor săi, este unic. De aceea eu cred în Isus, în Moise, în Confucius, în Buddha, în Mahomed. Toţi suntem creaţia lui Allah şi, trecând prin Bab, ne întoarcem din nou la el. Asta trebuie să-i spunem poporului. Trebuie să explicăm că nu e nici alb, nici negru, pentru că în negru se ascunde albul, iar albul conţine negrul. Cred că trebuie să procedăm aşa încât nimeni să nu păţească nimic, pentru că noi suntem o parte a oamenilor şi o parte din noi se află în fiecare om.

Eram tulburaţi. Deci în asta consta învăţătura acestui renegat de Bab?

Auzii alături smiorcăitul cuiva, mă întorsei şi rămăsei împietrit de uimire: din ochii lui Ali Asadulla curgeau lacrimi.

— Ce cuvinte minunate! exclamă el printre hohotele de plâns. Ce mare dreptate aveţi! Ce fericire e să vă ascultăm! O, Creatorule! Dacă toţi oamenii ar putea raţiona aşa de minunat!

Îşi şterse lacrimile, mai scânci de câteva ori, iar mai apoi continuă liniştit:

— Mult simate prieten! Nu există nici îndoială că mâna lui Allah e cea mai puternică şi mai măreaţă! Totuşi, o, prietenul meu cel mai înţelept, nu există nicio îndoială că nu te poţi sprijini mereu şi în toate pe mila Creatorului. Noi suntem numai robii lui liniştiţi şi, dacă nu există milă, noi trebuie să căutăm calea îndepărtării dificultăţilor.

În opinia mea, Ali Asadulla avea dreptate şi când spunea asta, şi când plânsese prefăcut, cu puţin timp înainte. Mă uitai la Mirza, cutremurat; se uita cu mândrie la fratele lui.

În cele din urmă oaspeţii se ridicară, făcură plecăciuni cu demnitate şi plecară. Salonul se golise şi producea o impresie apăsătoare. Mă simţeam singur.

— O să mă duc la cazarmă, îi spusei servitorului. Astăzi e de serviciu Ilias bek.

Trecând pe lângă casa lui Nino, coborâi pe chei şi plecai spre cazarmă. Fereastra camerei ofiţerilor de serviciu era luminată. Ilias bek şi Muhammed Heydar jucau table. Absorbiţi total de joc, mă salutară din cap, în tăcere. După ce termină partida, Ilias bek aruncă tablele în colţ şi îşi desfăcu gulerul vestonului.

— Ei, cum a decurs întâlnirea? întrebă el. Asadulla, probabil, a jurat din nou că-i va tăia pe toţi ruşii, nu?

— Da, ceva în genul ăsta a spus. Ce noutăţi sunt de pe front.

— De pe front?

Din tonul lui Ilias bek se simţea că i se făcuse lehamite de război.

— Germanii au cucerit toată Polonia. Marele Prinţ a fost prins undeva prin zăpezi, deşi, după alte informaţii, el a cucerit deja Bagdadul. Poate că turcii o să cucerească Egiptul. De unde să ştiu eu? M-am săturat de tot ce e pe lumea asta.

— Ba nu ne-am săturat deloc, îşi săltă capul Muhammed Heydar. Avem cai, avem oameni, ne pricepem şi noi cât de cât la arme. Ce-i mai trebuie unui bărbat? Uneori vreau să sar peste munte, să mă aflu în tranşee şi, faţă

în faţă, să întâlnesc duşmanul. El trebuie să fie puternic şi să miroasă a sudoare.

— Atunci, de ce nu ceri să fii trimis pe front? întrebai.

Muhammed Heydar mă privi trist.

— Nu sunt dintre cei care trag în musulmani. Chiar dacă sunt şi sunniţi. Aici totul trebuie să fie altfel.

Îmi părea rău de băiatul lat în umeri, puternic şi naiv, însetat de fapte eroice.

— Dar ce s-a întâmplat cu ţara noastră?

El tăcu, se încruntă şi răspunse:

— Ce s-a întâmplat cu ţara noastră? Noi trebuia să construim moschei, să udăm pământul. Pământul nostru are nevoie de apă. E bine că fiecare dintre cei care vin în ţara noastră ne fac proşti? Las' să fim noi proşti, dar asta e treaba noastră. Mai departe? Mi se pare că ar trebui să facem un foc mare şi să ardem toate întreprinderile petroliere. Ar fi fost un tablou minunat şi am fi ajuns din nou săraci. Atunci, nimeni nu ar mai fi avut nevoie de noi şi cei veniţi aici ne-ar fi lăsat în pace. Iar în loc de sonde de petrol aş fi construit o moschee minunată, cu o cupolă albastră. Şi aş mai fi vrut să aduc boi, să ar pământul şi să pun grâu în loc de sonde de petrol.

După ce îşi enunţă opiniile pentru viitor, Muhammed Heydar tăcu.

— Şi după aceea? râse în hohote Ilias bek. După aceea o să interzicem să citim şi să scriem, o să trăim la lumina lumânării şi o să alegem ca padişahi oamenii cei mai proşti.

Muhammed Heydar nu băgă în seamă ironia.

— N-ar fi rău. În vechime erau mai mulţi proşti. Dar ei nu săpau puţuri de petrol, ci canale de irigaţie, şi nu străinii ne jefuiau, ci noi îi jefuiam pe ei. Şi în vechime mult mai mulţi oameni erau fericiţi.

Aşa de mult îmi plăcură cuvintele lui, că voiam să-l îmbrăţişez şi să-l sărut pe acel tânăr care spunea ce gândeşte.

Deodată, cineva ciocăni tare în fereastră. Sării în picioare şi mă uitai pe geam. Văzui o faţă oacheşă, plină de semne de vărsat. Dădui fuga la uşă şi îl lăsai să intre pe Said Mustafa, tulburat. *Emamme*-ul[14] îi alunecase de pe cap, sudoarea îi curgea din plin pe faţă. Brâul verde i se dezlegase, hainele

îi erau pline de praf. Se lăsă să cadă pe scaun pe scaun şi, respirând greu, spuse:

— Acum o jumătate de oră Nahararian a răpit-o pe Nino. Acum sunt pe drumul spre Mardakian.

13 Căpetenie a unei secte musulmane, împuşcat pentru dorinţa de a introduce reforme social-politice.

14 Acoperământ de cap pentru cler.

17

Muhammed Heydar sări în sus. Ochii i se îngustară.

— Pun şeile pe cai! strigă el ieşind pe uşă.

Obrajii îmi ardeau. Sângele îmi pulsa în tâmple. Capul îmi bubuia. Părea că o forţă invizibilă mă lovise puternic în cap. De undeva, parcă din vis, auzeam vocea lui Ilias bek:

— Stăpâneşte-te, Ali Han, stăpâneşte-te. Până îi prindem, stăpâneşte-te, iar după aceea poţi face ce vrei.

Stătea în faţa mea, legându-mi brâul cu pumnaul caucazian care atârna la el. Faţa lui Ilias era palidă.

— Ţine, îmi vârî în mână un pistol. Fii liniştit, Ali Han. Păstrează-te pentru drumul spre Mardakian.

Băgai fără să vreau pistolul în buzunar. Deasupra mea era aplecată faţa ciupită de vărsat a lui Said Mustafa. Mai întâi văzui numai cum i se mişcă buzele, apoi auzii şi şoapta întreruptă:

— Am ieşit din casă să mă întâlnesc cu *mulla* Hagi Maxud. El s-a oprit într-o casă de lângă teatru. La unsprezece am plecat de la el. Trec eu pe lângă teatru şi acolo tocmai ce se terminase concertul ăla fără Dumnezeu. Văd că Nino se urcă în maşina lui Nahararian. Dar maşina nu se pune în mişcare. Ei stau acolo şi vorbesc despre ceva. Nu ştiu de ce, dar nu-mi plăcea expresia lui Nahararian. Vin mai aproape, aud că Nino spune: „Nu, îl iubesc pe el.“ Dar Nahararian zice: „Eu vă iubesc şi mai tare. Din ţara asta nu va mai rămâne piatră pe piatră. Trebuie să vă smulg din ghearele Asiei!“ Nino spune: „Nu, duceţi-mă acasă.“ Nahararian porneşte motorul. Sar în

spatele maşinii. Se apropia casa Kipiani. Dar nu ies din maşină, tot vorbeau. Vedeam că Nino plânge. Deodată, Nahararian o îmbrăţişează şi o sărută, iar mai apoi strigă: „Nu trebuie să fiţi prada sălbaticilor ăstora!“ Şi din nou începe să-i şoptească ceva. Am auzit numai fraza: „Acasă la mine, la Mardakian! O să ne cununăm la Moscova, iar apoi o să plecăm în Elveţia.“ Am văzut că Nino îl respinge. Motorul a pornit şi ei au plecat. Ce puteam face? Am dat fuga să…

Dar fie că nu spusese totul, fie că nu mai putui eu să-l ascult. În momentul acesta uşile se deschiseră larg şi Muhammed Heydar strigă:

— Caii sunt gata!

Ieşirăm în fugă pe platformă. La lumina lunii văzui caii înşeuaţi, fornăind încet, tot lovind din copite.

— Ia-l pe ăsta! strigă Muhammed Heydar, aruncându-mi frâul unuia dintre ei.

Luai calul şi îngheţai – era celebrul roib al comandatului regimentului, Melikov.

— Comandantul o să fie furios, se încruntă Muhammed Heydar. Până acum, niciun străin nu i-a încălecat calul. Dar zboară ca fulgerul. Să nu-ţi fie milă de cal. Cu el o să-i ajungi mai repede din urmă.

Sării în şa, şfichiuii calul legendar cu cravaşa. Roibul se ridică în două picioare şi, dintr-un salt, mă scoase din curte.

Arzând de ură, fără să mă gândesc la nimic, goneam de-a lungul malului, lovind din când în când calul. Zburau repede pe lângă mine case, snopi de scântei ţâşneau de sub copitele roibului. Fără să ştiu asupra cui să-mi vărs furia, trăsei frâul. Calul se ridică din nou în două picioare şi porni şi mai iute. Uite, şi ultima căsuţă rămase în urmă. În faţa mea se întindeau câmpiile scăldate în lumina lunii şi drumul îngust spre Mardakian. De o parte şi de alta se întindeau bostănării. Pepenii galbeni, luminaţi de lună, semănau cu nişte pepite de aur. Calul gonea din toate puterile. Stăteam aplecat tare, aproape lipit de coama calului.

Aşa, carevasăzică! Şi deodată, parcă totul prinse viaţă în faţa ochilor mei… Văzui cum discută ei, le auzeam fiecare cuvânt. Acum totul îmi era clar. Planul lui Nahararian era simplu şi realist: Enver o să ducă război în

Asia Mică. Tronul ţarului se clătina. În armata Marelui Prinţ exista un batalion armean. Dacă frontul era străpuns, trupele otomane năvăleau în Armenia, Karabah şi Baku. Nahararian îşi dădea seama foarte bine cum se poate termina asta. De aceea îşi mutase tot aurul în Elveţia.

Îmi imaginam foarte clar scena din loja operei şi discuţia lor: „Prinţesă, nimeni nu va uni Orientul şi Occidentul, nici măcar iubirea.“

Nino tace. Ascultă.

„Toţi cei ameninţaţi de sabia otomană trebuie să ne unim, să ne întindem mâinile. Noi suntem solii Europei şi ai Asiei. Vă iubesc, prinţesă. Suntem demni unul de celălalt. E uşor să trăim la Stockholm. Stockholmul este Europa, Occidentul.“

Nino tace…

„Ţara aceasta va fi distrusă din temelii. Trebuie să vă făuriţi chiar dumneavoastră destinul, Nino. Războiul o să se încheie şi o să ne mutăm la Londra, o să fim primiţi la Curte. Europenii trebuie să-şi făurească singuri soarta. Îl respect foarte mult pe Ali Han, dar el e un barbar, un veşnic rob al stepei.“

Scosei un urlet animalic şi, nebuneşte, tot loveam calul cu cravaşa. Aşa urlă lupii de stepă, cu botul ridicat spre lună, lung şi trist. Urletul acela cuprinde în sine tot întunericul nopţii. Mă zgâria în gât. De ce urlam eu aşa, pe drumul spre Mardakian? Nu trebuia să îmi irosesc mânia, trebuie să o păstrez pentru întâlnirea cu ei. Vântul îmi şfichuia faţa. Ochii îmi lăcrimau. Dar era tot vântul! Numai din cauza lui îmi curgeau lacrimile! Eu nu plâng. Nu plângeam, deşi înţelesesem: nimic nu uneşte Orientul şi Occidentul, nici măcar iubirea. O, ochii aceia gruzini luminoşi, vicleni! Da, eram un copil al stepei, născut de o lupoaică cenuşie, turcoaică. Ce bine s-a gândit Nahararian: „O să ne cununăm la Moscova, o să plecăm la Stockholm.“ Ca să vezi! Un hotel la Stockholm. Un pat cald, alb ca zăpada. Şi încă o vilă la Londra?

De mânie, mă lipii şi mai tare de coama calului. Sângele sărat îmi umplea gura. O vilă? Nahararian avea o vilă la Mardakian. Chiar în mijlocul unei livezi. Toţi locuitorii înstăriţi din Baku îşi construiseră vile

acolo. Fusesem cândva la vila aceea. Văzusem acolo un pat luxos, din lemn roşu, aşternut cu lenjerie albă ca zăpada, ca în hotelurile din Stockholm.

Eram extrem de sigur că Nahararian nu va pierde toată noaptea cu flecăreli. Desigur, o să-şi facă treaba… Fără îndoială… În faţa ochilor mei se conturau clar patul, ochii gruzini în care, sub vălul groazei, se ascundea patima.

Înfipsei şi mai tare dinţii în gâtul calului. „Mai repede, mai repede! Grăbeşte-te! Dar să nu-ţi pierzi stăpânirea de sine, Ali Han! Ţine-ţi răutatea în frâu!“

Ce drum îngust!

Şi, deodată, începui să râd tare. Ce fericire că suntem în Asia! Ce mare fericire că suntem în Asia cea sălbatică, înapoiată, necivilizată! Unde nu sunt deloc drumuri, unde există doar poteci înguste, bune doar pentru roibii din Karabah! Oare un automobil poate prinde mare viteză pe un asemenea drum?

Feţele galbene ale pepenilor de pe marginea drumului erau îndreptate spre mine. Parcă voiau să-mi spună: „Drumurile sunt proaste, nu sunt drumuri pentru automobile englezeşti. Ele sunt făcute pentru cei care călăresc robii din Karabah.“

Oare o să reziste calul? În faţa ochilor îmi apăru faţa lui Melikov. Atunci, la Şuşa, îşi scosese sabia din teacă şi exclamase: „Urc pe acest cal numai când ţarul mă cheamă la oaste.“ Fie ce-o fi, nu îmi păsa. N-avea decât să plesnească de plâns inima bătrânului locuitor din Karabah! Ce mă privea pe mine? Biciuii din nou calul.

În cele din urmă, în depărtare, dincolo de tufe, auzii huruitul încet al motorului. Apoi distinsei o lumină slabă. Automobilul! Ei erau! Ocolind cu grijă gropile şi denivelările, maşina înainta încet. Maşina europeană merge greu pe drumurile asiatice. Mai lovii o dată calul. Deja îl puteam distinge pe Nahararian, la volan. Şi… pe Nino! Stătea ghemuită într-un colţişor.

Oare nu auzeau copitele calului?

Oare Nahararian nu trăgea cu urechea în întunericul nopţii?

Judecând după tot, acolo, pe drumul spre Mardakian, se simţea foarte sigur de automobilul european. Trebuia să oprim acea cutie lăcuită. S-o

oprim chiar acolo!

Scosei pistolul. Ei, dragul meu belgian, a venit şi rândul tău. Arată de ce eşti în stare! O împuşcătură! Limba îngustă de foc străpunse pentru o clipă întunericul nopţii. Minunat, belgianule! O împuşcătură minunată! La fix!

Automobilul se lăsă pe roata stângă. Slavă lui Allah, cutia lăcuită se oprise!

După ce aruncai pistolul inutil, pornii spre automobil, deschisei portiera şi îi privii în ochi pe cei doi fugari.

Cutremurată de cele întâmplate, Nino stătea cu faţa imobilă, ca o mască. Era cuprinsă de frisoane puternice.

Faţa lui Nahararian era schimonosită de groază, degetele tremurătoare se întindeau spre pistol. Aha, deci nu se simţea chiar aşa de sigur în automobilul său european. Pe degetul lui gros strălucea un inel cu briliant.

„Ei, hai, Ali Han! Acum poţi să dai drumul mâniei! Nu lăsa să tragă namila asta care tremură de groază! Pumnalul e scos! Ce plăcut şuieră în aer!“

Unde învăţasem să îl arunc aşa? În Iran? La Şuşa? Nicăieri! Moştenisem talentul ăsta de la strămoşii Şirvanşir care conduseseră campanii în India, cuceriseră oraşul Delhi.

Nahararian scoase un şuierat subţire, neobişnuit pentru un bărbat. Degetele îi scăpară pistolul, din cot îi ţâşni un şuvoi de sânge.

Ce mare fericire – să verşi sângele duşmanului tău pe drumul spre Mardakian! Din depărtare se auzea sunetul copitelor.

Era clar, îl auzea şi Nahararian. După ce sări supus din maşină, dintr-un salt dispăru în tufişuri. Luai pumnalul şi mă năpustii după el. Crengile înţepătoare îmi şfichiuiau faţa, îmi zgâriau mâinile, sub picioare trosneau frunze uscate. Undeva, foarte aproape, se auzea respiraţia greoaie a lui Nahararian. Ca un animal hăituit, gonea fără să ştie pe unde.

Voia un hotel la Stockholm? „Aşteaptă, o să vezi tu hotel! Niciodată buzele tale josnice n-o s-o mai atingă pe Nino!“

Aha! Uite-l! Fugea, se strecura printre tufe. Era deja în bostănărie, fugea în direcţia mării. Unde era pistolul meu? A, da, îl aruncasem lângă

maşină!

Ţepii îmi însângerau mâinile. În sfârşit, bostănăria!

Luna era palidă ca faţa unui mort. Pepenii galbeni, rotunzi, pe pământ, îndreaptau spre razele ei reci mutrele lor stupide, grase. Călcai pe unul dintre ei şi el pocni cu zgomot.

„Nu, Nahararian, n-o să-ţi duci aurul în Suedia!“

Uite-l!

Îl apucai de umăr şi îl răsucii spre mine! Faţa îi ardea de ură! Ca a unui hoţ prins la locul faptei.

Prima lovitură o primii în falcă. Încă una în piept!

„Loveşte, Nahararian! În Europa ai învăţat tu să boxezi!“

Mi se întunecă privirea. Pentru o clipă, răsuflarea mi se opri!

„Eu sunt numai un asiatic, Nahararian. Nu am fost învăţat să lovesc mai jos de brâu. Eu sunt un lup de stepă, iar mânia îmi dă şi mai multă putere.“

Mă năpustii asupra lui, îi cuprinsei trupul de-a curmezişul, ca pe o bârnă, şi îl trântii de pământ. Genunchii mei se pironiră în burta lui rotundă, degetele mele îl sugrumau. Încerca să-mi vină de hac cu pumnii. Mârâind, ne rostogoleam pe jos. Nahararian reuşi să mă preseze, mâinile mă sufocau. Faţa lui schimonosită de ură era purpurie de încordare. Gura i se strâmbase. Îl loveam cu picioarele în burtă şi simţeam cum tocurile cizmelor se afundă în trupul gras. Încerca să scape din mâinile mele. Prin cămaşa ruptă la piept se zărea gâtul descoperit. Cu un muget surd îmi înfipsei dinţii în el.

„Da, Nahararian, da! Aşa luptăm noi, asiaticii! Noi nu lovim mai jos de brâu, dar ne înfigem dinţii în gâtul duşmanului ca lupii!“

Simţeam cum venele încordate tremură sub dinţii mei. Deodată, mâna lui alunecă de-a lungul brâului meu. Pumnalul! Pumnalul meu! Nahararian se întinse spre el. Cum de uitasem de el în febra luptei? În aceeaşi clipă, tăişul luci în faţa mea şi simţii o lovitură ascuţită în lateral. Dar, din fericire, tăişul alunecă peste coaste.

„Ce sânge cald am eu, se vede!“

Îi smulsei tăişul. Acum Nahararian se afla sub mine. Avea capul întors. Încă un pepene galben, stupid, gras, care se holba la faţa palidă a lunii.

Ridicai deasupra lui pumnalul şi auzii un strigăt subţire, pătrunzător, plin de groază animalică. Părea că faţa i se transformase într-o gură mare.

Voia hotel la Stockholm? „Na, porcule! Na, pepene galben idiot!“

Ce mai aşteptam? De ce nu îl omoram?

— Loveşte-l, Ali Han! auzii o voce din spate. Strigase Muhammed Heydar. Loveşte-l drept în inimă! De sus în jos!

Strigătul lui Nahararian se întrerupse. Nu ştiu dacă acea clipă dintre viaţă şi moarte a durat mult, dar acum voiam să mai dureze încă puţin şi să mă mai bucur încă o dată de urletul duşmanului meu, plin de groaza de dinaintea morţii.

Scosei iar pumnalul şi îl înfipsei cu toată puterea în inima lui Nahararian. Trupul lui zvâcni şi înţepeni.

Mă ridicai încet, simţind o mare oboseală. Hainele mele erau pline de sânge. Al meu? Al lui? Acum asta nu mai avea nicio importanţă.

— Bravo, Ali Han! exclamă radios Muhammed Heydar. Eşti un bărbat adevărat!

Mă durea surd rana dintr-o parte. Cu ajutorul lui Muhammed Heydar, care mă ţinea de sub cot, mă întorsei pe drum, acolo unde strălucea, la lumina lunii, cutia lăcuită care îi aparţinuse lui Nahararian, unde mă aşteptau încă doi prieteni care ţineau de hăţuri patru cai.

Ilias bek îmi strânse mâna. Said Mustafa îşi ridică uşor *emmame*-ul verde. O cuprinsese strâns de mijloc pe Nino, care se afla în faţa lui.

— Ce facem cu femeia? O omori chiar tu sau îmi încredinţezi mie sarcina asta?

Said Mustafa rosti calm cuvintele, vocea îi era liniştită, iar ochii aproape închişi, ca şi cum ar fi moţăit.

Nino nu scoase niciun cuvânt.

— Hai, Ali Han, spuse Muhammed Heydar întinzându-mi pumnalul.

Mă uitai la faţa albă ca varul a lui Ilias bek. El dădu din cap.

— O să aruncăm cadavrul în mare!

Mă apropiai încet de Nino şi văzui cum ochii ei se deschid treptat de groază…

…În pauze ea, plângând, venea la noi cu manualele sub braţ. Iar odată stătusem sub banca ei şi îi şoptisem încetişor: „Carol cel Mare a fost încoronat la Aachen în anul 800…“

Acum de ce tăcea? De ce nu plângea, ca atunci? Sau neştiinţa anului încoronării lui Carol cel Mare e un păcat mult mai mare decât…

Mă lipii cu obrazul de gâtul calului şi o privii obosit pe Nino. Privirile noastre se întâlniră, dar ochii tăceau ca mai înainte. Stătea pe calul lui Said Mustafa, cu ochii îndreptaţi spre pumnal, şi în acea clipă era minunată.

Cel mai bun sânge din lume e cel gruzin!

Cele mai frumoase buze sunt ale gruzinelor!

Dar buzele acestea îl sărutaseră pe Nahararian! Şi Nahararian, care visa să-şi ducă aurul în Suedia, le sărutase pe ale ei!

— Ilias bek, sunt rănit. Du-o acasă pe prinţesa Nino. Noaptea e frig. Acoper-o cu ceva. Ţine minte, Ilias bek: dacă o să se clintească un fir de păr de pe capul lui Nino, o să te omor. Ai auzit, Ilias bek? Îţi promit asta. Muhammed Heydar, Said Mustafa, sunt foarte slăbit. Ajutaţi-mă. Duceţi-mă acasă. Pierd sânge.

Mă înfipsei în coama roibului de Karabah, Muhammed Heydar mă ajută să stau în şa. Ilias bek se apropie de Nino, o ridică atent în braţe şi o aşează în şaua moale, căzăcească. Nino îi permise impasibilă să facă asta. Ilias bek aruncă vestonul său pe umerii lui Nino, apoi se întoarse spre mine şi dădu din cap în semn de despărţire. Faţa lui era şi mai palidă.

Multă vreme privii în urma lor.

— Eşti un erou, Ali Han! exclamă Muhammed Heydar călare. Te-ai bătut ca un erou şi ai procedat aşa cum trebuia să procedezi.

— Viaţa ei e în mâinile tale, spuse Said Mustafa plecându-şi capul. Puteai s-o omori, dar puteai s-o şi ierţi. *Şaria* permite şi una, şi alta.

Said Mustafa râse visător, Muhammed Heydar îmi puse hăţurile în mâini.

Pornirăm în tăcere pe drumul nocturn. În faţă licăreau blând luminile din Baku.

18

De pe piatra care atârna deasupra prăpastiei adânci se deschidea un tablou dur, dar măreţ: stâncile triste, fără nici cea mai mică urmă de vegetaţie, ca şi cum un titan ar fi aruncat acolo, în dezordine, nişte pietre uriaşe.

Iar de-a lungul marginii prăpastiei – ca şi cum cineva le-ar fi atârnat acolo – se lipeau una de alta, luând-o în sus pe stânci, căsuţe amărâte, acoperişul plat al uneia servind drept curte pentru cealaltă.

Jos, pe fundul prăpastiei, susura un pârâu. În aerul curat, transparent, licăreau stânci în lumina soarelui. Între ele şerpuia o potecă îngustă, dispărând undeva jos.

Era un *aul* din Daghestan.

În interiorul căsuţei era penumbră, pe jos fusese aruncată o rogojină groasă. Două grinzi de lemn susţineau căpriorii casei care ieşeau în afară.

Pe cerul fără fund înţepenise un vultur cu aripile întinse.

Stăteam întins în curtea mică şi sugeam cu încântare muştiucul de chihlimbar al narghilelei. O mână grijulie amestecase *anaşa* în tutun. Un vânticel uşor gonea fumul cenuşiu al tutunului şi răcorea faţa acoperită de broboane de sudoare. Tâmplele îmi erau reci ca gheaţa. Rotocoalele de fum pluteau în aer, formând nişte figuri uimitoare, faţa cuiva se ridica din fundul prăpăstiei, rotindu-se şi înmulţindu-se, se apropia şi am recunoscut-o – era Rustam Zal, de pe covorul care atârna în camera mea din Baku.

Stăteam acolo de mult, înfofolit cu pledul gros. Rana mă durea. Auzeam sunete de paşi, vocile liniştite din spatele peretelui. Ajungea până

la mine vocea tatălui meu.

— Vă rog să mă iertaţi, domnule comisar, spuse el, dar nici eu nu ştiu unde este acum fiul meu. Cred că a fugit în Iran şi acum se ascunde la unchiul său. Îmi pare sincer rău, domnu' comisar.

— Împotriva fiului dumneavoastră, răsună basul comisarului de poliţie, a fost deschis dosar penal. Este acuzat de crimă. Deja e semnat ordinul lui de arest. O să-l căutăm şi o să-l arestăm chiar şi în Iran.

— Nu pot decât să mă bucur, pentru că nu mă îndoiesc că fiul meu este nevinovat şi orice tribunal o să-l achite. Uciderea unui agresor niciodată nu a fost niciodată considerată crimă. Şi, mai mult…

În camera vecină se lăsă liniştea şi mi se păru că aud foşnetul unor bancnote noi.

— Desigur, desigur, bubui din nou comisarul. O, tinereţea asta! Capete înfierbântate! Cum e ceva, imediat pun mâna pe pumnal. Eu sunt persoană oficială, dar, ca tată, vă înţeleg foarte bine. Fiul dumneavoastră nu trebuie să mai apară în Baku. Totuşi, ordinul de arest voi fi nevoit să-l trimit în Iran.

După aceea se auzi sunetul unor paşi ce se îndepărtau şi din nou linişte…

Literele elegante de pe covor se împleteau, creând un labirint enigmatic. Încercai să urmăresc cu privirea linia minunată care forma şerpuind litera „nun", dar simţii din nou ameţeală şi îmi pierdui cunoştinţa.

Leşinul nu ţinu mult. Îmi recăpătai treptat cunoştinţa şi văzui deasupra mea nişte feţe necunoscute. Auzeam şoapte, dar nu puteam distinge cuvintele.

Când capul mi se limpezi de tot, îi văzui pe Ilias bek şi pe Muhammed Haydar, zâmbitori. Amândoi erau în uniformă. Mă ridicai cu greutate şi mă aşezai pe pat.

— Uite, am trecut să ne luăm rămas-bun. Plecăm pe front.

— Cum?

Ilias bek îşi aranjă trist cureaua şi începu povestirea:

— În noaptea aceea am dus-o pe prinţesa Nino acasă, tot drumul nu a scos niciun cuvânt. Am predat-o pe prinţesă părinţilor şi am pornit la cazarmă. Dar, peste câteva ore, totul devenise cunoscut. Era groaznic să-l

vezi pe Melikov. Se încuiase în cabinetul său şi bea. Nici nu s-a uitat la calul lui, iar seara a poruncit să fie împuşcat. A doua zi a făcut raport, cu rugămintea de a fi trimişi pe front. Tata a trebuit să se agite serios pentru noi, dar a obţinut doar ca acest caz să nu fie deferit tribunalului militar. Apoi a venit ordinul să fim mutaţi în armata activă. Mai mult, în linia întâi.

— Vă rog să mă iertaţi, prieteni. Numai eu sunt vinovat de toate acestea!

Dar prietenii protestară într-un glas:

— Nu, nu, tu eşti un erou. Tu te-ai comportat ca un bărbat. Noi ne mândrim cu tine.

— Dar ce e cu Nino? Aţi văzut-o?

Ilias bek şi Muhammed Heydar se întunecară.

— Nu, nu am văzut-o.

Răspunsul sună foarte sec, şi nu mai vorbii despre asta.

— Să nu te nelinişti pentru noi, spuse Ilias bek. Ne vom descurca noi şi în linia întâi.

Râserăm, ne îmbrăţişarăm la despărţire şi prietenii plecară.

Simţii din nou un acces de slăbiciune şi căzui pe perne. „Sărmanii mei prieteni!“ îmi spuneam, cu privirea alergând pe desenul covorului. „Din cauza mea au neplăceri…“

Prostraţia contagioasă puse din nou stăpânire pe mine. Ca în ceaţă îmi apărea în faţa ochilor chipul lui Nino, când râzând, când plângând. Nişte mâini mă zgâlţâiau.

— Trebuie să-i dăm *anaşa*, spuse cineva în persană. Ajută mult la chinurile sufleteşti.

Mi se puse între buze muştiucul de chihlimbar, mă cufundai din nou în moţăit şi de acolo auzii vocea cuiva:

— Respectabile Han, sunt cutremurat de nenorocirea care s-a abătut asupra noastră. Acum vreau un singur lucru: să se căsătorească cât mai repede copiii noştri.

— Dar, dragă prinţe, Ali Han nu se poate căsători acum. El e sub semnul răzbunării sângeroase. Doar Nahararian ne-a declarat duşmani de moarte. Viaţa fiului meu e supusă în orice clipă unui pericol de moarte, de

aceea l-am trimis pe Ali Han în Iran. Acum nu se poate în niciun caz căsători cu fiica dumneavoastră.

— Vă implor, Safar Han, oare nu putem să ne apărăm copiii? Ei pot pleca de acolo şi în India, şi în Spania. Înţelegeţi, Safar Han: onoarea fetei mele este pătată şi numai căsătoria îi poate salva bunul nume.

— Dar, Luminăţia Voastră, oare Ali Han a pătat onoarea fiicei dumneavoastră? Mai mult, mereu o să găsiţi pentru prinţesă un mire din rândul ruşilor şi armenilor.

— Han, aţi putea interpreta asta pur şi simplu ca o plimbare nevinovată, şi nimeni n-ar bănui nimic. Fiul dumneavoastră s-a grăbit. A fost mult prea pătimaş şi trebuie să-şi îndrepte greşeala.

— Oricum ar sta lucrurile, Ali Han e sub stigmatul răzbunării sângeroase şi nu se poate căsători.

— Dar, Safar Han, vă rog să mă înţelegeţi, doar şi eu sunt tată…

Vocile tăcură. Se lăsă o tăcere lungă, apăsătoare. Mă uitai la firimiturile de *anaşa*, care semănau cu nişte furnici.

În cele din urmă, veni şi ziua în care îmi desfăcură bandajele. Mă uitai cu grijă la cicatrice. Era prima rană făcută de un duşman. Mă ridicai din pat şi, încă simţind slăbiciune în picioare, mersei încet prin cameră. Servitorii se ţineau respectuoşi deoparte, gata în orice moment să-mi sară în ajutor.

Uşa se deschise larg şi în cameră intră tata. Servitorii ieşiră imediat.

Îl privii serios, aşteptând să văd ce va zice.

— La noi vine în fiecare zi cineva de la poliţie, spuse el după o pauză. Şi, apropo, nu numai ei te caută. Te vânează şi alde Nahararian. Cinci dintre ei deja au plecat în Iran. Da, era să uit, zâmbi tata: şi Melikovii te-au declarat duşmanul lor de moarte. Din cauza roibului. Iar prietenii tăi au fost trimişi pe front. Mai tăcu puţin şi adăugă: Am pus în jurul casei douăzeci de oameni de pază.

Eu stăteam în picioare, cu capul plecat, fără să scot un cuvânt. Mâna tatei se afla pe umărul meu.

— Mă mândresc cu tine, Ali Han, mă mândresc. Vocea tatălui meu suna blând. În locul tău aş fi făcut la fel.

— Eşti mulţumit de mine, tată?

— Sunt foarte mulţumit de tine, răspunse el, apoi mă îmbrăţişă şi, după ce mă privi drept în ochi, întrebă: Dar explică-mi, de ce nu ai omorât-o şi pe ea?

— Nu ştiu, tată… Eram mult prea chinuit.

— Mai bine ai fi omorât-o. De fapt, acum e prea târziu să mai vorbim despre asta. Dar eu nu-ţi fac reproşuri. Noi toţi, toată familia, ne mândrim cu tine.

— Şi ce va fi acum, tată?

Începu să meargă prin cameră şi spuse oftând:

— Desigur, aici nu poţi rămâne. Nici în Iran nu poţi merge. Te caută poliţia şi două familii puternice. O să fie mai bine dacă te duci în Daghestan. O să locuieşti în vreun *aul* uitat de lume unde nimeni n-o să te găsească. Nici poliţia, nici armenii n-o să îndrăznească să-şi bage nasul acolo.

— Şi până când o să rămân acolo?

— O să stai acolo multă vreme, Ali Han. Până când poliţia va închide cazul, iar familiile ostile se vor împăca cu mine. O să te vizitez.

În aceeaşi noapte, însoţit de o pază serioasă, am pornit la drum…

Acolo, în casa lui Kazi Mulla, mă aflam sub protecţia serioasă a ospitalităţii daghestaneze. Locuitorii *aulului* ştiau că sunt sub semnul răzbunării sângeroase şi asta îmi conferea în ochii lor aura unui erou şi mucenic. Eram înconjurat de grija permanentă, invizibilă, a gazdei şi a membrilor familiei lui. Cineva avea grijă ca în narghileaua mea tutunul să fie mereu amestecat cu *anaşa*.

Fumam mult, lăsându-mă furat de valurile vedeniilor translucide. Încercând să îmi distragă atenţia, Kazi Mulla trăncănea neobosit.

— Să nu dormi, Ali Han! Ascultă ce-o să-ţi povestesc. Ştii povestea lui Andalal?

— Andalal? repetai eu moale.

— Păi ştii tu măcar cine a fost Andalal? Să ştii tu că acum şase sute de ani Andalal era un sat mare şi puternic. Domnea acolo un han foarte bun, inteligent şi curajos. Dar oare poporul îşi preţuieşte vreodată fericirea? Oamenilor nu le plăcea că au un conducător aşa de blând şi bun. S-au dus la

han şi i-au spus: „Ne-am săturat de tine, pleacă de aici!“ Hanul s-a întristat să audă aceste cuvinte nedrepte, a început să plângă, apoi şi-a luat rămas-bun de la rude, a încălecat şi a pornit în Iran. Acolo a intrat în serviciul şahului şi, datorită minţii sale ascuţite, în scurtă vreme a putut să obţină o poziţie înaltă. Şahul îl preţuia foarte tare şi îl asculta mereu, iar hanul devenit mare comandant de oşti a cucerit pentru coroana şahului multe pământuri. Dar, în pofida tuturor onorurilor şi a bogăţiei, nu putea să uite nedreptatea locuitorilor din Andalal şi părerea de rău pentru Andalal nu îi părăsea inima. După multă chibzuială, s-a decis să-l convingă pe şah să conducă o campanie împotriva Andalalului, pentru a-l rade de pe faţa pământului.

„Conducătorul Andalalului e nespus de bogat, are aur şi comori nemăsurate“, i-a spus el şahului. Dacă o să cucerim satul acesta, toată bogăţia o să intre în visteria şahului.“ Şahului i-a plăcut această propunere, a înarmat armata, a pornit în fruntea ei şi s-au îndreptat spre Daghestan. Uite, se apropiau iranienii de Andalal, şi-au întins tabăra la poalele munţilor şi le-au cerut locuitorilor satului să se predea.

„Sunteţi mai mulţi, dar sunteţi în vale“, au răspuns sătenii din Andalal, „iar noi, deşi suntem mai puţini, trăim în munte. Însă mai puternic decât voi şi decât noi e Allah din ceruri. Voia lui e în toate. Nu ne predăm fără luptă.“

În apărarea satului lor s-au ridicat toţi oamenii – şi bărbaţii, şi femeile, şi copiii. Dar în primele rânduri ale apărătorilor se luptau chiar fiii acelui han. Iranienii s-au luptat cu mult curaj, dar pământul natal le dădea puteri locuitorilor din Andalal; au respins duşmanul, iranienii tremurau, fugeau. În faţa tuturor fugea şahul cel plin de virtuţi, iar trupele care se retrăgeau erau urmate de hanul care-i adusese pe duşmani.

Au trecut anii. Hanul îmbrătrânise, îl chinuiau din ce în ce mai tare remuşcările şi din ce în ce mai tare era atras de satul natal. Voia să vadă pentru ultima oară Andalalul, să se căiască în faţa consătenilor. Şi-a părăsit palatul din Teheran, a venit în Andalal. Dar niciunul dintre locuitorii din Andalal nu a vrut să aibă de-a face cu trădătorul. Hanul mergea din casă în casă, dar nicăieri nu a găsit nici compătimire, nici înţelegere. Atunci s-a dus

la *kazi* şi a spus: „M-am întors în patrie pentru a-mi răscumpăra vina. Oamenii să mă judece după legile strămoşilor.“

Kazi aporuncit să fie chemaţi toţi locuitorii satului, i-au legat mâinile hanului şi *kazi* a pronunţat sentinţa: „Omul acesta a săvârşit o crimă şi, după legile strămoşilor noştri, trebuie să fie îngropat de viu. Ce spuneţi de asta?“

„Aşa să fie!“ au început oamenii să strige.

Dar *kazi* era un om drept.

„Vrei să spui ceva pentru a te disculpa?“ l-a întrebat pe han.

„Nu“, a răspuns acela. „Sunt vinovat şi sunt gata să accept moartea. Este foarte bine că în Andalal legile strămoşilor sunt respectate cu atâta sfinţenie. Dar atunci, de ce aţi uitat de o altă lege? Ea spune că fiul care ridică sabia împotriva tatălui trebuie executat pe mormântul lui. Oare nu au luptat şi fiii mei împotriva mea? Cer dreptate. După lege, şi ei trebuie să fie pedepsiţi.“

Oamenii au auzit cuvintele acestea şi au început să plângă în hohote. Şi împreună cu ei plângea şi *kazi*, pentru că, deşi fiii hanului erau oamenii cei mai respectaţi din Andalal, legea e lege şi trebuie respectată.

„Aşa să fie“, a spus trist *kazi* şi cel care trădase Andalal a fost îngropat de viu, iar mândria satului, fiii lui minunaţi, au fost decapitaţi pe mormântul tatălui…

— Ce poveste lungă şi absurdă, spusei eu nemulţumit. Hanul ăsta al tău a trăit acum şase sute de ani şi mai era şi un ticălos. Mai bine povesteşte ceva interesant.

Kazi Mulla se supără.

— Dar tu ai auzit de imamul Şamil? întrebă el oţărât, pe un ton cântat. Pot să povestesc multe despre el. Asta nu s-a petrecut aşa demult, abia cu cincizeci de ani în urmă. Pe atunci, poporul nostru era fericit. Nu beam vin, nu ştiam ce înseamnă tutunul. Hoţi aproape că nu aveam, dar, dacă se întâmpla vreun furt, hoţului i se tăia mâna dreaptă. Aşa am trăit până când în munţii noştri au venit ruşii. Când au cucerit Daghestanul, imamului Şamil i-a apărut Prorocul şi a poruncit să declare ocupanţilor *ghazwa*[15]. Sub steagurile lui Şamil s-a ridicat tot Caucazul, inclusiv cecenii noştri. Dar ruşii erau mai puternici ca noi. Îi omorau pe bărbaţii noştri, dădeau foc

satelor, călcau în picioare ogoarele. Atunci, căpeteniile noastre s-au dus la imam să-l roage să-i elibereze pe ceceni de jurământ. Dar în locul imamului s-au întâlnit cu mama lui, Hanum, o femeie foarte bună la inimă.

„O să-i spun imamului despre toate acestea“, a promis Hanum. „El trebuie să-i elibereze pe ceceni de legământ.“

Hanum era o femeie demnă, respectată, iar imamul era un fiu bun. Dar când mama i-a transmis rugămintea cecenilor, el a răspuns: „Coranul porunceşte să fie executaţi trădătorii. Dar, de asemenea, Coranul interzice nesupunerea faţă de părinţi, refuzul rugăminţii lor. Nu ştiu cum să procedez. Trebuie să-l rog pe Allah să-mi arate calea cea dreaptă.“

Trei zile şi trei nopţi le-a petrecut imamul în rugăciuni, iar mai apoi a ieşit în faţa oamenilor şi a spus: „Oameni, ascultaţi voia lui Allah. Primul care va vorbi cu mine despre trădare va trebui pedepsit cu lovituri de bici. Prima a vorbit cu mine mama mea, iar ea va primi această pedeapsă.“

Soldaţii au luat-o pe Hanum, i-au smuls *chadorul*, au aruncat-o pe treptele moscheii. Dar cum s-a abătut pe umerii ei prima lovitură, Şamil a căzut în genunchi şi a exclamat: „Legea Celui de Sus nu poate fi călcată. Nimeni nu are puterea s-o anuleze. Dar Coranul le permite copiilor să preia pedeapsa pentru păcatele părinţilor.“

Cu aceste cuvinte, imamul şi-a smuls veşmintele, s-a întins pe trepte şi i-a poruncit călăului: „Loveşte-mă pe mine şi, dacă o să simt că loveşti numai pe jumătate, atunci o să poruncesc să ţi se taie capul, aşa cum numele meu e Şamil.“

Şamil a primit nouăzeci şi nouă de lovituri de bici. Stătea întins, cu sângele şiroind, pielea de pe spate era făcută zdrenţe. Oamenii se uitau îngroziţi la imamul lor, dar de atunci nimeni nu a mai îndrăznit să se gândească la trădare. Uite cum am trăit noi acum cincizeci de ani şi oamenii noştri erau fericiţi.

Tăceam. Nu se mai vedea vulturul pe cer. Se însera. În minaretul micii moschei apăru muezinul. *Kazi* Mulla întinse covoraşul pentru *namaz* şi noi ne rugarăm, întorşi cu faţa spre Mecca. E uimitor cât de mult seamă rugăcinile în limba arabă cu vechile cântece de luptă.

— Du-te, *Kazi* Mulla. Eşti un prieten adevărat. Dar acum lasă-mă să dorm puţin.

Mă privi neîncrezător. Apoi, pufnind şi oftând, turnă nişte *anaşa* în narghilea, ieşi din cameră. Auzii ce îi spuse vecinului:

— E foarte bolnav!

— În Daghestan nimeni nu boleşte prea mult, răspunse vecinul.

Eram culcat pe acoperiş şi mă uitam în prăpastie.

„Ei, ce-i, Nahararian, ce fac lingourile tale în Elveţia?“

Închisei ochii.

„De ce tace Nino? De ce tace?“

15 „Război“ (arabă în original).

19

Cu paşi mici, femeile şi copiii umblau prin sat în şir indian. Pe feţele lor se citeau oboseala şi încordarea. Veniseră de departe. În mâini aveau *torbe*, le lipeau cu grijă de piept, ca pe o povară scumpă. În acele *torbe* era pământul pe care îl săpaseră foarte departe şi bălegar. Pentru bogăţia asta îşi dăduseră oile, argintul, ţesăturile. Acolo, în munţi, pământul adus din vale avea să crească şi să hrănească oamenii.

Pe micile terase ale stâncilor erau alocate parcele pentru semănat, împresurate de garduri rezistente, din cărămidă. Altfel, vânturile ca nişte uragane şi avalanşele ar fi măturat stratul subţire de pământ. În cazul unor vânturi foarte puternice, femeile acopereau pământul cu pături. Acolo câmpurile sunt de regulă mici, de vreo trei paşi lungime şi patru lăţime. Primăvara era semănat grâul cu grijă. Iar vara, când venea vremea secerişului, bărbaţii se duceau în munţi încă pe întuneric, se rugau multă vreme înainte de a începe munca, iar mai apoi, după ce se legau cu frânghii rezistente, tăiau cu grijă spicele rare. Din boabele măcinate femeile coceau turte *plae*, lungi, şi, drept recunoştinţă pentru pământ, pentru bunurile dăruite de el, femeile puneau în primul *churek* o monedă de argint.

Mergeam de-a lungul gardului unui astfel de câmp, când îmi ieşi în întâmpinare un bărbat cu o papaha mare de oaie. Împingea o căruţă mică, pe două roţi, care scârţâia nemilos, semănând cu plânsetul unui copil. Sunetul acesta era pătrunzător şi se auzea până departe, în munţi.

— Fratele meu, îi spusei. O să cer nişte smoală din Baku. Trebuie să ungi roţile căruţei tale.

Ţăranul zâmbi drept răspuns.

— Dar de ce? Sunt un om simplu, n-am de ce să mă ascund. Oricine poate să audă când se apropie *arba* mea. Ce rost are să-i ung roţile? Numai abrecii fac asta.

— Abrecii?

— Ei, da, abrecii, fugarii, cei care nu pot trăi în mijlocul oamenilor.

— Dar oare sunt mulţi abreci?

— De ajuns. Toţi sunt jefuitori şi criminali. Numai că unii fac asta pentru binele poporului, iar alţii, pentru propriul avantaj. Dar fiecare abrec depune un jurământ groaznic.

— Ce fel de jurământ?

Ţăranul îşi lăsă *arbaua*, se aşeză lângă gard, scoase din *hurdjun*[16] nişte brânză sărată de oaie, rupse din ea, îmi întinse o bucăţică. Din brânză ieşea un fir de păr de oaie, negru, uitat acolo.

— Deci tu nu ştii despre jurământul abrecilor? începu ţăranul. La miezul nopţii, un abrec se duce pe ascuns în moschee şi rosteşte acolo aceste cuvinte: „Jur în acest loc sfânt pentru mine că de azi sunt un om respins de oameni. Jur să-i omor fără milă pe oameni. Jur să iau de la oameni tot ce le e scump inimii, onoarea şi demnitatea, jur să ucid prunci la pieptul mamelor, să ard casele săracilor, să aduc durere acolo unde până atunci domnea bucuria. Dacă o să-mi încalc jurământul, dacă în mine o să prindă glas iubirea sau părerea de rău, să nu mai văd niciodată mormântul strămoşilor mei, apa să nu-mi potolească setea, nici pâinea foamea, cadavrul meu să rămână neîngropat şi un câine râios să-l pângărească.“ Ţăranul a rostit jurământul cu voce serioasă şi solemnă, cu faţa spre cer, iar ochii lui erau, ca şi cerul, albaştri şi la fel de adânci. Uite cum jură abrecii, spuse el după o scurtă tăcere.

— Cum trebuie să fie omul care face un asemenea jurământ?

— Ce fel de om, întrebi? Un om care săvârşeşte crima cea mai groaznică.

Ne despărţirăm, iar eu plecai spre casă, obosit de soarele nemilos şi, mai mult, de furtuna de întrebări stârnite de discuţia cu ţăranul. Vocea lui

liniştită care rostise cuvintele îngrozitoare ale jurământului încă îmi răsuna în urechi.

Cine sunt eu? Oare nu sunt chiar acel abrec alungat de societate şi obligat să se ascundă în munţi? Poate că şi eu ar trebui să mă strecor noaptea în moschee şi să rostesc acolo jurământul îngrozitor al abrecilor?

Venind spre casă, văzui la poartă trei cai înşeuaţi. Frâul unuia dintre ei era ţintuit cu argint. În curte se afla un băiat gras. La brâu îi strălucea un pumnal într-o teacă aurită. La vederea mea, tânărul începu să zâmbească şi îl recunoscui imediat. Era Arslan aga, fiul unui petrolist bogat. Învăţasem la acelaşi liceu, însă Arslan aga era mai mic ca mine şi de aceea nu ne cunoşteam prea bine. Totuşi, acum îl îmbrăţişai ca pe o rudă. Arslan aga roşi de plăcere.

— Uite, treceam pe aici cu servitorii. Hai, îmi zic, să trec pe la tine în drum, bâigui el tulburat.

Îl bătui prieteneşte pe umăr.

— Fii oaspetele meu, Arslan aga. Dăm o petrecere în cinstea întâlnirii noastre? *Kazi* Mulla! Pregăteşte trataţia, am un musafir din Baku!

După o jumătate de oră, Arslan aga stătea în faţa mea şi înfuleca cu poftă dintr-o frigăruie.

— Sunt foarte bucuros să vă văd, Ali Han. Dumneavoastră, ca un erou, locuiţi într-un sat îndepărtat, ascunzându-vă de duşmanii răzbunării sângeroase. Puteţi sta liniştit, n-o să spun nimănui unde vă aflaţi.

Puteam sta liniştit. Tot Baku-ul avea să ştie unde mă aflu.

— Said Mustafa mi-a spus unde vă pot găsi. Iar mai apoi s-a dovedit că satul acesta este chiar în drumul meu. De aceea Said m-a rugat să vă transmit salutări.

— Dar unde vă duceţi, Arslan aga?

— La Kislovodsk, la băi. Mă însoţesc doi servitori.

— Ca să vezi! începui să râd.

Îmi răspunse cu cel mai nevinovat zâmbet.

— Atunci spuneţi-mi, Arslan aga, de ce nu v-aţi dus pe un drum direct?

— Vă jur pe Allah, voiam să respir puţin nişte aer de munte. De aceea am coborât din tren la Mahacikala şi am pornit drept spre Kislovodsk.

— Dar se pare că drumul spre Kislovodsk e la trei zile de aici.

Arslan aga mă privi cu întristare prefăcută.

— Chiar aşa? Ei, deci am fost greşit informat? Dar sunt bucuros că v-am vizitat.

Prostul făcuse un asemenea drum pentru a mă vedea şi a povesti apoi despre asta acasă. Dacă într-adevăr era aşa, înseamnă că devenisem o personalitate în Baku.

Îi turnai vin. Goli paharul cu înghiţituri mari, cu sete, iar mai apoi întrebă naiv:

— Dar spuneţi, Ali Han, în acest timp n-aţi mai omorât pe nimeni? Vă rog, vă implor, spuneţi adevărul. Jur pe Allah că n-o să spun nimănui.

— Cum să nu omor? Am omorât vreo douăzeci-treizeci.

— Nu, pe Allah, spuneţi adevărul! El bea, iar eu îi tot turnam, îi tot turnam. Dar dumneavoastră o să vă căsătoriţi cu Nino? În oraş numai despre asta se vorbeşte. Se spune că încă o mai iubiţi. Râse în hohote din tot sufletul şi ridică din nou paharul. Ştiţi, tare ne-am mai minunat. Zile întregi am vorbit numai de asta.

— Nu se poate! Dar ce noutăţi sunt la Baku?

— La Baku? Nimic. Au început să scoată un nou ziar. Muncitorii fac greve. Profesorii de la liceu spun că mereu aţi fost aşa de crud. Dar spuneţi, cum aţi aflat despre asta?

— Dragă Arslan, prietene, ajunge cu întrebările. Acum e rândul meu. Aţi văzut-o pe Nino? Dar pe vreunul dintre Nahararianі? Ce fac alde Kipiani?

Sărmanul era cât pe ce să se înece cu o bucată de carne.

— Jur pe Allah, nu ştiu, nu ştiu nimic. N-am văzut pe nimeni. Pentru că am ieşit foarte rar afară.

— De ce, prietene? Aţi fost bolnav?

— Da, da, confirmă el bucuros. Am fost bolnav. Şi chiar foarte rău. Am făcut difterie. Imaginaţi-vă, făceam cinci injecţii pe zi.

— Pentru difterie?

— Da.

— Beţi, Arslan aga. Vinul e folositor sănătăţii.

Bău.

— Prietene, spusei eu, aplecându-mă deasupra lui, spuneţi, când aţi zis ultima oară adevărul?

Ridică spre mine o privire transparentă, nevinovată.

— La liceu, recunoscu el deodată, total sincer, când spuneam cât fac trei ori trei.

Prostuţul era beat mort. Mă hotărâi să mă folosesc de prilej şi pregătii un interogatoriu serios. Vinul era dulce, Arslan aga încă foarte tânăr şi nu mă costa nimic să scot de la el mărturisirea că venise la mine din curiozitate, că nu suferise niciodată de difterie şi că era la curent cu toate bârfele din Baku.

— Alde Nahararian vor să te omoare, dar aşteaptă ocazia potrivită. Ei nu se grăbesc… N-am mers niciodată la alde Kipiani. Nino a fost multă vreme bolnavă. Apoi a fost dusă la Tiflis. Acum s-a întors. Am văzut-o la balul guvernatorului. Ştii, bea vinul ca pe apă şi râdea întruna. Dar a dansat numai cu ruşi. Părinţii vor s-o trimită la Moscova, dar ea nu vrea. În fiecare zi se plimbă prin oraş şi toţi ruşii sunt îndrăgostiţi de ea… Ilias bek a primit o decoraţie. Şi Muhammed Heydar e tot rănit… Nahararianilor le-a ars vila. Se spune că ar fi incendiat-o prietenii tăi…. Da, încă ceva… Nino a cumpărat un câine şi în fiecare zi îl loveşte fără milă. Nimeni nu ştie cum îi spune câinelui. Unii spun că Ali Han, alţii – Nahararian. Dar mie mi se pare că îi spune câinelui Said Mustafa… L-am văzut pe tatăl tău. A spus că o să mă pocnească dacă o să mai bârfesc… Kipianii au cumpărat o casă la Tiflis. Poate că o să se mute acolo de tot.

Îl privii cu compătimire.

— Ce va ieşi din tine, Arslan aga?

El mă privi beat şi răspunse:

— Un padişah.

— Ce?

— Vreau să fiu padişah într-o ţară minunată. Vreau să am mulţi soldaţi.

— Şi după aceea?

— După aceea vreau să mor.

— De ce?

— Vreau să-mi distrug împărăţia şi să mor! Ticăloşii m-au băgat trei zile la carceră.

— Unde? La liceu?

— Da, şi ştii pentru ce? Pentru că am scris un articol în ziarul cel nou. Iar articolul era despre tratamentul crud al elevilor din gimnaziu. Jur pe Allah, ce mai tămbălău s-a stârnit!

— Ei, Arslan aga, oare un om cuviincios o să scrie în ziare?

— Da. O să vezi, o să mă întorc şi o să scriu un articol despre tine. Numai că n-o să spun numele, pentru că în primul rând nu-mi place să dau nume, iar în al doilea rând, sunt prietenul tău. Dar articolul o să se cheme aşa: *Fuga de răzbunarea sângelui sau despre obiceiurile demne de compătimire din ţara noastră*.

Termină de băut sticla, apoi se prăvăli pe saltea şi imediat adormi tun. În cameră intră servitorul lui şi mă privi cu reproş. Privirea lui parcă spunea: „Ei, nu vă e ruşine, Ali Han, să îmbătaţi un copil aşa de bine educat?“

Ieşii din cameră. Ce respingător mai era acest Arslan aga! În orice caz, jumătate din tot ce îm spusese erau numai minciuni. De unde până unde începuse Nino să bată bietul câine? Oare cum se numea câinele?

Coborând pe drumul sătesc, mă aşezai pe o piatră. Din toate părţile mă înconjurau posac stânci suspendate. Ce păstrau ele în ridurile lor? Trecutul? Pasiunile omeneşti? Stelele de pe cerul nopţii aminteau de luminile din Baku. În pupilele mele se reflectau mii de raze venite din infinit. Rămăsei aşa o oră, două, cu privirea îndreptată spre cer.

„Deci ea dansează cu ruşi?!“

Şi deodată mi se trezi dorinţa arzătoare de a mă întoarce în oraş şi a pune capăt coşmarului din acea noapte fatală.

O şopârlă trecu pe alături, cu un foşnet. Prinzând-o, simţii cum se zbate în palma mea inima cuprinsă de groaza morţii. Îi mângâiai cu grijă pielea rece. O ridicai spre faţă şi privii în ochii ei holbaţi de groază. Animăluţul cu pielea asprită de bătrâneţe semăna cu o piatră care prinsese viaţă.

— Să te pocnesc, Nino? întrebai eu adresându-mă şopârlei şi îmi adusei aminte povestirea lui Arslan aga despre câinele lui Nino. Dar… cum poate

un om să lovească o şopârlă?

Deodată, animăluţul deschise botul. De acolo ieşi şi dispăru pe loc mica ei limbă despicată. Începui să râd. Limba ei era delicată şi subţire. Desfăcui palma şi şopârla dispăru imediat în întuneric, printre pietre.

Când m-am întors, Arslan aga încă mai dormea. Capul i se sprijinea pe genunchii servitorului grijuliu.

Am urcat pe acoperiş şi până la *namazul* de dimineaţă am fumat *anaşa*.

16 „Traistă“ (arabă în original).

20

Nu ştiu cum s-a întâmplat, dar într-o bună zi m-am trezit şi am văzut-o pe Nino stând în faţa mea.

— Totuşi, te-ai cam lenevit aici, Ali Han, spuse ea aşezându-se pe marginea saltelei. Şi mai şi sforăi în somn, iar asta nu ţi se potriveşte.

— E de la *anaşa*, spusei eu posac, încă nedându-mi seama ce se întâmplă.

Nino dădu din cap.

— Atunci, nu mai fuma.

— Cum poţi să-ţi loveşti câinele, fiinţă lipsită de inimă?

— Câinele? A! Îl ţin de coadă cu mâna stângă şi cu dreapta îl pocnescă, că…

— Şi cum îi spui când faci asta?

— Kilimanjaro, răspunse Nino liniştită.

Mă ştersei la ochi şi deodată totul îmi apăru clar în faţa ochilor: Nahararian, roibul din Karabah, drumul spre Mardakian luminată de lună, Nino stând în şaua calului lui Said.

Nino! Abia atunci mă trezii cu adevărat.

— Nino! exclamai şi sării în sus. Cum de eşti aici?

— Arslan aga povesteşte în tot oraşul că vrei să mă omori. Am auzit şi am venit imediat aici.

În ochii ei apărură lacrimi.

— Dac-ai şti cât de mult ţi-am dus dorul, Ali Han.

Degetele mele se cufundară în părul ei des, buzele mi se lipiră de ale ei, care tresăriră şi se deschiseră ameţindu-mă, făcându-mă să-mi pierd raţiunea.

O aruncai pe pat, rupându-i rochia dintr-o mişcare, apoi o mângâiai multă vreme, ameţit de delicateţea şi aroma pielii ei. Nino respira tulburată, privindu-mă în ochi. Sânii ei mici tremurau în palmele mele. O strânsei tare pe Nino în îmbrăţişarea mea. Ea îmi înconjură gâtul cu braţele subţiri şi gemu. Stăteam întinşi, strâns lipiţi unul de celălalt, şi simţeam fiecare coastă a trupului ei slăbuţ.

— Nino! şoptii eu ascunzându-mi faţa în pieptul ei.

Părea că o forţă ascunsă, de neatins, era închisă în acel cuvânt. Era suficient să îl pronunţ şi realitatea dispărea undeva, lăsând în urmă numai ochii gruzini mari, plini de lacrimi. Toate celelalte – groaza, bucuria, curiozitatea şi durerea ascuţită – se reflectau în ei.

Nino nu începu să plângă. Doar că, parcă ruşinată de goliciunea ei, îşi trase deasupra pledul, lipindu-şi faţa de mine. Cu grijă, ca şi cum mi-ar fi fost frică să nu o sperii, ridicai pledul şi mă întinsei alături. Nino se lipi imediat de mine; în graba aceea era setea pământului care a dus dorul apei.

…Timpul se opri…

…Stăteam întinşi unul lângă altul, chinuiţi şi fericiţi.

— Acum o să mă întorc acasă, spuse deodată Nino, pentru că văd că nu te pregăteşti deloc să mă omori.

— Ai venit singură aici?

— Nu, m-a adus Said Mustafa. El a spus că o să mă ducă la tine, dar, dacă te chinuiesc, o să mă omoare chiar el. Uite-l, stă în curte cu pistolul în mână. Poţi să-l chemi, dacă te-am dezamăgit.

Dar nu îl chemai pe Said Mustafa. În schimb o sărutatai pe Nino.

— Pentru asta ai venit aici?

— Nu, spuse ea simplu.

— Atunci, explică-mi un lucru.

— Ce?

— De ce în noaptea aceea, când stăteai pe calul lui Said, nu ai scos niciun cuvânt?

— De mândrie.

— Şi acum de ce eşti aici?

— Tot din mândrie…

Îi apucai mâinile şi începui să-i prefir degetele subţiri.

— Dar Nahararian?

— Nahararian? repetă încet Nino. Să nu crezi că m-a luat împotriva voinţei mele. Ştiam ce fac şi credeam că fac ce trebuie. Apoi mi-am dat seama că greşesc, dar asta nu mă absolvă de vină. Numai eu sunt vinovată pentru tot şi eu trebuia să mor. Uite de ce am tăcut atunci, de aceea am şi venit acum aici. Acum ştii tot.

Îi sărutai cu recunoştinţă palma caldă. Nino spunea adevărul, deşi ştia că adevărul acela putea să o coste scump.

Se ridică tristă, parcă luându-şi rămas-bun, şi aruncă o privire prin cameră.

— Acum o să mă întorc acasă, spuse ea. Nu eşti deloc obligat să te însori cu mine, adăugă ea zâmbind încordat. O să plec la Moscova.

Mă dusei la uşă şi o crăpai uşor. Said Mustafa stătea tot aşa, cu picioarele strânse, şi se juca cu pistolul. Talia îi era strânsă cu acelaşi brâu verde.

— Said, spusei cu voce tare, cheamă-l aici pe *mulla* şi un martor. Peste o oră mă însor.

— Nu are rost să-l chem pe *mulla*, răspunse prietenul meu. Chiar eu o să vă căsătoresc, am dreptul ăsta. E nevoie numai de doi martori.

Închisei uşa. Nino stătea pe pat, cu părul negru revărsat pe umeri.

— Gândeşte-te ce faci, Ali Han, spuse ea râzând. Te căsătoreşti cu o femeie depravată.

Mă întinsei alături de ea şi ne îmbrăţişarăm cu putere.

— Da, dacă accepţi să fii soţia mea… Pentru că acum eu sunt sub incidenţa răzbunării sângeroase şi duşmanii mă caută.

— Ştiu. Dar aici n-o să ajungă. Hai să rămânem aici.

— Ce spui, Nino? Vrei să rămâi aici? În văgăuna asta, fără casă, fără servitori?

— Da, răspunse ea. Vreau să rămân aici. Şi tu trebuie să rămâi aici. O să am grijă de gospodărie, o să fac pâine şi o să fiu o soţie bună.

— Dar n-o să te plictiseşti?

— Nu, răspunse Nino. Doar o să dormim sub aceeaşi pătură.

Bătură la uşă. Mă îmbrăcai. Nino îşi puse halatul meu. În cameră intră Said Mustafa, urmat de cei doi martori. Said se aşeză, scoase de la brâu o călimară de bronz, pe al cărei capac era gravat: „Numai pe drumul arătat de Allah.“ După ce luă în mâna stângă o foaie de hârtie, Said băgă în călimară tocul de papură şi, cu un scris frumos, solemn, scrise: „În numele lui Allah cel atotmilostiv şi îndurător.“ Apoi se întoarse cu faţa spre mine.

— Aga, care e numele dumneavoastră?

— Ali Han, fiul lui Safar han din neamul Şirvanşirilor.

— Care este religia dumneavoastră?

— Sunt musulman. Fac parte din secta şiită a imamului Jafer.

— Care e dorinţa dumneavoastră?

— Vreau să mă căsătoresc cu femeia aceasta.

— *Hanum*, care este numele dumneavoastră?

— Sunt prinţesa Nino Kipiani.

— Ce religie aveţi?

— Aparţin religiei ortodoxe.

— Care e dorinţa dumneavoastră?

— Vreau să fiu soţia acestui bărbat.

— Intenţionaţi să vă păstraţi credinţa sau doriţi să adoptaţi credinţa soţului?

Nino ezită o clipă, apoi săltă capul şi răspunse mândră şi hotărâtă:

— Intenţionez să-mi păstrez credinţa.

Said notă răspunsul. Hârtia îi luneca abil în palmă, se acoperea cu împletitura sofisticată a literelor arabe. Contractul nostru nupţial era gata.

— Semnaţi, porunci Said.

Îmi pusei semnătura.

— Ce nume trebuie să scriu? întrebă Nino.

— Cel nou.

Strânse tocul cu putere şi scrise hotărâtă: „Nino *hanum* Şirvanşir.“ Apoi veni rândul martorilor, după care Said Mustafa îşi scoase ştampila şi o puse pe contract. „Robul lui Dumnezeu, Said Mustafa Maşadi.“

Îmi dădu documentul, apoi mă îmbrăţişă şi şopti în persană:

— Ali Han, eu sunt un om rău. Dar Arslan aga a spus că o să mori în munţi fără Nino. Nu puteam permite aşa ceva. Ar fi fost un păcat. Şi Nino m-a implorat s-o aduc aici. Dacă e adevărat ce a spus, să o iubeşti. Dacă nu, mâine o s-o omorâm.

— Desigur că a minţit, Said Mustafa, dar las’ să trăiască, n-o s-o omorâm.

Said mă privi bulversat şi începu să râdă.

Iar după o oră aruncarăm solemn narghileaua mea în prăpastie. Cu asta se încheie ceremonia nunţii noastre.

Şi aşa, total pe neaşteptate, viaţa începu să capete din nou culori strălucitoare. Era minunată. Mai minunată ca oricând.

Când mergeam pe stradă şi trecătorii îmi zâmbeau, le zâmbeam şi eu, pentru că eram fericit. Simţeam în mine superioritate şi voiam ca restul vieţii să mi-l petrec pe acoperişul nostru cu Nino.

Soţia mea umbla prin casă în şalvari roşii daghestanezi şi nu se deosebea deloc de celelalte femei din aul. Când o priveai, nimeni nu s-ar fi gândit că femeia aceea e obişnuită să trăiască, să gândească şi să se comporte altfel. În sat nu era obiceiul de a ţine servitori, aşa că şi Nino refuzase să mai aibă vreunul. Ea pregătea masa, flecărea cu vecinele, iar mai apoi îmi povestea toate bârfele din sat.

Eu însă mergeam cu zilele la vânătoare, reveneam acasă cu prada şi mâncam numai ce îmi pregătea Nino.

Zilele noastre se scurgeau aşa: dimineaţa devreme mă uitam cum Nino se duce desculţă după apă, cu ulciorul în mână. Apoi se întorcea, călcând atent cu tălpile goale pe pietrele ascuţite, ducând pe umărul drept ulciorul, cuprins de mâna ei fină. Nu se împiedicase decât o dată, scăpând ulciorul, după care plânsese multă vreme, îndurând ruşinea, dar vecinele o liniştiseră.

În felul acesta, în fiecare dimineaţă, împreună cu celelalte femei din sat, Nino se ducea după apă. Ele urcau pe munte în şir indian şi vedeam de

la distanţă tălpile goale ale lui Nino. Ea se uita încordată numai în faţă. Şi eu mă uitam oriunde, numai în ochii ei nu. Nino îşi însuşise foarte bine legile muntenilor. Iar una dintre aceste legi spune: „În prezenţa unor străini, femeia nu trebuie să-şi manifeste în niciun fel iubirea."

Nino intra în căsuţa cuprinsă de penumbră, închidea uşa, îmi dădea apă să mă spăl, apoi aducea pâine, brânză, miere şi, ca nişte locuitori adevăraţi ai satului, mâncam totul cu mâna. Stăteam pe podea. Nino se învăţase foarte repede să stea turceşte. După masă îşi lingea degetele, descoperindu-şi dinţii albi ca nişte perle.

— După obiceiurile de aici, spunea ea după aceea, acum trebuie să-ţi spăl picioarele. Dar pentru că aici suntem singuri şi eu m-am dus la râu, mai bine spală-le tu pe ale mele.

Băgam în apă acele jucării amuzante şi mici pe care ea le numea „picioare", Nino pleoscăia cu tălpile ca un copil şi apa îmi sărea pe faţă. Apoi urcam pe acoperiş. Eu mă aşezam pe saltea, Nino se întindea la picioarele mele. Uneori îngâima un cântecel, alteori tăcea, îndreptându-şi spre mine chipul de madonă. Noaptea dormea făcută ghem, ca un animal mic.

— Ali Han, eşti fericit? întrebă ea odată.

— Foarte. Dar tu? Nu vrei să te întorci la Baku?

— Nu, răspunse ea serioasă. Vreau să arăt că pot să-l slujesc pe soţul meu şi să fac tot ce fac femeile asiatice.

Când lampa cu gaz se stingea, Nino se întindea lângă mine şi, privind în întuneric, începea să vorbească singură. O tulburau multe lucruri: oare cât usturoi trebuie pus în friptura de oaie? Existase oare o legătură amoroasă între Rustaveli şi Împărăteasa Tamara? Ce-o să facă ea acolo dacă deodată o s-o doară dinţii? De ce cu o zi în urmă vecina îşi bătuse soţul cu mătura?

— Câte taine sunt în viaţă! şoptea ea adormind.

Iar noaptea se aşeza deodată pe pat, îmi atingea cotul, declara cu mândrie şi laudă „Eu sunt Nino!" şi adormea din nou, iar eu îi acopeream umerii delicaţi cu pătura. „Eşti demnă de o viaţă mai bună, Nino", îmi spuneam.

M-am dus în orăşelul din apropiere, Gunzah. Am cumpărat de acolo o lampă cu gaz, o lăută, un batic de mătase pentru Nino şi un gramofon… La vederea gramofonului, Nino a început să sară de bucurie.

Din păcate, la Gunzah se găseau numai două discuri. Unul cu un dans muntenesc, iar celălalt cu arii din *Aida*. Le ascultam cu zilele şi aşa de mult, că pentru noi ambele melodii s-au contopit într-un întreg.

Din când în când soseau veşti din Baku. Părinţii lui Nino ne implorau să ne ducem într-o ţară civilizată, în caz contrar ameninţând cu lipsa binecuvântării. O dată veni tatăl lui Nino. Văzând locuinţa fetei sale, prinţul se îngrozi.

— O, Doamne, ce-i asta? Plecaţi imediat de aici! Nino o să se îmbolnăvească în locul ăsta uitat de lume!

— Nu am fost niciodată aşa de sănătoasă ca acum, tată, răspunse Nino. Nu putem pleca de aici. Doar nu vreau să rămân văduvă.

— Dar sunt şi alte ţări în care alde Nahararian nu pot ajunge. De exemplu, Spania…

— Dar cum putem ajunge în Spania, tăticule?

— Prin Suedia.

— Nu vreau să mă duc nicăieri prin Suedia, i-o tăie Nino.

Prinţul a plecat cu mâinile goale. În fiecare lună trimitea lenjerie, chifle, cărţi. Totul, în afara cărţilor, era împărţit de Nino oamenilor din sat.

O dată a venit la noi şi tatăl meu. Nino l-a întâmpinat cu un zâmbet ruşinat. Aşa, fiind încă liceană, zâmbea în prezenţa străinilor.

—Tu pregăteşti masa?

— Da.

— Şi aduci şi apă?

— Da.

— Am obosit de pe drum. Poate mă speli pe picioare.

Nino aduse imediat micul lighean şi îi spălă tatei picioarele.

— Mulţumesc, spuse el şi, după ce scoase din buzunar un colier de perle roz, i-l puse lui Nino la gât.

Apoi începu să mănânce.

— Ali Han, spuse tata după masă, ai o soţie bună, dar o bucătăreasă proastă. O să-ţi trimit o bucătăreasă din Baku.

— Vă rog, nu faceţi asta! exclamă Nino. Vreau să-mi servesc singură soţul.

Tata începu să râdă, dar pe urmă îi trimise lui Nino de la Baku nişte cercei de briliante.

Viaţa în sat era liniştită. Numai o dată Kazi Mulla veni fuga la noi cu un mesaj important, cum că la marginea satului fusese prins un om necunoscut. Se spunea că e un armean, şi înarmat pe deasupra. Tot satul dădu fuga să îl vadă pe cel prins. Eu eram musafir acolo şi moartea mea ar fi fost o ruşine de neşters pentru fiecare locuitor al satului. Şi eu voiam să mă uit la prins. Da, era un armean, dar nimeni nu putea afirma cu hotărâre că face parte sau nu din neamul Nahararian. Sfatul bătrânilor din sat luă hotărârea să îi tragă o mamă de bătaie şi să-l alunge. Dacă era din neamul Nahararian, atunci avea să le spună şi altora ce păţise acolo. Dacă nu avea nicio legătură cu ei, atunci Allah, văzând bunele intenţii ale ţăranilor, putea să le ierte păcatul.

Undeva, pe o altă planetă, era război, dar nu aveam nicio veste despre el. Munţii erau plini de legende despre vremurile lui Şamil. Din când în când, prietenii îmi trimiteau ziare, dar nu le citeam.

— Nu ai uitat că e război? mă întrebă odată Nino.

— De fapt, râsei eu, era cât pe ce să uit.

Nu puteai să-ţi imaginezi o viaţă mai frumoasă. Era un cadou de la Allah pentru Ali Han.

Dar mai apoi primii o scrisoare. Fu adusă de un om venit pe un cal înspumat. Pe plic era scris: „Lui Ali Han, de la Arslan aga."

— Ce mai vrea? se minună Nino.

— Aveţi multe scrisori, dar sunt încă pe drum, spuse trimisul. Arslan aga mi-a plătit bani mulţi pentru a fi el cel care dă vestea asta.

„S-a terminat idila noastră rurală", îmi spusei, deschizând plicul.

„În numele lui Allah cel milostiv şi îndurător!

Bună ziua, Ali Han!

Ce mai faci? Ce mai fac caii, vinul, berbecii şi oamenii cu care trăieşti? Eu o duc bine, şi cu caii mei, şi cu vinul; şi cu oamenii. Slavă lui Allah, totul e bine. Vreau să-ţi comunic că în oraşul nostru a avut loc un eveniment important. Deţinuţii au ieşit din închisoare şi acum îşi fac de cap pe străzi. Ştiu că tu te întrebi: «Dar unde e poliţia?» Atunci să ştii că acum poliţia stă în locul foştilor deţinuţi, în închisoarea de la malul mării. Dar soldaţii? Nu există niciun soldat. Îmi imaginez că acum dai din cap şi-ţi spui: «Cum de permite aşa ceva guvernatorul?» Uite aşa. Pentru informarea ta, guvernatorul nostru cel înţelept a fugit ieri din oraş. S-a săturat să-i conducă pe idioţii ăştia şi a luat-o la picior. În urma lui au rămas numai o pereche de pantaloni şi o cocardă veche.

Dar acum probabil că râzi, Ali Han, şi crezi că eu mint. Oricât de uimitor ar fi, prietene, de data asta îţi spun adevărul adevărat. Atunci tu probabil îţi zici: «Şi de ce, în acest caz, ţarul nu trimite în oraş noi poliţişti şi un nou guvernator?» Atunci să ştii că ţarul nu mai este.

Încă nu ştiu cum se numesc toate astea, dar ieri l-am cotonogit pe directorul liceului şi nimeni nu ne-a împiedicat.

Eu sunt prietenul tău, Ali Han, şi de aceea, ştiind că mulţi o să-ţi scrie, vreau să fiu primul care-ţi dă de ştire: toţi Nahararianii au fugit, iar poliţia nu mai există. Îţi doresc sănătate şi fericire.

Prietenul şi robul tău, Arslan aga."

Ridicai capul şi mă uitai la Nino cea palidă.

— Ali Han, drumul e liber, spuse ea cu voce tremurătoare. O să ne întoarcem acasă. Acasă! repetă ea tulburată, iradiind de fericire, dar mai apoi mi se aruncă de gât şi începu să plângă în hohote.

— Da, desigur, Nino, o să ne întoarcem…

Eram la fel de fericit ca soţia mea, dar la fericirea aceea se adăuga o nuanţă de tristeţe.

Stâncile se înălţau în depărtare, în toată măreţia lor. Căsuţele păreau nişte stupi. Micul minaret se ridica în mijlocul satului ca o avertizare tăcută. Idila noastră rurală se apropia de sfârşit…

21

Pe feţele oamenilor se citeau bucuria şi groaza. Străzile erau pline de afişe şi lozinci fără sens. Vânzătoarele de ieri din bazar făceau acum mitinguri la fiecare intersecţie, cerând eliberarea sclavilor. Frontul se prăbuşise. Marele prinţ dispăruse, oraşul afusese inundat de soldaţi în mantale jerpelite. Noaptea se auzeau focuri de armă, iar ziua erau jefuite magazinele.

Nino studia cu atenţie atlasul.

— Caut o ţară mai liniştită, spuse ea trecând cu degetul pe hartă.

— Poate mergem la Moscova sau Petersburg? întrebai eu ironic.

Ea ridică dispreţuitor din umeri şi puse degetul pe Norvegia.

— Desigur, e o ţară liniştită, spuse ea gânditoare, dar cum putem ajunge acolo?

Şi Nino oftă din greu.

— Da, nu putem ajunge acolo. Dar ce zici de America?

— În ocean sunt numai submarine, spusei eu veninos.

— India, Spania, China, Japonia?

— Fie sunt lupte, fie e mult prea departe.

— Noi suntem în Vest, Ali Han!

— Ai înţeles foarte bine, Nino. N-are rost să încercăm să fugim undeva. Trebuie să rămânem aici şi să încercăm să facem ordine înainte de venirea turcilor.

— Ei, şi când te gândeşti că m-am căsătorit cu un erou! exclamă Nino cu indignare prefăcută. Doamne, mitinguri! Dacă o să continue tot aşa, o să

fug la unchiul tău, în Iran.

— Nu poate dura prea mult, răspunsei ieşind.

În sala Societăţii Islamice de Caritate era o adunare. Luau cuvântul aceiaşi domni care se frământaseră odinioară, acasă la noi, pentru soarta poporului.

În uşă mă ciocnii de Ilias bek. După abdicarea ţarului, el şi Muhammed Heydar se întorseseră acasă de pe front. Războiul fusese în mod clar în avantajul prietenilor mei; acum erau oameni care văzuseră infernul şi, după toate probabilităţile, cele văzute lăsaseră în sufletul lor o urmă adâncă.

— Trebuie să întreprindem ceva, îmi spuse Ilias bek. Duşmanul se află la porţile oraşului.

— Da, trebuie să ne apărăm.

— Nu, trebuie să atacăm!

Cu aceste cuvinte, Ilias bek urcă la tribună.

— Musulmani! exclamă el. Vreau să vă mai explic o dată ce situaţie s-a creat în oraş. De la începutul Revoluţiei, frontul s-a prăbuşit. Ruşi cu arme în mâini se află la porţile oraşului, hotărâţi să înceapă jaful. Acum la Baku se află o singură formaţiune militară musulmană. Este Divizia Sălbatică, armata noastră de voluntari. Dar suntem mai prejos de ruşi şi ca număr, şi ca înarmare. Cea de-a doua formaţiune încartiruită în oraş e alcătuită din trupe ale partidului naţionalist armean Daşnakţutiun. Liderii acestui partid, Lalai şi Andronik, au încheiat un acord cu nopii. Ei adună trupe din rândurile populaţiei armene din Baku şi le trimit în Karabah şi în Armenia pentru apărarea acelor teritorii. Ne-am dat acordul privind alcătuirea acestei formaţiuni şi campania ei în Armenia. În schimbul acestui lucru, armenii sunt gata să se unească cu noi şi să le dea ruşilor un ultimatum. Dacă ruşii o să ne respingă solicitările, atunci noi, aliaţi cu armenii, vom fi în stare să obţinem ce vrem pe cale militară. Musulmani, înscrieţi-vă în Divizia Sălbatică şi puneţi mâna pe arme! Duşmanul e la porţile oraşului!

Îl ascultai cu atenţie pe Ilias bek. Cuvântarea lui mirosea a război şi a sânge.

Uite, deja de câteva săptămâni, în curtea cazărmii, învăţasem să trag cu mitraliera, iar acum aveam posibilitatea de a-mi pune cunoştinţele în

practică.

Muhammed Heydar se afla alături de mine şi se juca cu cartuşiera lui. Mă aplecai şi îi şoptii:

— După adunare, vino pe la mine cu Ilias bek. Said Mustafa o să fie şi el la noi. Trebuie să discutăm situaţia.

Dădu aprobator din cap. Când auzi că o să avem musafiri, Nino, ca o gazdă adevărată, se apucă să facă ceai, iar la sosirea prietenilor mei totul era gata.

Sosiră complet înarmaţi. Said Mustafa avea un pumnal până şi la brâul verde.

Un calm ciudat, inexplicabil, pusese stăpânire pe mine. În ajunul luptei oraşul părea sever, posac şi, de aceea, străin. E adevărat, aceiaşi oameni încă mai făceau comerţ pe stradă sau pur şi simplu se plimbau, dar acum mişcările, faptele, gesturile lor aveau o nuanţă ireală, coşmarescă. Parcă îşi dădeau seama că, în curând, acele ocupaţii cotidiene vor părea total fără rost.

— Aveţi suficiente arme? întrebă Ilias bek.

— Cinci carabine, opt pistoale, o mitralieră şi muniţie. Mai mult, în casă avem o pivniţă în care putem ascunde femeile şi copiii.

— Eu nu intru în pivniţă, spuse Nino ferm. Şi eu o să-mi apăr casa.

În vocea ei răsuna ofensa.

— O să tragem, Nino, iar voi o să-i bandajaţi pe răniţi, răspunse liniştit Muhammed Heydar.

Nino îşi plecă ochii, încercând să ascundă faţă de străini mânia care clocotea în ea.

— O, Doamne! Străzile oraşului o să fie câmp de luptă, spuse ea cu voce surdă. Teatrul se va transforma în stat major… În curând va fi foarte greu să treci pe Nikolaevskaia, mai greu decât să pleci în China! Iar pentru a ajunge la liceul Sfânta Tamara va trebui fie să-ţi schimbi opinia despre viaţă, fie să intri în luptă cu o armată întreagă. Văd deja cum vă târâţi prin Parcul Guvernatorului şi puneţi mitraliera lângă fântâna unde mă întâlneam odinioară cu Ali Han… Ce ciudat a devenit totul!

— N-o să fie nicio luptă, spuse convins Ilias bek. Ruşii o să ne accepte ultimatumul.

Muhammed Heydar râse amar.

— Am uitat de tot: pe drum l-am întâlnit pe Asadulla. Mi-a spus că ruşii nu au acceptat niciun ultimatum. Ei cer să le predăm armele. Eu, personal, nu intenţionez să-mi predau arma.

— Pentru noi şi aliaţii noştri armeni asta înseamnă luptă, spuse Ilias bek.

Nino tăcea, întoarsă spre fereastră. Said Mustafa îşi potrivi tulburat *emmame*-ul.

— O, Allah, Allah! Nu am fost niciodată la luptă. Şi nu sunt nici aşa de inteligent ca Ali Han. Dar cunosc foarte bine *şaria*. În luptă, mulsulmanul nu trebuie să se bazeze pe fidelitatea creştinilor. De fapt, e rău să te bazezi pe ceva. Aşa spune *şaria* şi asta e viaţa. Cine comandă detaşamentele armene? Stiopa Lalai! Doar ştiţi foarte bine cine e. În 1905 musulmanii i-au omorât părinţii şi nu cred că poate uita asta. De fapt, nu cred că armenii o să lupte de partea noastră, împotriva ruşilor. Doar cine sunt aceşti ruşi? Nişte jerpeliţi amărâţi, anarhişti, bandiţi. Şi sunt conduşi tot de un armean, Stepan Şaumian. Iar naţionaliştii armeni mai degrabă se înţeleg cu anarhiştii armeni decât cu naţionaliştii azeri. Totul e clar precum Coranul.

— Said, protestă Nino, dacă o să învingă ruşii, atunci n-o să le fie bine nici lui Lalai, nici lui Andronik.

Muhammed Heydar începu să râdă în hohote.

— Vă rog să mă iertaţi, spuse el după aceea, ca răspuns la privirile noastre. Abia acum m-am gândit: dar ce se va întâmpla cu armenii dacă noi învingem? Dacă turcii o să intre în Armenia, doar n-o s-o apărăm…

— Ce rost are să vorbim acum de asta? se supără Ilias bek. Ăsta nici nu e subiect de discuţie. Problema armeană o să fie soluţionată uşor şi simplu: batalioanele lui Lalai o să plece în Armenia. Împreună cu soldaţii vor pleca şi familiile lor. În felul acesta, peste un an, în Baku n-o să mai rămână niciun armean. O să aibă statul lor, iar noi pe al nostru. O să trăim ca vecini…

— Ilias bek, nu mă putui abţine, Said are perfectă dreptate. Să nu uitaţi de vocea sângelui. Stiopa Lalai e ultimul ticălos dacă uită de părinţii ucişi de musulmani şi nu încearcă să se răzbune pentru asta.

— Sau e om politic, Ali Han. Trebuie să fie un om care îşi va înăbuşi sentimentul de răzbunare pentru a-şi salva poporul de la distrugere. Dacă e inteligent, o să treacă de partea noastră. Asta îi va aduce foloase şi lui, şi poporului său.

Tot discutarăm aşa până la lăsarea serii.

— Fiţi ce vreţi, interveni în cele din urmă Nino. Fiţi oameni politici, fiţi oameni simpli. Un singur lucru vă rog: reveniţi peste o săptămână teferi şi nevătămaţi. Pentru că, dacă în oraş o să înceapă luptele…

Nu îşi mai încheie fraza.

Noaptea Nino rămase alături de mine. Vedeam că nu doarme. Stătea culcată, cu privirea la fereastră, buzele ei umede erau uşor întredeschise. O îmbrăţişai. Ea se întoarse spre mine şi îmi şopti:

— Şi tu o să lupţi, Ali Han?

— Desigur, Nino.

— Desigur, o să lupţi şi tu, repetă ea, apoi, fără un cuvânt, îmi cuprinse faţa cu mâinile, se lipi de mine cu tot trupul şi, după ce deschise larg ochii, îşi lipi buzele de ale mele. Trupul lipit de mine era cuprins de pasiune. Nino se lipea tot mai fierbinte de mine şi în îmbrăţişările ei se simţeau dorinţa şi groaza. Pe faţă i se vedea oglindirea unei lumi, iar drumul spre lumea asta îl ştia numai ea.

Cu capul pe spate, îmi strânse puternic faţa în palme şi şopti foarte încet:

— O să-l botez Ali pe copil.

Apoi tăcu din nou şi se uită pe fereastră, cu o privire neliniştită şi gânditoare.

În lumina palidă a lunii, vechiul minaret semăna cu un paltin oriental subţire, frumos. Umbrele zidurilor fortăreţei formau o masă întunecată, ameninţătoare. De undeva se auzea sunet metalic – cineva îşi ascuţea pumnalul. Era deja vocea zilei următoare, vestitorul viitorului nostru.

Deodată, sună telefonul. Mă sculai, mă dusei în întuneric spre telefon şi ridicai receptorul. Era Ilias bek.

— Armenii au făcut o înţelegere cu ruşii. Cer dezarmarea totală a musulmanilor. Termenul e ora trei, mâine. Desigur, n-o să le acceptăm condiţiile. O să ocupi cu mitraliera ta o poziţie pe zidul fortăreţei, în stânga porţii Ţiţianişvili. O să-ţi trimit douăzeci de oameni. Pregăteşte totul pentru apărarea porţii.

Pusei receptorul la loc. Nino stătea pe pat şi mă privea întrebător. Luai pumnalul şi îi verificai tăişul.

— Ce s-a întâmplat, Ali Han?

— Duşmanul e la porţile fortăreţei.

Mă îmbrăcai şi chemai servitorii. Erau oameni puternici, înalţi, laţi în umeri. Le dădui carabine şi mă dusei în camera tatălui meu. Stătea în faţa oglinzii şi servitorul îi curăţa vestonul.

— Unde e poziţia ta, Ali Han?

— Lângă poarta Ţiţianişvili.

— Foarte bine. O să fiu la statul major, în sala Societăţii Islamice de Caritate.

Îşi puse sabia la brâu şi, după ce îşi admiră mustăţile, continuă:

— Să fii curajos, Ali Han. Să acţionezi cu hotărâre. Duşmanii nu trebuie să ajungă în fortăreaţă. Dacă o să ocupe piaţa din faţa porţii, să le tai drumul cu focul mitralierei. Asadulla o să aducă ţărani şi pe Nikolaevskaia o să-l atace pe duşman din spate.

Puse în buzunar pistolul şi adăugă obosit:

— La opt pleacă ultima corabie spre Iran. Nino trebuie să plece neapărat cu ea. Pentru că, dacă o să învingă ruşii, o să necinstească toate femeile.

Revenii la mine. Nino vorbea la telefon.

— Nu, mamă, o să rămân aici. Nu, nu, nu e niciun pericol. Mulţumesc, tată, nu te nelinişti, avem suficiente alimente. Da, mulţumesc. Numai vă rog, lăsaţi-mă în pace. Lăsaţi-mă în pace! Nu, nu vin! Repet: nu vreau să vin, nu vin! strigă ea şi trânti receptorul.

— Au dreptate, Nino, spusei. La tata n-o să fii în siguranţă. La opt pleacă ultimul vapor spre Iran. Pregăteşte-te.

Faţa ei se umplu de roşeaţă.

— Mă goneşti, Ali Han?

Nu o mai văzusem niciodată pe Nino astfel.

— La Teheran o să fii în siguranţă, Nino. Dacă o să fim învinşi, vor necinsti toate femeile.

Ea mă privi în faţă şi spuse ferm:

— Nimeni nu mă poate necinsti! Fii liniştit, Ali Han.

— Du-te în Iran, Nino. Încă nu e prea târziu.

— Ajunge cu asta, Ali, răspunse ea serioasă. Mi-e foarte frică. Mi-e frică de duşmani, mi-e frică de bătălia care se apropie, de toate grozăviile care ne aşteaptă. Totuşi, o să rămân aici. Ştiu că nu pot să te ajut, dar vreau să-ţi fiu alături. Trebuie să rămân aici, asta e tot.

O sărutai bucuros pe pleoape. Deşi mă contrazicea, Nino era o soţie bună.

Ieşii din casă când abia începea să se lumineze de ziuă. Pe străzi domnea haosul, era un praf de nu te vedeai.

Servitorii mei se întinseră lângă crenelurile de piatră de pe zidul fortăreţei. Treizeci de oameni trimişi de Ilias bek ocupaseră poziţii dinspre Piaţa Dumei, acum goală. Feţele lor bronzate, mustăcioase, erau serioase. Se întinseră în tăcere, pătrunşi de o demnitate liniştită. În jur, totul amuţise. Numai curierii alergau pe zidurile fortăreţei, aducând un alt ordin de la statul major. Undeva, foarte departe de noi, reprezentanţi ai clerului şi aksakalii încercau pentru ultima oară să facă o minune şi să obţină o soluţionare paşnică.

Se ridică soarele. Mă uitai în spate la casa mea şi o văzui pe Nino stând pe acoperiş. Faţa îi era întoarsă spre soare.

Ziua ne aducea mâncare şi, până la plecare, stătea tăcută în picioare, ca o umbră, privind cu groază în jur.

La ora unu, din minaret răsună vocea monotonă şi solemnă a lui Said Mustafa, care îi chema pe musulmani la rugăciune. După ce cântă *azan*-ul, Said, târând carabina după el, veni la noi. La brâu îi atârna Coranul.

Privii de cealaltă parte a zidului fortăreţei, spre Piaţa Dumei. Linişte, doar o coloană densă de praf şi câţiva trecători speriaţi, grăbiţi. O femeie în *chador*, ocărând, alerga după câţiv a copii care săriseră în piaţă.

Unu… Doi… Trei.

Bătaia ceasului din clădirea primăriei rupse liniştea.

Şi, odată cu ultima bătaie, se deschise poarta către o altă lume, aflată la intrarea în oraşul nostru.

Răsunară primele împuşcături…

22

Era o noapte fără lună. Barca cu pânze se legăna alene pe valuri. Stropi săraţi şi amărui ţâşneau în barcă. În întunericul nopţii, catargul negru tremura precum aripa unei păsări gigantice.

Stăteam culcat pe fundul bărcii, învelit în *burka*. Cârmaciul cu faţă lată, fără barbă, privea indiferent stelele. Ridicai capul şi atinsei omul culcat alături, învelit şi el în *burka*.

— Said Mustafa? întrebai. Eşti aici?

Said se întoarse spre mine.

— Stai liniştit, Ali Han, sunt aici, răspunse el. Pe obraji îi luceau lacrimi. Mă ridicai deodată şi mă aşezai. Muhammed Heydar a murit, spuse. I-am văzut trupul pe Nikolaevskaia. I-au tăiat nasul şi urechile. Said îşi apropie faţa de a mea. Ruşii au intrat din direcţia Bailov şi au ocupat bulevardul. I-au omorât pe toţi cei care au încercat să intre în Piaţa Dumei.

— Da, dădui din cap, dar mai apoi a apărut Asadulla şi a poruncit să atacăm. Am pornit la atac aproape neînarmaţi, numai cu baionete şi pumnale. Iar tu ai citit rugăciunea pentru morţi.

— Dar tu? Ai tăiat în dreapta şi în stânga. Apropo, ştii cine era în colţul casei lui Aşum? Alde Nahararian. Toată familia. Şi toţi au fost omorâţi.

— Şi toţi au fost omorâţi, repetai. Pe acoperişul casei lui Aşum am pus opt mitraliere. Am controlat totul în jur…

Said Mustafa îşi şterse fruntea. Avea faţa neagră, ca murdară de smoală. Îşi prefira mătăniile, pietrele roşii semănau cu nişte picături purpurii de sânge în palma lui.

— Toată ziua a răpăit o mitralieră. Cineva a anunţat moartea ta. Şi Nino a auzit, dar nu a crezut, nu a început să plângă. A refuzat să se ascundă în pivniţă. S-a dus în camera ei şi a stat acolo în tăcere. Iar mitralierele tot răpăiau. Apoi Nino şi-a acoperit deodată faţa cu mâna şi a început să strige: „Ajunge, nu mai vreau, nu mai vreau!“ Dar mitralierele nu conteneau. Şi aşa au ţinut-o până la opt seara. Apoi s-a terminat muniţia. Dar ruşii nu ştiau asta. Ei credeau că le pregătim o capcană… Şi Musa Naghi a murit… Lalai l-a sugrumat… Tăceam. Cârmaciul continua să se uite la fel la stele. Un vânticel uşor îi adia cămaşa de mătase. Am auzit, continuă Said, că te-ai luptat cu pumnii lângă poarta Ţiţianişvili. Eu n-am văzut asta, pentru că eram în cealaltă parte a zidului fortăreţei.

— Da, m-am luat la luptă. L-am înjunghiat pe un grăsan. Era plin de sânge. Se spune că au omorât-o şi pe verişoara mea, Aişe.

Marea era liniştită. Dinspre barcă venea miros de smoală. Barca asta, ca şi malul Kîzîklumî, nu avea nume.

— Cadavrele târâte în moschee le-am pus unul peste altul, zise din nou Said. Apoi am scos pumnalele şi am pornit şi noi la luptă. Aproape toţi au pierit. Mie însă Allah nu mi-a dăruit moartea. Şi Ilias bek e în viaţă. Se ascunde în sat. Ştii, casa voastră a fost complet jefuită. Nu a rămas nimic: nici mobilă, nici veselă, au luat tot. Au rămas numai pereţii goi.

Tot trupul mă durea cumplit. Închizând ochii, vedeam din nou malul Bibi Ney plin de petrol şi cadavrele puse în căruţă. Nino cu o boccea în mână. Apoi barca. Lumina farul de la Narghen. Oraşul înghiţit în întuneric. Numai sondele petroliere se înălţau ca nişte santinele severe…

Şi uite, stăteam culcat pe fundul bărcii, învelit în *burka*, şi pieptul îmi era sfâşiat de o durere insuportabilă. Ridicai capul şi mă uitai la faţa trasă, palidă a lui Nino.

Alături de cârmaci se afla tata. Vorbeau ceva şi la mine ajungeau numai frânturi de conversaţie.

— Şi spui că în oaza Djardjou oamenii îşi pot schimba culoarea ochilor după dorinţă?

— Este adevărul adevărat, han. Într-un singur loc pe lume oamenii pot face asta, în oaza Chardjou. Acolo a fost sfântul proroc…

O atinsei pe Nino cu mâna rece şi simţii că îi tremură degetelele.

— Ca să vezi, spusei, tata vorbeşte despre minunile oazei Djardjou. Ce om tare trebuie să fii ca să înduri cu atâta calm o asemenea lovitură.

— Eu nu aş fi putut. Ştii, până şi praful de pe stradă era roşu de sânge.

Nino îşi ascunse faţa în palme şi începu să plângă încetişor. Umerii îi tremurau. Mă aşezai alături de ea şi îmi amintii deodată piaţa de lângă zidul fortăreţei, trupul lui Muhammed Heydar întins pe Nikolaevskaia, vestonul plin de sânge al grăsanului omorât de mine.

Suferinţele sunt partea celor vii.

— Şi ce spui, în Celeken[17] sunt şerpi? se auzi de la distanţă vocea tatălui meu.

— Da, han, sunt şerpi foarte mari, veninoşi. Totuşi, până acum nimeni nu a văzut cu ochii lui şerpii ăştia. Un sfânt care locuieşte în oaza Merv povestea că…

Nu mai puteam să ascult asta.

— Tată, Asia a pierit, spusei apropiindu-mă de cârmă, prietenii noştri au căzut pe câmpul de luptă, am rămas fără casă. Mânia lui Allah s-a pogorât asupra noastră, iar tu vorbeşti despre şerpii din Celeken.

Faţa tatălui meu rămase în continuare liniştită. Se sprijini de catarg şi se uită la mine.

— Asia nu a pierit, spuse el după o lungă pauză. S-au schimbat numai graniţele ei, şi s-au schimbat pe vecie. Acum Baku aparţine Europei, iar asta nu din întâmplare. Doar la Baku nu mai sunt asiatici.

— Dar acum trei zile am apărat Asia cu mitraliera, cu pumnalul.

— Tu eşti erou, Ali Han. Dar, de fapt, ce înseamnă curajul? Şi europenii sunt curajoşi. Tu şi cei care au luptat alături cu tine nu mai sunteţi asiatici. Eu nu mai am ură pentru Europa. Mi-e indiferentă. În tine se află o părticică din Europa. Ai învăţat la un liceu rus, ştii latina, soţia ta e europeancă. Şi, după toate astea, încă te mai consideri asiatic? Doar şi în cazul victoriei tale, vrând-nevrând, ai fi introdus în Baku un mod european de viaţă. Ce contează cine va construi în ţara noastră drumuri pentru automobile, cine va ridica fabrici? Noi sau ruşii… Altfel nu se poate. Dacă-ţi îneci duşmanul în sânge nu înseamnă că eşti un asiatic adevărat.

— Şi ce înseamnă să fii un asiatic adevărat?

— Tu, Ali Han, eşti pe jumătate european. De aceea pui întrebarea asta. Şi nu are chiar niciun rost să-ţi explic ţie ceva, pentru că tu poţi fi convins numai de ce vezi cu ochii tăi. Acum eşti înfrânt. Înfrângerea te chinuie şi nu-ţi ascunzi durerea.

Tăcu şi închise ochii. Ca mulţi bătrâni din Iran şi din Baku, putea crea în sufletul lui o altă lume, una în care îşi găsea un refugiu inaccesibil celorlalţi. Omul care trăia în acea lume îşi putea îngropa prietenii şi, în acelaşi timp, putea discuta liniştit cu cârmaciul despre minunile din oaza Djardjou. Ştiam de existenţa acestei lumi, dar încă nu putusem găsi calea spre ea. Realitatea tristă mă lega cu lanţuri trainice.

Din acea zi am încetat să fiu asiatic. Nimeni nu îmi mai reproşa asta, dar se pare că toţi ştiau. Devenisem un străin şi nu îmi rămânea decât să visez că recapăt un adăpost în lumea fantastică a Asiei.

Stăteam lângă catarg, privind marea. Muhammed Heydar murise. Aişe era moartă, casa noastră jefuită şi acum, pe acel mic vas cu pânze, pluteam spre Iran, pe o mare linişte.

Nino se apropie de mine.

— Ce-o să facem în Iran? întrebă ea cu capul plecat.

— O să ne odihnim, Nino.

— Ce bine, să ne odihnim! Tare mai vreau să dorm, Ali Han, aş dormi aşa o lună întreagă, poate chiar un an. Vreau să dorm în grădină, sub copacii verzi. Şi să nu mai aud nicio împuşcătură.

— Mergi chiar spre o asemenea ţară. Iranul doarme deja de o mie de ani. Acolo se trage cu puşca numai în situaţii extreme.

Ne aşezarăm pe o bancă şi Nino adormi imediat. Iar eu mă uitam la Said, la picăturile de sânge de pe mâinile lui. El se ruga. Said ştia drumul spre acea lume tainică ce începe la capătul vieţii reale.

Dincolo de orizont, unde răsărea soarele, se afla Iranul.

Stând pe fundul bărcii, mâncam peşte uscat şi simţeam deja suflarea Iranului. Cârmaciul discuta cu tata şi mă privea aşa de indiferent, că…

Spre sfârşitul celei de-a patra zile de drum, la orizont apăru o fâşie gălbuie, semănând cu un norişor. Dar nu era un norişor. În faţa noastră se

afla Iranul. Fâşia se mărea din ce în ce mai tare, deja distingeam căsuţe, portul.

Sosirăm la Enzeli, aruncarăm ancora pe cheiul vechi, mucegăit. Se apropie de noi un bărbat într-o manta lungă, purtând o papaha de Buhara. Pe emblema papahalei erau reprezentaţi un leu ridicat pe labele din spate şi soarele la apus.

În spatele funcţionarului veneau repede doi poliţişti în mantale jerpelite.

— Dragi oaspeţi, vă salut aşa cum primele raze ale soarelui îl salută pe nou-născut. Aveţi acte? întrebă solemn funcţionarul.

— Suntem Şirvanşiri, răspunse tata.

— Asad-as-Saltan Şirvanşir, Leul Imperiului, în faţa căruia se deschid uşile de diamant ale palatului şahului, are fericirea de a fi rudă cu dumneavoastră?

— Da, este fratele meu.

Coborârăm din barcă şi pornirăm, însoţiţi de funcţionar.

— Asad-as-Saltan aştepta sosirea dumneavoastră. Maşina trimisă de el e mai puternică decât leul, mai iute decât maralul, mai minunată decât vulturul, mai tare decât stânca.

Dădurăm colţul şi văzurăm un Ford cam vechi, cu multe petice la cauciucuri. Părea că maşina o să se facă praf. Când urcarăm, Fordul începu să tremure. Dar şoferul privea măreţ în depărtare, ca şi cum ar fi condus cel puţin un transatlantic. Abia după patru ore de eforturi reuşi automobilul să pornească şi apucarăm pe drumul Teheranului, spre Raşt.

17 Peninsulă în estul Mării Caspice.

23

Dinspre Enzeli, Raşt, dinspre drumuri şi satele de pe marginea drumului adia a stepă. Din când în când, la orizont apăreau Abi-Ezid, Şeitan-suiu, mirajele deşertului însetat de apă. Fantomele stepei iraniene. Drumul spre Raşt înainta de-a lungul malului uscat al râului, plin de crăpături. Râurile iraniene de regulă seacă, doar rareori poţi întâlni iazuri năpădite de buruieni, mici lacuri. Severe şi viclene ca nişte titani străvechi, stâncile aruncau umbre asupra pământului uscat.

Din depărtare se auzea sunetul clopoţeilor unei caravane. Cămilele urcau un deal abrupt cu un mers ritmic, încet. În faţa lor, cu un toiag în mână, mergea conducătorul. În spatele lui veneau oameni în haine negre. Se simţea că animalelor le e greu să urce dealul şi că o fac cu ultimele puteri. Cămilele cărau baloţi grei. Ce era în ei? Ţesături de Işfahan? Mătase de Gilan?

Maşina încetini, apoi se opri. Cămilele trecură încet pe lângă noi şi atunci văzurăm: în baloţi erau cadavre. O sută sau două sute de cadavre, învelite în pânză neagră. Prin stepă şi munţi, pe netezimea egală a pământurilor sărăturoase, pe lângă oazele verzi de lângă mare, cămilele transportau această încărcătură groaznică. Aveau de făcut un drum lung spre vest. La graniţa cu Turcia, funcţionari cu fesuri roşii trebuia să verifice baloţii şi apoi caravana avea să-şi continue drumul spre cupolele Sfintei Kerbala. Acolo, lângă mormântul imamului Husein, mâini grijulii le puteau înmormânta, dându-le liniştea, până când glasul trâmbiţei va vesti venirea Judecăţii de Apoi.

— Să vă rugaţi pentru noi la mormântul imamului! le strigarăm noi şi, acoperindu-ne ochii cu palmele, făcurăm o plecăciune.

— Şi noi avem nevoie de rugăciuni, răspunse conducătorul.

Şi caravana porni încet în depărtare, ca o fantomă a marii stepe Abi-Ezid…

Străzile din Raşt. Căsuţe de lemn şi pământ acoperă orizontul. Oraşul e pătruns de respiraţia mileniilor. Nu se poate să cuprinzi dintr-o privire micile case, străduţele înguste, monotonia supărătoare a culorii gri, tulburată din când în când de negru. În oraş totul e mic; acolo probabil că şi-a spus cuvântul supunerea în faţa destinului. Numai din când în când, ici şi colo, se iţesc cupolele albastre ale moscheilor.

Acolo bărbaţii îşi rad capetele şi poartă papahale rotunde, care seamănă cu nişte dovleci. Chipul lor impenetrabil seamănă cu cel al unei mumii împietrite.

Totul era înecat de praf şi mizerie. Dar nu e vorba de faptul că iranienii ar avea o aplecare puternică spre praf şi mizerie, ci pur şi simplu oamenii voiau să păstreze totul aşa cum este. Doar orice iranian ştie că, în cele din urmă, totul se tranformă în praf.

Ne odihnirăm într-o mică ceaihana. Dinăuntru venea miros de *anaşa*. Bărbaţii prezenţi se uitau duşmănos la Nino.

Într-un colţ al ceaihanalei era un derviş în zdrenţe, cu laţe lungi, nepieptănate. Din gura lui căscată se scurgea un şuvoi de salivă. În mâini ţinea o mică farfurie în care strângea banii. Privirea lui alerga pe feţele oamenilor, dar părea că nu vede pe nimeni, ca şi cum toată făptura lui, toate puterile, conştiinţa ar fi fost îndreptate spre ascultarea chemării unei alte vieţi şi el aştepta un semn de la ea. Deodată, sări în sus şi începu să strige:

— Priviţi, priviţi, soarele se ridică de la apus!

În uşă apăru un curier de-al guvernatorului.

— Luminăţia Sa a poruncit să punem aici o strajă pentru protecţia acestei femei descoperite, raportă el, apropiindu-se de noi.

Era vorba de Nino, care nu purta *chador*. Soţia mea, care nu înţelegea persana, nici nu clipi.

Înnoptarăm în casa guvernatorului, iar a doua zi straja noastră deja ne aştepta în şa. Ne conduseră chiar până la Teheran, păzind-o nu numai pe Nino, ci şi pe noi de orice atac posibil al bandiţilor de care Iranul era plin.

Automobilul înainta încet pe drumul şerpuitor de stepă. Optzeci de kilometri, şaptezeci, şaizeci. Rămăsese din ce în ce mai puţin până la destinaţia noastră. Deja se vedeau cupolele porţilor oraşului Teheran. Cu cât ne apropiam mai mult de oraş, cu atât se vedeau mai bine porţile împodobite cu smalţ colorat, cu maxime înţelepte, scrise cu împletituri arăbeşti. Părea că diavolul însuşi îşi îndreaptă spre noi ochii negri.

În praful de lângă porţile oraşului, arătându-şi făţiş rănile groaznice pe trupurile aproape goale, stăteau cerşetori, dervişi, pelerini înfăşuraţi în cârpe pitoreşti. Întinzând spre noi mâini uscate, cu degete subţiri, bâiguiau versuri despre frumuseţea şi măreţia capitalei şahului, dar vocile lor sunau trist. Îşi puseseră şi ei speranţe în acel oraş, dar nu le fusese dat să se împlinească.

Pe nişte străduţe înguste ieşirăm în piaţa Top-meidan, o traversarăm şi apoi, pe lângă porţile de diamant ale palatului şahului, intrarăm pe un drum lat care ducea în suburbia Teheranului, sătucul Şamiran.

Palatul din Şamiran ne întâmpină cu porţile larg deschise. Din grădină venea miros plăcut de trandafiri, smalţul albastru care acoperea pietrele răcorea adierea. Trecând prin grădină, pe lângă fântână, intrarăm în palat. În camera din penumbră, cu draperiile bine trase, era aşa de răcoare, încât ţi se părea că te cufunzi într-un izvor. Eu şi Nino ne prăbuşirăm într-un pat moale şi ne lăsarăm cuprinşi de un somn profund, fără vise.

Dormeam, ne trezeam, stând aşa într-o moţăială dulce, şi adormeam la loc. Ce linişte infinită domnea în camera aceea cu ferestre bine acoperite, care ne separa de restul lumii, de care nu ne mai păsa deloc! Canapeaua joasă şi podeaua erau acoperite cu numeroase perne şi salteluţe. Prin vălul somnului răzbăteau până la noi triluri de privighetori şi o linişte plăcută ni se strecura în suflete. Departe de toate pericolele, de fortăreaţa din Baku invadată de duşmani, moţăiam în casa aceea mare şi liniştită. Părea că timpul se oprise în loc. Uneori Nino ofta şi, pe jumătate adormită, îşi lipea obrazul de pieptul meu. O îmbrăţişam şi adormeam din nou, îmbătat de aroma dulce, tulburătoare a haremurilor iraniene, de care erau impregnate

pernele moi. O lene infinită pusese stăpânire pe mine. Puteam sta culcat aşa cu orele; mă chinuia o mâncărime în vârful nasului şi eu nu puteam deloc să mă scarpin. Apoi nasul încetă să mă mănânce şi mă cufundai din nou într-un somn dulce, profund.

Deodată Nino se trezi, săltă capul şi spuse:

— Ali Han, mor de foame.

Ieşirăm în grădină. În mijloc era o fântână înconjurată pe margini de tufe de trandafiri. Chiparoşii îşi întindeau spre cer trupurile zvelte. Păunii, cu cozi pestriţe deschise în evantai, priveau nemişcaţi soarele care apunea. În depărtare se vedea, alb, Muntele Demavenda.

Bătui din palme. Imediat se apropie de mine un eunuc cu obraji umflaţi. În spatele lui alerga o bătrână purtând un covoraş şi perne. Ni se aşternu de mâncat la umbra unui chiparos, eunucul aduse apă şi un lighean mic. Iar după aceea în faţa noastră apărură cele mai gustoase feluri de mâncare iraniene.

— Mai bine să mâncăm cu mâinile decât să auzim tirurile mitralierelor, spuse Nino şi întinse mâna stângă spre vasul cu pilaf, din care se ridica abur aromat.

Observai că servitorul care avea grijă de noi ia o mină dispreţuitoare şi se întoarce cu spatele. Trebui să îi explic lui Nino că în Iran pilaful se ia cu trei degete de la mâna dreaptă. Pentru prima dată de la fuga noastră din Baku, Nino începu să râdă şi atunci înţelesei definitiv că suntem în siguranţă deplină. Ce bine e să trăieşti în palatul Şamiran din Iran, ţara celor mai mari poeţi şi filosofi!

— Dar unde e unchiul tău, Asad-as-Saltan? întrebă Nino deodată. Unde e tot haremul lui?

— Unchiul probabil e la palatul lui din oraş. Iar cele trei soţii ale lui sunt cu el. În ceea ce priveşte haremul, grădina şi casa aceasta sunt tot haremul.

Nino începu să râdă.

— Deci m-ai adus până la urmă în harem? Trebuia să presupun că aşa se va termina.

Un bătrân slab se apropie de noi şi întrebă respectuos dacă nu vrem să îi ascultăm cântecul. Refuzarăm propunerea ademenitoare. Servitoarele deja strângeau resturile de mâncare, rulară covoraşul şi îl luară.

— Cine sunt oamenii aceştia, Ali Han?

— Servitori, străji…

— O, Doamne, dar câţi servitori sunt aici?

Îl chemai pe eunuc şi îi pusei aceeaşi întrebare.

Eunucul se cufundă într-o meditaţie profundă, tot mişca buzele fără niciun zgomot, socotind în minte, şi în cele din urmă spuse că în harem sunt douăzeci şi opt de servitori.

— Şi câte femei locuiesc aici?

— Câte doreşte hanul. E adevărat, acum aici nu e decât o singură femeie, cea care se află alături de tine. Dar loc este suficient. Asad-as-Saltan cu soţiile se află în oraş. Aici e haremul tău. Se aşeză alături şi continuă: Mă cheamă Iahia Kuli. O să-ţi păzesc onoarea, hanule. Ştiu să scriu, să citesc, să socotesc. Eu conduc casa asta şi rezolv toate problemele legate de femei. Te poţi baza total pe mine. Văd că femeia aceasta nu a primit educaţia cuvenită. Dar nu-i nicio problemă, o să-i predau lecţii de moralitate şi de comportament demn. Numai să-mi indicaţi zilele în care e bolnavă, o să notez, să nu uit. Neapărat trebuie să ştiu asta, pentru a vedea cât de capricioasă este. Eu o scald personal şi o rad. Văd că la subsuoară îi creşte păr. E uimitor cum în unele ţări nu se acordă atenţie educaţiei femeilor. Chiar mâine o să-i colorez picioarele cu *henna* şi o să-i verific gura, înainte de a se culca în pat.

— O, Doamne, dar pentru ce?

— Dacă femeia are dinţi bolnavi, atunci din gură vine miros urât. Trebuie să-i verific dinţii şi să-i adulmec respiraţia.

— Despre ce tot trăncăneşte? întrebă Nino.

— Ciudatul ăsta îşi oferă serviciile în calitate de stomatolog, răspunsei, simţind că mă aflu într-o situaţie stupidă. Iahia Kuli, mă întorsei eu spre eunuc, văd eu că eşti un om cu experienţă în chestiuni de comunicare culturală… Dar soţia mea e însărcinată, trebuie să fii precaut cu ea. De aceea, hai să lăsăm educaţia la o parte până când se va naşte copilul.

Spusei asta simţind că obrajii îmi ard. Deşi Nino chiar era însărcinată, oricum minţisem.

— Este foarte înţelept, hanule, spuse eunucul. Nu ştii la ce să te aştepţi de la femeile însărcinate. Da, să nu uit: există un remediu pentru a avea un băiat. Spunând asta, se uită la silueta subţirică a lui Nino. Mi se pare că va trebui să mai aşteptăm vreo două luni.

Pe verandă se stârni agitaţie. Vedeam cum eunucii şi slujitoarele gesticulează furtunos. Iahia Kuli ieşi să vadă despre ce este vorba şi, după ce reveni, raportă solemn:

— Hanule, a venit să te salute respectabilul învăţat Hafiz Said Mustafa Maşhadi. Nu am îndrăznit să vă deranjez în harem. Totuşi, Said este un om învăţat, din neamul Prorocului. Vă aşteaptă în jumătatea bărbaţilor.

Când auzi numele lui Said, Nino ridică capul.

— Said Mustafa? întrebă ea. Să vină aici, să bea ceai cu noi.

Onoarea şi demnitatea neamului Şirvanşir fură salvate numai pentru că eunucul nu cunoştea limba rusă. Nimănui nu îi putea trece prin cap că soţia hanului intenţionează să primească în harem un bărbat străin.

— Nino, spusei eu tulburat, problema e că Said nu poate veni aici. Doar aici e un harem.

— Chiar aşa? Ce obicei ciudat. Atunci, hai să-l primim în curte.

— Nino, mi-e teamă că… Cum să-ţi explic… Înţelegi, în Iranul totul e altfel. Doar Said e bărbat.

De uimire, ochii lui Nino se făcură mari.

— Adică vrei să spui că nu am dreptul să-l văd pe Said, care m-a dus în Daghestan?

— Mi-e teamă că nu, deşi, în primele momente…

— Bine, spuse ea rece. Dar acum să pleci de aici.

Tulburat, pornii spre bibliotecă, unde mă aştepta Said. Ni se servi ceai şi Said începu să îmi spună cum se pregăteşte să trăiască o vreme la Maşhad, la unchiul lui celebru, până la alungarea ruşilor din Baku. Consideram că e o idee pe deplină chibzuită. Ca un om educat, Said nu întrebă nimic despre Nino, nici nu îi pomeni numele.

Dar deodată uşa se dădu de perete şi Nino în persoană apăru în prag.

— Bună seara, Said.

Avea vocea liniştită, dar în ea se simţea încordarea. Said Mustafa era să sară de doi coţi de uimire. Pe faţa lui ciupită de vărsat apăru o groază de nedescris.

— Nu mai vreţi nişte ceai, Said? propuse Nino amabilă.

Said încă nu îşi putea veni în fire.

Din coridor se auzi un tropăit neliniştit de picioare. Acum nu mai era nicio îndoială că onoarea neamului Şirvanşir era pătată pe vecie.

— Nu mi-a fost frică de mitraliere, rosti Nino cu ironie răutăcioasă, articulând clar fiecare cuvânt, şi nici prin cap nu-mi trece să-mi fie frică de eunucul tău.

Seara o petrecurăm în trei. Orice s-ar spune, Said era un om foarte, foarte educat.

Când merserăm la culcare, eunucul veni la mine, cu o înfăţişare spăsită.

— Aga, ştiu că merit să fiu pedepsit. Nu trebuia s-o scap din ochi. Dar cine s-ar fi gândit că femeia asta e aşa de puţin educată? Sunt vinovat pentru toate, aga.

Pe faţa lui grasă se citea cea mai sinceră căinţă…

24

Ce uimitoare mai e viaţa! Când auzisem schimbul de focuri pe mal la Bibi Hey Bat, plin de petrol, eram convins că n-o să mai fiu vreodată fericit. Dar o singură lună petrecută în palatul Şamiran, care mirosea a trandafiri, îmi umpluse sufletul de o linişte infinită. Mă simţeam un om care îşi redescoperă patria.

Mă duceam rar în oraş, îmi vizitam rudele, prietenii sau, însoţit de servitori, hoinăream prin labirintul bazarului din Teheran, admiram acolo trandafiri, priveam covoare, şaluri, mătase, examinam bijutierii, cumpăram ulcioare împodobite cu aur, vechi podoabe elegante, perne de safian, parfumuri elegante. Toate pentru Nino.

Tumani[18] grei, de argint, treceau cu un sunet de rămas-bun din punga mea în buzunarele negustorilor iranieni, servitorii se îndoiau sub povara luxului oriental, dar eu îmi continuam plimbarea.

Într-o mică prăvălie din colţ se vindea Coranul legat într-o copertă de safian şi cu miniaturi minunate: într-una era înfăţişată o fată sub un chiparos; alături de ea se afla un prinţ. Într-o alta vedeam o vânătoare de-a şahului şi o căprioară care fugea iute din calea vânătorilor. Şi din nou se auzi sunetul tumanilor.

În apropierea mea, pe o bancă scundă, stăteau doi negustori. Unul dintre ei scoase din buzunarul larg un tuman de argint şi i-l dădu celuilalt. Al doilea negustor privi cu atenţie moneda, o încercă cu dinţii, o cântări pe un mic cântar şi o băgă în sacul lui mare. Şi tot aşa, de o sută, de o mie,

poate chiar de zece mii de ori, până când datoria va fi înapoiată în totalitate. Acesta este comerţul! Un lucru sfânt! Doar şi Prorocul a fost negustor!

Totul în bazar era amestecat şi încurcat, ca într-un adevărat labirint. Alături de negustori stătea pe jos, răsfoind o carte, un bătrân ca din alte vremuri, cu o faţă aşa de plină de riduri, încât de la distanţă semăna cu o stâncă. Dar pe faţa aceea se citea bunătate şi bunăvoinţă. Cu degete lungi, subţiri, răsfoia cu grijă paginile îngălbenite, putrezite, dinspre care se ridica un miros de flori de Şiraz, se auzea cântecul privighetorilor iraniene, se întrezăreau ochi minunaţi, cu sprâncene lungi.

Şoapte, larmă, strigăte se împleteau într-un singur vuiet – vocea bazarului. Cineva, foarte aproape, tot lăuda apa şi uleiul de trandafiri.

Uite un covor vechi, în culori foarte delicate. Lui Nino îi plăceau cele de felul ăla. Începui să mă târguiesc cu negustorul şi, în cele din urmă, le poruncii slugilor epuizate:

— Luaţi toate astea la Şamiran. O să vin şi eu mai târziu.

Servitorii dispărură imediat în mulţime, iar eu pornii spre o mică ceaihana, aflată chiar în bazar. Uşile ceaihanalei erau aşa de scunde, că trebui să mă aplec pentru a intra în încăperea arhiplină. În mijloc se afla un bărbat cu barbă roşie care, după ce închise ochii, cântă un gazel de-al lui Hafiz. Ascultătorii oftau adânc, fără să-şi ascundă încântarea.

După ce termină versurile, bărbatul deschise ziarul şi începu să citească cu voce tare:

— În America a fost inventat un dispozitiv cu ajutorul căruia vorbirea omului poate fi auzită în toată lumea. Stăpânul nostru cel mare, şahinşahul Sultan Ahmed Şah Bagheşah, a cărui strălucire e mai puternică decât cea a razelor soarelui, ale cărui mâini ajung până la Marte şi al cărui tron e mai sus decât lumea, l-a primit în palatul său pe solul regelui englez. În Spania s-a născut un copil cu trei capete şi patru picioare. Oamenii cred că ăsta e un semn rău.

Cei din jur dădură din cap uimiţi.

Apoi cel cu barba roşcată împături ziarul şi cântă din nou. De data aceasta cântă despre viteazul Rustam şi despre fiul lui Zohrab.

Nu mai ascultam cântarea lui. Mă uitam la ceaiul auriu, aburind, şi mă gândeam că nimic nu merge aşa cum trebuie.

În Iran locuiam în palat şi eram mulţumit de viaţa mea. Nino locuia în acelaşi palat, dar nu era deloc mulţumită de asta. În Daghestan acceptase de bunăvoie toate greutăţile. Aici nu se putea împăca din nou cu modul de viaţă iranian. Ea voia să hoinărească alături de mine prin Teheran, deşi ştia foarte bine că aşa ceva se pedepseşte foarte dur de către poliţie. Cererile poliţiei erau severe: soţia nu are dreptul să meargă în vizită, nici să se plimbe cu soţul. Nino mă implora să îi arăt Teheranul şi se supăra când încercam să o conving să se răzgândească.

— Nino, îi explicam eu, ţi-aş arăta cu plăcere oraşul, dar înţelege, nu pot să te iau cu mine.

Ca răspuns vedeam numai reproşul din ochii ei mari şi negri.

Ei, cum să-i explic că soţia hanului chiar nu poate să meargă pe stradă fără *chador*? I-am cumpărat *chadorul* cel mai scump.

— Uite, Nino, ce lucru frumos, ce bine apără el faţa femeii de soare şi de praf. Jur pe Allah, şi eu aş purta cu plăcere un asemenea *chador*.

— Femeia nu are de ce să-şi acopere faţa, Ali Han, mi-a răspuns cu un zâmbet trist. O să mă dispreţuiesc dacă o să port *chador*.

Atunci i-am arătat dispoziţia poliţiei. Nino a făcut-o bucăţi. Am comandat pentru ea o trăsură închisă foarte bine, cu draperii la ferestre. Cu trăsura aia am început să ieşim în oraş. Cumva, trecând prin Top-meidan, l-a văzut pe fereastră pe tatăl meu şi a vrut cu orice preţ să îl salute. Cu preţul unor eforturi supraomeneşti, am reuşit să o reţin. S-a iscat un scandal furtunos. Şi uite acum, pentru a o calma, îi cumpărasem o jumătate de bazar…

Aşa gândeam eu, privind paharul de ceai din faţa mea.

Nino murea de plicitiseală, dar nu puteam face nimic. Voia să întâlnească soţii de europeni care locuiau în Teheran. Asta nu puteam accepta – soţia hanului nu trebuie să comunice cu soţiile necredincioşilor. Aveau să înceapă să o compătimească pe Nino, care era condamnată la viaţa de harem, iar asta i-ar fi agravat starea…

Recent fusese în vizită la mătuşile mele şi se întorsese de acolo îngrozită.

— Ali Han, a strigat ea, m-au întrebat de câte ori pe zi îmi dăruieşti iubirea ta. Soţii le-au spus că îţi petreci tot timpul cu mine şi ele nu îşi pot imagina că poţi să faci şi altceva. Şi mi-au mai dat o licoare împotriva *djinnilor* şi m-au sfătuit să port o amuletă împotriva deochiului. Au zis că asta o să mă salveze de toţi duşmanii. Iar mătuşa ta, Sultan *hanum*, m-a asigurat că soţul meu tânăr se plictiseşte cu o singură soţie… Şi toate erau foarte interesate cum fac eu de tu nu te duci la băieţii dansatori. Iar verişoara ta, Suata, m-a tot întrebat dacă ai luat vreo boală ruşinoasă. Au spus într-un glas că nu-mi rămâne decât să le invidiez. Auzi asta?

Am încercat să o liniştesc cum am putut, dar ea s-a băgat într-un colţ, ca un copil supărat, şi multă vreme nu şi-a putut reveni. Ochii îi erau plini de o durere inexprimabilă…

Ceaiul se răcise de tot, dar eu tot mai stăteam în ceaihana, pentru a le arăta acelor oameni că nu îmi petrec toate zilele în harem. Aici, bărbatul care e prea ataşat de soţia sa nu e deloc privit bine. Dacă până şi rudele începuseră să râdă de mine… Un bărbat trebuie să îi acorde soţiei numai o parte din timpul său. Restul timpului e la dispoziţia lui. Dar eu eram singura supapă pentru Nino, eu eram pentru ea şi ziar, şi teatru, şi cafenea, şi prieten şi – mai mult – soţ. De aceea nu puteam să o las singură, de aceea eram gata să cumpăr pentru ea tot bazarul. Mai mult, în acea zi unchiul dădea o mare recepţie în onoarea tatălui meu, la care avea să participe şi unul dintre fiii şahului, iar Nino era obligată să rămână acasă în compania eunucului, care abia aştepta să se ocupe de educaţia ei.

Revenind în Şamiran, o găsii pe Nino stând pe covor, examinând gânditoare cumpărăturile mele. Mă sărută liniştită şi tandră. Intră un servitor, aducând o tavă cu şerbet. Observai cu câtă dezaprobare se uita la darurile din faţa lui Nino: soţul nu trebuie să îşi răsfeţe soţia aşa de mult!

Şi atunci simţii o deprimare profundă…

Viaţa în Iran începe noaptea. Noaptea şi oamenii sunt mai vii, şi gândurile mai uşoare, şi discuţiile mai simple. Ziua totul este acoperit de povara grea a caniculei, a prafului, a mizeriei. Noaptea însă Iranul parcă se

transformă. E o cu totul altă lume, aşa cum nu văzusem nici în Baku, nici în Daghestan, nici în Gruzia. Acea lume plină de nobleţe îmi stârnea entuziasmul.

Fix la opt, la casa noastră veniră trăsurile unchiului. Una pentru mine, alta pentru tata. Aşa cereau normele bunei-cuviinţe. În faţa fiecărei trăsuri se aflau trei servitori cu felinare montate pe nişte pari înalţi. Erau alergătorii care trebuia să alerge în faţa trăsurilor şi să ne lumineze drumul. Încă din tinereţe alergătorilor li se tăia splina şi erau destinaţi unui singur lucru – însoţeau trăsura, strigând puternic: „Feriţi!“

Şi, cu toate că pe drum nu ne întâlnirăm cu nimeni, alergătorii îşi făcură conştiincios datoria. Drumul cotea pe nişte străduţe înguste, de-a lungul unor ziduri albe de lut, dincolo de care se ascundeau cazarme sau căsuţe, palate sau birouri. Gardurile înalte adăpostesc viaţa Iranului de privirile curioşilor.

Învăluite în lumina lunii, cupolele prăvăliilor bazarului semănau cu nişte baloane adunate de o mână invizibilă.

Trăsurile noastre se opriră în faţa unor porţi masive, de bronz. Se deschiseră solemn şi intrarăm în curte. Odinioară venisem singur acolo şi nu găsisem decât un portar bătrân, în veşminte zdrenţuite. În acea zi porţile erau împodobite cu ghirlande de flori proaspete, felinare mari luminau curtea, iar trăsurile noastre fură întâmpinate cu plecăciuni de către opt servitori.

Curtea largă era împărţită în două printr-un gard scund. În partea interioară se afla haremul. Acolo susurau fântâni, cântau privighetori. În jumătatea masculină a curţii se afla numai un bazin simplu, dreptunghiular, cu peştişori de aur.

Ieşirăm din trăsuri. Unchiul ne salută la uşă cu o plecăciune ceremonioasă şi ne conduse în casă. Ajunserăm într-o sală spaţioasă, cu coloane aurite. Pereţii erau acoperiţi cu panouri de lemn împodobite cu o sculptură sofisticată.

Sala era deja plină de oaspeţi. În centru trona un cocoşat cu capul cărunt de tot şi sprâncenele ca nişte smocuri dese. Era Înălţimea Sa *şahzade*. La apariţia noastră, toţi se ridicară. Îl salutarăm mai întâi pe

şahzade, apoi pe ceilalţi, şi ne aşezarăm pe nişte salteluţe moi. Musafirii ne urmară exemplul. Stăturăm aşa cam un minut, apoi ne ridicarăm, făcurăm din nou plecăciuni, după care ne aşezarăm din nou şi ne cufundarăm într-o tăcere solemnă. Slugile serviră ceai aromat în ceşcuţe adânci şi aduseră coşuri cu fructe. Înalţimea Sa încălcă primul tăcerea.

— Am călătorit mult, am fost prin multe ţări, spuse el. Dar nu am mâncat nicăieri castraveţi sau piersici mai gustoase ca cele din Iran.

Cu aceste cuvinte luă o feliuţă de castravete, o sără şi o mâncă încet, gânditor.

— Înălţimea Voastră binevoieşte să aibă dreptate, răspunse unchiul. Şi eu am fost în Europa şi am fost uimit văzând cât de mici sunt fructele la ei.

— Mereu mă întorc cu bucurie în Iran, intră în discuţie ambasadorul şahului iranian într-una dintre ţările europene. Nu există pe lume nimic din ce am putea invidia noi, iranienii. Restul lumii e populat numai de barbari.

— Poate că ar mai fi câţiva hinduşi, remarcă gânditor *şahzade*. Acum mulţi ani am călătorit prin India şi am întâlnit acolo oameni nobili, care primiseră educaţie bună şi nu era cu nimic mai prejos prin nivelul lor cultural. De fapt, barbaria lor tot trebuie să iasă cumva la suprafaţă. Am fost nevoit să iau masa cu un aristocrat hindus care – imaginaţi-vă – mânca frunze de salată?!

Fe?ele musafirilor d?dur? la iveal? cea mai deplin? groaz?. Un !

Feţele musafirilor dădură la iveală cea mai deplină groază. Un *mulla* cu obraji supţi, purtând un *emmam* mare, spuse cu voce liniştită, obosită:

— Iranienii se deosebesc de ceilalţi prin faptul că pot aprecia frumuseţea după merit.

— Aveţi perfectă dreptate, fu de acord unchiul. Eu, de exemplu, prefer un gazel minunat unei fabrici huruitoare şi sunt gata să uit că Abu Seil, cel care a scris primele rubaiate din literatura noastră, a fost necredincios.

Unchiul tuşi şi recită cântător un rubaiat.

— Uimitor, uimitor! exclamă *mulla*. Câtă armonie!

Şi repetă ultimul vers al rubaiatului.

Mulla se ridică, luă un ulcior de argint cu gât subţire, pentru spălat, şi ieşi încet din sală. Nu lipsi multă vreme. Când reveni, puse ulciorul cu grijă

pe masă şi se aşeză din nou.

— Înălţimea Voastră, i se adresă tata lui *şahzade*, e adevărat ce se spune – că prim-ministrul nostru, Vosug-ad-Dovle, are de gând să încheie un tratat de pace cu Anglia?

— Mai bine îl întrebaţi pe Asad-as-Saltan, începu să râdă *şahzade*. De fapt, ăsta nu mai e secret de stat.

— Da, confirmă tata, va fi un tratat foarte avantajos. Pentru că de acum barbarii o să devină sclavii noştri.

— De ce?

— Doar ştiţi că englezilor le place să muncească, iar nouă ne place să ne delectăm cu frumosul. Le plac luptele, nouă liniştea. Asta ne-a şi permis să încheiem acordul. Acum nu va mai trebui să ne facem griji pentru siguranţa graniţelor noastre: Anglia se obligă să apere Iranul. Englezii o să facă drumuri, o să ridice case şi, în plus, o să ne mai şi plătească. Pentru că ei înţeleg în ce măsură cultura universală este îndatorată Iranului.

— Credeţi că Anglia o să ne apere în numele culturii noastre? întrebă neîncrezător Bahram Han Şirvanşir, fiul unchiului, care stătea alături de el. Poate că fac asta în numele petrolului nostru.

— Pentru luceafărul lumii, şi cultura, şi petrolul trebuie apărate, răspunse rece unchiul. Dar noi nu putem fi soldaţi!

Aici intrai eu în discuţie.

— De ce nu putem? Eu, de exemplu, m-am luptat pentru poporul meu şi sunt convins că şi de-acum încolo o să mă mai lupt pentru el.

Asad-as-Saltan îmi aruncă o privire nemulţumită. Înălţimea Sa puse ceaşca jos şi zise cu importanţă:

— Dar nu ştiam că sunt şi soldaţi printre Şirvanşiri.

— Înălţimea Voastră, Ali Han nu a fost soldat, ci ofiţer.

— Asta nu are importanţă, Asad-as-Saltan, spuse *şahzade* şi adăugă ironic: Ca să vezi, ofiţer!

Îmi muşcai limba. Ce porcărie! Îmi ieşise cu totul din minte că, în ochii unui drept-credincios iranian, a fi soldat e o treabă nedemnă.

Se pare că de partea mea era numai Bahram Han. Şi asta probabil numai pentru că era tânăr. Cel care stătea alături de *şahzade*, domnul Muşir-

ad-Dovle, care ocupa un înalt post guvernamental, îi explica vărului meu că Iranul se află sub protecţia Angliei şi că pentru a străluci nu are nevoie de săbii. În trecut fiii Iranului îşi demonstraseră vitejia.

— În haznaua şahinşahului se păstrează un model de glob pământesc turnat din aur curat, spuse el, încheindu-şi învăţăturile. Fiecare stat este marcat pe acest model printr-o piatră nestemată distinctă. Numai teritoriul Iranului e încrustat cu diamante. Asta e mai mult decât un simbol. E un adevăr recunoscut de toată lumea.

Îmi aduse aminte de soldaţii străini care ocupaseră ţara şi de poliţiştii în uniforme jerpelite pe care îi văzuserăm la Enzeli. Aceasta e Asia! Asia care, din groaza de a deveni europeană, a depus armele în faţa Europei! *Şahzade* dispreţuia serviciul militar. Şi acesta era moştenitorul şahului, care, odinioară, în prezenţa strămoşilor mei, condusese o campanie victorioasă asupra Tiflisului. Pe atunci, Iranul era o ţară mândră şi iranienii ştiau să mânuiască armele. Cum se schimbase totul şi devenise mai mic! Acum *şahzade* prefera poezia în locul mitralierei. Poate pentru că se pricepea mai bine la poezie? Îmi adusei aminte de Omar Khayam:

Zi şi noapte, tabla de şah,
Acolo soarta se joacă cu omul.
După ce-l înalţă, rosteşte „şah şi mat“
Şi pune totul în ordine.

Adâncit în gânduri, nu observai că recitam cu voce tare aceste versuri. Faţa *şahzade*-ului se lumină.

— Deci aţi devenit soldat din întâmplare. Şi de ce nu spuneţi aşa? Văd că sunteţi un om educat. Aţi fi devenit militar dacă ar fi trebuit să vă alegeţi soarta?

— Înălţimea Voastră se interesează care ar fi fost alegerea mea? Aş fi ales patru lucruri: nişte buze rubinii, muzică, fraze înţelepte şi vinul roşu.

Era o poezie celebră a lui Dagigi, pe care îmi trecu prin minte să o inserez la timp şi care îmi aduse aprecierea celor de faţă. Până şi *mulla* cu obrajii supţi îmi zâmbi binevoitor.

La miezul nopţii se deschiseră uşile sufrageriei şi intrarăm acolo. Pe covoare era aşezată o faţă de masă uriaşă, acoperită cu bucăţi mari de *lavaş* alb, numeroase farfurii mari şi mici. În mijlocul mesei se afla o tavă mare de aramă, plină cu pilaf. Prin colţurile camerei stăteau nemişcaţi servitori cu felinare în mâini. Ne aşezarăm, *mulla* citi o scurtă rugăciune, după care toţi trecurăm la mâncare.

Mâncarea este singura ocupaţie atunci când iranianul trebuie să se grăbească.

Alături se mine se aşezase Bahram Han. Mânca puţin.

— Îţi place Iranul?

— Da, foarte mult.

— O să stai mult aici?

— Până când turcii vor cuceri Baku-ul.

— Te invidiez, Ali Han. În vocea lui se simţea entuziasmul. Ai tras cu mitraliera, ai văzut lacrimile duşmanului. Dar sabia iraniană a ruginit. Noi ne extaziem în faţa versurilor lui Firdousi, scrise acum o mie de ani, şi putem să-l deosebim imediat pe Dagigi de Rudaki. Dar nimeni dintre noi nu poate nici să construiască drumuri pentru automobile, nici să comande un regiment.

Drumurile pentru automobile… Îmi adusei aminte de drumul spre Mardakian, luminat de lună. Era bine că în Asia nu se puteau construi drumuri pentru automobile. Altfel, roibul de Karabah nu ar fi ajuns pentru nimic în lume din urmă automobilul european.

— De ce aveţi nevoie de drumuri pentru automobile, Bahram Han?

— Pentru a transporta în camioane soldaţi, deşi ministrul consideră că nu avem nevoie de soldaţi. Ba avem nevoie. Avem nevoie de mitraliere, de şcoli, de spitale, de un sistem ordonat de impozite, de noi legi şi de oameni ca tine. Avem mai puţină nevoie de versuri vechi şi monotone. Există cântece şi versuri noi. Ai auzit de poetul Aşraf din Gilan?

Bahram Han îmi făcu o plecăciune şi începu să recite:

Suferinţele şi tristeţea domnesc în patrie.
Scoală-te şi mergi după sicriul Iranului.

Tinereţea Iranului a pierit în alaiul de înmormântare.
Luna, câmpia, munţii şi văile sunt pline de sângele ei.

— Dacă *şahzade* ar auzi versurile astea, le-ar numi „versuri respingătoare“ şi ar spune că ne jignesc gustul poetic.

— Mai este o poezie. A scris-o Mirza Aga Han, continuă extaziat Nahram Han. Ascultă:

Să păzească Allah Iranul de domnia necredincioşilor,
Să nu intre mireasa iraniană în casa mirelui rus.
Să nu împodobească frumoasele femei iraniene
Adunarea lorzilor englezi.

— Nu e rău, spusei şi începui să râd. Tineretul iranian se deosebeşte în mod clar de vechea generaţie prin lipsa gustului poetic. Totuşi, Bahram Han, spune-mi: ce vrei să obţii?

Întrebând, simţii că Bahram Han se chirceşte de tot, apoi începe să se agite nervos, să se aşeze mai bine pe covorul de un roşu luminos.

— Ai fost vreodată în Sipeh-meidan? începu el. Acolo se află o sută de tunuri ale căror guri sunt îndreptate în toate punctele cardinale: spre nord, sud, răsărit şi apus. Dar tunurile acestea sunt vechi, ruginite. Şi uite, în afară de aceste tunuri inutile, pline de praf, pe care le avem ca moştenire de la generaţiile trecute, Iranul nu are altă artilerie. Ştii tu că Iranul nu are nicio formaţiune militară, că noi nu avem nave militare, iar toată armata noastră e formată numai din cazaci ruşi, trupe engleze de ocupaţie şi patru sute de oameni din garda palatului? Priveşte la unchiul tău, priveşte la *şahzade*, la toţi ceilalţi oameni de stat. Ochi tulburi, mâini flasce! Au îmbătrânit şi au ruginit asemenea tunurilor din Sipeh-meidan! A trecut timpul lor, ei trebuie să cedeze locul. Viitorul nostru s-a aflat mult prea multă vreme în nişte mâini obosite, îmbătrânite, ale diverşilor *şahzade* şi poeţi. Ajunge! Iranul seamănă cu mâna unei bătrâne cerşetoare care cere de pomană. Vreau să transform această palmă bătrână într-un pumn tânăr, plin de forţă. Rămâi cu noi, Ali Han. Am auzit câte ceva despre tine, ştiu cum ai apărat cu mitraliera în mână fortăreaţa din Baku, ştiu că ai muşcat gâtul duşmanului. În Iran va trebui să apărăm ceva mai mare decât o veche fortăreaţă, iar la

dispoziţia ta vei avea arme mai puternice decât mitraliera. E mai bine decât să-ţi petreci zilele în harem sau să admiri frumuseţile bazarului.

Tăceam gânditor. Teheranul! Unul dintre cele mai vechi oraşe ale lumii. Babilonienii îl numeau Roga-Rei, „oraşul regilor“. Praful vechilor legende, palate cu aurăria decolorată, scorojită. Privind coloanele din Almas-sarai, ornamentele decolorate ale vechilor covoare şi armonia liniştită a vechilor rubaiate, toate acestea – trecutul Iranului, prezentul lui şi viitorul – se înfăţişau ochilor mei!

— Bahram Han, spusei în cele din urmă, să spunem că o să obţii ce vrei, că o să faci drumuri asfaltate, că o să alcătuieşti formaţiuni militare şi o să-i trimiţi pe cei mai proşti poeţi să înveţe în şcoli moderne. Dar toate acestea nu vor distruge spiritul Asiei?

El îmi zâmbi.

— Spiritul Asiei? O să construim o casă mare în Top-meidan. O să adunăm acolo steaguri din moschei, manuscrisele poeţilor, miniaturi, copii depravaţi de viciile moralei noastre – toate acestea sunt şi ele spiritul Asiei. Iar pe faţada acestei case o să scriem cu litere frumoase „Muzeu“. Înălţimea Sa *şahzade* o să fie numit director al muzeului, iar unchiul tău, Asad-as-Saltan, păzitor. Ei, spune, o să ne ajuţi să construim un asemenea muzeu?

— Trebuie să mă gândesc, Bahram Han.

Masa se încheie. Musafirii se împărţiseră în grupuri şi discutau încet.

Ieşii pe veranda deschisă şi trăsei în piept cu nesaţ aerul proaspăt, plin de aroma trandafirilor. Undeva, în depărtare, dincolo de cupolele de lut ale bazarului invizibil în întunericul nopţii, se afla palatul din Şamiran şi acolo, printre covoare şi perne, mă aştepta Nino. Dar poate că ea dormea cu buzele uşor întredeschise şi avea ochii înroşiţi de lacrimi. Mă întristai. Eram gata să cumpăr toate lucrurile preţioase din bazar şi să i le arunc la picioare, numai să văd cum îi râd iar ochii.

Iranul! Oare trebuia să rămân acolo, lângă eunuci şi *şahzade*, dervişi şi bufoni? Să rămân pentru a face drumuri asfaltate, pentru a strânge o armată? Pentru a mai adăuga Asiei încă o fărâmă din Europa?

Şi deodată îmi dădui seama foarte clar că pentru mine nu e nimic mai drag şi mai scump pe lume decât ochii zâmbitori ai lui Nino. Când

zâmbiseră pentru ultima oară ochii aceia? La Baku, lângă fortăreaţă? Dar când fusese asta?

Simţeam un dor animalic pentru Baku, pentru zidurile prăfuite ale fortăreţei, pentru soarele care apunea la orizont. Auzeam clar cum urlă şacalii la poarta Boz Gurda, cu botul ridicat spre lună. Vântul aducea în locurile virane din Baku nisipul stepelor. Malul nisipos era acoperit de pete de petrol. Lângă Turnul Fecioarei negustorii îşi lăudau gălăgios marfa. Strada Nikolaevskaia ducea la liceul „Sfânta Tamara“. În curtea liceului, sub copaci, se afla Nino, cu caietele sub braţ, privindu-mă triumfător.

Dar dintr-odată dispăru aroma trandafirilor iranieni. Îmi chemam Patria aşa cum copilul îşi strigă mama, şi înţelesei deodată că Patria asta nu mai există. Simţii aerul curat, de stepă, din Baku, mirosul slab al mării, mirosul de nisip şi petrol. Pentru nimic în lume nu trebuia să-l fi părăsit. Oraşul acela îmi fusese dăruit de Allah! Ca un câine în cuşcă, eram legat cu un lanţ puternic de vechea lui natură.

Privii spre cer. Stelele, îndepărtate şi mari, ca nişte pietre scumpe în coroana şahului. Nu simţisem niciodată o asemenea singurătate. Aparţineam oraşului Baku, fortăreţei lui vechi, lângă ale cărei ziduri străluceau zâmbitori ochii lui Nino.

Pe umărul meu se odihnea mâna lui Bahram Han.

— Mi se pare că ai căzut pe gânduri? Ei, ia spune, te-ai gândit la propunerea mea? Vrei să construieşti edificiul noului Iran?

— Bahram Han, fratele meu, te invidiez. Numai cine pierde Patria îşi dă seama de preţul ei. Nu pot construi noul Iran. Pumnalul meu a fost ascuţit de zidurile fortăreţei din Baku.

— Medjnun, spuse el, privindu-mă trist.

Dar Bahram Han mă înţelegea. Probabil pentru că aveam acelaşi sânge.

Revenii în sală. Musafirii îşi luau rămas-bun de la *şahzade*, care pleca. Îi văzui mâna slabă, degetele lungi, cu unghii vopsite. Nu! Nu! Venisem acolo nu pentru a păzi în măreţul muzeu versurile lui Firdousi, epistolele de dragoste ale lui Hafiz, maximele înţelepte ale lui Saadi.

Făcând o plecăciune spre *şahzade*, privii în ochii lui. Se putea citi acolo o tristeţe gânditoare. Ştia de pericolul care se apropia.

Pe drumul spre Şamiran mă gândii la tunurile ruginite din piaţă, la ochii obosiţi ai *şahzade*-lui şi la supunerea lui Nino.

18 Unitate monetară din Iran.

25

Ţinând în mâini steguleţe mici, colorate, stăteam în faţa hărţii întinse pe canapea. Culorile ei erau puternice şi îmi săreau în ochi. Dar numele oraşelor, râurilor, munţilor erau tipărite înghesuit, se suprapuneau unele peste altele, aşa că era imposibil să înţelegi ceva. La fel de multe greşeli erau şi în ziarul de alături. Trebuia să contrapun şi să compar mereu numele pentru a ajunge la adevăr.

Înfipsei un steguleţ verde alături de numele „Elizavetpol (Ganja)“, în care ultimele cinci litere se suprapuseseră deja peste Munţii Zanguldag. În ziar scria că un avocat din Hoi, Fatali Han, proclamase Ganju-ul Republică Azeră Liberă. Steguleţele verzi din răsăritul Ganju-ului marcau un teritoriu ocupat de trupele turce pe care Enver le trimisese pentru eliberarea ţării noastre. La dreapta de Adaş se apropiau regimentele lui Nuri paşa. În stânga trupele lui Mursal paşa ocupaseră deja câmpiile Ilisu. În centru luptau detaşamente azere de voluntari. Cercul trupelor turceşti se strângea din ce în ce mai tare în jurul oraşului Baku, ocupat de ruşi. Era suficient să atingi steguleţele vechi şi ele l-ar fi alungat pe cel roşu, care marca oraşul Baku.

Iahia Kuli se afla în spatele meu şi îmi urmărea cu atenţie mişcările. Probabil jocul acesta cu steguleţele i se părea un fel de incantaţie a unui vrăjitor puternic. În orice caz, era convins că, deplasând steguleţele, chem în ajutor forţele supranaturale care trebuie să salveze Baku-ul din mâinile necredincioşilor.

Nu dorea în niciun caz să îmi tulbure activitatea, dar, pentru el, datoria era mai presus de orice.

— Hanule, ştiţi ce s-a întâmplat cu mine? Voiam să colorez cu *henna* unghiile lui Nino *hanum*. Am cumpărat *henna* cea mai scumpă, pentru a se usca imediat ce o întinzi. Dar Nino *hanum* a aruncat vasul şi m-a zgâriat pe faţă. Dimineaţă am tras-o la fereastră – îşi continuă el raportul pe un ton monoton, serios –, am apucat-o cu grijă de cap şi am rugat-o să deschidă gura. Hanule, doar datoria mea e să verific dacă are dinţii sănătoşi. Dar *hanum* a sărit într-o parte şi mi-a tras o palmă. Desigur, nu mă doare, dar… Hanule, iartă-ţi servitorul, dar nu mă apuc să-i rad părul de pe trup. Este o femeie foarte ciudată. Nu poartă amuletă împotriva deochiului, refuză să ia medicamente folositoare pentru femeile însărcinate… Aşa că, dacă o să nască o fetiţă, hanule, să nu mă învinuiţi pe mine, ci pe Nino *hanum*. În ea a intrat un duh rău. Ajunge să mă apropii de ea că începe să tremure. Ştiu o bătrână la moscheea Abdul Aziz care se pricepe cumva la alungarea duhurilor. Cred că ar merita s-o invităm aici. Judecă şi dumneata, hanule: Nino *hanum* se spală cu apă rece ca gheaţa, deşi de la asta se strică pielea. Îşi freacă dinţii cu o perie aşa de dură, că gingiile îi sângerează, în loc să-i spele cu degetul arătător de la mâna dreaptă, după ce l-a băgat mai înainte în pastă aromată, cum fac toţi oamenii. Pe cuvânt de onoare, a intrat un duh în ea.

Asemenea rapoarte trebuia să ascult aproape în fiecare zi, de aceea mă obişnuisem cu ele şi nu le băgam în seamă. Iahia Kuli se simţea responsabil pentru viitorul meu copil. În timpul rapoartelor ochii îi ardeau din cauza sentimentului plin de bucurie al datoriei împlinite.

Nino purta cu el un război plin de încăpăţânare, dar fără succes. Arunca în el cu pernele, se plimba fără *chador* pe zidul care înconjura casa, arunca pe fereastră amuletele împotriva deochiului şi punea pe pereţi portretele rudelor ei gruzine. Iahia Kuli îmi raporta asta cu tristeţe şi nelinişte.

Seara, Nino se aşeza mai confortabil pe canapea şi începea să facă planul înfruntării de a doua zi. Îşi freca gânditoare bărbia şi se sfătuia cu mine.

— Ce crezi, Ali Han? Ce să fac mâine? Să-i arunc apă în faţă şi să arunc în el cu o pisică? Nu, nu, o să fac aşa: în fiecare dimineaţă o să fac gimnastică lângă fântână şi o să-l oblig să facă şi el cu mine. Nu ştiu de ce,

s-a cam îngrăşat. Sau şi mai bine: pur şi simplu o să-l gâdil până la moarte. Am auzit că de la gâdilat se poate muri, iar lui îi e groaznic de frică de gâdilat.

Până noaptea târziu Nino elabora planuri de răzbunare, iar dimineaţă eunucul neliniştit îmi raporta:

— Ali Han, Nino *hanum* stă în bazin şi face cu mâinile şi cu picioarele nişte mişcări ciudate. Mă tem pentru ea, hanule. Se apleacă în faţă, apoi se lasă pe spate, parcă nu are deloc oase. Poate că aşa se roagă ea unui idol necunoscut? Îmi cere să repet mişcările alea. Dar, hanule, eu sunt un musulman drept-credincios şi nu mă pot închina decât lui Allah.

Nu avea niciun rost să îl dau afară pe Iahia Kuli. În locul lui ar fi venit altul. O casă fără eunuc nu era considerată completă. Mai mult, fără Iahia Kuli nu avea cine să se îngrijească de femei în casă, să ţină gospodăria, să se ocupe de chestiuni băneşti. Dacă există vreun om care să nu aibă pasiuni şi să nu ia mită, acesta este eunucul.

Aşa că tăceam, absorbit de steguleţe verzi ce înconjurau Baku-ul…

Eunucul tuşi încet, pentru a-mi atrage atenţia.

— S-o invit sau nu pe bătrâna de la moscheea Abdul Aziz?

— Pentru ce, Iahia Kuli?

— Ca să alunge duhul din trupul lui Nino *hanum*.

Oftai. Puţin probabil că o bătrână de la moscheea Abdul Aziz ar fi putut să se descurce cu demonii europeni.

— Nu e deloc nevoie, Iahia Kuli. O să alung chiar eu duhul. Când va fi nevoie, o s-o fac eu însumi. Dar acum toată forţa mea depinde de aceste steguleţe.

În ochii eunucului apărură groaza şi curiozitatea.

— Când steguleţele verzi o să le alunge pe cele roşii patria ta va fi liberă? Aşa e, Ali Han?

— Da, Iahia Kuli, aşa e.

— Şi atunci, de ce nu muţi chiar acum steguleţele verzi?

— Nu pot să fac asta, Iahia Kuli, nu stă în puterile mele.

Mă privi cu mare compătimire.

— Trebuie să te rogi la Allah, să-ţi dea puteri. Săptămâna viitoare începe muharrem-ul[19]. Dacă în luna asta i te adresezi lui Allah, neapărat o să-ţi dea puteri.

Nino nu era acasă. Părinţii ei veniseră la Teheran şi acum dispărea la ei cu orele. Acolo, în apartamentul pe care prinţul îl închiriase, se întâlnea cu mulţi europeni. Ştiam asta, dar nu protestam, pentru că îmi părea rău de Nino.

Servitorul rămase în aşteptarea poruncilor mele. Îmi adusei aminte că venise la Teheran de la Maşhad Said Mustafa. Mă întâlneam rar cu el, pentru că acum Said îşi petrecea timpul la moschee sau avea discuţii profunde cu nişte dervişi jerpeliţi.

— Iahia Kuli, du-te la Said Mustafa. Locuieşte lângă moscheea Sipehlezar.

Roagă-l să-mi facă onoarea şi să mă cinstească cu prezenţa lui.

Servitorul plecă şi rămăsei din nou singur.

Nu aveam puterea să pun steguleţul verde în acel punct de pe hartă care reprezenta oraşul Baku. În patria mea batalioanele turceşti şi detaşamentele de voluntari care se uniseră cu ele, ridicând steagul noului Azerbaidjan, se luptau cu duşmanul. Ştiam şi despre acest steag, şi despre numărul trupelor, şi despre locul confruntărilor. Printre voluntarii azeri se număra şi Ilias bek. Şi eu voiam să ajungă la luptă, visam să inspir vântul proaspăt al libertăţii. Dar drumul spre front îmi era închis. Graniţele erau păzite de trupe engleze şi ruse. Podul peste Araks, care lega Iranul de câmpul de luptă, fusese acoperit cu sârmă ghimpată, mitraliere şi trupe.

Iar Iranul trăia ca un melc ascuns în cochilia bunăstării sale. Şi niciun om din afară nu putea pătrunde în acea lume considerată contaminată, unde aveau loc lupte, şuierau gloanţe, iar oamenilor nu le ardea de poezie. Dimpotrivă, din Baku sosea în Iran un val de refugiaţi.

Printre ei se afla şi flecarul Arslan aga, care se agita ca un copil. La Teheran îşi petrecea zilele în ceaihana, scria articole în care victoriile turcilor erau comparate cu campaniile victorioase ale lui Alexandru Macedon. Unul dintre articolele lui fusese interzis, pentru că prezenta nişte laude mult prea pătimaşe la adresa lui Alexandru, care strivise odată armata

persană. Cenzorul le considerase ofensatoare pentru Iran. După această întâmplare, Arslan aga se considera un om care a suferit pentru convingerile sale.

Odată venit la mine, a început să descrie în detaliu eroismul meu de la apărarea Baku-ului. Rezulta că legiuni ale duşmanilor defilau solemn, în formaţie, dinaintea mitralierei mele, numai pentru a avea onoarea de a fi loviţi de gloanţele mele. El însă, în timpul luptelor, se aflase în subsolul unei tipografii, scriind chemări patriotice care nu fuseseră răspândite nicăieri. Mi le-a citit şi s-a apucat să mă întrebe ce sentimente are omul care îşi întâlneşte duşmanul faţă în faţă.

Uplându-mi gura cu dulciuri, l-am dat afară. A plecat lăsându-mi un caiet nou-nouţ, mirosind a cerneală tipografică, ca eu să-mi notez amintirile eroice.

Am răsfoit gânditor caietul, aducându-mi aminte de faţa tristă a lui Nino, meditând la viaţa încurcată, de neînţeles, şi m-am apucat de scris. Desigur, nu mă pregăteam să descriu senzaţiile eroului care se luptă cu duşmanul. Voiam să descriu viaţa alături de Nino, viaţă care alungase bucuria din ochii soţiei mele, să povestesc despre drumul care ne adusese în grădina mirosind a trandafiri a palatului Şamiran.

Am început să îmi pun în ordine însemnările din timpul gimnaziului, fiind treptat absorbit de lucru, iar viaţa noastră trecută mi se perinda în faţa ochilor zi după zi.

Said Mustafa mă întrerupse din lucru. Se aplecă, lipindu-şi obrazul de umărul meu.

— M-am încurcat în viaţa asta, Said, spusei, am pierdut firul. Drumul către front e închis. Nino nu mai râde. Însă eu, în loc de sânge, vărs cerneală. Ce să fac, Said Mustafa?

Prietenul meu mă privi liniştit şi atent. Era îmbrăcat într-un costum negru, faţa i se alungise şi toată silueta lui uscăţivă părea că se îndoaie sub povara unei taine.

— Numai cu mâinile nu obţii nimic, Ali Han, spuse el aşezându-se. Dar omul nu are doar mâini. Uită-te la hainele mele şi o să înţelegi ce vreau

să spun. Asupra oamenilor stăpâneşte puterea Celui de Sus. Atinge taina aceasta şi o să capeţi puteri.

— Nu te înţeleg, Said. Spiritul meu e epuizat, caut o cale de ieşire din ceaţa care mă înconjoară.

— Asta pentru că vezi numai robii lui Dumnezeu, dar uiţi de Cel de Sus, care domneşte peste aceşti robi. Nepotul Prorocului, urmărit de duşmanii credinţei, a murit la Kerbala în anul 680. Era un mântuitor care ştia o taină. Cu sângele lui a colorat Cel de Sus soarele care răsare şi apune. Comunitatea şiită era condusă de doisprezece imami: primul dintre ei a fost Husein, iar ultimul, Imamul Invizibil Sahib-az-Zaman, care se ascunde şi în zilele noastre. Acest imam invizibil se manifestă în toate lucrările sale, dar, în pofida acestui lucru, rămâne invizibil. Eu îl văd în soarele care răsare, în grâu, în marea tumultuoasă. Vocea lui o aud în tirul mitralierei, în gemetele femeilor, în urletul vântului. Şi Cel de Sus îmi spune că viitorul şiiţilor e tristeţea! Doliul pentru Husein, care a murit în Deşertul Kerbala, este o frântură a acestui viitor. Şi în fiecare an consacrăm o lună acestei tristeţi, acestui doliu. Este luna *muharrem*, în care nefericitul îşi plânge durerea. În ziua a zecea a *muharrem*-ului, şiitul capătă ce i s-a pregătit de către Cel de Sus, căci aceasta este ziua mucenicilor. Chinurile suferite de pruncul Husein trebuie luate asupra lor de către drept-credincioşi. Cel care ia asupra sa măcar o mică parte din acele chinuri este împărtăşit cu o fărâmă din milostenia divine. Iată de ce se biciuiesc cu lanţurile musulmanii drept-credincioşi. Numai prin intermediul acestor chinuri li se descoperă celor rătăciţi drumul cel dulce al milosteniei şi al libertăţii.

— Said, spusei eu iritat, eu te întreb cum să-mi readuc fericirea în casă, pentru că sufletul meu e cuprins de teama asta. Şi tu îmi spui ce scrie în toate manualele. Ce să fac deci? Să merg prin moschei şi să mă biciuiesc cu lanţul? Eu sunt un om credincios şi respect toate preceptele religiei. Şi eu, ca şi tine, cred în taina Celui de Sus, dar nu cred că drumul spre fericirea mea e dat de durerea pentru Sfântul Husein.

— Dar eu cred asta, Ali Han. M-ai întrebat de drum, ţi l-am arătat. Nu cunosc alt drum. Ilias bek îşi varsă sângele pe frontul de la Ganju. Tu nu poţi să ajungi acolo. De aceea, varsă-ţi sângele în ziua a zecea a *muharrem*-

ului, varsă-l în numele Celui de Sus, care-ţi cere jertfa aceasta. Dar taci, nu spune că jertfa aceasta sfântă va fi fără rost. Totul are rost în această lume a durerii. În *muharrem*, şi tu, şi Ilias bek, care luptă la Ganju, luptaţi pentru patrie.

Tăceam.

Trăsura cu ferestrele acoperite intră în curte. Poarta de la grădina haremului se deschise larg şi Said Mustafa se ridică pe neaşteptate, spunând că se grăbeşte foarte tare.

— Vino mâine la mine, la moscheea Sipehlezar. O să continuăm acolo discuţia noastră.

19 Prima lună a calendarului islamic, în timpul căreia se desfăşoară un festival religios şiit.

26

În harem exista un minunat joc de table: cu o tablă încrustată cu sidef şi piese din fildeş. O învăţasem pe Nino să joace table şi de atunci jucam pe *tumani*, cercei, sărutări sau pe numele viitorului copil. Nino pierdea, se achita de plată faţă de mine şi arunca din nou zarurile. Ochii ei sclipeau plini de patimă, iar degetele atingeau piesele ca şi cum nu ar fi fost din fildeş, ci din pietre preţioase.

Jucam cu ea, culcat pe canapea. După ce îmi dădu cei opt *tumani* de argint pierduţi, Nino oftă.

— O să mă ruinezi, Ali Han.

Spunând asta, trânti capacul, se întinse, îşi puse capul pe genunchii mei şi îşi aţinti gânditoare privirea în tavan. Ziua aceea decursese de minune şi Nino, după ce gustase dulceaţa răzbunării, jubila. Iată cum stătuseră lucrurile.

De dimineaţă, în casă s-a stârnit agitaţie, în spatele uşii se auzeau gemete, iar mai apoi în cameră, încruntat de durere, a intrat cel mai înverşunat duşman al lui Nino, Iahia Kuli. Avea un obraz umflat.

„Mă doare o măsea“, s-a plâns el jalnic.

Ochii lui Nino s-au aprins de solemnitatea victoriei. A tras servitorul lângă fereastră, l-a pus să deschidă gura şi s-a încruntat, a dat din cap îngrijorată. Apoi a luat un fir grosolan de aţă, a legat un capăt de măseaua găurită a lui Iahia Kuli, iar pe celălalt l-a agăţat de clanţa uşii.

„Uite-aşa“, a spus ea şi a trântit repede uşa.

Iahia Kuli a scos un strigăt disperat, privind dintele smuls care se legăna de aţă.

„Spune-i, Ali Han, că aşa se întâmplă când omul se spală pe dinţi cu degetul arătător de la mâna dreaptă.“ I-am tradus servitorului cuvânt cu cuvânt. Iahia Kuli s-a aplecat şi a ridicat dintele.

Dar setea de răzbunare a lui Nino nu fusese satisfăcută pe deplin.

„Să-i spui că încă nu s-a vindecat. Să se întindă în pat şi să ţină şase ore pe dinte ceva fierbinte. Mai mult, timp o săptămână să nu mănânce nimic dulce.“

Iahia Kuli a ieşit din cameră cu capul plecat, mulţumit că scăpase de durere.

„Să-ţi fie ruşine, Nino“, i-am zis, „i-ai răpit sărmanului şi ultima bucurie.“„Aşa-i şi trebuie“, a spus Nino răutăcioasă şi a adus tablele.

Voia măcar să compenseze într-un fel amărăciunea umilinţelor îndurate…

Şi uite, acum Nino era întinsă pe canapea, mângâindu-mi obrazul cu palma.

— Ali, când o să fie eliberat Baku?

— Probabil peste vreo două săptămâni.

— Paisprezece zile bătute pe muchie, oftă ea. Paisprezece zile bătute pe muchie. Tare mi-e dor de Baku şi visez ca turcii să-l cucerească cât mai repede. Ştii, totul s-a schimbat. Tu te simţi minunat aici, dar eu sunt umilită în fiecare zi.

— Eşti umilită? Cum?

— Toţi mi se adresează ca şi cum aş fi un obiect foarte valoros şi fragil. Ce valoare am eu nu pot spune precis, dar nu sunt fragilă şi – mai ales – nu sunt un obiect. Mai ţii minte Daghestanul? Acolo totul e altfel. Nu, aici nu-mi place. Dacă Baku nu o să fie eliberat în curând, hai să mergem undeva, în altă parte. Nu îi ştiu pe poeţii cu care se mândresc aici, dar ştiu că în ziua *aşur* oamenii se biciuiesc cu lanţurile şi îşi înfig pumnale în gât. Astăzi toţi europenii pleacă din oraş, pentru a nu fi martorii acestei privelişti. Mă simt jertfa unei forţe necurate care în orice moment se poate năpusti asupra mea.

Faţa ei delicată era îndreptată spre mine. Privirea, extrem de profundă şi de inaccesibilă.

— Ţi-e frică, Nino?

— De ce? întrebă ea cu uimire sinceră.

— Unele femei se tem de naştere.

Faţa îi deveni serioasă.

— Nu, nu mă tem. Mă tem numai de şoareci, de crocodili, de examene şi de eunuci. Dar în niciun caz de naştere. Atunci, şi iarna ar trebui să mă tem de guturai.

Îi atinsei cu buzele pleoapele răcoroase. Nino se ridică, îşi pieptănă părul pe spate.

— Mă duc la părinţii mei, Ali Han.

Ştiam că în vila mică în care locuiau alde Kipiani sunt încălcate total regulile haremului, dar nu puteam să îi interzic lui Nino să îşi vadă părinţii. În acea zi prinţul îi primea pe prietenii lui gruzini şi pe diplomaţii occidentali. Acolo Nino avea să bea ceai, să mănânce dulciuri englezeşti şi să discute cu consulul olandez despre Rubens şi problemele femeilor din Orient.

Plecă. Mă uitai cum trăsura cu ferestrele acoperite iese pe poartă.

Rămas singur, începui din nou să meditez la steguleţele verzi de pe hartă, la punctele de graniţă care îmi închideau drumul spre patrie.

În cameră era penumbră. Pernele moi ale canapelei păstrau mirosul parfumului lui Nino. Stăteam culcat pe covor şi, prefirând mătăniile, priveam leul iranian care strălucea pe perete, ţinând în labă sabia sclipitoare. Conştiinţa neputinţei şi slăbiciunii mele mă întrista. Îmi era ruşine să mă ascund în umbra leului iranian, când poporul meu îşi vărsa sângele pe câmpurile de luptă de lângă Ganja. Şi eu mă simţeam un obiect preţios, păstrat cu grijă ca fiind extrem de fragil. Mie, unui Şirvanşir, mi se prezisese că voi primi un titlu important la Curte şi că, în limba aleasă a clasicilor, voi vorbi despre sentimentele mele delicate. Dar în clipa aceea poporul meu îşi vărsa sângele pe câmpul de luptă. Lipsa de speranţă mă aducea la disperare. De pe pereţi rânjeau dinţii leului iranian. Podul de

graniţă de pe Arax fusese închis, iar acolo, pe pământ iranian, nu mai aveam căi spre sufletul lui Nino.

Smulsei cu răutate mătăniile, aţa se rupse şi pietricelele galbene se împrăştiară pe podea.

De undeva răzbătu un sunet slab de goarnă. Suna groaznic şi fermecător, ca un fel de avertisment al Celui de Sus. Mă apropiai de fereastră. Strada prăfuită plutea în arşiţa verii. Soarele se afla chiar deasupra curţii din Şamiran. Tobele se auzeau din ce în ce mai aproape.

— Şahsei!… Vahsei[20]! le ţineau isonul mii de voci. Şah, Husein, Bah, Husein!

La colţ apăru mulţimea. În faţă se desfăşurau trei steaguri uriaşe, brodate cu aur. Pe unul dintre ele fusese brodat numele lui Ali, solul lui Allah pe pământ. Pe cel de-al doilea steag, din catifea neagră, era înfăţişată o mână stângă coborâtă. Era mâna Fatimei, fiica Proorocului. Pe cel de-al treilea steag era scris un singur cuvânt, „Husein“, numele nepotului Proorocului, al Jertfei şi al Mântuitorului.

Mulţimea curgea alene pe stradă. În primele rânduri mergeau musulmanii drept-credincioşi în veşminte negre de doliu, cu spinarea descoperită. În mâini duceau lanţuri grele cu care se biciuiau, „spălându-şi“ păcatele. În ritmul loviturilor de tobă îşi abăteau lanţurile pe spinarea şiroind de sânge. În urma lor, în semicerc, veneau bărbaţi laţi în umeri. Făceau doi paşi înainte, apoi un pas înapoi şi din nou doi paşi înainte.

— Şahsei!… Vahsei! strigau ei surd şi la fiecare strigăt se loveau cu pumnii puternici în pieptul păros.

În urma lor veneau seizii, oameni din neamul Proorocului. Aveau brâuri verzi. În spatele seizilor, în veşminte albe, veneau jertfele *muharrem*-ului, cu capetele rase şi pumnale în mâini. Pe chipurile lor se citea o înstrăinare deplină, ca şi cum ar fi fost solii unei alte lumi.

— Şahsei!… Vahsei!…

Strălucind în aer, pumnalele coborau pe capetele rase. Hainele erau pline de sânge. Pe unul îl apucă ameţeala şi tovarăşii îl scoaseră din mulţime. Pe buze avea un zâmbet fericit.

Stăteam încă în picioare, lângă fereastră, simţind o trăire încă neîncercată. Strigătele de pe stradă răsunau în sufletul meu ca un avertisment, umplându-l cu setea de jertfă. Pe strada prăfuită picăturile de sânge erau risipite ca nişte mărgăritare. Sunetele goarnei te fermecau, te îndemnau către mântuire. Ele conţineau taina Celui de Sus, poarta tristeţii, care deschide drumul spre mântuire.

Strângându-mi buzele, apăsai cu palma în fereastră. În faţa mea pluti steagul lui Husein, văzui mâna Fatimei şi obiectele începură să pară ireale.

Se auzi din nou bubuitul tobei, răsunând în sufletul meu ca un răget sălbatic. În aceeaşi clipă mă transformai într-o părticică a acelei mulţimi. Mă trezii în semicerul bărbaţilor cu umeri laţi şi pumnii mei, asemenea unor ciocane grele, îmi loveau pieptul dezgolit. Apoi simţii răcoarea moscheii în penumbră, auzii geamătul imamului. Cineva îmi dădu un lanţ greu şi simţii o durere fierbinte pe spinare. Orele treceau. În faţa mea apăru o piaţă mare şi acelaşi răget sălbatic contopit cu strigătele bucuroase „Şahsei! Vahsei!“ izbucni şi din pieptul meu. Deodată, de undeva, apăru un derviş cu o faţa obosită, ale cărui coaste se vedeau pe sub pielea uscată. Feţele oamenilor din mulţime iradiau credinţă. Oamenii cântau. În piaţă fu adus un cal cu valtrap însângerat pe spate. Era calul pruncului Husein. Dervişul striga cât îl ţinea gura. Azvârlindu-şi toiagul de aramă, se aruncă sub picioarele calului. Mă luă ameţeala. Ciocanele pumnilor năvăleau pe pieptul dezgolit.

— Şahsei! Vahsei!

Alături de mine fu luat pe braţe un tânăr cu hainele albe pline de sânge. Marea de făclii care năvălea în depărtare mă atrăgea şi mă purta cu ea. Îmi dădui seama că stau în curtea unei moschei, înconjurat de oameni care plâng, purtând pe cap nişte căciuli rotunde, înalte. Cineva începu să cânte un *marsiye*[21] pentru pruncul Husein. După vocea celui care cânta se simţea că îl chinuie durerea.

Mă ridicai. Mulţimea curgea în direcţia opusă. Noaptea era răcoroasă. Ne apropiam de o clădire în care se afla guvernul. Era împodobită cu steaguri negre. Mulţimea miilor de oameni purtând făclii semăna cu un râu în care se reflectă stelele. La răspântii se aflau femei cu *chador*. Trecui pe lângă un consulat păzit de santinele.

Pretutindeni pe acoperişurile caselor se înghesuiau gură-cască. Prin Top-meidan, pe lângă mulţimea care se ruga, trecea o caravană de cămile. Din nou se ridicară ţipete spre cer, gemete. Femeile se prăvăleau la pământ, razele lunii le luminau picioarele dezgolite. Pe un tron aşezat pe cocoaşa unei cămile se afla familia Pruncului. În spatele lor, pe un cal negru, era adus ucigaşul Pruncului, califul Ezid. O ploaie de pietre zbură spre el. El sări de pe cal şi dispăru în sala de expoziţii a lui Nasreddin şah, unde a doua zi avea să fie prezentat misterul Pruncului.

Deasupra porţilor de diamant ale palatului şahului fâlfâiau steaguri negre. Santinelele, în haine de doliu, stăteau în picioare, cu capul plecat. Şahul nu era în palat, ci la reşedinţa lui de vară de la Bageşah. Mulţimea apucă spre strada Ala-ad-Dovle şi, pe neaşteptate, mă trezii singur în piaţă. Top-meidan rămase deodată pustie şi întunecată. Gurile tunurilor ruginite se uitau indiferente la mine.

Trupul mă durea surd. Mi se părea că fusesem lovit cu o mie de bâte. Pusei mâna pe şold şi descoperii acolo un cocoloş de sânge închegat. Mă luă ameţeala. După ce traversai piaţa, mă lăsai să cad, fără putere, lângă o trăsură. Vizitiul se uită la mine grijuliu şi spuse, cu tonul unui cunoscător:

— Caută puţin găinaţ de porumbel, amestecă-l cu untdelemn şi unge rănile. Ajută foarte mult.

Mă întinsei pe canapea şi strigai:

— La Şamiran, la casa Şirvanşir!

Vizitiul dădu bice. Trăsura sărea pe drumurile desfundate şi, din când în când, vizitiul se uita la mine.

— Mi se pare că sunteţi un om foarte credincios, spuse el extaziat. Data viitoare să vă rugaţi şi pentru mine. Eu nu am timp, trebuie să muncesc mult. Mă cheamă Zohrab Yusif.

Cu mâinile atârnând neputincioase pe genunchi, Nino stătea pe canapea şi plângea în hohote. Buzele ei delicate tremurau, pe faţă i se desenau cute amare. Picături de lacrimi extrem de curate i se prelingeau de pe gene şi alergau pe obraji. Trupul ei fragil se scutura de plâns. Plângea în tăcere, fără să scoată vreun cuvânt, fără să-şi şteargă lacrimile. Doar buzele îi tremurau încet, ca nişte frunze de toamnă în bătaia vântului. Stăteam în faţa ei, plin

de dorinţa de a-i împărtăşi durerea. Îi luai în mâini palmele reci, fără viaţă, şi astfel devenite străine, îi sărutai ochii săraţi din pricina lacrimilor. Ea mă privi cu înţelegere şi gânditoare.

— Nino, ce-i cu tine, Nino?

Ea tresări, îşi duse mâna la gură, iar când o lăsă din nou, în palmă se vedeau urme de dinţi.

— Ali Han, te urăsc! strigă ea cu groază.

— Ţi-e frică, Nino?

— Nu. Te urăsc!

Îşi muşcă buza de jos şi începu să semene cu un copil supărat.

— Dar ce s-a întâmplat?

— Te urăsc! repetă ea, privind cu repulsie hainele mele rupte, umerii plini de dungi.

— Dar ce-am făcut?

— În sfârşit, mi-ai arătat chipul tău adevărat, Ali Han, rosti ea încet, fără expresie, ca şi cum ar fi fost cuprinsă de gânduri. Am fost la părinţi. Am băut ceai şi consulul olandez ne-a invitat la el. Locuieşte în Top-meidan. Consulul voia să vedem obiceiurile barbare ale Orientului. Stăteam la fereastră şi toată mulţimea trecea prin faţa noastră. Am auzit sunetele goarnei, am văzut feţele înnebunite. „Nebunie violentă“, a spus consulul şi a închis fereastra, pentru că de afară venea miros de sudoare şi mizerie. Şi deodată au ajuns la noi nişte strigăte sălbatice. Când ne-am uitat, am văzut un derviş în zdrenţe care se aruncase sub picioarele unui cal. Iar apoi… Apoi consulul a întins mâna şi a întrebat uimit: „El este?“ Consulul nu a terminat propoziţia. M-am uitat în direcţia în care arătase şi am văzut în mulţimea aceea un om care se lovea cu pumnii în piept, se şfichiuia cu lanţul. Omul acela erai tu, Ali Han! A fost cât pe ce să mă înghită pământul de ruşine. Se dovedeşte că sunt soţia unui fanatic care şi-a pierdut minţile. Ţi-am urmărit fiecare mişcare şi am simţit cum consulul mă priveşte cu părere de rău. Apoi mi se pare că am băut ceai, am luat masa – nu mai ţin minte nimic. Am stat cu greu până la capăt. Deodată, în faţa mea s-a deschis în mod clar o prăpastie care ne desparte. Pruncul Husein a ucis fericirea

noastră, Ali Han. O să rămâi mereu pentru mine o parte a acelei mulţimi sălbatice şi niciodată n-o să te pot privi cu aceiaşi ochi.

Ea tăcu.

Încercând să îmi caut patria şi liniştea în Cel de Sus, o chinuisem pe Nino.

— Şi ce va fi acum, Nino?

— Nu ştiu. Nu mai putem fi fericiţi. Vreau să plec de aici. Unde-o fi, numai să nu mai văd omul acela înnebunit din Top-meidan. Într-un loc în care să te pot privi din nou în ochi. Lasă-mă, Ali Han, dă-mi voie să plec.

— Unde, Nino?

— Ah, nu ştiu, oftă ea şi îmi atinse rănile de pe trup. De ce ai făcut asta?

— De dragul tău, Nino, dar n-o să înţelegi.

— Nu! răspunse ea fără speranţă. Vreau să plec de aici. Am obosit, Ali Han, Asia e respingătoare.

— Mă iubeşti?

— Da, răspunse ea nesigură şi mâinile îi căzură pe genunchi.

O luai în braţe şi o dusei în dormitor. Acolo o dezbrăcai, o pusei în pat. Bâigui speriată ceva ininteligibil.

— Nino, mai rabdă încă două săptămâni, apoi o să mergem la Baku.

Ea dădu din cap obosită şi închise ochii. Aproape adormită, îmi luă mâna şi o lipi de pieptul ei. Rămăsei multă vreme lângă ea, simţindu-i bătăile inimii. Apoi mă dezbrăcai şi eu, întinzându-mă alături. Trupul ei era cald; se ghemuise ca un copil pe partea stângă, cu genunchii strânşi şi cu capul sub pătură.

Dimineaţă se trezi devreme, sări peste mine şi fugi să se spele. Se spălă multă vreme, plescăi zgomotos şi nu mă lăsă să intru… Când ieşi din baie, Nino încercă să nu îmi întâlnească privirea. Avea în mână o ceşcuţă cu balsam. Cu înfăţişarea unui om care îşi recunoaşte vina, îmi unse spatele.

— Mai lipsea să mă fi lovit pe mine, Ali Han, spuse ea blând.

— N-aş fi putut face asta, toată ziua m-am lovit singur şi am obosit foarte tare.

După ce lăsă la o parte balsamul, luă ceaiul servit de slugi. Îl bău grăbită, tulburată, întoarsă spre fereastră. Apoi, deodată, mă privi cu atenţie în ochi şi spuse:

— Toate astea n-au nicio importanţă, Ali Han. Oricum te urăsc şi o să te urăsc cât timp vom sta în Iran. Nu pot să fac nimic în privinţa asta.

Ridicându-ne, ieşirăm în grădină şi ne aşezarăm lângă fântână. Lângă noi se plimba cu importanţă un păun. În curtea jumătăţii bărbăteşti a palatului intră cu un huruit trăsura tatălui meu. Deodată, plecând capul, Nino spuse ruşinată:

— Totuşi, aş putea juca table cu omul pe care îl urăsc.

Adusei tablele şi, tulburaţi şi stingheriţi, ne apucarăm să jucăm… Apoi ne culcarăm pe ghizdurile bazinului şi ne privirăm reflexia în apă. Nino îşi băgă mâna în apa translucidă şi un frison uşor ne şterse oglindirea.

— Nu fi trist, Ali Han. Nu te urăsc. Urăsc ţara asta străină şi oamenii străini. Cum o să ajungem acasă, o să treacă totul. Cum o să ajungem… Îşi cufundă faţa în apă, stătu aşa câteva secunde, apoi îşi ridică iar capul. Apa îi curgea pe obraji şi bărbie. Neapărat o să ni se nască un fiu, dar va trebui să aşteptăm încă şapte luni.

Nino rosti asta cu fermitate, şi în acea clipă avea o înfăţişare foarte mândră. Îi ştersei faţa şi îi sărutai obrajii răcoroşi. Nino începu să râdă. Acum destinul nostru depindea de regimentele care, prin soarele aprins al Azerbaidjanului, prin stepă, înaintau spre oraşul Baku înconjurat de sonde de pentrol, cucerit de duşmani.

În depărtare se auzi din nou goarna Sfântului Husein. O dusei grăbit pe Nino în casă şi închisei ferestrele. Apoi adusei gramofonul, pusei discul şi o voce asurzitoare de bas începu să cânte aria din *Faust*. Era discul cu volumul cel mai mare din casă. Nino mă îmbrăţişă speriată, iar basul lui Mefisto acoperi sunetele slabe ale goarnei şi strigătele din adâncurile vremii, care ajungeau până la noi: „Şahsei! Vahsei!“

20 Nume al sărbătorii Aşura·

21 „Bocet“ (arabă în original).

27

În primele zile ale toamnei iraniene armata lui Enver a cucerit Baku. Despre asta se vorbea peste tot – în bazare, în cabinetele miniştrilor. Ultimii apărători ruşi ai oraşului, jerpeliţi şi flămânzi, au apărut în porturile din Iran şi Turkestan. Povesteau despre semiluna albă care alungase din vechea fortăreaţă a oraşului steagul roşu. Arslan aga umpluse ziarele din Teheran cu articole despre legendara cucerire de către turci a Baku-ului. Unchiul meu, Asad-as-Saltan, care îi ura pe turci şi, în acelaşi timp, dorea să le facă englezilor pe plac, a închis ziarele cu pricina. Tata fusese în audienţă la prim-ministru şi omul, după unele ezitări, îi acordase permisiunea de a restabili circulaţia maritimă dintre Baku şi Iran. Am plecat la Enzeli şi acolo vaporul Nasreddin a luat la bord un grup de refugiaţi care doreau să se întoarcă în patria eliberată.

În portul din Baku se aflau soldaţi curajoşi, purtând căciuli de blană. Ilias bek şi-a scos sabia, salutând corabia, un maior turc a ţinut un discurs solemn, încercând să strecoare în blândul grai turcesc elemente azere dure.

Am ajuns în casa noastră ruinată, jefuită, şi zile întregi Nino a îndeplinit cu plăcere rolul de gospodină. Se certa mânoasă cu lăcătuşii, mergea prin magazinele de mobilă şi, cu o înfăţişare serioasă, măsura camera noastră. Discuţiile ei secrete cu arhitectul au avut un rezultat: într-o bună zi, casa noastră s-a umplut de vocile muncitorilor, de mirosul vopselei, scândurilor şi tencuielii.

Nino însă domnea în acel haos şi era fericită, pentru că îşi dădea seama ce răspundere are.

I se oferise libertate deplină în alegerea mobilei, tapetelor, aranjării casei.

Seara raporta, puţin tulburată şi, în acelaşi timp, radiind de bucurie:

— Ali Han, să nu te superi pe Nino. În loc de canapea am comandat un pat, un pat adevărat, tapetul va fi de culoare deschisă, iar pe jos o să punem covoare. Camera copiilor o să fie zugrăvită în alb. Aici n-o să fie ca în haremul iranian.

Nino mă îmbrăţişă şi se alintă frecându-şi obrazul de al meu. În mod clar avea mustrări de conştiinţă.

A acoperi podeaua cu covoare şi, totodată, a mânca în manieră europeană mi se părea prea puţin potrivit, şi totuşi nu protestai, dându-i lui Nino libertate deplină de acţiune. La dispoziţia mea rămăsese numai acoperişul, cu imaginea spre stepă care se deschidea de acolo. De fapt, în planurile lui Nino intra şi refacerea acoperişului.

Casa era plină de var, de praf şi de strigăte. Iar eu stăteam cu tata pe acoperiş şi, asemenea lui Nino, plecând vinovat capul, încercam să-mi ating nasul cu vârful limbii. Tata zâmbea ironic.

— N-ai ce face, Ali Han. Grijile domestice sunt apanajul femeilor. Nino s-a purtat cu demnitate în Iran, deşi a fost greu. Acum e rândul tău. Să nu uiţi ce ţi-am spus: acum Baku face parte din Europa. Şi pentru totdeauna! Penumbra răcoroasă din camerele închise, covoare stridente pe pereţi, astea sunt pentru Iran.

— Şi tu ce faci, tată?

— Şi eu aparţin Iranului. O să aştept până o să se nască copilul tău, o să-l văd şi o să plec în Iran. O să locuiesc în casa noastră din Şamiran şi o să aştept până când o să apară şi acolo tapetul alb şi paturile.

— Eu trebuie să rămân aici, tată.

Dădu din cap cu înţelegere:

— Ştiu. Iubeşti oraşul ăsta, şi Nino iubeşte Europa. Mie nu-mi place nici steagul cel nou, nici larma nouă a oraşului, nici spiritul ateist care domneşte aici.

Tata plecă încet capul. Începea să semene cu fratele lui, Asad-as-Saltan.

— Am îmbătrânit, Ali Han. Nu mă mai interesează noutăţile. Dar tu trebuie să rămâi aici. Eşti tânăr şi curajos, Azerbaidjanul are nevoie de tine.

Seara hoinăream pe străzile oraşului. La răspântii stăteau de pază patrule turceşti. Aveau înfăţişarea severă, dar în ochi nu li se citea niciun gând.

Stăteam de vorbă cu ofiţerii care începeau să îmi povestească despre moscheile din Istanbul, despre serile de vară de la Tatlîs. Deasupra vechii clădiri a administraţiei guberniale fâlfâia steagul noului guvern, în clădirea liceului îşi avea sediul Parlamentul. Părea că vechiul oraş intră într-o nouă etapă a vieţii. Prim-ministru devenise avocatul Fatali Han. Fratele lui Asadulla, Mirza Asadulla, primise portofoliul Ministerului de Externe. Am avut un sentiment necunoscut până atunci, al independenţei de stat, şi simţeam că iubesc noua stemă a statului, uniformele, funcţiile şi legile. Pentru prima dată mă simţeam stăpân în propria ţară. Ruşii treceau tulburaţi pe lângă mine şi chiar foştii profesori mă salutau cu respect.

Seara, în clubul local se cântau cântece populare, se auzea muzică populară şi toţi puteau sta fără să îşi scoată căciula. Eu şi Ilias bek i-am invitat pe ofiţerii turci care se întorceau de pe front şi porneau din nou într-acolo. Ei ne povesteau despre asedierea Bagdadului, despre traversarea pustiului Sinai. Fuseseră nevoiţi să vadă nisipurile Libiei, drumurile desfundate din Galiţia, furtunile de zăpadă din munţii Armeniei. Dispreţuind solicitarea Prorocului, ofiţerii turci beau şampanie, vorbeau despre Enver şi Imperiul Turanic, care îi va uni pe toţi, în care se va aduna sângele turcesc.

Eram îmbătat de povestirile lor, în jur totul mi se părea un vis minunat şi de neuitat. În ziua paradei oficiale, pe străzile Baku-ului cânta fanfara. Enver paşa venea călare în faţa trupelor şi saluta drapelul cel nou. Pieptul lui era plin de medalii.

Mândria şi mulţumirea puseseră stăpânire pe noi. Uitând de vrajba neîmpăcată dintre sunniţi şi şiiţi, eram gata să sărutăm mâinile paşei şi să murim în numele califului otoman.

Numai Said Mustafa stătea la o parte şi faţa îi ardea de ură. Printre numeroase stele şi semiluni de pe pieptul paşei, el distingea doar crucea

bulgară. Acel simbol al unei credinţe străine pe pieptul unui musulman îl înfuria pe Said.

După parada militară eu, Ilias bek şi Said ne aşezarăm pe o bancă, pe bulevard.

Din copacii tomnatici cădeau frunzele, iar prietenii mei discutau Constituţia noului stat. După luptele de la Ganja, din discuţiile cu tinerii ofiţeri turci Ilias bek ajunsese la concluzia fermă că numai introducerea rapidă a unor reforme europene putea salva ţara de la o nouă agresiune rusească.

— Dacă o să construim fortăreţe, zise pasionat Ilias bek, o să punem în practică reforme şi o să construim drumuri, asta nu ne va împiedica să rămânem nişte musulmani drept-credincioşi.

Said se încruntă. Avea ochii obosiţi.

— Ilias bek, spuse el liniştit, de ce nu spui că omul poate chiar să bea vin, să mănânce carne de porc, şi, cu toate astea, oricum rămâne un musulman drept-credincios? Doar europenii au demonstrat de mult că vinul e util pentru sănătate, iar carnea de porc e foarte hrănitoare. Desigur, omul poate rămâne un musulman drept-credincios, chiar dacă arhanghelul de la porţile raiului nu vrea să creadă asta.

Ilias bek începu să râdă.

— Între propăşire şi carnea de porc e o mare diferenţă.

— Dar nu e nicio diferenţă între folosirea căii de porc şi beţie.

Ascultam disputa cu atenţie.

— Said, întrebai eu deodată, dar poţi să dormi în pat, să mănânci cu furculiţa şi cuţitul, şi totuşi să rămâi un musulman drept-credincios?

Said zâmbi.

— O să fii mereu un musulman drept-credincios. Te-am văzut în timpul *muharrem*-ului.

Tăcui.

— Dar e adevărat că ţi-ai reconstruit casa în manieră europeană, cu mobilă modernă şi tapete de culoare deschisă? întrebă Ilias bek îndreptându-şi căciula de ofiţer pe cap.

— Da, Ilias bek, aşa e.

— Minunat, comentă el animat. Acum Baku o să devină capitală. Aici o să vină soli străini. Vom avea nevoie de case în care să-i putem primi, va fi nevoie de femei care să poată purta o conversaţie cu soţiile diplomaţilor. Ali Han, ai o asemenea soţie şi în curând o să ai şi casa potrivită. Trebuie să intri la Ministerul de Externe.

Începui să râd.

— Ilias bek, dispui aşa de soţia mea, de casa mea, chiar de mine, ca şi cum am fi nişte cai care trebuie să participe la competiţii internaţionale. Oare crezi că o să-mi refac casa în numele succeselor noastre pe arena internaţională?

— Aşa trebuie să fie, spuse ferm Ilias bek, şi deodată îmi dădui seama că are dreptate: tot ce aveam trebuia dat în numele statului nou, pe care ne pregăteam să îl construim pe pământul sărac, uscat de soarele puternic al Azerbaidjanului.

Când revenii acasă şi îi spusei lui Nino că nu am nimic împotriva parchetului sau a tablourilor europene pe pereţi, râse vesel şi ochişorii ei începură să strălucească precum odinioară, lângă izvorul Pehachpur.

În zilele acelea luam adesea calul şi călăream în stepă. Stăteam acolo, pe nisipul moale, observând cum soarele roşu-strălucitor amurgeşte.

Pe lângă mine treceau soldaţi turci. Feţele ofiţerilor erau, nu ştiu de ce, triste şi îngrijorate. Cele ce se întâmplau în ţara noastră acopereau vuietul îndepărtat al tunurilor Războiului Mondial. Dar acolo, pe front, treburile aliaţilor turci mergeau foarte prost cu bulgarii. „Frontul e străpuns. Nu mai putem să-l menţinem“, spuneau turcii, şi nu mai beau şampanie.

La noi ajungeau ştiri foarte sărace. Dar ce aflam ne întrista cum nu se poate mai mult. Husein Rauf bei, un bătrân uscăţiv, adus de spate, ministrul flotei militare a Marelui Imperiu Otoman, se urcase, în portul Mudros, la bordul crucişătorului englez Agamemnon, având împuternicirea de a semna acordul, şi atunci lacrimile izbucniseră în ochii turcilor care stăpâneau în oraşul nostru.

Pentru ultima oară sună pe străzile din Baku cântecul despre imperiul turanic, de data asta părând un bocet. Comandantul, purtând mănuşi de căprioară, trecu călare prin faţa soldaţilor încolonaţi, cu feţe pierite. Steagul

sfânt al casei otomane fusese coborât, tobele începură să răpăie şi comandantul duse mâna la frunte, lăsându-ne amintirea moscheilor din Istanbul, a măreţiei palatelor de pe Bosfor, a califului şi a brâului Prorocului.

Când, după trei zile, dincolo de Nargen apărură primele vase englezeşti cu trupe de ocupaţie, mă aflam pe mal. Generalul englez avea ochi albaştri, mustăcioară subţire şi mâini mari, puternice. Oraşul se umplu de neozeelandezi, canadieni şi australieni. Steagul britanic flutura alături de al nostru şi atunci Fatali Han mă invită să vin la ministerul lui.

Stătea într-un fotoliu moale, fixându-mă cu privirea tăioasă.

— Ali Han, de ce nu aţi intrat până acum în slujba statului?

Nici eu nu ştiam. Privind hărţile întinse pe biroul lui şi simţind mustrări de conştiinţă, răspunsei:

— Fatali Han, iubesc Patria din toată inima şi sunt gata să îndeplinesc orice poruncă de-a dumneavoastră.

— Am auzit că aveţi o mare pricepere la limbi străine. De cât timp aveţi nevoie să învăţaţi engleza?

Zâmbii tulburat.

— Nu trebuie să învăţ engleza. O ştiu de mult.

Îşi rezemă capul de spătarul fotoliului, tăcu puţin şi întrebă deodată:

— Dar ce face Nino?

Mă mira faptul că prim-ministrul, contrar tuturor regulilor, se interesează de soţia mea.

— Vă mulţumesc, Excelenţa Voastră, bine.

— Şi ea ştie engleză?

— Da.

Tăcu din nou, răsucindu-şi mustăţile dese.

— Fatali Han, spusei eu liniştit, ştiu unde bateţi dumneavoastră. Casa mea o să fie gata peste o săptămână. Nino are destule haine în garderobă. Vorbim engleza, iar nota pentru şampanie o plătesc singur.

Prim-ministrul începu să râdă. În ochi îi apărură lacrimi.

— Vă rog să mă iertaţi, Ali Han. Nu voiam să vă jignesc. Avem nevoie de oameni ca dumneavoastră. Ţara noastră duce lipsă de oameni de viţă

veche, cu soţii europene, cu casa lor, vorbitori de engleză. Eu, de exemplu, nu am avut mijloace să învăţ engleza, ca să nu mai vorbesc de soţie europeană şi casă mobilată în stil european. Arăta obosit. Din ziua aceasta vă numesc ataşat la Secţia Europa Occidentală, spuse el luând tocul. Mergeţi la Ministrul de Externe Asadulla. O să vă spună care sunt obligaţiile dumneavoastră. Şi… Şi… Numai să nu vă supăraţi… Nu aţi putea termina renovarea casei în cinci zile? Sunt foarte jenat să vă adresez o asemenea rugăminte.

— Am înţeles, Excelenţa Voastră! răspunsei ferm şi ieşii din cabinet purtând în suflet sentimentul că îmi trădez un prieten vechi şi credincios.

Acasă o găsii pe Nino plină de chit şi vopsea. Stătea pe scară şi bătea un cui în perete, unde trebuia să atârne un tablou. Probabil s-ar fi minunat dacă ar fi aflat că, bătând cuiul acela, face un mare serviciu Patriei. De aceea nu îi spusei asta, îi sărutai numai degetele murdare şi aprobai propunerea de a cumpăra o ladă frigorifică pentru păstrarea vinurilor străine.

28

„Aveţi o mătuşă? – Nu, nu am mătuşă, dar servitorul meu şi-a rupt piciorul drept.“

„V-a plăcut călătoria? – Da, mi-a plăcut călătoria, dar seara prefer să mănânc fructe.“

Exerciţiile din manualul de engleză erau groaznic de idioate. Nino închise cu zgomot manualul.

— După mine, ştim suficientă engleză pentru a câştiga lupta. Mai bine spune-mi dacă ai fost nevoit vreodată să bei whisky!

— Nino! exclamai eu îngrozit. Vorbeşti ca din manualul ăsta!

— Scuză-mă, Ali Han, probabil aşa înţeleg eu slujirea Patriei: să spun prostii. Dar cine va veni azi la noi? întrebă ea cu supunere prefăcută.

Începui să enumăr numele diplomaţilor şi ofiţerilor englezi invitaţi în acea zi la noi. Nino mă asculta, ridicând mândră capul. Ştia foarte bine că niciun ministru sau general din Azerbaidjan nu avea ce avea soţul ei – o soţie inteligentă care primise educaţie occidentală, care ştia engleza, şi mai provenea şi dintr-o familie princiară.

— Am gustat whisky, spuse ea cu repulsie pe faţă. E o chestie amară, respingătoare. De aia e amestecat cu sifon.

Îmi îmbrăţişai soţia şi ea mă privi bucuroasă.

— Ce viaţă uimitoare avem, Ali Han. Tu m-ai ţinut în harem, iar eu acum slujesc dezvoltarea culturii Patriei noastre.

Coborârăm în salon. Servitorii, bine pregătiţi, stăteau lângă pereţii pe care fuseseră atârnate peisaje, înfăţişări de animale. În colţuri erau fotolii

moi, pe masă flori.

— Mai ţii minte, Ali Han, cum te-am slujit în aul, aducând apă?

— Şi ce-ţi place cel mai mult?

Se auzi soneria de la uşă. Buzele lui Nino se încordară şi începură să tremure nervos, dar erau doar părinţii lui Nino şi Ilias bek, îmbrăcat în uniformă de ceremonie. El examină încet camera şi dădu din cap.

— Şi eu trebuie să mă căsătoresc, Ali Han. Nu ştiu, Nino nu are vreo verişoară?

Eu şi Nino stăteam în uşă şi strângeam mâinile puternice ale englezilor. Ofiţerii nu erau înalţi şi aveau faţa roşie. Femeile lor cu ochi albaştri purtau mănuşi, râdeau politicos, priveau curioase în jur. După cum se vede, se aşteptau să fie servite de eunuci, iar dansatoare pe jumătate goale să le danseze din buric.

Lui Nino i se tăie respiraţia când un tânăr locotenent turnă un păhărel de whisky şi, fără să îl dilueze cu sifon, îl dădu pe gât dintr-o suflare. În salon era gălăgie, întrebările curgeau una după alta şi dialogurile semănau cu exerciţiile din manualul de limba engleză.

— Sunteţi căsătorită de mult, doamnă Şirvanşir?

— În curând se împlinesc doi ani… Da, în călătoria de nuntă am fost în Iran… Soţul meu adoră caii… Nu, nu joacă polo… Vă place oraşul nostru?

— Da, sunt aşa de bucuroasă că am văzut Baku-ul.

— Ei, ce spuneţi! Doar nu suntem nişte sălbatici! În Azerbaidjan de mult nu mai există poligamie. Iar despre harem am citit numai în romane.

Nino se uită la mine; din cauza zâmbetului abia reţinut îi tremura vârful nasului. O soţie de maior întrebă dacă Nino a fost la operă măcar o dată. Nino plecă ochii cu modestie şi răspunse:

— Da, am fost, şi mai ştiu şi să citesc şi să scriu.

Spunând asta, îi oferi soţiei ruşinate a maiorului un sandviş.

Tinerii englezi – diplomaţi, ofiţeri – se holbau la faţa lui Nino, mâinile lor atingeau parcă din greşeală degetele ei, iar privirile alergau pe umerii dezgoliţi.

Mă întorsei. Mirza Asadulla stătea într-un colţ, fumând liniştit un trabuc. Nu şi-ar fi scos pentru nimic în lume soţia în văzul atâtor bărbaţi.

Dar Nino era gruzină, creştină, şi, prin urmare, în opinia lui Asadulla, era făcută pentru a-şi expune mâinile şi umerii privirilor străinilor.

Mânia şi jignirea mă sugrumau. Frânturile de conversaţie care ajungeau până la mine mi se păreau necuviincioase şi ofensatoare. Îmi plecai ochii, pentru a nu vedea cum bărbaţii aceia o înconjoară pe Nino în colţul opus al camerei.

— Vă mulţumesc, auzii deodată vocea ei răguşită, sunteţi foarte amabil.

Privii spre ea şi văzui că se înroşise toată, iar pe faţă i se citea groaza. Se apropie de mine, mă luă de braţ ca şi cum căuta sprijin şi spuse încetişor:

— Ali Han, acum înţelegi ce am trăit la Teheran, când am suportat presiunea mătuşilor şi surorilor tale. Ce să fac eu cu bărbaţii ăştia? Nu vreau să se uite aşa la mine.

După ce spuse asta, Nino se duse spre soţia maiorului şi îi auzii vocea:

— Neapărat trebuie să mergeţi măcar o dată la teatrul nostru. Acum se traduce Şakespeare în azeră. Săptămâna viitoare va fi premiera piesei *Hamlet*.

Îmi ştersei sudoarea de pe frunte, aducându-mi aminte de legile severe ale ospitalităţii. „Chiar dacă musafirul taie capul fiului tău şi vine cu el în casa ta, trebuie să-l primeşti, să-i dai de mâncare şi să-l cinsteşti ca pe un oaspete.“ Aşa spune o veche poruncă. O regulă înţeleaptă, dar uneori e aşa de greu de îndeplinit!

— Aveţi o soţie minunată şi o casă extraordinară, Ali Han! exclamă unul dintre locotenenţi, şi chinurile mă cuprinseră de o sută de ori mai tare.

Ofiţerul s-ar fi minunat foarte tare aflând că singurul motiv pentru care nu primise o palmă erau raţiunile politice. Ca să vezi, un căţelandru ca el îşi permite să discute cu voce tare, în prezenţa tuturor, meritele soţiei mele! Mâna mea, care ţinea un pahar de coniac, tremura, însă nu căzură decât două picături.

Mă apropiai de un diplomat cărunt care stătea în colţ şi îi propusei nişte dulciuri. Avea dinţi galbeni şi degete groase, scurte.

— Aveţi cu adevărat o casă europeană, Ali Han, spuse el într-o persană curată.

— Locuiesc după obiceiurile ţării mele.

Mă privi cu atenţie.

— Este o mare diferenţă între cultura Iranului şi cea a Azerbaidjanului.

— Fără îndoială. Noi am depăşit Iranul cu o sută de ani. Trebuie avut în vedere că la noi industria e bine dezvoltată şi avem căi ferate. Din păcate, ruşii au frânat dezvoltarea noastră culturală. Avem puţini medici şi profesori. Am auzit că guvernul nostru se pregăteşte să trimită oameni capabili în Europa, pentru a reface tot ce s-a pierdut în timpul dominaţiei ruse

Îi propusei whisky, dar bătrânul refuză.

— Am fost vreme de douăzeci de ani consul în Iran. A fost chinuitor să văd cum dispare o cultură veche, cum Orientul contemporan încearcă să imite civilizaţia occidentală, cum calcă în picioare tradiţiile strămoşilor. De fapt, poate aveţi dreptate. Modul de viaţă este o chestiune personală. Oricum ar fi, trebuie să recunosc că ţara dumneavoastră s-a maturizat pe deplin pentru a ajunge la fel de independentă ca, de exemplu, republicile din America Centrală. Mi se pare că guvernul nostru o să recunoască în curând independenţa de stat a Azerbaidjanului.

În colţul opus al sălii, Asadulla discuta cu părinţii lui Nino şi cu Ilias bek.

— Despre ce vorbea bătrânul? întrebă Asadulla când mă apropiai de el.

— Mă crede nebun, dar Anglia o să ne recunoască în curând suveranitatea.

Mirza Asadulla răsuflă uşurat.

— Nu sunteţi deloc nebun, Ali Han.

— Vă mulţumesc, domnule ministru, dar mă tem că, de fapt, sunt nebun.

Îmi strânse mâna, făcu o plecăciune musafirilor şi ieşi. Rămase în uşă o vreme, pentru a-i săruta mâna lui Nino, şi văzui că Nino, cu un zâmbet tainic pe buze, îi şopteşte ceva. Asadulla aprobă din cap.

Musafirii se retraseră la miezul nopţii. Salonul era plin de miros de whisky şi de fum de tutun. Simţind o mare oboseală şi uşurare, urcarăm scara, intrarăm în dormitor şi imediat Nino fu curprinsă de o uimitoare

dorinţă copilărească să facă pozne. Îşi aruncă într-un colţ pantofiorii de bal, sări în pat, făcând arcurile să scârţâie. Buza ei inferioară se întinse până spre vârful nasului. În acel moment, soţia mea semăna cu o maimuţică. Îşi umflă obrajii şi îi împuse cu degetele. Aerul îi ieşi printre buze cu un pocnet sonor.

— Ei, salvatorul Patriei, eşti mulţumit? strigă Nino sărind pe pat.

Sări jos, alergă spre oglindă şi începu să se examineze uimită.

— Nino *hanum* Şirvanşir, Jeanne d’Arc azeră. Ei, soţia maiorului, tare ţi-am mai tras-o! Ah, în viaţa mea n-am văzut o eunucă!

Bătu din palme râzând.

Nino avea o rochie deschisă la culoare, liberă în talie. De lobii delicaţi ai urechilor atârnau cercei lungi. În lumina veiozei perlele colierului străluceau mat. Mâinile erau delicate şi frumoase, ca ale unei fete. Părul negru îi ajungea până la brâu. Apăruse ceva nou în fericirea lui Nino care stătea în faţa oglinzii, şi noutatea aceea mi se părea fermecătoare.

Mă apropiai de ea, iar prinţesa europeană, cu ochii strălucind de fericire, îmi făcu o plecăciune. O îmbăţişai şi mi se păru că o fac pentru prima dată. Avea o piele delicată şi aromată, printre buzele întredeschise străluceau perlele dinţilor.

Pentru prima dată ne aşezarăm pe marginea patului nostru. Îmbrăţişam o femeie europeană, genele ei lungi, pufoase, îmi gâdilau obrajii, ochii erau plin de entuziasm. Nu încercasem până atunci un asemenea entuziasm. O apucai de bărbie şi îi ridicai căpşorul, admirând trăsăturile fine ale feţei, buzele moi, întredeschise, ochii care străluceau pe sub pleoapele uşor lăsate.

Îi mângâiai spinarea şi Nino se înmuie neputincioasă în îmbrăţişarea mea. Uitarăm de tot pe lume – şi de rochia ei de seară, şi de patul european. Nino, pe jumătate dezgolită, stătea întinsă în faţa mea pe podeaua de lut din aulul din Daghestan. Îi strângeam cu putere umerii….

Şi deodată mi se păru că noi, îmbrăcaţi, stăm culcaţi sub minunatul pat european, pe covorul nemţesc, deschis la culoare. Nino era nemişcată, îi simţeam doar respiraţia slabă, gândurile mi se tulburară din nou şi încetai să mă mai gândesc la bătrânul englez, la tinerii locotenenţi, la viitorul republicii noastre.

Apoi stăturăm amândoi întinşi unul lângă altul şi ne uitarăm în oglinda de deasupra noastră.

— Rochia s-a şifonat de tot, spuse deodată Nino, şi în vocea ei se simţea fericirea.

Ne aşezarăm. Nino îşi lăsă capul pe genunchii mei.

— Oare ce-ar fi spus despre asta soţia maiorului? Probabil ar fi întrebat: „Ali Han nu ştie că există pat?“ Nino se ridică. Oare domnul ataşat nu este amabil să respecte protocolul diplomatic acceptat în toată lumea, de a se dezbrăca şi a-şi ocupa locul în patul matrimonial?

Pe jumătate adormit, mârâind, m-am ridicat, m-am dezbrăcat aruncând undeva hainele, m-am culcat între două cearşafuri, alături de Nino. Am adormit aşa.

***

Săptămânile treceau. Din nou am primit oaspeţi care au băut whisky şi ne-au lăudat casa. Ospitalitatea gruzină a lui Nino nu cunoştea graniţe; dansa cu tinerii locotenenţi, discuta cuviincios despre podagră cu funcţionarii bătrâni, le povestea englezilor despre Împărăteasa Tamara şi ei erau convinşi că măreaţa ţarină domnise în Azerbaidjan.

Îmi petreceam zilele în cabinetul spaţios al ministerului, pregăteam proiecte ale unor note diplomatice, citeam corespondenţă străină, iar în clipele libere admiram de la fereastră vederea spre mare.

Nino, mereu veselă şi fără grijă, venea la mine. Spre marea mea uimire, se împrietenise cu Ministrul de Externe Asadulla, avea grijă de el când venea la noi, discuta cu el despre moravurile societăţii. Uneori stăteau în colţ şi şopteau ceva tainic.

— Ce vrei de la Mirza? o întrebai o dată.

Ea zâmbi.

— Vreau să fiu prima femeie şef de protocol la Ministerul de Externe.

Biroul meu era plin de scrisori, comunicate, chemări. Crearea noii orânduiri de stat era în toi şi aveam mare plăcere să desfac plicuri cu noua noastră stemă de stat.

Pe la amiază un curier îmi aduse un teanc de ziare. Deschisei ziarul guvernamental şi în pagina a treia îmi descoperii numele tipărit cu litere mari. Mai jos urma textul: „Ataşatul Ministerului de Externe, Ali Han Şirvanşir, e desemnat într-un post nou, la consulatul din Paris.“

Urma un articol care îmi lăuda calităţile. După stilul articolului, nu era greu de bănuit că nu fusese scris de nimeni altcineva decât de Arslan aga.

Dădui fuga în cabinetul ministrului, deschisei brusc uşa.

— Mirza Asadulla, ce înseamnă asta? exclamai.

El începu să râdă.

— Este o surpriză pentru dumneavoastră, prietene! I-am promis asta soţiei dumneavoastră. Parisul e locul cel mai bun pentru dumneavoastră şi Nino.

Mânia mă sugruma. Mototolii ziarul şi, după ce îl aruncai în colţ, începui să strig:

— Mirza, nu există lege care să mă oblige să părăsesc Patria pentru mulţi ani!

Mirza Asadulla era uimit.

— Ce doriţi, Ali Han? Este funcţia cea mai onorantă din Ministerul de Externe. Sunteţi demn de ea.

— Dar eu nu vreau să plec la Paris şi, dacă o să mă obligaţi să fac asta, voi deminisiona. Urăsc lumea străină, urăsc străzile străine, oamenii străini, obiceiurile străine. Dar dumneavoastră, Mirza, n-o să înţelegeţi niciodată asta.

El dădu din cap liniştit.

— Ce să facem? Dacă insistaţi, puteţi rămâne aici.

Dădui fuga acasă şi, gâfâind, urcai repede pe scări.

— Nino, strigai, nu pot permite asta! Nu pot, înţelege!

Nino păli, văzui cum mâinile încep să-i tremure.

— Dar de ce, Ali Han?

— Înţelege-mă bine, Nino. Îmi place acest acoperiş drept de deasupra capului, îmi place stepa, îmi place marea. Îmi place oraşul acesta, fortăreaţa veche, moscheile pe străduţele înguste, o să mă sufoc fără toate astea, ca peştele aruncat pe uscat.

Ea închise ochii pentru o clipă, apoi şopti neputincioasă:

— Păcat…

Mă aşezai, îi cuprinsei palmele în mâinile mele.

— La Paris o să fiu nefericit, aşa cum ai fost tu în Iran. Într-un mediu străin o să mă înec ca într-o vâltoare. Adu-ţi aminte de palatul din Şamiran, de harem. Tu nu ai putut suporta Asia, eu nu voi putea să supravieţuiesc în Europa. Hai să rămânem aici, în Baku, doar aici s-au îmbinat aşa de neobservat Europa şi Asia. Nu pot să plec la Paris. Acolo nu sunt nici moschei, nu e nici Said Mustafa. Am nevoie să respir aerul Asiei pentru a suporta această hoardă de străini care au invadat Baku-ul. Tu m-ai urât în perioada *muharrem*-ului, eu o să te urăsc la Paris. Nu imediat, dar după vreun carnaval sau bal la care o să mă târăşti tu o să încep să urăsc acea lumea străină şi pe tine. De aceea trebuie să rămânem aici. Aici m-am născut şi aici vreau să mor.

Nino mă asculta în tăcere. Când terminai de vorbit, se aplecă deasupra mea, îmi mângâie părul.

— Iart-o pe Nino a ta, Ali Han. Am fost o proastă. Nu ştiu de ce mi s-a părut că o să te poţi obişnui uşor cu tot, cu orice loc. O să rămânem. Nu vom mai vorbi de Paris.

Şi mă sărută delicat.

— Probabil nu e deloc uşor să fii soţia unui om ca mine, nu?

— Nu, Ali Han, nu…

Îmi atinse obrajii cu degetele. Nino a mea era o femeie puternică. Ştiam că îi ucisesem visul tainic.

— După ce se va naşte copilul, spusei, aşezând-o pe genunchii mei, o să mergem la Paris, Londra, Berlin, Roma. Doar nici n-am fost în călătorie de nuntă. O să petrecem vara acolo unde o să-ţi placă cel mai mult. Şi în fiecare vară o să călătorim prin Europa, doar nu sunt un tiran. Dar casa mea trebuie să fie pe pământul de care aparţin. Pentru că sunt fiul stepei noastre, al oraşului nostru şi al soarelui.

— Da, fu de acord Nino. Mai mult, eşti un fiu bun, am uitat de Europa. Dar copilul tău nu trebuie să fie nici fiul stepei, nici al nisipurilor. Să fie numai copilul lui Ali şi Nino, da?

— Da, spusei, în felul acela dându-mi acordul să fiu un tată european.

29

— Mama ta a avut o naştere foarte dificilă, Ali Han. Dar pe vremea aceea nu era obiceiul să chemi medici europeni la soţiile tale. Stăteam cu tata pe acoperiş şi vocea lui suna trist: Când pe mama ta au apucat-o contracţiile, i-am dat să bea turcoaz pisat şi diamant. Dar asta nu prea a ajutat-o. Pentru ca tu să fii om religios şi viteaz, ţi-am atârnat buricul tăiat pe peretele de răsărit, între sabie şi Coran. Apoi l-ai purtat la gât, ca pe un talisman, şi nu te-ai îmbolnăvit. Iar la trei ani ai rupt amuleta şi ai aruncat-o. Uite, de atunci au început şi bolile tale. Mai întâi, pentru a le îndepărta de tine, ţi-am pus în cameră vin, dulciuri, am vopsit un cocoş şi i-am dat drumul în camera ta. Dar tu ai continuat să boleşti. Apoi am găsit un vraci care locuia în munţi. El a venit cu o vacă. Am tăiat vaca, vraciul i-a spintecat burta, i-a scos maţele şi te-a pus în burtă. Peste trei ore te-a scos de acolo – erai roşu tot. Dar toate bolile parcă ţi-au fost luate cu mâna.

Din casă răzbăteau gemete surde, prelungi. Stăteam nemişcat şi nu auzeam nimic în afară de acele gemete. Deveneau din ce în ce mai tari şi mai disperate.

— Acum o să te blesteme, zise liniştit tata. Toate femeile îşi blestemă soţii în timpul naşterii. În vechime, după naştere, era tăiat un berbec şi femeia stopea cu sângele lui patul soţului şi al copilului, pentru a alunga din casă duhurile rele pe care le chemase în timpul naşterii pe capul soţului.

— Cât poate să dureze, tată?

— Vreo cinci, şase ore, poate zece. Nino are şoldurile înguste.

Tăcu. Poate îşi amintea de mama, care murise la naşterea mea. Apoi se ridică pe neaşteptate.

— Vino aici.

Ne descălţarăm şi ne lăsarăm în genunchi pe covoraşele pentru *namaz*. Ne împreunarăm mâinile, dreapta peste stânga, şi tata spuse:

— Acum numai cu asta o putem ajuta. Dar rugăciunea e mai importantă decât orice medic.

Cu aceste cuvinte tata se aplecă şi începu să se roage în arabă:

— *Bismi-llahi-errahmani. Rahim.*[22]

Aplecându-mă pe covoraş, repetai după el cuvintele rugăciunii:

— *Alhamd-lillahi-rabi-l-alemin-ar-rahmani-rahim-maliki-iaumidin.*[23]

Îmi acoperii faţa cu mâinile. Gemetele lui Nino continuau să ajungă la mine, dar nu mă mai impresionau. Buzele mele şopteau singure *ayatele* Coranului:

— *Iiyaka-na-budu-vaiyaka-nastain.*[24]

Palmele mele se lăsară neputincioase pe genunchi şi, într-o prostraţie totală, ascultam şoapta tatălui meu:

— *Ihdinas sirata-almugstagim sirata-llazina-anammta-alaihim.*[25]

Arabescurile roşii de pe covor se contopeau într-un întreg. Mă lipii cu faţa de covoraş.

— *Gaira-lmagdumi-alaihim-vala-zzalvn.*[26]

Stăteam culcaţi, întinşi în faţa Celui de Sus, şi repetam în limba beduinilor arabi rugăciunile pe care odinioară, la Mecca, Allah le-a pus pe buzele Proorocului.

Strigătele lui Nino se stinseră. Stăteam pe covor, răsfiram mătăniile şi şopteam încet cele treizeci de nume ale Celui de Sus.

Cineva îmi atinse umărul. Ridicai capul şi văzui o faţă zâmbitoare. Omul îmi spunea ceva, dar nu îi auzeam cuvintele. Tata se uita şi el la mine. Mă ridicai şi coborâi încet scările.

Draperiile din camera lui Nino fuseseră ridicate. Mă apropiai de pat. Nino era palidă, plină de lacrimi. Îmi zâmbi tăcută, dar mai apoi, într-o limbă azeră curată, în care aproape nu vorbea, şopti:

— E o fetiţă, Ali Han, o fetiţă foarte frumoasă. Sunt aşa de fericită.

Îi strânsei mâinile de gheaţă. Nino închise ochii.

— Să nu îi daţi voie să doarmă, Ali Han. Trebuie să stea trează o vreme.

Atinsei cu degetul buzele uscate ale lui Nino, ea mă privi neputincioasă. O femeie cu şorţ alb îmi întinse un pachet în care se afla o păpuşică mică, plină de riduri. Avea degeţele mici şi ochi mari, inexpresivi. Păpuşica plângea, deschizând gura larg.

— Stai puţin, să vezi ce frumoasă e, spuse Nino jucându-se cu degeţelele ei.

Luai pachetul. Păpuşica adormise deja şi feţişoara ei ridată era foarte serioasă.

— O să-i punem numele Tamara? şopti Nino.

Acceptai, pentru că numele acela era purtat şi de creştine, şi de musulmane.

Cineva mă scoase din cameră. Privirile erau îndreptate asupra mea. Ieşii în curte cu tata.

— Să luăm caii şi să mergem în afara oraşului, propuse tata. În curând, Nino va putea să doarmă.

Urcarăm pe cai şi pornirăm în galop printre dealurile nisipoase. Tata spunea ceva şi pricepui cu greu că încearcă să mă liniştească. Nu ştiu de ce credea el că am nevoie de alinare, eram extrem de mândru că mi se născuse fetiţa aceea gânditoare, cu ochi inexpresivi.

***

Din nou curgeau zilele, identice, ca nişte pietricele de mătănii. Nino ducea păpuşica la piept, îi cânta încetişor noaptea cântece gruzine şi, privind acea creatură mică, ridată, dădea gânditoare din cap. Cu mine se purta dispreţuitor, chiar crud, pentru că eram bărbat, o fiinţă incapabilă să înfaşe un copil.

Petreceam zilele la minister. Uneori Nino mă suna pe neaşteptate şi îmi comunica un alt eveniment extrem de important:

„Ali Han, Păpuşica a început să râdă şi a întins o mânuţă spre soare.“

„Avem o Păpuşică deşteaptă, Ali Han. I-am arătat un glob de sticlă şi s-a uitat mult la el.“

„Ascultă, Ali Han, Păpuşica desenează ceva cu degeţelul pe burtică. Probabil va fi foarte talentată.“

Pe când Păpuşica noastră desena ceva pe burtică şi se juca cu globul de sticlă, nenea cei mari din Europa se jucau cu graniţele, cu armatele şi cu statele. Recitii informaţia care se afla în faţa mea, pe birou, şi mă uitai la harta împestriţată de graniţele fragile ale lumii de azi. Oameni tainici, cu nume greu de pronunţat, se adunau la Versailles şi hotărau soarta Orientului. Numai un general blond venit de la Ankara îndrăznise să se opună, fără speranţă, învingătorilor. Patria noastră, Azerbaidjanul, era recunoscută ca stat suveran de către ţările europene.

Când Ilias bek află că trupele engleze de ocupaţie aveau să plece din Azerbaidjan, entuziasmul lui nu mai avu limite. Mă văzui nevoit să depun mari eforturi pentru a-i domoli avântul.

— Acum suntem liberi complet, spuse Ilias bek. Pe pământul nostru nu a mai rămas niciun soldat străin.

Îl dusei la hartă.

— Priveşte, Ilias bek, Turcia şi Iranul au fost acoperirea noastră naturală, dar acum sunt neputincioase. Suntem suspendaţi în deşert şi înspre noi se îndreaptă o sută şaizeci de milioane de ruşi însetaţi de petrolul nostru. Cât timp aici au fost englezii, niciun rus, alb sau roşu, nu ar fi îndrăznit să ne calce graniţa. Dar cum vor pleca englezii, aici o să rămânem numai noi şi vreo două regimente pe care o să le putem aduna.

Ilias bek dădu din cap fără grijă.

— Ei, ce spui! Avem diplomaţi pentru a încheia tratate de pace cu ruşii. Armata are alte probleme. Arătă spre graniţele noastre sudice. Armata trebuie să se ducă uite aici, la graniţa cu Armenia. Acolo o să izbucnească revolte. Deja există un ordin al ministrului Apărării, generalul Mehmandar.

Englezii plecau din oraş. Pe străzile împodobite de sărbătoare plecau şi trupele noastre, îndreptându-se spre graniţa cu Armenia, iar la graniţa cu Rusia, la Ialam, rămaseră numai grănicerii şi câţiva funcţionari. La minister, noi pregăteam acorduri şi cu roşii, şi cu albii. Tata plecă în Iran.

Eu şi Nino ne-am luat rămas-bun de la el în port. Tata ne privea trist, şi nu ne-a întrebat dacă ne pregătim să venim după el.

— Ce-o să faci în Iran?

— Poate o să mă însor, răspunse el distrat, sărutându-ne. O să vă vizitez. Să nu vă necăjiţi dacă statul n-o să reziste. Am câteva moşii în Mazandaran.

Tata urcă pe pasarelă, apoi stătu multă vreme pe punte, privind la noi, la fortăreaţă, la măreţul Turn al Fecioarei, la oraş, la stepă…

În Baku era arşiţă, draperiile de la ferestrele ministerului era aproape coborâte.

Veniră soli din Rusia. Aveau feţe neplăcute, viclene. Au semnat indiferenţi şi grăbiţi o mulţime de documente, acorduri, articole, note, îndreptări şi au plecat.

Străzile erau înecate de nisip şi praf. Vântul se juca cu bucăţile de hârtie. Socrii mei au plecat pe timp de vară în Gruzia.

Iar graniţa de la Ialama era păzită ca mai înainte, de câţiva grăniceri.

— Asadulla, îi spusei ministrului, la Ialama, de partea cealaltă a graniţei, se află 30 000 de roşii.

— Treaba noastră sunt acordurile, spuse el cu răutate. Restul e în mâna lui Allah.

Ieşii în stradă. La intrarea în parlament se aflau santinele, iar baionetele lor curăţate străluceau puternic în soare. Deputaţi de la diverse partide se certau mânioşi chiar în Parlament. Muncitorii ruşi ameninţau să înceapă o nouă grevă, dacă nu era permisă furnizarea de petrol în Rusia.

Oamenii se adunau în ceaihanale, citeau ziare, jucau table. Copiii se jucau în praful fierbinte. Părea că cerul aruncă asupra noastră valuri de flăcări.

— Duceţi-vă la rugăciune! Duceţi-vă la rugăciune! Mai bine să vă rugaţi, decât să dormiţi, se auzea din minaret.

Nu dormeam, pur şi simplu stăteam culcat, cu ochii închişi. Gândurile mi se tot întorceau la cei 30000 de soldaţi de la graniţa din Ialama.

— E foarte cald, Nino, spusei, Păpuşica noastră încă nu s-a obişnuit cu o asemenea caniculă. Şi ţie îţi plac copacii, umbra, apa. Ar trebui să te duci

pe durata verii la părinţi, în Gruzia.

— Nu, răspunse Nino serioasă, nu vreau să plec. Nu mai insistai, dar Nino stătea gânditoare şi posacă. Trebuie să plecăm toţi, Ali Han, în oraş e foarte cald. Doar ai o moşie la Ganja. Acolo avem grădină, vie, hai să mergem. Doar şi acolo e patria ta, iar pentru Păpuşica noastră va fi răcoare.

Nu aveam cum să protestez. Ne-am pregătit şi am plecat. Vagonul nostru era împodobit cu noua stemă a Azerbaidjanului.

De la gară până la Ganja era un drum lat, prăfuit. Râul secat despărţea cartierele musulmane şi cele creştine ale oraşului. I-am arătat lui Nino mormântul străbunului meu, Ibrahim, care murise cu o sută de ani în urmă, lovit de un glonţ rusesc.

Am ajuns la moşie.

Leneşi, moleşiţi de arşiţă, bivolii stăteau culcaţi în apă. Mirosea a lapte, strugurii se copseseră şi boabele lor deveniseră mari, ca ochii bivolilor. Capetele ţăranilor erau rase în vârf, iar în faţă părul avea cărare. În adâncul grădinii se afla o căsuţă cu verandă de lemn.

Păpuşica zâmbea când vedea caii, câinii, găinile.

Am făcut ordine în casă şi am început să trăim acolo. Pentru câteva săptămâni am uitat de minister, de acorduri şi de Ialam.

Stăteam întinşi pe o pajişte. Nino rumega un fir de iarbă amară, iar faţa ei bronzată de soare era liniştită şi netulburată, precum soarele de deasupra oraşului Ganja.

— Ali Han, aceasta este Păpuşica mea. Anul viitor vom avea un băiat şi o să-l iei pentru tine.

Şi începu să planifice temeinic viitorul Păpuşii. În viitorul acela intrau tenisul, Oxfordul, franceza şi engleza… Pe scurt, tot tacâmul european…

Tăceam, pentru că Păpuşica era încă mică, iar lângă Ialama se aflau 30 000 de roşii. Ne veseleam pe pajişte şi mâncam, întinzând covoare sub copaci. În apropiere, bivolii stăteau tolăniţi, Nino se scălda. Ţăranii care treceau pe alături, purtând căciuli mici, rotunde, făceau plecăciuni în faţa hanului lor şi ne aduceau coşuri pline cu piersici, mere şi struguri. Nu citeam ziarele, nu primeam scrisori, lumea se limita la graniţele moşiei noastre şi eram aproape la fel de fericiţi ca în Daghestan.

Într-una dintre serile fierbinţi de vară stăteam în cameră. Din depărtare se auzi tropotul copitelor. Ieşii pe terasă şi îl recunoscui pe Ilias bek în omul cu cercheză neagră. Sări de pe cal. Îi întinsei bucuros mâinile, dar nu îmi răspunse la salut. La lumina lămpii faţa lui era palidă, obrajii traşi.

— Ruşii au cucerit Baku-ul.

Dădui din cap, de parcă aş fi ştiut de mult asta.

— Cum s-a întâmplat, Ilias bek? întrebă Nino, care stătea în spatele meu.

— Noaptea au venit de la Ialama escadroane de soldaţi ruşi. Au înconjurat oraşul şi Parlamentul s-a predat. Toţi miniştrii care nu apucaseră să fugă au fost arestaţi, Parlamentul e dizolvat. Muncitorii ruşi au trecut de partea compatrioţilor lor. La Baku s-a dovedit că nu avem niciun soldat. Toţi erau la graniţa cu Armenia. Mă pregătesc să organizez un detaşament voluntar de partizani.

Privii în spate. Nino intrase în cameră, servitorii înhămau caii la trăsură. Nino îşi făcea bagajele şi vorbea ceva în gruzină cu Păpuşica. Apoi pornirăm pe câmp. Ilias bek mergea călare alături de noi.

În depărtare se vedeau luminile oraşului Ganja. Pentru o clipă, trecutul şi prezentul se contopiră în conştiinţa mea. Îi văzui pe Ilias bek palid, serios, cu pumnalul la brâu, în bostănăria din Mardakian, şi pe Nino alături, liniştită şi mândră.

La Ganja ajunserăm noaptea târziu. Pe străzi era linişte, animaţie. Pe podul care separa sectoarele armene şi azere se aflau soldaţi cu armele pregătite.

În balconul clădirii guvernamentale, în lumina făcliilor se unduia steagul Republicii Democrate Azere.

22 „În numele lui Allah cel milostiv şi îndurător“ (arabă în original).
23 „Slavă lui Allah, Stăpânul lumilor, cel milostiv, cel îndurător, cel care are la dispoziţie ziua judecăţii“ (arabă în original).
24 „Ne plecăm ţie şi ţie îţi cerem ajutor“ (arabă în original).
25 „Du-ne pe calea cea dreaptă, pe calea celor pe care i-ai binecuvântat“ (arabă în original).
26 „Nu pe cei care sunt asupriţi, nu pe cei care rătăcesc“ (arabă în original).

30

Soldaţii obosiţi se odihneau în curtea celei mai mari moschei din Ganja. Undeva, lângă râu, pârâia o mitralieră.

Stăteam rezemat de perete, ascultam zgomotul respingător şi mă gândeam că Republica Azerbaidjan îşi trăieşte ultimele zile. În faţa mea se afla o cratiţă cu supă, pe genunchi aveam caietul în care mă grăbeam să notez cele întâmplate.

Ce se întâmplase în acest timp? Ce se întâmplase în acele opt zile de când eu şi Nino ne opriserăm în mica cameră de hotel din Ganja?

— Eşti nebun, ţi-ai pierdut capul de tot, spuse Ilias Bek.

Era ora trei noaptea. În camera vecină dormea Nino.

Stăteam la masă şi îmi era total indiferent ce crede Ilias bek.

— O să rămân aici, zisei eu din nou. O să vină detaşamentele de voluntari şi o să ne luptăm. Nu am de gând să fug din Patria mea.

Ilias bek se opri în faţa mea, privindu-mă trist şi cu răutate.

— Ali Han, am învăţat împreună la liceu şi în pauza mare mereu ne băteam cu ruşii. Am fost alături de tine când ai ajuns din urmă maşina lui Nahararian. Am dus-o pe Nino acasă şi am rămas alături de tine la poarta Ţiţianişvili. Dar acum trebuie să pleci. De dragul lui Nino, de dragul tău şi al Patriei noastre, care încă are nevoie de tine.

— Dacă tu rămâi aici, Ilias bek, atunci o să rămân şi eu.

— Eu rămân pentru că sunt singur, pentru că ştiu să comand soldaţi şi am experienţa luptelor de gherilă. Du-te în Iran, Ali Han.

— Nu pot să plec nici în Iran, nici în Europa.

Mă apropiai de fereastră. În curte ardeau făclii, se auzea zornăit de metal.

— Ali Han, republica noastră nu va mai rezista nici opt zile.

Dădui din cap, indiferent. Sub ferestră treceau oameni cu arme în mâini. Din camera vecină se auzi gălăgie şi, răsucindu-mă, o văzui pe Nino stând în uşă.

— Peste două ore e ultimul tren spre Tiflis, îi spusei.

— Da, Ali Han, o să plecăm.

— Nu. Plecaţi tu şi Păpuşica. O să vin mai târziu. Deocamdată trebuie să rămân aici. Dar tu trebuie să pleci. Acum totul e altfel decât la Baku. Situaţia e cu totul alta, nu mai poţi rămâne aici. Nino, acum ai un copil.

Mai zisei ceva. Reflexele făcliilor jucau pe perete, licăririle cădeau pe faţa lui Ilias bek care stătea în colţ, cu capul plecat.

Nino se trezise de tot. Se apropie încet de perete, se uită pe stradă, apoi se întoarse spre Ilias bek. Ilias bek se răsuci şi el. Nino veni în mijlocul camerei, aplecându-şi capul într-o parte.

— Dar cum rămâne cu Păpuşica? întrebă ea. Avem un copil. Nu vrei să mergi cu noi?

— Nu pot să plec, Nino.

— Străbunicul tău a murit pe podul din Ganja. Ţin minte asta de la examenul de istorie.

Şi, deodată, după ce gemu ca un animal rănit, Nino se lăsă pe un scaun. Ochii ei erau uscaţi, trupul îi era cuprins de frisoane puternice. Ilias bek ieşi în fugă din cameră.

— O să vin, Nino. Foarte repede, peste numai opt zile.

Nino continua să geamă. Oamenii de afară cântau imnul republicii muribunde.

Deodată Nino tăcu. Se uită multă vreme la mine, apoi se ridică. Luai valiza, Păpuşica înfăşată şi coborâi în linişte treptele hotelului. Ilias bek ne aştepta în maşină. Prin mulţime ajunserăm cu greu la gară.

— Mai rezistă trei, patru zile, Nino, îi spuse Ilias bek. Numai trei, patru zile, şi Ali Han o să fie cu voi…

Nino dădea din cap liniştită.

— Ştiu. O să locuim mai întâi în Tiflis, iar mai apoi o să mergem la Paris. O să avem o căsuţă cu grădină şi o să ni se nască şi băieţelul.

— Da, Nino, totul o să fie chiar aşa…

Încercam să vorbesc liniştit şi convins. Privind în depărtare, Nino îmi strânse mâna.

Alunecând încet pe şinele şerpuitoare, din întuneric apăru un tren care semăna cu un monstru de rău augur.

Nino mă sărută grăbită.

— Numai bine, Ali Han. Peste trei zile o să ne întâlnim.

— Sigur, Nino. Şi după aceea o să plecăm la Paris.

Ea zâmbi. Nu mă puteam mişca, era ca şi cum cizmele mi s-ar fi lipit de peron. Ilias bek o conduse pe Nino în vagon. Ea privi pe fereastră, părând o păsăruică speriată, care şi-a pierdut cuibul. Trenul se puse în mişcare. Nino îmi făcea cu mâna.

Ilias bek sări din mers de pe scara vagonului.

Ne întorceam în oraş şi mă gândeam la republica ce îşi trăia ultimele zile.

Se lumina. Oraşul semăna cu un arsenal. La Ganja veneau ţărani aducând mitralierele ascunse, muniţie. Dinspre cartierul armean se auzeau din când în când împuşcături. Acea parte a oraşului deja aparţinea Rusiei.

În Ganju apăru un om cu sprâncenele dese, cu nas acvilin şi ochi adânc înfundaţi în orbite. Era *şahzade* Mansur Mirza Gajar. Nimeni nu ştia cine e şi de unde vine. Provenea din neamul Gajar şi pe căciula lui strălucea leul argintiu iranian. Omul acela, care se considera urmaşul lui Aha Muhammed, preluă comanda.

Batalioanele ruşilor se apropiau de Ganja, oraşul era plin de refugiaţi din Baku. Povesteau despre execuţia miniştrilor, de arestul deputaţilor parlamentului, de cadavrele aruncate în mare, cu ghiulele legate de picioare.

— Moscheea Teze Pir a fost transformată în club, ruşii l-au bătut pe Said Mustafa, care se pregătea să se roage pe zidul fortăreţei. I-au legat mâinile şi i-au băgat în gură o bucată de carne de porc. A reuşit să fugă la Maşhad, la unchiul lui. Iar pe tatăl lui ruşii l-au împuşcat.

Toate acestea mi le povestea Arslan aga, care mă privea cum împart armele.

— Ali Han, vreau şi eu să lupt.

— Tu? Ah, eşti un porcuşor mânjit de cerneală şi vrei să lupţi?

— Nu sunt un porcuşor, Ali Han. Şi eu îmi iubesc patria, ca voi toţi. Tatăl meu a fugit la Tiflis. Dă-mi o puşcă.

Avea faţa serioasă. Mă privea, tot clipind din ochii agitaţi.

Îi dădui o puşcă şi-l băgai în detaşamentul meu, ale cărui poziţii erau lângă pod. Străzile din partea aceea fuseseră deja ocupate de ruşi.

Într-o amiază caniculară, trecurăm la lupta corp la corp. În faţa ochilor mei licăreau feţe cu pomeţi largi, feţe plate, baionete triunghiulare. O furie sălbatică mă cuprinse.

— Înainte! strigă cineva.

Aerul era plin de miros de sudoare şi sânge. Agitam patul armei şi simţii cum un glonţ îmi zgârie umărul. Izbii cu toată puterea patul puştii de capul cuiva. Craniul plesni, creierul ţâşni afară, amestecându-se cu praful. Îmi scosei pumnalul şi mă aruncai asupra unui nou duşman. Când acesta căzu, observai cu coada ochiului cum Arslan aga înfige pumnalul în ochiul duşmanului.

Din depărtare se auzeau semnale de trompetă. Intrarăm în colţ şi începurăm să tragem dezordonat în cartierele armene. Noaptea ne târârăm înapoi pe pod în partea noastră a oraşului. Ilias bek, înfăşurat cu benzi de mitralieră, stătea pe pod şi curăţa mitraliera.

Ne instalarăm în curtea moscheii. Pe cerul nopţii luminau stele, Ilias bek povestea cum în copilărie se scălda în mare, ajunsese într-un vârtej şi fusese cât pe ce să se înece. Apoi mâncarăm supă, câteva piersici. Şi Arslan aga era cu noi. În luptă îi spărsese dinţii şi gingia lovită sângera.

— Mi-e frică, Ali Han, sunt un mare fricos.

— Atunci lasă armele, du-te pe câmpie, la Pula, şi apoi pleci cu vaporul în Gruzia.

— Nu pot să fac asta. Vreau să lupt. Deşi sunt laş, îmi iubesc patria la fel ca ceilalţi.

Nu răspunsei nimic.

Venea un alt răsărit. Din depărtare se auzea o canonadă. În minaretul moscheii se aflau şahzade Gajar şi Ilias bek. În mână, Ilias bek ţinea un binoclu. Deasupra minaretului fâlfâia steagul. Din depărtare se auzeau sunete de goarnă. Cineva începu un cântec despre statul turanic.

— Am auzit ceva, se auzi vocea cuiva în apropierea mea. Faţa vorbitorului era palidă ca de mort, ochii erau gânditori. În Iran a apărut unul pe nume Rza. Conduce armata şi ei sunt învingători. La Ankara, şi Kemal adună armată. Nu ne batem degeaba. O să ne vină în ajutor 25 000 de oameni.

— Nu 25000, spusei, ci 250 de milioane. Toată lumea musulmană se va grăbi să ne vină în ajutor. Dar numai Allah ştie dacă vor ajunge la timp.

Mă ridicai şi pornii spre pod. Mă întinsei pe mitralieră şi banda, asemenea unor mătănii, îmi aluneca printre degete. Arslan aga îmi întindea banda. Era palid, dar zâmbea. Din partea ruşilor se porni o oarecare mişcare, mitraliera mea păcănea fără să îşi tragă sufletul. Din partea aceea începură să cânte chemarea la atac. Din adâncurile cartierelor armene se auzea marşul lui Budionnîi.

Ridicai capul. În faţa mea se afla râul lat, secat. Ruşii, pitindu-se, traversau piaţa trăgând din mers. Gloanţele se înfigeau cu zgomot în picioarele podului. Le răspundeam cu foc compact. Ruşii cădeau ca nişte soldăţei de jucărie, dar în locul celor ucişi apăreau alţii şi alţii. Erau mii, şi mitraliera mea singuratică era neputincioasă pe podul din Ganju.

Arslan aga ţipă ca un copil şi gemu. Aruncai o privire în direcţia lui. Zăcea culcat, cu mâinile întinse, şi un firişor de sânge îi curgea din colţul buzelor deschise. Apăsai din nou trăgaciul mitralierei, revărsând gloanţe asupra uşilor. Goarna începu să sune din nou atacul.

Căciula îmi zbură în râu; fie o lovise un glonţ, fie o zburase o pală de vânt.

Îmi rupsei vestonul la piept. Acum între mine şi duşman era numai trupul lui Arslan aga. Deci poţi fi laş şi, în acelaşi timp, să mori ca un erou pentru patrie.

Goarnele de pe malul celălalt sunau retragerea. Mitraliera mea amuţi. Plin de sudoare, flămând, stăteam pe pod şi aşteptam să fiu înlocuit. Veni

schimbul. Ridicară trupul lui Arslan aga şi îl puseră în faţa mitralierei, ca adăpost. Mă întorsei în oraş.

***

Şi uite, stau în curtea moscheii, amestecând cu lingura în supă. La intrarea în moschee se află *şahzade* Mansur, alături Ilias bek, cu harta. Sunt cumplit de obosit. Peste câteva ore trebuie să mă duc din nou la pod şi ştiu că Republica Azeră va mai dura doar câteva zile…

Ajunge. Vreau să dorm. O să dorm până când goarna mă va chema la podul unde, în urmă cu o sută de ani, străbunicul meu, Ibrahim Han Şirvanşir, şi-a dat viaţa pentru libertatea poporului său.

„Ali Han Şirvanşir a murit la ora 5 şi 15 minute, pe podul din Ganju. Trupul lui, străpuns de opt gloanţe, a căzut în râul secat. În buzunarul lui a fost găsit un caiet. Dacă aceasta va fi voinţa lui Allah, voi duce acest caiet soţiei lui. În zori, cu puţin timp înainte de atacul ruşilor, l-am îngropat în curtea moscheii. Republica noastră a murit, aşa cum a murit şi Ali Han Şirvanşir.

Rotmistrul Ilias bek, fiul lui Zaynal aga, din cătunul Binagada.“